

*În loc să plasăm trupe la frontierele țării pe care vrem s-o cucerim, vom iniția în interiorul acestui stat, prin acțiunea unor agenți subversivi antrenați, un proces de **disoluție a autorității**.*

Între timp, mici grupuri de partizani, prezentați ca «emanați din rândurile poporului» și constituiți «spontan», vor angaja un nou tip de luptă cu intenția declarată de a începe un «război revoluționar de eliberare», dorind, în realitate, să accelereze procesul de putrefacție a statului, pentru ca, în final, să preia puterea.

Roger Mucchielli

VLADIMIR VOLKOFF

ARMĂ DE RĂZBOI

DEZINFORMAREA

Incipit

VLADIMIR
VOLKOFF

32/V84

DEZINFORMAREA ARMĂ DE RĂZBOI

Un jurnalist este și un „inginer de suflete”, el trebuie să cunoască perfect instrumentul la care cântă - întreaga claviatură a pulsionilor și instinctelor umane; el trebuie să provoace la momentul oportun reflexele condiționate ale cititorului.

Cuvânt către cititori,

Merită să subliniem de la început inițiativele și preocupările mai mult decât laudabile ale editurii **Incitatus** de a pune la dispoziția cititorilor și publicului larg o serie de lucrări de cert interes și care abordează problematica informației, în fapt puterea dar și drama ei, acum, la sfârșitul unui secol și mileniu, când se conturează deja un nou tip de comunitate umană – societatea informațională.

Argumente? Această colecție se deschide cu o carte extraordinar de interesantă și de incitantă, *«Dezinformarea, armă de război»* de Vladimir Volkoff, autor cunoscut deja publicului românesc prin *«Tratatul de dezinformare»*.

Cum rostul acestor rânduri nu este de a-l lipsi pe cititor de plăcerea lecturii individuale a cărții prin rezumarea conținutului ei, cu îngăduința dumneavoastră vom face câteva considerații de principiu.

1. Chiar dacă ați citit *«Tratatul de dezinformare»*, scris în anii de după prăbușirea comunismului, după încheierea Războiului rece (dar oare s-a încheiat cu adevărat, sau numai și-a schimbat obiectivele, țintele și modalitățile de desfășurare?), iar cartea de față este gândită și redactată înainte de aceste evenimente istorice, efortul de a o parcurge oferă nu numai posibilitatea de a căpăta și alte informații, multe inedite, dar și pe aceea de a sesiza, compara și evalua judecățile și punctele de vedere ale profesorului Volkoff și a altor reputați specialiști, înainte și după cutremurul social ce a zguduit planeta noastră. Se pare că nu numai oamenii politici de primă mărime, dar nici mulți analiști politici cu vechi ștate în domeniu nu au sesizat agonia și apropierea sfârșitului unui experiment social, născut și dezvoltat pe niște premise ce nu-l puteau duce prea departe - comunismul. În acest sens, într-o carte la care se face trimitere, *«Homo Sovieticus»* (Julliard/ L'Age d'homme, 1983) a lui Alexandre Zinoviev, se găsește un pasaj în care se relatează că, paradoxal, nu-i așa?, un student sovietic ar fi spus odată că «URSS urma să se prăbușească în curând», o chestiune absolut incredibilă, «o predicție considerată o ineptie» în condițiile în care Europa Occidentală se temea ca anul care, conform previziunii, ar fi fost cel al dispariției URSS, să nu fie de fapt cel al propriului său declin! Ce a urmat se știe. Cert este un lucru: «Vestul» a fost surprins nepregătit de fulgerătoarea cădere a comunismului și cea mai bună dovadă o constituie faptul că, după zece ani, continuă buimăceala, degringolada și lipsa de soluții constructive care să refacă echilibrul planetei, să vindece partea vătămată și să armonizeze existența tuturor țărilor în coordonatele prosperității și bunei conviețuiri. Este mai mult decât semnificativă, în acest sens, declarația lui James Woolsey, fost director al Agenției

Centrale de Investigații: «Da, noi am ucis acest dragon uriaș (comunismul, n.n.), dar acum trăim într-o junglă în care mișună în dezordine o varietate de șerpi veninoși» Or o asemenea stare se resimte și în conținutul și modul în care evoluează fabuloasa lume a informațiilor.

2. Și această carte ne întărește convingerea că, la nivel individual și colectiv, viața cotidiană se dovedește tot mai dependentă de informație, iar prin consumul curent nu se satisface această necesitate; dimpotrivă, pe măsură ce se utilizează în cantități uriașe acest produs, trebuința se menține la fel de acută. Tocmai pe o asemenea realitate, pe fenomenul dependenței fiecăruia dintre noi de tot ceea ce ne oferă mijloacele de informare în masă se bazează cei care apelează la manipularea oamenilor și a comunităților prin dezinformare. Presa, radioul, televiziunea și relativ mai nou internetul sunt vectori informaționali omnipotenți și permanent prezenți prin care suntem conectați nonstop la rețeaua globală a mass-media și prin care se influențează conștiințele oamenilor, atitudinile și convingerile lor, opinia publică. Iar aceasta din urmă constituie obiectivul strategic al oricărei operații de dezinformare.

3. În această lume hipermediatică în care trăim, în această perioadă istorică numită de H. P. Cathala «*Epoca dezinformării*», este firească preocuparea de a înțelege, în toate dimensiunile lor, geneza, mecanismele evoluției dezinformării, consecințele sale dezorganizatoare, paralizante, creatoare de confuzii și derută, și de a concepe strategiile, tactica și procedeele de contracarare a acestui fenomen extrem de nociv acum și în viitor. În fapt este vorba despre ce trebuie să facem pentru a respecta dreptul cetățeanului de a fi informat corect, de a nu-l transforma într-o victimă a dezinformării. Dintr-o asemenea perspectivă se dovedește instructiv excursul istoric al autorului asupra dezinformării, a modului cum a apărut și a evoluat acest concept, deosebirile și interferențele dintre dezinformare și alte fenomene precum viclenia de război, intoxicarea, propaganda albă, propaganda neagră, traficul de influență. Profesorul V. Volkoff ne atrage atenția asupra necesității de a conștientiza caracterul sistematic și nociv al dezinformării, dar și de a evita mania dezinformării și consecințele ei: panica, neîncrederea, suspiciunea, refuzul oricărei informații pe motiv că ar putea fi falsă, bănuiala că toți profesioniștii din mass-media ar fi agenți de influență. Deși este o problemă extrem de delicată, autorul merge până acolo încât cere a se recunoaște de către puterea judecătorească și înscrierea în Codul penal a delictului de dezinformare și a celui de influență. Deviza dezinformării, spune Volkoff, nu este «Mințiți, Mințiți, întotdeauna va rămâne ceva», ci «Perorați, Perorați veți sfârși prin a acționa în consecință», atrăgându-ne astfel atenția că scopul final al dezinformării este acțiunea, conduita, fapta.

4. Pentru a ilustra fenomenul dezinformării, evoluția sa istorică și mai ales ideea că acesta a fost în realitate o problemă a tuturor timpurilor, dar astăzi, date fiind posibilitățile impresionante de comunicare mai rapidă decât oricând, este o chestiune extrem de actuală, Volkoff folosește o manieră inedită: la fiecare problemă importantă face trimitere la lucrările și studiile celor mai reușiți spe-

cialiști ai domeniului și chiar la scrierile unor filosofi, romancieri și oameni politici. Astfel, pentru a ne prezenta geneza dezinformării, precum și modul în care a fost concepută, înțeleasă și practică la începuturile ei, citează lucrarea «*Arta războiului*» de Sun Tî, denumit și profetul dezinformării sau un fel de Clausewitz al epocii sale; pentru a înfățișa cum a apărut și a evoluat acest concept în fosta URSS, contribuția lui V. I. Lenin («dezinformarea - susține John Barron - este o tradiție începută de Lenin») la dezvoltarea acestei tehnici otrăvite, ne sunt puse la dispoziție pagini din lucrarea «*Violul maselor prin propaganda politică*» (Gallimard, 1939, reeditată în 1952) de Serghei Ceahotin; pentru înțelegerea particularităților propagandei negre, sunt redată pagini semnificative din «*Operațiunea Radioul Negru*» de Sefton Delmer (Flammarion, 1965); în legătură cu intoxicarea politică ne sunt evocate reflecțiile unui expert în materie - Pierre Nord, iar în ce privește dezinformarea propriu-zisă sunt prezentate pagini extrem de interesante scrise de Ladislav Bittman, un profesionist al dezinformării. Exemplele ar putea continua, dar ne oprim aici subliniind că inserarea lucrărilor unor cunoscute personalități în domeniu, pe lângă meritele stilistice și maniera personală de abordare a subiectului, prezintă marele avantaj al înțelegerii din interior și din diverse perspective a dezinformării cu multiplele sale fațete și ipostaze.

5. Întregul demers al lui V. Volkoff confirmă pe deplin ceea ce încă din 1971, Roger Mucchielli, fără să utilizeze cuvântul dezinformare, afirmă că, începând cu anul 1945, ierarhia mijloacelor de luptă a fost complet răsturnată, că strategia războiului total de astăzi exclude recurgerea la o intervenție armată străină. «În loc să folosim trupe la frontierele țării pe care vrem s-o cucerim, vom iniția în interiorul statului respectiv, prin acțiunea unor agenți subversivi antrenați, un proces de disoluție a autorității, în timp ce mici grupuri de partizani, prezentați ca «emanați din rândurile poporului» și constituiți «spontan», vor angaja un nou tip de luptă cu intenția declarată de a începe «un război revoluționar de eliberare», dorind în realitate să accelereze procesul de descompunere a statului pentru ca, în final, să preia puterea.»

6. Înțelegerea acestei noi forme de agresiune - pe care profesorul Claude Polin a numit-o dezinformare (tot el a făcut distincția între dezinformarea de tip inferior, ca minciună prezentată drept adevăr, și dezinformarea de tip superior în care inamicul este determinat să-și construiască el însuși o reprezentare eronată asupra celeilalte părți. Nu este necesar ca inamicul să-și construiască el însuși o reprezentare eronată asupra celeilalte părți. Nu este nevoie ca inamicul să fie mințit, el se înșală singur) este o necesitate atât pentru specialiști, cât și pentru publicul larg, pentru oricare om care este astăzi tot mai dependent de informație.

Lucrarea «*Dezinformarea, armă de război*» prezintă între altele și avantajul că poate fi citită selectiv, pe capitole, după interesul fiecăruia pentru o anumită problemă. Astfel, istoricii se pot opri îndeosebi la capitolele «Profetul dezinformării, Sun Tî», «Profetia se îndeplinește în secolul XX» sau la paginile reproduse din lucrarea «*KGB*» semnată de John Barron. Jurnaliștii, profesioniștii

din mass-media vor găsi abordări inedite pentru meseria lor în ceea ce privește propaganda albă, propaganda neagră, dezinformarea, cutia de rezonanță, procedeele informării tendențioase, regulile contrapropagandei etc., probleme de cert interes de altfel și pentru oamenii politici. Sociologii și psihosociologii se vor apleca cu interes asupra aspectelor referitoare la mecanismele dezinformării, formele ei insidioase, «trucurile» pentru compunerea informațiilor tendențioase, tehnicile de disociere a grupurilor, de disoluție a moralității. Lucrătorii din serviciile speciale vor zăbovi desigur cu folos asupra problemelor privind activitatea din KGB, CIA, spionaj, contraspionaj, calitățile agenților etc. **Nu realitatea în sine contează, ci percepția, imaginea despre ea.** Pe un asemenea adevăr se bazează și dezinformarea, iar parcurgerea acestei cărți ne convinge că «Bătăliile cele mai importante nu se dau pe câmpul de luptă între soldați» (Pierre Nord), ci pe câmpul inteligenței, între mințile cele mai ascuțite, iar cei care posedă știința și arta influențării conștiințelor, atitudinilor, convingerilor și stărilor de spirit vor fi câștigători.

Dr. Gheorghe Arădăvoaice,
16 iulie 2000

PREFAȚA AUTORULUI

Schimbul de informație este specific omului.

Dar diferențele dintre punctele de vedere, inexactitatea percepției, aprecierile variabile asupra importanței relative a lucrurilor fac astfel încât aproape orice informație să conțină o cantitate, cât de mică, de dezinformare.

Trebuie, oare, făcută o excepție pentru informația științifică? Însuși postulatul lui Euclid dezinformează în parte.

Toate acestea se petrec pentru că informația, prin natura sa, dezinformează. Nu ne putem privi într-o oglindă fără să fim dezinformați, chiar și imperceptibil: calitatea suprafeței reflectante, cea a ochilor, iluminarea, starea noastră de spirit ne deformează imaginea. Ori, informația respectivă ar trebui să fie cât mai obiectivă cu putință, de vreme ce este rezervată folosinței noastre personale.

Imediat ce ne adresăm altcuiva, erorile de apreciere pe care el le va comite se vor adăuga alor noastre și așa mai departe. Sunt suficienți câțiva intermediari pentru ca mesajul original să fie sensibil modificat, cu un conținut de dezinformare crescut la fiecare etapă.

Și aceasta în cel mai bun caz, adică atunci când mai mulți indivizi competenți și dezinteresați fac schimb de informație cu bună credință.

Introduceți, însă, în lanț un naiv sau un șmecher, și părțile de dezinformare individuală nu se vor mai aduna, ci se vor înmulți.

Este ușor de imaginat ce se va întâmpla dacă nu mai avem de-a face cu indivizi, ci cu mase, iar aceste mase sunt informate de către anumite organisme cu interesul de a promova o anumită imagine politică sau, pur și simplu, de a căuta comicul, șocantul, senzaționalul.

Sociologii au arătat din plin în ce măsură terenul astfel creat este favorabil himerelor colective; publiciștii și politicienii n-au întârziat să preia avantajele. Înaintea celui de-al doilea război mondial, Hitler în *Mein Kampf* și Ceahotin în *Violarea mulțimilor de către propaganda colectivă* arătau deja cum se pot utiliza tehnicile preluate de la psihologia experimentală pentru orientarea opiniei – sau mai degrabă patimii – publice.

Toate acestea sunt binecunoscute specialiștilor, dar nu și omului de pe stradă, și aici apare un alt aspect al chestiunii care ne interesează: nu este vorba despre manipularea *demosului* în interiorul unei națiuni, ci de dezinformarea considerată ca armă de război.

Pentru fixarea ideilor, este utilă delimitarea câmpului de acțiune al dezinformării față de cele ale altor arme din același arsenal: viclenia de război, intoxicarea, propaganda așa-zis albă, propaganda așa-zis neagră și influența.

Viclenia de război a existat din toate timpurile. Nu se poate vorbi nici măcar de scrimă fără viclenie de război, pentru că trebuie să se amenințe fără încetare în sferturi pentru a atinge în șesimi. La nivelul imediat superior se ajunge la operațiunea de *diversiune*, care constă în îndepărtarea forțelor adversarului de locul în care va fi atacat. Încă un nivel deasupra, și intoxicarea este deja aproape. Astfel, vechii greci nu se mulțumesc să simuleze retragerea și să ascundă oameni înarmați în burta calului: îi fac pe troieni să creadă că acest cal este o ofrandă pentru Atena, fără de care aședii n-ar introduce monstrul între zidurile lor.

Intoxicarea tactică a fost dintotdeauna o armă favorită a contraspionajului, care nu-și poate proteja secretele mai bine decât prin furnizarea de falsuri serviciilor de informații dușmane. Edmond Rostand – cine ar fi crezut-o? – o definea foarte bine:

Este un fals spion spaniol. Ne aduce

Mari servicii. Informațiile pe care le duce

Dușmanului sunt cele pe care i le dau eu, în așa fel

Încât să-i putem influența hotărârile.

Trecând de la nivelul tactic la cel strategic, sau chiar la cel politic, intoxicarea nu mai reprezintă o tehnică a contraspionajului, devenind o disciplină independentă. Pentru Pierre Nord, maestru în domeniu, ea *constă în a-l face pe inamic să creadă ceea ce ar trebui să creadă încât să se îndrepte spre propria sa pierzanie, politică sau militară*. Hitler îl face pe Stalin să creadă că statul major sovietic complotază cu Germania pentru răsturnarea comunismului în URSS; rezultat: jumătate din corpul sovietic de ofițeri este executat. Aliații, hotărând să debarce în Sicilia, vor să-l facă pe Hitler să creadă că vor ataca Grecia, și că Sicilia va fi doar obiectul unei manevre de *diversiune*. Pentru aceasta, lasă să plutească în largul coastelor spaniole un cadavru englez purtând în buzunare informații înșelătoare pentru serviciile de spionaj germane. Rezultat: flota a 11-a de torpiloare și alte trupe părăsesc Sicilia, unde Aliații debarcă practic fără să tragă un foc de armă.

Propaganda albă este și ea o armă de război, atunci când este aplicată unei națiuni străine, în măsura în care vizează moralul adversarului. Efectele sale sunt, însă, în mod necesar mărginite, deoarece, provenind deschis dintr-o sursă inamică, ea nu se poate bucura decât de credibilitate limi-

tată. Simpatizanții francezi ai regimului hitlerist sau comuniștii din afara Uniunii Sovietice sunt «instrumente ale străinătății» într-un mod atât de evident, încât acțiunea lor nu poate avea impact decât asupra propriilor trupe, a tovarășilor de drum și a celor care ezită.

Propaganda neagră, în schimb, înșală asupra originilor sale și, prin aceasta, face ca minciuni deliberate să fie plauzibile. Marele ei maestru, în timpul celui de-al doilea război mondial, a fost englezul Sefton Delmer. În special, el a creat mai multe posturi de radio presupus favorabile regimului nazist. Unul dintre ele se prezenta ca un post al armatei germane, emițând cât se poate de oficial «muzică și buletine de știri pentru camarazii noștri din Wehrmacht». Un altul apela la procedee mai sinuoase: «Doream să-i fac pe ascultători să creadă că surprindeau emisiuni care nu le erau destinate. Rotind butoanele aparatelor de radio, se trezeau dintr-o dată receptând semnalele unei organizații clandestine... Aceste voci difuzau o mulțime de informații confidențiale din partea unui fidel și loial partizan al lui Hitler, disprețuitor față de canalii care guverna patria în numele Führerului». Acest program s-a dovedit atât de eficient, încât, după război, Sefton Delmer a trebuit să scrie o carte, *Black Boomerang*, pentru a dezminți anumite legende pe care le crease și acreditate.

Influența a recurs, uneori, la tehnicile propagandei negre, dar este cu mult mai subtilă. Agentul de influență este, pentru a prelua expresia lui Roger Mucchielli, «un fel de agitator în stare pură». Nu creează agitație pentru a îndrepta evenimentele într-o direcție dată, ci într-un mod mult mai general, pentru a destabiliza societatea adversă. Nu are importanță ca primele efecte ale acțiunii sale să fie benefice puterii-origine, ci ca repercutațiile să fie nocive, în ultimă analiză, pentru națiunea-țintă.

De exemplu, în numeroase țări din lumea a treia, Uniunea Sovietică și-a abandonat glacial partizanii comuniști, lăsându-i chiar pradă represiunii unui regim mai mult sau mai puțin reacționar, dar care i-ar fi putut fi util în viitor, în mod direct sau indirect. Influența sa se exercita, deci, aparent împotriva intereselor politice declarate.

Este necesară o punere în gardă: influența este o tehnică rafinată, și nu trebuie în nici un caz confundată cu grosolana propagandă albă. Din această cauză, orice mișcare sau persoană care și-au exprimat în mod deschis simpatia față de puterea-origine se plasează în afara jocului. Un *roz* este întotdeauna suspect de a fi prieten de-al *roșilor*; *roșul* nu se poate ascunde eficient decât sub aparența unui *verde*, *negru* sau *alb*. Partidul *Tânărul Rus*, manipulat de către KGB, se pretindea monarhist și prelua atitudini mussoliniene.

Unii naționaliști francezi, încurajând sentimentele antiamericane, lucrează inconștient pentru URSS, pe care, de altfel, o detestă. Nu trebuie niciodată uitat că Sun Ti, atunci când sugerează ridicarea tinerilor împotriva bătrânilor în interiorul națiunii-țintă, nu implică în nici un fel ca unora sau altora să le fie inoculată o doctrină favorabilă puterii-origine: este suficient să se creze o prăpastie între generații.

* * *

Dezinformarea poate fi înțeleasă într-un sens mai restrâns sau mai larg. În sens restrâns, se situează la jumătatea drumului între intoxicare și influență. Dacă intoxicarea propriu-zisă este punctuală, tolerează un anume amatorism, folosește orice intermediar aflat la dispoziție, se străduiește să facă anumite persoane să creadă anumite lucruri, dezinformarea este sistematică, profesionistă, a recurs întotdeauna la mass-media, se adresează opiniei mondiale și nu statului-major al națiunii-țintă.

În paralel, dacă influența exercită o acțiune aparent dezordonată, oportunistă, în mod esențial cantitativă, dezinformarea creează un program urmărind să substituie în conștiința și mai ales în inconștientul populațiilor vizate anumite imagini considerate pozitive pentru puterea care dezinformează, dar negative pentru celelalte.

Într-un sens mai larg, cuvântul dezinformare acoperă și tehnicile de influență, și aceasta din două motive majore. Pe de o parte, cele două metode sunt aplicate de către aceiași oameni, în cadrul aceluiași organism (în general, afiliat contraspionajului). Pe de altă parte, ambele se bazează pe aceeași caracteristică a țintei. Atât în dezinformare, cât și în exercitarea influenței, ținta este privită ca un complice. Este suficient să se introducă în curentul de opinie un catalizator microscopic, dar adecvat, și reacția are loc, păstrând – și aceasta este esențial – toate aparențele de spontaneitate.

Aici apar trei limitări.

Dezinformarea și influența nu pot fi aplicate decât dincolo de un volum critic de dezinformați sau influențați. Indivii, familia, un grup profesional pot fi intoxicați, dar nu și dezinformați, deoarece secretă în mod natural anticorpii care luptă împotriva minciunii din atașament pentru adevăr, împotriva nebuliei din respect pentru bunul simț. Pornind de la o anumită cantitate, însă, indivizii devin mulțime. Proletarizați intelectual (oricare ar fi, de altfel, nivelul lor de educație), își pierd reflexele de conservare, și masa lor, debusolată, se clatină dintr-o parte într-alta, antrenată de propria sa greutate, gata să suporte, plină de recunoștință, tehnicile de dezinformare ale ex-

perților liniștitori. Cântărețul din fluier din Hameln n-ar fi putut conduce spre înec un șobolan – sau un copil – izolat: avea nevoie de toți șobolanii – sau copiii – din oraș.

Pe de altă parte, dezinformarea și influența nu se pot exercita împotriva curentului. În stadiul actual al cunoștințelor științifice asupra psihologiei mulțimilor, ar fi imposibil ca americanii să fie făcuți să creadă că ar trebui să renunțe la independență și să o recunoască pe regina Angliei ca suveran legitim; negrii africani – că procesul de colonizare a fost un bine absolut; creștinii moderni – că au datoriat de a evangheliza lumea întreagă trecând-o prin foc și sabie. Chiar dacă influența reușește, în unele cazuri, să încurajeze tendințe aberante pentru a atâta neînțelegerile care mocnesc în tabăra adversă, ea nu-și va atinge randamentul optim decât exploatând mode, tendințe care se manifestă deja. Gazul de luptă nu este folosit decât dacă vântul este favorabil. Același lucru este valabil pentru dezinformare.

În sfârșit, influența și dezinformarea au nevoie de timp, de mult timp, întrucât nu se bazează pe greșeala comisă de o autoritate, ci pe infiltrarea progresivă a unor imagini în conștiința unui popor întreg. Uniunea Sovietică a folosit în numeroase rânduri războiul din Vietnam pentru a inculca poporului american un complex de culpabilitate, și a reușit parțial pentru că acest război a durat mult; nu suficient de mult, totuși, deoarece acest complex pare să se fi evaporat rapid: la câțiva ani după înfrângerea armată, americanii par să-și fi regăsit inocența de altădată – dacă nu în întregime, măcar destul pentru a înțelege necesitatea de a se opune cu forță violenței.

Aceste limitări sunt legate, toate trei, de o caracteristică a dezinformării înțelese în sens larg: aceasta nu constă în a «face să se creadă» ceea ce nu există, ci în a modifica reacțiile în pofida convingerilor. Nu are nici o importanță în ochii celui care dezinformează că Europa, de exemplu, crede că Uniunea Sovietică este Paradisul pe pământ: contează ca aceasta, atacată, să nu se apere, și, dacă e posibil, să se predea chiar înainte de a i se cere. Nu are importanță ca fiecare cetățean să știe că acordul de la München a provocat cel mai mare război pe care l-a cunoscut omenirea vreodată: contează ca, în fiecare clipă, masele să prefere orice fel de pace unui război.

Deviza dezinformării nu este: «Mintii, mințiți, întotdeauna va rămâne ceva», ci: «Perorați, perorați: veți sfârși prin a acționa în consecință».

În această ordine de idei, una dintre formele cele mai insidioase ale dezinformării este aceea care ar putea fi numită *logomahie*. Ea constă în inventarea de formule care, după ce i-au sedus mai întâi pe profesioniștii comunicării, se răspândesc în public și sunt acceptate ca adevărate, deși nu

sunt decât pitorești. «Vânătoarea de vrăjitoare», «cuțitul între dinți» au fost, după toate probabilitățile, concepute cu această intenție. Ce să mai spunem de rodnica operațiune logomahică efectuată pornind de la cuvântul «fascist»? Ziariștul care dorea să lanseze expresia «stalinist de dreapta» era un campion al logomahiei. A repeta această expresie înseamnă a învrăjbi atât dreapta, suspectată și ea de a produce stalinisti, cât și stalinismul, care nu mai apare decât ca o varietate între alte tipuri de despotism.

Sperăm că acestei probleme i se va consacra într-o zi o teză foarte riguroasă, cu o cronologie precisă a utilizării formulelor de luptă adverse și, bineînțeles, cu lista de publicații în care au apărut pentru prima dată. A lăsa vocabularul adversarului să se impună înseamnă deja, într-un război ideologic, a pierde jumătate din bătălie. Ofițerii francezi, prizonieri ai Viet-Minh-ului, nu vorbesc mult despre cuștile cu tigri și maltrătarile la care au fost supuși; ei spun, mai ales, că nu se poate repeta fără urmări grave, de zeci de ori pe zi, expresia «ofițer francez – criminal de război».

Însăși istoria cuvântului «dezinformare» este un exemplu interesant de logomahie. Cuvântul apare în dicționarele sovietice înaintea oricărui altul, și este definit ca o tehnică folosită de puterile capitaliste împotriva democrațiilor populare. În limba rusă a apărut demult un jargon al dezinformării, iar agenții de influență sovietici vorbesc în mod curent de *podpusit' dezu* (ceva asemănător cu «a pasa o dezinfo» pentru «a lansa o temă de dezinformare»).

La urma urmelor, se afirmă cu justețe că «dezinformare» nu este un cuvânt prea percutant. Prefixul *dez-* indică «îndepărtarea, separarea, lipsirea». A dezarma înseamnă a priva pe cineva de o armă și nu ai da una care nu valorează nimic; a dezinforma nu înseamnă a priva de informație, ci a furniza o informație parțial mincinoasă. A fost propus termenul disinformare, deoarece prefixul *dis-* provine din grecescul *dys*, stare proastă. Am avea disinformare așa cum avem dizenterie. *Mezinformarea*, cuvânt format la fel ca mezialianță, ar avea avantajul de a nu mirosi a farmacie, dar se pune întrebarea dacă are sens să încurcăm cu probleme de terminologie un public care de-abia a aflat de existența faptului în sine. Americanii, orice-ar fi, spun *disinformation*, iar rușii *dezinformația*.

Țările care practică dezinformarea considerată ca armă de război încredințează executarea acesteia serviciilor speciale. De fapt, dezinformarea este o sinteză între S.I. (obținerea de informații asupra adversarului) și C.S. (penetrarea serviciilor de informații adverse), întrucât permite teleghidarea țintei pornind de la o documentație adunată în prealabil, și aceasta nu

printr-o acțiune obscură, aleatorie asupra unor organisme foarte specializate, ci la lumina zilei, începând cu omul de pe stradă și mergând până la autorități și experți, cei din urmă fiind prizonierii celor dintâi, iar autoritățile, la rândul lor, fiind prizonierele opiniei publice.

Atât cât se știe, procedura se aseamănă aceleia care are loc în cursul manipulării agenților de informații.

Un cetățean al națiunii-țintă, pe care meseria sau talentul îl pun în postura de a efectua o acțiune de dezinformare sau de influență asupra compatrioților, este înrolat de către un ofițer-recrutor al puterii-origine. Motivele înrolării pot merge de la asemănarea vederilor politice până la șantaj, trecând prin toate compromisurile intermediare. Ofițerul care recrutează îi lasă rapid locul ofițerului de legătură permanentă, care îi furnizează agentului temele acțiunilor pe care va trebui să le ducă la capăt în funcție de capacitățile și relațiile sale. Sprijinindu-se pe o bază de felul conducerii unui ziar sau unei emisiuni de televiziune, unei catedre la universitate sau funcții ecleziastice, agentul infiltrază în opinia publică informații, interpelări, contestări, pronosticuri pe care nimeni nu s-ar gândi să le atribuie unei puteri care dezinformează, dar care, la un moment dat, vor servi interesele acelei puteri. Agentul este retribuit și primește calificative la fel ca un agent de informații, în funcție de eficacitatea acțiunii sale. Superioritatea sa constă în faptul că, în loc să exporte informații, el le importă, nu se mulțumește să reflecte economia ideologică a națiunii vizate, ci o modifică.

O dată introdus elementul catalizator în mașinaria opiniei publice (să presupunem încă o dată că acest element a fost ales în funcție de opinia care trebuie manipulată), agentul de influență nu mai are nimic de făcut, cu condiția ca operațiunii să i se acorde suficient timp pentru ca un număr corespunzător de membri «masificați» să fie atinși. Operațiunea se va derula de la sine, grație intermediarilor subalterni care sunt numiți *cutii de rezonanță*.

În cea mai mare parte a timpului, oamenii care joacă acest rol sunt mai mult sau mai puțin inconștienți; ei cred că propagă informația în numele libertății, pe când, de fapt, colportează dezinformarea în numele totalitarismului. Unii dintre ei sunt, firește, mai puțin inocenți decât vor să pară și chiar decât cred ei înșiși. Aceștia pot primi mici cadouri, cedează anumitor șantaje, nu rezistă tentației unei știri în exclusivitate care nu necesită suplimentarea bugetului și nici schimbul deliberat de informații cu inamicul...

În orice caz, imaginea oferită de Sun Ti rămâne valabilă: oricând începe o acțiune de dezinformare, aceasta se va rostogoli.

Intoxicarea este o tehnică, pe când dezinformarea este o doctrină.

Îi găsim fundamentele în lucrarea lui Sun Tî, *Arta războiului*. Această carte, scrisă acum circa 2.500 de ani, conține următoarea afirmație crucială: «Arta supremă a războiului este învingerea inamicului fără luptă.»

În același timp, Sun Tî nu se ferește să ofere o lecție completă de tactică: manevre, marșuri, utilizarea terenului, atacul prin incendiere, susținerea moralului; armele apar însă ca un ultim mijloc, cel mai puțin de dorit: «În război, cea mai bună politică este cucerirea statului intact, distrugerea lui este cea mai proastă soluție.» Tot Sun Tî ne oferă și preceptele pe care trebuie să le urmărim pentru a ajunge la acest rezultat. Toate mijloacele sunt bune pentru a elimina dorința de luptă a inamicului cât și credința sa în victorie, acestea fiind considerate echivalente.

Sun Tî nu avea la dispoziție mijloacele actuale: nici psihologia experimentală, nici mass-media, nici – mijloc negativ – teama paralizantă de un conflict nuclear. Doctrina sa a dus la progrese extraordinare în secolul XX. Într-o primă fază, ea a asigurat atât eficiența propagandei național-socialiste, cât și a celei comuniste (nu trebuie uitat că *Violul mulțimilor prin propaganda politică* este dedicată, în același timp, marelui psiholog Pavlov și marelui socialist Wells) dar putem considera această perioadă depășită, mai exact, integrată în progresele pe care doctrina le-a făcut de atunci. Practic, nu este vorba de «a viola» mulțimile, ci de a le orienta într-o direcție care le surăde deja și de a transcende propaganda prin contagiunea organizată a imaginilor și a schemelor de gândire.

Noul chip al dezinformării a fost inaugurat prin 1957 o dată cu înființarea Departamentului D în cadrul Primului Directorat principal din KGB. Creatorul acestui organism era generalul Ivan Ivanovici Agaianț, născut în 1910, decedat în 1970. De origine armeană, acest ofițer elegant, ascetic și mustăcios a servit ca atașat la ambasada din Paris sub numele de Avalov și a organizat, printre altele, Asociația Franța-URSS. Multiplele sale reușite au făcut ca departamentul său să fie transformat în directorat. De prin 1963, acesta este Directoratul A din KGB.

Decedat în 1970, generalul Agaianț a fost înlocuit de adjunctul său, Serghei Alexandrovici Kondrachev, născut pe 1 martie 1923. Fiul unui ofițer din KGB, Serghei Alexandrovici Kondrachev a avut o carieră diplomatică clasică: atașat cultural în 1953, prim-secretar în 1956 la Londra, apoi la Viena, între 1957 și 1961. În 1964 se pare că a devenit asistentul lui Agaianț, ceea ce nu l-a împiedicat să reapară la Geneva în 1967. Se spune că este interesat

în primul rând de Germania de Vest și că ar fi un expert în arta delicată a falsificării documentelor.

Toate aceste informații, strecurate în presă, pot fi adevărate sau false, nu are importanță. Important este să știm că există un organism a cărui misiune este dezinformarea Occidentului și a lumii a treia. Probe: un agent de influență arestat în flagrant delict la Paris, condamnat de Curtea de siguranță a statului și amnistiat imediat ce socialiștii au luat puterea, în 1981; dezvăluirile maiorului Ladislav Bittman, din serviciile speciale cehe; dezvăluirile colonelului Levchenkô, din al șaptelea departament al Primului Directorat general.

Oare aceasta înseamnă că numai sovieticii cei răi practică dezinformarea și că restul lumii este imaculată ca zăpada? Firește că nu. Memoriile pe care foștii agenți CIA le publică în neștiri ne informează asupra metodelor utilizate de americani în același domeniu. Operațiunea montată contra lui Sukarno – era vorba, povestește Joseph B. Smith, de discreditarea omului de stat indonezian: în acest scop, CIA recrutase una dintre sosisile sale și o fotografiase într-o companie galantă – este un caz tipic de dezinformare americană, nu numai prin amatorismul realizării, ci și prin eșecul final. CIA nu ținuse cont că pe indonezieni nu-i interesează să-și vadă șeful într-o postură care nu le-ar părea nepotrivită decât occidentalilor.

Dezinformarea americană nu poate fi luată în serios din trei motive. Spre deosebire de situația de război clasic, unde o țară «roșie» luptă împotriva uneia «albăstre», o putere dezinformatoare, chiar dacă are o țintă precisă, se lovește de riscul de a dezinforma o lume întreagă prin contaminare. Pentru a fi sigură că nu se dezinformează pe sine, mai exact că informația periculoasă pentru celălalt este inofensivă pentru ea, puterea are nevoie de criteriul adevărului, nu de adevărul absolut, ci de un adevăr care să-i aparțină, un criteriu care să-i permită împărțirea lumii în două felii inegale: «noi» și «ceilalți». Într-o democrație nu poate fi conceput un astfel de criteriu, căci fiecare este liber să creadă ce vrea. În schimb, acest element de referință este gata fabricat într-o țară totalitară: un corp doctrinar considerat știință exactă permite să fie acceptate sau respinse imaginile și ideile pe măsură ce acestea se prezintă. În ultimă instanță, tot ceea ce aduce avantaje marxismului este bun, ceea ce îi dăunează este rău.

«Pentru a intoxica politic, scrie Pierre Nord, trebuie să ai tu însuși o intenție politică precisă și fermă, să ai inițiativă și să preiei ofensiva». Această intenție politică o au puterile marxiste, nu și democrațiile.

Al doilea motiv: dezinformarea, după cum am văzut, presupune o acțiune prelungită, întinzându-se pe mai mulți ani în cel mai bun caz. În Algeria, una dintre naivitățile majore ale ofițerilor din arma psihologică era să creadă că ar putea exercita o acțiune de influență în câteva săptămâni. Or democrațiile, prin însăși structura lor politică, își interzic orice manevră de durată. În Statele Unite, alternanța la putere amenință să schimbe cursul o dată la patru ani. În Franța, în ciuda unei oarecare stabilități aduse de a Cincea Republică, cadenta în care se succed directorii serviciilor speciale s-a încetinit de-abia recent. În Marea Britanie, conservatorii nu-și pot fixa aceleași ținte ale dezinformării ca laburiștii și așa mai departe. Nu punem în discuție patriotismul unora sau al celorlalți, dar în democrație facțiunile nu sunt în general de acord asupra mijloacelor nici chiar atunci când, din întâmplare, sunt de acord asupra scopurilor.

Pe de altă parte, lipsa de continuitate îi împiedică într-atât pe occidentali să meargă până la capăt cu studiul mediilor care trebuie manipulate, încât se ajunge la eșecuri lamentabile, ca în cazul celui ofițer din Biroul al cincilea care credea că îmblânzește populațiile arabe punându-le să asculte cântece kabyle.

În fine, așa cum am arătat deja, dezinformarea nu poate fi dusă până la capăt decât asupra unei ținte parțial complice și prin intermediul mass-media. În țările totalitare, statul deține monopolul informației, populația fiind protejată împotriva oricărei ingerințe de acest gen. Pentru a încerca să atingă opinia publică sovietică, CIA trebuia să recurgă la emisiuni ale unor radio-uri străine (Vocea Americii, Radio Libertatea etc.) a căror audiență sporadică nu putea contrabalansa efectul mijloacelor de informare controlate cu strictețe de stat.

Dezinformarea occidentală nu se poate exercita cu folos decât în țările din Lumea a Treia. Nimeni nu se îndoieste că au fost deja realizate operațiuni de acest gen, dar în absența promovării unei doctrine universale, nu poate fi vorba decât de acțiuni limitate, mai apropiate de intoxicare decât de dezinformare.

* * *

Trebuie totuși ca Occidentul să găsească niște contramăsuri, dacă dorește să își mențină independența și nivelul de viață; cele două merg împreună, căci falimentul economiei totalitare nu poate fi negat, din fericire pentru apărătorii libertății.

Aceste contramăsuri ar trebui căutate, se pare, în trei direcții.

În primul rând trebuie conștientizată însăși existența dezinformării, caracteristica sa sistematică și nocivă. Nu trebuie să cădem în mania dezinformării: panică, refuzul oricăror informații pe motiv că ar putea fi false, bănuiala că toți profesioniștii din comunicare sunt agenți de influență. În schimb, trebuie să acceptăm faptul că societatea noastră face din noi toți cutii de rezonanță, păzindu-ne de pericolul de a greși prin judecări în afara subiectului. De asemenea, ar trebui să adoptăm o atitudine de neîncredere riguroasă, să verificăm orice informație, să citim și ziarele cu care nu suntem de acord, să nu uităm să ne punem întotdeauna întrebarea «Cine trage folos din asta» în fața unei informații sau a unui comentariu, să ne informăm asupra mijloacelor de dezinformare, să identificăm dezinformarea din presa scrisă sau audio. Cel mai important este însă bunul-simț. În *Target America*, carte din care un citat este redat în acest volum, James Tyson propune câteva metode rudimentare, dar eficace de auto-apărare.

În al doilea rând, ar trebui organizate echipe de cercetători – psihologi, sociologi, jurnaliști, universitari, experți în contra-ingerință – care, studiind dezinformarea caz cu caz, disecând articolele din presă, urcând până la informația inițială, furnizată de o agenție de presă, și de acolo la evenimentul real, notând modificările, fie ele voluntare sau nu, reperând procedeele de dezinformare utilizate, introducând reguli generale, să reconstituie doctrina din aplicațiile sale.

În al treilea rând, delictul de dezinformare și delictul de influență ar trebui să fie recunoscute de către puterile judecătorești și înscrise în codul penal. În epoca sateliților omniscienți este aberant faptul că puterile occidentale condamnă numai spionajul, dar nu și o tehnică mult mai dăunătoare. Uniunea Sovietică, știind despre ce este vorba, a prevăzut de mult timp delictul de «acțiuni antisovietice».

Aceasta înseamnă oare că trebuie să imităm abuzurile adversarului, să renunțăm la libertatea presei, să urmărim cetățenii pentru delict de opinie? În nici un caz. Noi dorim să păstrăm nu numai o anumită independență, un anumit sistem economic, patrii și libertăți; aici este vorba și de un anumit ideal de viață, și nu se pune problema să-l ipotecăm pentru a-l apăra mai bine.

Acestea fiind spuse, opiniile cetățenilor sunt cu atât mai puțin puse în cauză, căci, după cum am observat, agenții de influență se prezintă de obicei cu păreri care nu au nici o legătură cu apartenența lor politică reală. Nu li se poate reproșa oamenilor că iubesc pacea sau că preferă ca țara lor să nu se alinieze nici unui bloc politic.

Cei vizați aici sunt agenții repertoriați și reținuți de o putere străină, însărcinați să importe informațiile falace spre națiuni-țintă, cei care, data

BIBLIOTECA PUBLICĂ
1950-1951

fiind starea legislației actuale, sunt aproape de neatin. Agentul de influență citat mai sus nu a putut fi condamnat la închisoare decât pentru că era un vechi agent de informații și pentru că vechea Curte de siguranță a statului dispunea de mai multă autoritate juridică decât o curte obișnuită.

Trebuie asimilați agenții de influență cu simplii spioni? Le-ar fi ușor să dovedească faptul că nu sunt exportatori de informații. Ar trebui inculpați de «complicitate cu agenții unei puteri străine»? Delictul este atât de vag, încât opinia publică, conștiincios prelucrată de agenții aflați încă în libertate, ar fi favorabilă vinovaților. Cât despre procurorul însărcinat să probeze «nocivitatea» acțiunii inculpatului, acesta nu va reuși niciodată, căci legea franceză nu prevede «nocivitatea» decât cu privire la *interesele militare și interesele economice esențiale națiunii*, toate celelalte fiind lăsate deoparte. Achitarea, în aceste condiții, este obligatorie.

Se pare, deci, că legislatorul trebuie să se înarmeze pentru a putea apăra interese naționale care nu sunt încă protejate de lege, în primul rând dreptul cetățeanului de a fi informat fără a fi dezinformat, măcar pe cât este posibil acest lucru.

Dificultatea practică de a prinde un agent de influență în flagrant delict și a proba misiunea sa – ar fi mult mai simplu pentru un agent de dezinformare – nu trebuie să ne facă să ezităm în fața adoptării legislației referitoare la aceste delict. Pe de o parte, va fi întotdeauna mai greu să i se probeze nocivitatea; pe de altă parte, presupunând chiar că acest articol din cod nu va fi folosit niciodată, el va avea trei efecte benefice:

- Adversarul va înțelege semnalul disuasiv: o tehnică secretă adusă la lumina zilei nu mai valorează mare lucru;
- Populația va fi avertizată și deci încurajată să-și utilizeze discernământul în timpul urmăririi mijloacelor de informare în masă;
- Mass-media vor fi obligate să își asume responsabilitățile mai serios decât până acum.

Un jurnalist parizian îmi spunea recent: «Da, recunosc, în afacerea Khmerilor roșii am fost dezinformat. – În consecință, v-ați dezinformat publicul? – Nu era vina mea.» Ar fi trebuit să își verifice sursele, să meargă la fața locului, să emită îndoeli, iar nu certitudini, sau cel puțin să-și recunoască greșeala (dacă era vorba de o greșală). Nu l-am auzit făcând nici cea mai mică retractare publică. Cititorii de care a abuzat sunt abuzați în continuare dacă mai au încredere în el.

Aceasta este arma, acestea sunt demonstrațiile. Prefăcătorul ar trebui să se oprească aici dar, după ce am evocat adevărul și falsul, nu ca esențe,

ci prin funcțiile lor, este dificil pentru scriitor să nu se gândească la Dostoevski, sensibil mai ales la aspectul demonic al regimurilor totalitare și să nu facă referință la Scriptură, unde Satan este definit în mod expres drept părintele minciunii.

Am arătat-o îndeajuns: nu numai marxistii practică dezinformarea, însă ei au, trebuie să o recunoaștem, un serios avans în acest domeniu.

Într-un text care a fost rău înțeles – poate sub influența anumitor dezinformatori –, Soljenițin spunea că salvarea popoarelor ruse este să învețe să trăiască fără a minți.

Salvarea Occidentului este să învețe a trăi fără a se lăsa păcălit.

Vladimir Volkoff

I. PROFETUL DEZINFORMĂRII, SUN TÎ

Sun Tî a trăit acum 2500 de ani în China Regatelor luptătoare. De origine din regatul Ch'I, ar fi trecut în serviciul regelui din Wu comandându-i armatele cu un succes constant.

Lucrarea care îi este atribuită, *Artă războiului*, este cunoscută în Japonia încă din secolul al VIII-lea. Mao Tze-Dun s-a inspirat din ea, fără nici o îndoială. La ora actuală, această carte este înscrisă în programa școlilor militare ruse, așa cum o atestă generalul Walters în memoriile sale intitulate *Servicii discrete*.

PRECEPTE EXTRASE DIN «ARTA RĂZBOIULUI» DE CĂTRE COMENTATORI:

1. Discreditați tot ceea ce merge bine în țara inamicului.
2. Implicați reprezentanții claselor conducătoare ai țării inamice în afaceri dubioase.
3. Distrugeți-le reputația și supuneți-i disprețului propriilor concetățeni.
4. Utilizați creaturile cele mai ticăloase și mai abjecte.
5. Dezorganizați prin orice mijloace activitatea guvernelor inamice.
6. Răspândiți discordia și conflictele între cetățenii țărilor ostile.
7. Întărâtați-i pe tineri contra bătrânilor.
8. Ridiculați tradițiile adversarilor.
9. Perturbați prin orice mijloace intendența, aprovizionarea și funcționarea armatei inamicului.
10. Slăbiți voința luptătorilor inamici prin cântece și melodii senzuale.
11. Trimiteți-vă prostituatele în rândurile lor pentru a încununa opera de distrugere.
12. Fiți generoși în promisiuni și recompense pentru informații. Nu faceți economii, banii cheltuiți astfel vă vor aduce o bună dobândă.
13. Infiltrați-vă peste tot spionii.

Numai un om care are toate aceste mijloace la dispoziția sa și știe să se folosească de ele pentru a răspândi certurile și discordia – numai un asemenea om este demn să conducă și să dea ordine. El este comoara suveranului său și stâlpul statului.

MAXIME EXTRASE DIN «ARTA RĂZBOIULUI»

Toată arta războiului se bazează pe înșelătorie.

Dați inamicului fete și băieți tineri pentru a-i lua mințile, dar și jad și mă-tase pentru a-i zgândări ambițiile.

Dezbinați suveranul și miniștrii săi, lăsați-l fără aliați. Faceți să se nască între ei bănuiala pentru a nu le permite să se înțeleagă. Atunci veți putea să complotați contra lor.

Rafinamentul suprem în arta războiului este atacarea planurilor inamice.

Cei care sunt experți în arta războiului înving armata inamicului fără luptă. Cuceresc orașele fără a le asalta și dărâma statul fără operațiuni prelungite.

Scopul vostru trebuie să fie preluarea intactă a tot ceea ce se află pe pământ. În acest fel trupele vă vor rămâne odihnite, iar victoria va fi totală. Aceasta este arta strategiei ofensive.

Invincibilitatea noastră depinde de noi, vulnerabilitatea inamicului de el.

O armată este victorioasă înainte de a căuta lupta; o armată sortită eşecului se luptă fără speranța de a învinge.

Culmea rafinamentului în dispunerea trupelor este a nu le prezenta într-o formă susceptibilă de a fi definită cu claritate. În acest caz veți scăpa de indiscrețiile spionilor cei mai perspicace și mințile cele mai istețe nu vor putea să stabilească un plan împotriva voastră.

Unui inamic încolțit trebuie să-i lași o porțiță de scăpare... Arătați-i că mai există o posibilitate de a se salva. Apoi loviți.

Când lumea cunoaște o perioadă de pace, înțeleptul își ține sabia alături.

CUM SĂ-ȚI DEZINFORMEZI PROPRIILE TRUPE - MOTIVUL RELIGIOS:

Când armata Yen încercuia satul Chi Mo în ținutul Ch'i, soldații le-au tăiat nasurile tuturor prizonierilor Ch'i. Oamenii din Ch'i, ieșindu-și din fire se apărară cu îndârjire. Tien Tan trimise un agent secret să spună: «Tremurați de teama ca nu cumva voi, oamenii din Yen, să scoateți din morminte trupurile strămoșilor noștri. Ah! Ne îngheață sângele în vine».

Imediat, armata Yen se năpusti și violă mormintele, arzând cadavrele. Apărătorii din Chi Mo asistară de pe zidurile orașului la acest spectacol și, cu ochii în lacrimi fură cuprinși de dorința de a se arunca în luptă, căci furia le înzecise puterile. Tien Tan își dădu seama că trupele erau de-acum pregătite și zdrobi armata Yen.

CUM SĂ-ȚI DEZINFORMEZI PROPRIILE TRUPE - MOTIVE PECUNIARE:

Îți jefuiești inamicul pentru că îi râvnești bogăția.

Tu Mu: «...Sub a doua dinastie Han, Tu Hsiang, prefectul din Chin Chou, atacă rebelii din Puet Chou, printre alții pe Pu Yang și pe P'an Hung. El pătrunse în Nan Hai, unde distruse trei tabere, și puse mâna pe o importantă sumă de bani. În acest timp, P'an Hung și partizanii săi rămăneau puternici și numeroși, în timp ce trupele lui Tu Hsiang, în prezent bogate și arogante, nu mai aveau nici o dorință să lupte.»

Hsiang spune: «Pu Yang și P'an Hung sunt rebeli de zece ani. Amândoi sunt versați în arta atacului și a apărării. Ceea ce ar trebui să facem este să unim forțele tuturor prefecturilor și apoi să atacăm. Pentru moment, trebuie să determinăm soldații să meargă la vânătoare.» Soldații de toate gradele se duseră să prindă vânat cu capcane.

Îndată ce plecară cu toții, Tu Hsiang trimise oameni care le incendiară tabăra. Bogățiile strânse fură complet distruse. Când se întoarseră toți vânătorii izbucniră în lacrimi.

Tu Hsiang spuse: «Bogățiile și bunurile lui Pu Yang și ale partizanilor săi sunt de ajuns pentru a îmbogăți mai multe generații. Voi, domnilor, nu ați arătat încă tot ce puteți. Ceea ce ați pierdut nu e decât o mică parte din ceea ce au ei. De ce vă faceți griji?»

Când auziră aceste cuvinte soldații, apucați de furie, se repeziră să atace. Tu Hsiang ordonă însă să fie hrăniți caii și toată lumea să se odihnească. A doua zi, în zori, el atacă tabăra inamică. Yang și Hung nu se pregătiseră de loc. Trupele lui Tu Hsiang îi atacară cu violență, zdrobindu-i.

CUM SĂ DEZINFORMEZI ADVERSARUL ȘI, CU ACEEAȘI OCAZIE, SĂ TE DEBARASEZI DE PARTIZANII DEFETIȘTI

Lăsați impresia că sunteți în inferioritate și încurajați adversarul în aroganța sa.

Spre sfârșitul dinastiei Ch'in, Mo Tun din tribul Hsiung Nu își afirmă forța pentru prima dată. Tribul Hu din est era foarte puternic și trimise emisari pentru discuții. Aceștia spuseră: «Am vrea să cumpărăm calul de o mie de li de la T'ou Ma». Mo Tu își consultă sfetnicii care spuseră într-un glas: «Calul de o mie de li este obiectul cel mai prețios din toată țara, nu cumva să-l dați!». Mo Tu răspunse: «De ce să refuzăm să-i dăm un cal unui vecin?» Și trimise calul.

După puțin timp, tribul Hu își trimise solii care spuseră: «Am dori una dintre prințelesele Hanului.» Mo Tu își consultă miniștrii. Toți spuseră furioși: «Cei din Hu sunt niște cinici! Acum au ajuns să ne ceară o prințesă! Vă rugăm să-i atacăm! Mo Tun spuse: «Cum putem refuza un vecin?» Și trimise fata.

Imediat după aceea, cei din tribul Hu veniră și cerură o mie de li de pământ. Mo Tun își consultă sfetnicii. Unii spuseră că ar fi înțelept să cedeze pământul, alții că nu. Mo Tun se înfurie și strigă: «Pământul este fundamentul statului. Cum am putea să-l dăm?» Și ordonă să fie decapitați cei care fuseseră de acord cu cedarea. Apoi sări în sa, ordonă ca cei care rămân în urmă să fie decapitați și lănsă un atac-surpriză contra tribului Hu din est. Aceștia, disprețuindu-l, nu se pregătiseră deloc. Au fost nimiciți. Mo Tun se îndreptă apoi spre vest și atacă Yueh Ti. În sud, anexă Lou Fan și invadează ținutul Yen. Recucerii în întregime pământurile strămoșești ale dinastiei Hsiung Nu, cucerite anterior de generalul Meng T'ien din statul Ch'in.

FOLOSIREA AGENȚILOR SECREȚI

Cel care face față inamicului timp de mulți ani ca să lupte într-o bătălie pentru o victorie decisivă, dar se zgârcește să acorde grade, onoruri și câteva sute de galbeni și din această cauză nu ajunge să cunoască situația inamicului este total lipsit de omenie. Un asemenea om nu poate fi un bun general, nu este de nici un ajutor pentru suveranul său și nu va obține victoria.

Or, dacă prințul luminat și generalul avizat înving inamicul de câte ori trec la acțiune, dacă acțiunile lor le depășesc pe cele obișnuite, aceasta se datorează informării prealabile.

Ceea ce se numește informare prealabilă nu provine nici de la spirite, nici de la divinități, nici din analogii cu situațiile trecute, nici din calcule. Ea trebuie obținută de la oameni care cunosc situația inamicului.

Or, există cinci feluri de agenți secreți care pot fi folosiți, și anume: agenți indigeni, interiori, dubli, lichidabili și volanți. Atunci când cele cinci feluri de agenți lucrează simultan și nimeni nu le cunoaște procedeele, ei se numesc «năvodul suveranului» și constituie comoara acestuia.

Agenții interiori sunt funcționarii inamici pe care îi folosim.

În categoria funcționarilor se numără și oameni de merit care au fost destituiți; sunt și alții care, comitând greșeli, au fost înlocuiți. Sunt sicofanți și favoriți care râvnesc la bogăție. Sunt dintre aceia care, pe nedrept, au fost

menținuți în funcții modeste și cei a căror dorință este de a profita de situațiile tulburi pentru a-și mări puterile personale. Sunt și din aceia cu două fețe, care așteaptă să vadă de unde bate vântul. În ceea ce-i privește, vă puteți informa discret asupra situației lor materiale, îi puteți acoperi cu aur, făcându-i aliați. Pe urmă veți putea conta pe ei pentru a vă informa asupra planurilor pe care țara respectivă le pune la cale contra voastră. Ei pot să provoace și disensiuni între suveran și supușii săi, așa încât între ei să nu existe o bună colaborare.

Agenții dubli sunt spioni inamici de care ne folosim.

Când inamicul trimite spioni să vadă ce faceți, dați-le cu generozitate bani, trimiteți-i înapoi și transformați-i în propriii voștri agenți.

Agenții lichidabili sunt cei cărora le dăm intenționat informații inventate în toate felurile.

Lăsăm să ne scape informații care sunt realmente false și facem în așa fel încât agenții să le cunoască. Când acești agenți sunt prinși pe teritoriul inamic, ei vor furniza aceste informații false. Inamicul îi va crede și se va pregăti în consecință. Noi, firește, vom acționa în cu totul alt sens, iar inamicul își va omorî spionii.

...Sub dinastia noastră, șeful statului major Ts'ao grație într-o zi un condamnat, îl deghiză în călugăr, îl puse să înghită un cocoloș de ceară și îl trimise la Tanguî. El le vorbi celor care îl prinseră despre cocoloșul de ceară pe care îl elimină în curând. Deschizând cocoloșul, Tanguî citiră scrisoarea adresată de către șeful statului major, Ts'ao, șefului planificării lor strategice. Hanul, furios, puse să fie executat ministrul său, ca și călugărul spion. Acesta era procedeul. Dar agenții lichidați nu se mărginesc la o singură misiune. Câteodată trimit agenți să găsească inamicul pentru a semna pacea, apoi atacă.

Agenții volanți sunt cei care aduc informații.

Alegem oameni inteligenți, prudenți, dotați și capabili să-și croiască drum către aceia care, în tabăra inamică sunt intimi cu suveranul și cu nobilimea. Astfel, ei sunt în măsură să observe mișcările inamicului și să-i cunoască acțiunile și planurile. O dată edificați asupra situației reale se întorc să ne informeze. Iată de ce sunt numiți «agenți volanți».

Sunt oameni care pot să vină și să plece, să transmită rapoarte. Ca spioni volanți trebuie să recrutăm oameni inteligenți, dar care par proști și oameni întreprinzători, în ciuda aerului lor inofensiv, oameni sprinteni, îndrăzneți și bravi, deprinși cu misiuni modeste și capabili să îndure foamea, frigul, mizeria și umilința. Dintre toți cei care, în armată, fac parte din anturajul comandantului-șef, nici unul nu este mai aproape de acesta ca agentul

secret; dintre toate retribuțiile, nici una nu este mai mare ca aceea a agenților secreți; dintre toate operațiunile, nici una nu este mai confidențială decât acelea care au legătură cu operațiunile secrete.

Cine nu este experimentat și prudent, omenos și drept, nu poate utiliza agenți secreți. Cine nu este fin și subtil nu le poate smulge adevărul.

Ceea ce trebuie, înainte de toate, este să apreciezi caracterul spionului și să stabilești dacă este sincer, demn de încredere și cu adevărat inteligent. Apoi, el poate fi folosit... Printre agenți există unii care nu urmăresc decât să se îmbogățească, fără să caute a cunoaște care este cu adevărat situația inamicului și care nu răspund exigențelor decât prin vorbe goale. Într-un asemenea caz, trebuie să dai dovadă de șiretenie și subtilitate. Apoi, vei putea aprecia sinceritatea sau caracterul mincinos al spuselor spionului și vei face deosebirea între ceea ce este conform cu faptele și ceea ce nu este.

Luați măsuri de precauție contra spionului care a fost manipulat. Dacă planurile legate de anumite operațiuni secrete sunt divulgate prematur, agentul și toți care mai au cunoștința trebuie uciși...

Dacă doriți să conduceți ofensiva, trebuie să cunoașteți oamenii pe care îi folosește inamicul. Sunt ei experimentați sau proști? Fini sau grosolani? O dată aceste calități stabilite, faceți pregătirile necesare. Când regele din Han îi trimise pe Han Hsin, pe Ts'ao Ts'ao și pe Kuang Yung să atace Wei Pao, el întrebă: «Cine este comandantul șef al statului Wei?» «Pho Chih», i se spuse. Regele replică: «Gura lui miroase încă a laptele pe care l-a supt. El nu va putea să-l egaleze pe Han Hsin. Cine comandă cavaleria?» «Feng Csieh», i se răspunse: «Este fiul generalului Feng Wu Chen din Ch'in. Cu toate că este un om de valoare, nu face cât Kuan Yung.» «Și cine comandă infanteria?» «Hsiang To», i se răspunse. Regele spuse: «Nu se compară cu Ts'ao Ts'ao. N-am nici un motiv să mă îngrijorez.»

Este de importanță capitală reperarea agenților inamicului care vin să acționeze împotriva voastră, aceștia trebuie să fie neapărat trecuți în propriul vostru serviciu. Dați-le instrucțiuni și aveți grijă de ei. În acest fel sunt recrutați și folosiți agenții dubli.

Agenții interiori și cei indigeni pot fi recrutați și folosiți prin intermediul agenților dubli.

Motivul este acela că agentul dublu îi cunoaște printre compatrioții săi pe cei care sunt hrăpăreți, ca și pe funcționarii care s-au achitat cu neglijență de datoriile lor. Pe aceste persoane le puteți atrage în serviciul vostru.

Tot în acest fel, agentul lichidabil poate fi trimis la inamic cu informații false, deoarece agentul dublu știe în ce privință poate fi înșelat inamicul.

Așa sunt utilizați și agenții volanți.

Suveranul trebuie să cunoască perfect activitățile celor cinci tipuri de agenți. Această cunoaștere provine de la agenții dubli, de aceea ei trebuie tratați cu maximă dărnicie...

O armată fără agenți secreți este exact ca un om fără ochi și urechi.

Sun Ti, *L'Art de la guerre*
(Flammarion, 1972)

II. PROFETIA SE ÎNDEPLINEȘTE ÎN SECOLUL XX

Memoriu adresat de Lenin lui Cicerin, Comisar însărcinat cu Afacerile Externe, citat de către Y. Annenkov (1921).

«Ca urmare a observațiilor directe pe care le-am făcut eu însumi în timpul anilor de exil, trebuie să mărturisesc că **mediile așa-numite cultivate din Europa occidentală și America sunt incapabile de a înțelege situația actuală sau raportul real de forțe. Aceste medii trebuie considerate surdo-mute.** Revoluția nu se dezvoltă niciodată în linie dreaptă sau în creștere neîntreruptă, ci se prezintă ca o serie de accelerări și opriri, de atacuri și momente de acalmie, în cursul cărora puterea sa se revigorează și se pregătește pentru victoria finală... Ținând cont de durata necesară creșterii revoluției socialiste mondiale, trebuie să se recurgă la manevre speciale, care pot grăbi victoria noastră împotriva țărilor capitaliste.

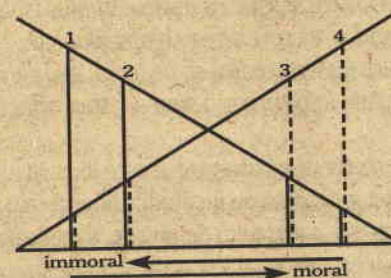
a) Anunțarea, pentru a-i liniști pe surdo-muți, a «separării fictive» a guvernului și organelor guvernamentale (consiliul comisarilor poporului) de partid și Biroul Politic, și mai ales de Komintern. Acesta din urmă trebuie să apară ca o mișcare politică independentă tolerată pe teritoriul URSS. Surdo-muții o vor crede;

b) Exprimarea dorinței noastre de a stabili imediat relații diplomatice cu statele capitaliste pe baza neamestecului total în afacerile lor interne. Surdo-muții o vor crede și pe aceasta. Vor fi chiar încântați și ne vor deschide larg ușile; prin acestea vor intra rapid emisarii Kominternului și organele de anchetă ale partidului, sub acoperirea de reprezentanți diplomatici, comerciali sau culturali. A spune adevărul este o meschină prejudecată burgheză, pe când o minciună este deseori justificată de scopuri. **Capitaliștii din lumea întreagă și guvernele lor vor închide ochii asupra activităților pe care le-am pomenit și vor deveni, pe lângă surdo-muți, și orbi.** Ne vor trimite credite care vor sluji la susținerea partidelor comuniste din țările lor. Ne vor furniza materialele și tehnologiile care ne lipsesc și ne vor reconstrui industria militară, de care avem nevoie pentru a lansa, apoi, atacuri victorioase împotriva furnizorilor noștri. Altfel spus, se vor strădui întotdeauna să-și pregătească propria sinucidere.»

III. PROPAGANDA AȘA-ZIS ALBĂ: MĂRTURIA UNUI PRACTICIAN

Violul maselor prin propaganda politică de S. Ceahotin a apărut în 1952; astăzi lucrarea este deja învechită, mai ales datorită aspectului său parasa-pseudo-științific. Adept al teoriei reflexelor condiționate a lui Pavlov, Ceahotin nu ezită să fondeze pe baza acestora ceea ce el consideră a fi o știință exactă a manipulării mulțimilor; rezultatul este un amestec ciudat de biologie, cinism și intenții bune. Pentru a-i pune opera în perspectivă, este suficient să cităm pasajul care urmează, în care autorul pretinde să demonstreze fundamentul fiziologic al moralei.

Din diagrama pulsionilor și a derivatelor acestora, pe care-o putem alături astfel (și care este reprodusă mai jos), se deduce o regulă foarte simplă atunci când trebuie să se emită o judecată din punct de vedere biologic, sau să se aleagă o atitudine mai morală decât alta, ne putem lăsa ghidați de faptul că poate fi considerată morală acea atitudine determinată de reflexele condiționate aflate la baza pulsionii mai slabe din punct de vedere fiziologic față de cea care este respinsă. Regula pragmatică ar fi, deci: ceea ce se află în partea dreaptă a diagramei este moral, pe când ceea ce se află în partea stângă este imoral.

Diagramă reprezentând posibilitatea fundamentării fiziologice a noțiunii de morală. 1, 2, 3, 4 – cele patru pulsiiuni. Ordonatele indică forța pulsionii. Linile drepte se referă la intensitatea relativă a pulsionilor, iar cele întrerupte la valoarea lor morală (din punct de vedere social). În partea de jos, săgeata mergând de la dreapta spre stânga indică descreșterea valorii morale; săgeata orientată invers – sublimarea.

Iată câteva exemple: dacă este sacrificată dragostea (pulsunea nr. 3) în favoarea avantajelor materiale (nr. 2), suntem în fața unui caz de imoralitate (cum ar fi prostituția).

Dacă este preferată dragostea (nr. 3) datoriei părintești (nr. 4), ne găsim iarăși, din punct de vedere social, deci biologic, în fața unui caz de imoralitate (comportamentul unei mame denaturate).

Dacă se renunță la violență (nr. 1) în favoarea avantajelor materiale (nr. 2), aceasta va fi o atitudine morală (atitudine civilizată).

Dacă este aleasă dragostea (nr. 3) în locul avantajelor materiale (nr. 2), atitudinea va fi romantică sau idealistă, deci conformă cu morala. Și așa mai departe.

Lucrurile se complică, evident, dacă o persoană își cheltuiește banii pe «un tablou libertin», sacrificându-și astfel pulsunea nr. 2 pentru a-și satisface pulsunea nr. 3, ceea ce corespunde unei acțiuni morale. Dar Ceahotin are un răspuns la orice.

La urma urmelor, opera sa nu prezintă interes pentru scientismul său exacerbat, ci din următoarele trei motive:

1. Este adevărat că psihologia experimentală oferă numeroase metode de manipulare a maselor, și ar fi absurd ca aceste cunoștințe să nu fie folosite;

2. Ceahotin a fost un practician al propagandei, luptând în Germania împotriva specialiștilor nazisti;

3. Este un om de extrema stângă și, deși recunoaște că propaganda reprezintă un viol, Ceahotin susține că masele trebuie violate spre binele lor; de aici decurge candoarea revelatoare a opiniilor sale.

O candoare care nu-l împiedică să fie lucid, mai ales în privința democrațiilor, și să constate în ce măsură sunt acestea vulnerabile...

În democrație se crede că alegătorul este liber în judecățile și faptele sale, că este protejat îndeajuns de instituțiile liberale ale statului împotriva ingerințelor polițienești, a abuzului de putere, a exploatarelor, a facțiunilor, dar se uită că nu este protejat împotriva lui însuși, contra unei explozii de pulsuni și instincte declanșate de un altul, care este deja imun la otrava psihică. Nu este conștientizat faptul că o amenințare cumplită apasă asupra lumii, datorită posibilităților implicate de principiul violului psihic al maseilor de către propaganda politică.

... sau să vadă deja care partid ar putea câștiga din această vulnerabilitate (pentru o cauză bună, desigur).

Un lucru care are o mare importanță și lipsește aproape cu desăvârșire în țările democratice este propaganda masivă de tip sugestiv emoțional, adresându-se maselor, și care acționează, după cum s-a arătat în acest studiu, pe baza datelor științifice ale psihologiei obiective moderne; aceasta era caracteristica și, din păcate, monopolul dictaturilor, și le condiționa, astfel, succesul. Acest tip de propagandă trebuie luat în considerare rapid, studiat și instaurat.

Ceahotin consideră că nucleul propagandei politice este utilizarea judicioasă a simbolurilor psihologice.

Simbolismul a existat dintotdeauna, de când omul a găsit mijlocul de a comunica celuilalt gândurile și sentimentele sale, în special pe acestea din urmă, deoarece afectivitatea este o funcție psihică primitivă, cu un mecanism care nu are nimic de-a face cu conștiința. Pot fi, deci, distinse simbolurile primitive, concrete, prelogice, cu originea în inconștient, care le slujeau la începuturi oamenilor pentru a transmite, cu ajutorul unor reacții inițial aproape automate, expresii ale stărilor lor psihice, cauzate de stări fiziologice. Erau expresii ale fricii, triumfului, foamei, sațietății, furiei etc.

Mai târziu, oamenii primitivi le-au atribuit nume celor din jur, au numit obiectele și acțiunile pe care le efectuau (...).

Puțin câte puțin, au învățat să generalizeze denumirile lucrurilor și acțiunilor; la început, exista câte un cuvânt special pentru fiecare faptă, fără să existe un termen generic pentru desemnarea actului însuși, în sinteza aplicațiilor sale particulare (...).

În sfârșit a apărut în gândirea umană abstractizarea prin simboluri, aplicată în logică. Simbolul a devenit, pentru inteligență, un mijloc de elevare și condiționare a progresului societății (...). Simbolul permite (...), asemenea algebrei, manevrarea unor concepte cu o ușurință care ar fi imposibilă fără acest artificiu.

În plus, simbolizarea este limbajul inconștientului prin excelență. Interpretarea simbolică este marea descoperire a lui Freud: este «cheia care permite descifrarea manifestărilor inconștientului, alfabetul indispensabil lecturii acestuia, trăsătura esențială și absolut originală a psihanalizei: este capitalul faptul că tendința inconștientă generează, pentru a se exprima, reprezentări

simbolice» (...). «Necesitatea de a transpune stări afective în imagini concrete explică în mod natural utilizarea simbolului în limbaj (...).»

Simbolurile nu transmit gândurile și sentimentele doar într-un mod fugitiv și imediat, ci și de o manieră mai extinsă în timp și spațiu. De fapt, scrierea nu este altceva decât un fel de modalitate de comunicare prin simboluri (...).

În politică, această evoluție, această tendință de a apela la simboluri are o mare valoare. Aici avem de-a face cu mișcările maselor. Este evident că, în zilele noastre, o mișcare politică nu are șanse de reușită decât dacă ideile pe care le propagă sunt adoptate de un număr mare de persoane, care și le însușesc printr-un proces de asimilare, și, în plus, dacă sunt înțelese și unanim susținute de marea majoritate a aderenților acestei mișcări. Cu aceste condiții în minte, înțelegem acum că o mișcare politică din zilele noastre nu poate obține un succes rapid decât dacă are o manieră proprie – i-am putea spune stenografică – de a-și exprima ideile, un simbolism al său; astfel, acesta ar putea fi adoptat într-un timp scurt și în mod uniform de un mare număr de persoane (...).

Nu este, deci, deloc dificil de a explica faptul că mișcările politice de astăzi se folosesc abundent de simboluri pentru recrutare și acțiune. De altfel, istoria furnizează exemple spectaculoase de utilizare eficientă a simbolurilor: evoluția triumfătoare a simbolului creștin – crucea; literele SPQR, veche emblemă a puterii Romei, semiluna Islamului etc. Un caz de luptă politică purtată în trecut prin intermediul simbolurilor este confruntarea dintre cruce și semilună.

Printre partidele politice contemporane, cele socialiste, și în special *partidul social-democrat german*, mai ales la începuturile sale, spre sfârșitul secolului trecut, au folosit pe larg simbolurile ca pe un mijloc de recrutare, de împingere a aderenților spre o atitudine combativă: drapelul roșu, garoafa roșie la butonieră, ca și apelativul «tovarăș» nu sunt altceva decât simboluri determinate, care au jucat un rol important în istoria mișcării socialiste. Este adevărat că, de-a lungul vremii, partidul social-democrat – mai ales în mediile sale conducătoare – a devenit treptat mai «rezonabil» în propriii săi ochi; o dată cu înaintarea în vârstă a început să-i fie rușine de exploziile sale sentimentale, iar simbolismul i-a apărut ca un amuzament copilăresc; liderii săi se concentrau de-acum asupra cifrelor, tabelelor și statisticilor, lucrau doar cu demonstrații logice, interpretări economice, comparații istorice etc.; iar dacă, din când în când, mai recurgeau la resturile lamentabile ale vechilor lor metode de propagandă bazate pe factorul emoțional, pe care le practicau altădată cu atâta măiestrie, se slujeau de acestea într-un

mod atât de slab și stângaci, încât obțineau, deseori, efectul contrar celui dorit (...).

Adversarii lor fasciști, ultimi moștenitori ai capitalismului aflat la ananghie, fără idealuri umane, fără un program economic bine definit, au găsit modalitatea de a ridica și de a antrena mulțimile, de a zdruncina marile democrații și, deseori, chiar de a le smulge direct puterea.

Cum a fost posibil?

Răspunsul este evident: adversarii guvernelor democratice nu erau legați de dogme eronate și rigide; înțelegeau intuitiv adevărata natură a omului și trăgeau de aici concluzii politice utile. Este drept că scopurile lor politice sunt absurde și contravin ideii de umanitate în sine; au avut, însă, succes, pentru că *socialismul nu a știut să folosească singura armă care s-ar fi putut dovedi eficace, și anume propaganda*; sau a folosit-o, dar într-un mod lipsit de entuziasm și energie.

Fascismul a adoptat din plin limbajul simbolic ca instrument de luptă. Este cunoscut rolul considerabil jucat de zvastică în ascensiunea lui Hitler la putere. În Italia, Mussolini a practicat și el, pe scară largă, *lupta simbolurilor*. Este interesant să urmărim evoluția metodelor de propagandă în timpul anilor care au precedat cel de-al doilea război mondial. Chiar la început, partidul social-democrat german a fost cel care le-a folosit cel mai mult. Social-democrații ruși, în special bolșevicii, s-au inspirat considerabil din metodele sale, pe care le-au aplicat cu abilitate pe scară largă. Războiul civil și îndeplinirea planului cincinal le-au oferit o ocazie excelentă pentru aceasta. Mai târziu, au fost imitați de comuniștii germani, care s-au mulțumit, de cele mai multe ori, să-i copieze cu servilism; de altfel, acesta este motivul pentru care aplicarea acestor metode s-a dovedit deseori inefficientă. Mussolini a preluat mult de la ruși: le-a studiat metodele cu atenție și a introdus în Italia numeroase procedee care s-au dovedit foarte utile.

Hitler nu a trebuit să se străduiască prea mult pentru a pune la punct aplicarea limbajului său simbolic: el s-a inspirat direct de la Mussolini și de la comuniști. S-a folosit de el de o manieră logică și controlată și a avut cu atât mai mult de câștigat, cu cât adversarii săi nu înțelegeau deloc ce li se întâmplă; îl lăsa să acționeze în liniște.

Ce făcea Hitler de fapt?

Prin discursuri înflăcărâte, ocolind orice obstacol, atrăgea atenția asupra lui; ataca violent guvernul republican, critica, insulta, profera amenințări nemaiauzite: «Capetele vor cădea», «noaptea cuțitelor lungi», documentul de la Boxheim, acestea erau amenințările propagandei naziste care avea, și trebuia să aibă, o influență enormă asupra maselor, și aceasta din două

motive: în primul rând, aceste mase, sensibilizate de mizeria materială, erau extrem de receptive la orice critică; în al doilea rând, faptul că această propagandă se desfășura fără piedici întărea convingerea că puterile represive și mijloacele de apărare ale statului erau în întregime paralizate. Și că nu mai putea fi sperat, din acest punct de vedere, un deznodământ convenabil al unei situații insuportabile. Hitler și adepții săi, mărșăluind în sunetul tobelor, mai beneficiau de un lucru menit să întărească efectul cuvintelor: servindu-se de propaganda simbolică, utilizau în acest scop o imagine extrem de simplă din punct de vedere grafic, *crucea încârligată*, pe care o desenau peste tot și în număr mare. Exact din cauză că era atât de ușor reproductibilă, aceasta a fost reprodusă în milioane de exemplare și a reprezentat un semnal excitant care producea în rândul maselor o anumită reacție nervoasă de altfel familiară celor care cunosc experiențele și concluziile lui Pavlov, referitoare la crearea reflexelor condiționate.

Cuvântul de ordine *Gleichschaltung* (conformare sau aliniere), devenit celebru în această perioadă, nu este altceva decât expresia acestui fenomen sub aspect politico-social. Mecanismul este următorul: orice cuvânt violent, rostit sau scris de către Hitler, orice amenințare se asociau în spiritul auditorului unor simboluri, care deveneau treptat semnele evocatoare ale cuvintelor și amenințărilor sale. Întâlnite peste tot, simbolurile acționau constant asupra maselor, însușeau fără încetare reacțiile favorabile lui Hitler, mențineau efectul de *Gleichschaltung* produs de discursurile sale exasperante, în același fel în care este întărit reflexul condiționat al lui Pavlov, prin repetarea periodică a stimulării «absolute». Guvernul german de atunci avea două posibilități de a elimina această reacție de asociere. Ar fi putut fie să combată simbolurile, să le diminueze importanța, să le ridiculizeze prin anumite acțiuni sau contramăsuri, fie să le interzică, să împiedice «Toba», insultele, strigătele și amenințările. Nu a făcut nici una, nici alta, ci i-a lăsat pe adversari să-și întărească simbolurile, conferindu-le în permanență vigoare.

Din punct de vedere politic, ne întrebăm cum ar fi posibil să se obțină un rezultat bun în lupta dusă prin intermediul simbolurilor. Expunerea faptelor următoare poate constitui un răspuns: din punctul de vedere al psihologiei nervilor, se pot distinge două tipuri de oameni: cei care reacționează rapid, activi, și cei care reacționează mai lent, constituind categoria *elementelor pasive*. În general, cei mai activi sunt și cei mai conștienți. Este ușor de constatat – iar numărul membrilor unei adunări este un bun criteriu pentru aceasta – că există cu mult mai multe elemente pasive decât active. Cifrele oferă o soluție clară problemei: de exemplu, este evident că, într-un oraș cu 60 000 de alegători, doar 4-5 000 de persoane pot fi considerate elemente active, și aceasta ținând cont de toate partidele politice. Întrucât cei

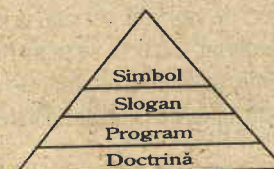
5 000 de indivizi pasivi au același drept de vot ca activii, ei sunt, de fapt, cei care decid rezultatul alegerilor.

Propaganda partidelor are sarcina de a influența și de a câștiga de partea cauzei lor pe cei 5 000 de pasivi, care nu participă la adunări și nici nu citesc ziarele politice; partidele muncitorești nu au mijloacele de a distribui publicații în număr suficient, și nimeni nu citește jurnalele acestor partide, deseori lungi, plicticoase și doctrinare. Așa se face că acest tip de propagandă nu prezintă prea mult interes.

Dimpotrivă, propaganda fascistă din Germania, foarte insistentă din punct de vedere emoțional, prezentă la tot pasul, și-a atins scopul, pentru că atingea masa celor «5 000». Teamă este una dintre emoțiile cu impact puternic asupra acestor elemente pasive: de aceea, propaganda populară opera în mod special prin intimidare. În acest sens, Hitler s-a folosit de crucea încârligată care l-a însoțit spre victorie. Adversarii săi nu recunoscuseră principiul decisiv al acestei lupte: ei nu aveau nici un simbol, credeau că puteau să opereze cu demonstrații logice, iar în momentul în care, în sfârșit, se adresa sentimentelor, o făceau întotdeauna încercând să-și ridiculizeze adversarul; acest procedeu, cel mai puțin eficient din toate, era, în plus, exprimat cel mai adesea sub forme stângace și insuficiente. Propaganda lor se învârtea într-un cerc vicios, și aceasta a fost principala cauză a înfrângerii lor.

Simbolul poate juca, în formarea reflexelor condiționate (după cum reiese din toate raționamentele noastre), rolul de factor condiționant, care, grefându-se pe un reflex deja existent, absolut, sau pe un reflex condiționat format anterior, poate, la rândul său, să devină un excitant, determinând la ceilalți indivizi o anumită reacție dorită de către manipulatorul simbolului.

Cuvântul, rostit sau scris, poate servi la reprezentarea unui fapt concret, unic și simplu, sau unei multitudini de fapte, mai mult sau mai puțin complicate, dar poate reprezenta și o abstracție sau un ansamblu întreg de idei abstracte științifice sau filozofice. La fel, un simbol poate fi concret sau abstract. În politică, sunt considerate simboluri formele simple reprezentând idei sau chiar sisteme sau doctrine extrem de complicate și abstracte. Schema care urmează ilustrează raporturile dintre un *simbol politic* și conținutul, semnificația sa.

Baza piramidei este formată de doctrină: de exemplu, doctrina marxistă. Nivelul următor este un extras din această doctrină în vederea unei acțiuni: este vorba de program, de acela al partidului socialist, să spunem; cel de-al treilea etaj reprezintă o concentrare și mai mare: ideile generale și esențiale ale programului sau obiectivele care trebuie atinse sunt exprimate în *cuvinte de ordine*, de exemplu «Pământ și pace» (în revoluția rusă) sau «Tunuri pentru Spania» (în războiul civil din Spania), sau în *sloganuri* care cheamă la pasiune politică, entuziasm sau ură, ca în «Sovietele peste tot!» sau «Porcărie de război!». Evident, orice cuvânt de ordine trebuie, pentru a putea fi aplicat, să corespundă nu doar situației politice, ci și nivelului conștiinței maselor.

În sfârșit, în vârful piramidei se găsește *simbolul*: de exemplu, cele trei săgeți sau secera și ciocanul care, dintr-o privire, rezumă, amintesc ideea socialistă sau comunistă și încearcă să provoace o acțiune favorabilă partidului, cum ar fi adeziunea; este, într-un fel, un semn stenografic al sloganului, al programului, al doctrinei. Fiind scurt și simplu, are avantajul de a acționa rapid, iar reflexul condiționat se formează ușor. Este cu atât mai eficient cu cât este mai sugestiv, transmitând ideea activă, asociată mișcării pe care o reprezintă, și în special baza emoțională de care se folosește mișcarea respectivă: amenințarea, compasiunea, interesul material etc. În acest fel, simbolurile pot deveni instrumente extrem de active pentru înflăcărarea sau liniștirea mulțimilor. Expresia *In hoc signo vinces*¹ caracteriza creștinismul împreună cu simbolul său – crucea. Analizând forma diferitelor simboluri grafice folosite de oameni în decursul marilor mișcări istorice, se constată că motivele reprezentate în simboluri prezintă deseori un arhaism bizar: unele sugerează arme sau unelte antice sau primitive, altele exprimă prin ele însele ideea mișcării de care sunt legate, precum crucea, care evocă ideea sacrificiului lui Christos pentru omenire și caută să îi unească pe oameni în numele mîlei și dragostei față de aproape precum – iată un alt exemplu – secera și ciocanul comuniste, simbol marxist care evocă ideea constructivității sociale, de muncă – sursă a bunăstării.

Simbolul fascist, *fascio* sau *fascie a lictorului*, avea un sens: este un instrument de pedepsire, deci de violență, servind la impunerea dreptului: la Roma, cel puțin, nu era deplasat, întrucât se raporta la o perioadă din istoria romană, și, în consecință, italiană. Avea marele dezavantaj de a fi prea complicat, deci greu de reprodus, pe când simplitatea constituie forța prac-

1. «Cu acest semn vei învinge!» – simbolul armatei lui Constantin cel Mare (n.a.)

tică a simbolurilor grafice în ceea ce privește difuzarea. Acesta era cazul crucii încârligată a lui Hitler, care în zilele noastre nu are un sens intrinsec: este un vechi semn hindus (și chinezesc), «zvastica» pe care o găsim reprodusă pe vestigiile multor civilizații din Asia, Africa și America (este absentă în Australia), dar și din Europa, încă din timpurile preistorice. Se pare că, inițial, reprezenta roata și rotația acesteia până la senzația de amețeală; mai reprezenta și soarele. Geneza sa grafică pornind de la imaginea roții este următoarea:

Scheme ilustrând geneza crucii încârligată, pornind de la imaginea roții.

(...) În orice caz, acest simbol nu are nici o legătură cu național-socialismul; la prima vedere, nu sugerează nimic; sare, probabil, în ochi datorită formei sale extravagante și provoacă un sentiment mai degrabă dezagreabil, ca acela încercat la vederea unui păianjen sau a unei ploșnițe. Hitleriștii s-au străduit să demonstreze că era un vechi semn arian și chiar nordic. În realitate, a fost adoptat de Hitler pentru forma sa simplă și frapantă, ca o marcă bună de fabrică. De altfel, în cartea sa, mărturisește că nu el a avut ideea de a-l aplica mișcării sale, ci un dentist bavarez. Hitler nu poate fi luat în serios când afirmă că zvastica trebuie să inspire ideea triumfului muncii productive, «idee care a fost și va rămâne întotdeauna antisemită»: se pare că acest «adevăr» este greu de reținut, chiar dacă este «explicat». Dar atunci când el spune că «un însemn impresionant poate, în sute de mii de cazuri, să trezească interesul inițial față de o mișcare nouă», suntem perfect de acord (...).

S-a decis să se adopte săgeata ca simbol al Frontului de bronz; am transformat-o într-o săgeată triplă, mai întâi pentru a ajunge, printr-o repetare a semnului, la întărirea eficienței sale, iar apoi pentru a sublinia ideea colectivă a mișcării. În plus, simbolul celor trei săgeți exprima foarte bine tripla alianță a organizațiilor muncitorești reunite în Frontul de bronz: partidul, corporațiile sindicale și Flamura Reich-ului cu organizațiile sportive muncitorești; astfel, cele trei săgeți reprezentau și cei trei factori ai mișcării: putere politică și intelectuală, forță economică și forță fizică. În plus, acest simbol era dinamic, ofensiv și amintea și cele trei calități cerute combatanților: activitatea, disciplina și unitatea. Ideile eliberatoare ale Revoluției franceze erau și ele exprimate: libertate, egalitate, fraternitate.

Mai departe încă, paralelismul celor trei săgeți exprima gândirea frontului unit: totul trebuia mobilizat împotriva inamicului comun – fascismul.

În sfârșit, cifra trei apare atât de des în viața omului, în gândire, în viața intimă, în istorie, încât a devenit un fel de «număr sfânt». Faptul că s-a înrădăcinat în domeniul subconștientului joacă un rol considerabil pentru eficacitatea sa psihologică.

Acest simbol, atât de ușor de reprodus încât și un copil îl putea desena, avea în plus avantajul de a nu putea fi distrus: adversarii nu puteau să-și suprapună simbolul peste al nostru, cum făceam noi cu al lor, pentru că, și în acest caz, ar fi lăsat impresia că zvastica era străpunsă de săgețile noastre (...).

În chip de *simbol plastic al intimidării*, echivalent salutului roman impus de Hitler și Mussolini, antifasciștii au adoptat gestul în care brațul drept era ridicat, iar pumnul strâns. Acest gest simboliza spiritul combativ, exprima amenințarea și servea, în același timp, de salut colectiv, salut individual, pe stradă, ca gest de jurământ, la defilările în coloană. Acestea din urmă, ca și ceremoniile publice, sunt mijloace de propagandă foarte puternice pentru crearea unei exaltări pasionale, mai ales de tip agresiv (pulsivitatea nr. 1), prin afișarea simbolurilor grafice, a pancartelor cu sloganuri, a uniformelor, și drapelelor, prin urale, imnuri, muzică etc. În realitate, sunt imitații supradimensionate ale serbărilor sătești, acționând asupra văzului, auzului și nervilor «actorilor» și «spectatorilor» (...); ca simbol sonor amenințător, opus strigătului nazist *Heil Hitler* (Trăiască Hitler), socialiștii strigau *Freiheit!* (Libertate), amintind cel mai prețios ideal socialist: libertatea politică și morală, înlăturarea jugului capitalist. Strigătul era asociat cu gestul de luptă, pumnul ridicat. Acesta era practicat cât mai des cu putință pe stradă; bărbații și femeile, purtând în piept insigna cu trei săgeți, se salutau cu strigătul de război al libertății. Pentru ca simbolurile să aibă o difuzare și un efect cât mai rapide cu putință, partizanii se plimbau cu regularitate, la ore fixe, pe străzile și în locurile cele mai animate – denumirea tehnică a acestui tip de propagandă era «plimbarea simbolurilor».

Iată o dovadă edificatoare a eficacității propagandei dinamice prin simboluri. Într-o duminică, la Copenhaga, tinerii socialiști străbăteau străzile orașului pe bicicletă, în șir indian; de ghidoane fluturau fanioane roșii cu cele trei săgeți, iar capul de șir avea și o trompetă; din când în când, acesta dădea un semnal strident și toți cei care îl urmau ridicau simultan pumnul și strigau *Kampfkraft!* (Gata de luptă!) – strigătul de luptă al tineretului. Trecătorii, uluiți, se opreau să privească bicicletele care treceau în trombă.

A doua zi, jurnalele scriau: «Ieri, capitala a fost invadată de echipe ale tineretului socialist care făceau o propagandă de tip nou etc.» Dorind să verifice efectul, conducerea organizației de tineret a trimis în stradă agenți care să afle impresiile trecătorilor asupra numărului acestor echipe de bicicliști și a numărului de participanți. Cifrele raportate variați între 200 și 300. În realitate, nu fuseseră decât... două echipe cu 12 tineri de toți!

Ca *simboluri sonore* generatoare de entuziasm se folosesc imnurile și cântecele patriotice. Sunt cunoscute *Horst Wessel Lied* al hitleriștilor, *Giovinezza* lui Mussolini sau *Internationale* socialiștilor. *Marseilleza* a fost folosită deseori ca imn revoluționar în timpul Revoluției ruse. Și Frontul de bronz avea un imn muzical, cu un ritm antrenant, al cărui refren suna astfel:

*Ascultă marșul coloanelor,
Ascultă tunetul pașilor noștri,
Curând veni-va libertatea,
Vino, frate, mergi cu noi!*

În chip de simbol sonor ironic era răspândită o exclamație care ridiculiza strigătul nazist *Heil Hitler*. Ea se baza pe un joc de cuvinte: se transforma cuvântul *Heil* (trăiască) în *Heilt!* (vindecați); atunci când adversarii strigau *Heil Hitler*, li se răspundea: «Da, e chiar necesar, vindecați-l pe Hitler de mania grandorii!», sau: «Va fi vindecat în curând!», sau: «Frontul de bronz îl va vindeca rapid!». La fel, la inscripțiile *Heil Hitler* de pe ziduri era adăugat un «b», așa încât expresia să devină *Heilt Hitler* (vindecați-l pe Hitler); astfel, salutul hitlerist era ridiculizat și își pierdea eficiența de simbol amenințător...

Gherila simbolurilor ia, uneori, forme curioase: adversarii își deformează reciproc simbolurile; naziștii, de exemplu, transformau cele trei săgeți în umbrele, iar socialiștii, la rândul lor, ridiculizau crucea încârligată și figura lui Hitler după cum este arătat mai jos etc. Din aceeași categorie face parte deformarea inscripțiilor regaliste, foarte răspândită la Paris: «Vive le roi» devine «Vive le rōti».¹

1. Joc de cuvinte intraductibil: «Vive le roi» – Trăiască regele – devine «Vive le rōti», adică «Trăiască friptura» (n.t.)

(...) În partea teoretică a studiului nostru, am văzut că Pavlov atribuia o importanță extraordinară cuvântului ca excitant determinant pentru formarea reflexelor condiționate, mai ales pentru cele care fac parte din al doilea sistem de semnalizare. În zilele noastre, radioul a devenit principalul mijloc de propagandă sonoră. Informațiile, cântecele, muzica, scenetele radiofonice sunt tot atâtea căi folosite de propagandă. Influența sa imensă a fost evidentă în cursul ultimului război mondial, când rezistența psihică a populațiilor din cele două tabere era un factor esențial. În ultimul timp, televiziunea, asociată radioului, se impune ca un mijloc universal de transmitere a gândirii și emoțiilor umane: în Statele Unite există deja milioane de televizoare. Propaganda sonoră folosește încă discurile de gramofon care, prin intermediul difuzoarelor montate la reuniunile publice și pe autovehicule, sunt extrem de importante în campaniile electorale, și chiar pe frontul de luptă, ca în 1918, în 1939-45, în războiul civil spaniol și în cel chinez, mai de curând în războaiele din Coreea și Vietnam.

Propaganda vizuală desfășurată pe scenă și la *cinematografare*, de asemenea, o importanță extraordinară în viața politică. În timpul revoluției ruse și pe frontul rusesc din cele două războaie mondiale, era în mare vogă teatrul ambulant: cei mai mari artiști contribuiau astfel la ridicarea moralului combatanților. Vom avea în continuare prilejul de a prezenta marile și spectaculoasele serbări publice organizate în vremea Revoluției franceze și, în zilele noastre, în Germania hitleristă și în Rusia sovietică. Propaganda prin cinema este caracteristică mai ales acesteia din urmă: filmele, montate admirabil și jucate de cei mai mari artiști, sunt aproape întotdeauna tendințioase, adică fac propagandă, fie pentru a stimula spiritul constructiv al vieții în URSS, fie pentru a difuza ideile născute de Revoluția din 1917.

Înainte de a aborda propaganda politică modernă propriu-zisă, ar trebui spus câteva cuvinte despre o activitate strâns legată de cea dinainte: este vorba de *jurnalism*. **Un jurnalist este și un «inginer de suflare», el trebuie să cunoască perfect instrumentul la care cântă – întreaga claviatură a pulsionilor și instinctelor umane, cu josnicile și sublimările lor, de ase-**

menea, el trebuie să provoace la momentul oportun reflexele condiționate dobândite, să le inhibe pe unele, să le potențeze pe altele, să creeze reflexe noi, să declanșeze acțiuni.

Pentru a atinge aceste scopuri, jurnalistul are un instrument puternic, și anume *presa scrisă*. Cu toate că beneficiază de mijloace tehnice extraordinare și mult mai eficiente ca altădată, aceasta pare, totuși, să-și piardă din influență. În timpul revoluției franceze, rolul său ca organ de propagandă politică a fost foarte mare; în cursul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX a atins apogeul; după primul război mondial, însă, rolul presei trece pe planul al doilea, datorită democratizării politicului, folosirii metodelor populare, sugestive ca armă de propagandă sau extinderii enorme a radioului. Este suficient să ne amintim cum, în timpul crizei din septembrie 1938 sau celui de-al doilea război mondial, milioane de oameni ascultau zi și noapte emisiunile TSF, care informau, evident, mult mai rapid decât ziarele. Pe de altă parte, numărul mare de ziare, concurența lor comercială fățișă, dimensiunile lor – deseori douăzeci de pagini sau chiar mai mult – care împiedică o orientare rapidă a cititorului, toate acestea stau la baza unui anume declin al influenței presei moderne. Cu toate acestea, rolul său este încă destul de important, astfel încât o menționăm aici printre mijloacele de propagandă politică.

Chiar dacă un ziar politic reprezintă, în general, un apel la rațiune, întrucât oferă cititorului informații asupra evenimentelor care îl interesează sau comentarii care clarifică ansamblul fenomenelor politice, el poate (și o face adesea) să se adreseze emotivității cititorului, fie printr-o informație mai mult sau mai puțin tendențioasă, care creează o anumită stare afectivă, fie prin folosirea ritmului sau cuvintelor adecvate; în acest fel, atinge corzile sufletului omenesc evocând reflexe condiționate pe care ziarul își propune să le dirijeze în scopul atingerii scopurilor proprii sau ale colectivității pe care o reprezintă; ziarul poate, de asemenea, să creeze o stare emoțională prin dispunerea materialului într-o anumită ordine, sau prin introducerea de sloganuri și simboluri în titluri. În ziua de azi, oamenii sunt prea grăbiți pentru a-și putea citi ziarul dimineată; de obicei, se mulțumesc să arunce o privire asupra titlurilor articolelor și știrilor, mai ales asupra titlurilor generale ale unor rubrici sau pe manșetă, care, cu puține cuvinte, asemenea unui diapazon, creează o orientare, o stare de spirit, o tendință. Este de la sine înțeles că ziarele politice, mai ales organele de partid se adresează pulsionilor combative, ocaziile fiind furnizate în special de polemicele cu adversarii politici.

Posibilitățile de acțiune la care ne referim aici pot fi însoțite de imagini care transmit ideile și sentimentele extrem de rapid, și care sunt pretioase

ca mijloace de evocare a stărilor sufletești dorite. Pentru o organizare rațională a redacției unui ziar, este absolut necesară crearea unor *arhive de informații și imagini* și clasarea acestora în așa fel încât elementele căutate să poată fi reperate într-un timp scurt.

În URSS, pe lângă ziarele vândute sau distribuite, există o altă formă de propagandă și informare a maselor: *jurnalul mural*, (gazeta de perete), care este produs chiar de către membrii colectivității, careia i se adresează. Acesta este afișat în locurile obișnuite de acțiune ale acestei colectivități: uzine, cluburi, școli și conține deseori caricaturi, satire, dar și exprimări poetice. Această formă democratică a propagandei prin cuvânt scris reprezintă pepiniera talentelor jurnalistice provenite din masele populare; este, de asemenea, un mijloc eficient de acces la sensibilitatea acestora, întrucât mulțimile îi ascultă cu mai multă atenție și încredere pe cei care fac parte din propriile lor rânduri. Această metodă a jurnalului mural a început să se răspândească și în mediile muncitorești și școlare din Occident.

Ceahotin explică în continuare viziunea sa asupra principiilor propagandei politice. În aparență, este vorba de propaganda de uz intern; gândindu-ne, însă, că acest rus a lucrat mult timp în Germania, constatăm că, pentru partizanii comunismului mondial, diferența dintre ceea ce este intern și ceea ce este extern este minimă.

De remarcat asemănarea dintre considerațiile lui Ceahotin din acest capitol și cele ale lui Sun Ti; cu toate acestea, gânditorul chinez nu este citat.

Înainte de a da câteva exemple extrase din istoria omenirii care să ilustreze cele expuse anterior, ar fi interesant să discutăm aici *principiile propagandei politice moderne*, bazate pe datele oferite de științele naturii. Această analiză este utilă pentru o înțelegere mai bună a exemplurilor istorice și rezultă din câteva fapte esențiale.

Marile mișcări de masă, care ne caracterizează epoca și se exteriorizează în actul votării (alegeri, referendum), nu sunt rezultatul deliberărilor conștiente ale indivizilor care compun mulțimea, ci efectul unor procese nervoase fiziologice, denumite în limbajul psihologiei clasice «procesele volitive»; acestea sunt declanșate în mod voit de energiile aplicate din exterior, prin mijloace de propagandă, sau demagogie, sau, încă și mai bine, «psihagogie».

Cele de mai sus sunt valabile atât pentru «veritabilele» democrații, care, după spusele lor, se inspiră din Declarația Universală a Drepturilor Omului, cât și pentru dictaturile moderne, care, dacă e să spunem adevărul, nu sunt dictaturi adevărate, ci dictaturi cu aspect pseudo-democratic. Acestea sunt

și ele susținute de mase, dar, în acest caz, mulțimile sunt manipulate cu precizie și înșelate asupra intereselor lor vitale, adică *violat psihic*.

Teoriile moderne din biologie, ca și experiențele și statisticile dau un raport de 1:10 între elementele mai mult sau mai puțin conștiente și active din cadrul maselor și cele pasive, permeabile la sugestiile senzoriale, după cum s-a arătat mai sus. Victoria fascismului asupra mișcărilor democratice din Germania și Italia se baza pe proasta cunoaștere a acestui fapt esențial. Or, această constatare implică în mod logic ideea că aceste două grupuri de indivizi trebuie tratate diferit din punctul de vedere al propagandei: primii pot fi – și trebuie să fie – convingși, pe când ceilalți trebuie aliniați, încolonați în funcție de receptivitatea lor specifică. Această problemă este deseori minimalizată în mediile politice democratice: se spune acolo că, în propagandă, este suficientă ghidarea după «bunul simț». Nimic nu este mai greșit și nefast pentru eficiența luptei politice decât această afirmație: propaganda politică este o adevărată știință din domeniul psihologiei colective aplicate. Vom discuta în capitolele următoare formele pe care le poate lua propaganda, fie ea persuasivă sau emoțională, și vom vedea cum au fost aplicate în decursul istoriei; aici, ne vom mărgini doar să subliniem câteva reguli teoretice generale care o condiționează (...). *Planul de campanie* este esențial în realizarea unei propagande raționale. Un astfel de plan include:

- a) Diferențierea grupurilor de indivizi care trebuie influențați;
- b) Stabilirea unor scopuri psihologice de atins pentru elementele fiecărui grup;
- c) Crearea organelor care să realizeze acțiunile îndreptate spre aceste scopuri;
- d) Crearea de către aceste organe a formelor de acțiune propagandistă;
- e) Distribuirea acțiunilor de propagandă în spațiu și timp (stabilirea planului de campanie);
- f) Coordonarea acestor acțiuni;
- g) Controlul campaniei, în special al pregătirii acțiunilor, al executării și al efectelor obținute.

Doménach formulează un sistem de reguli pe baza cărora ar trebui construită contra-propaganda:

1. Identificarea temelor adversarului, izolarea și clasarea acestora în ordinea importanței, urmate de combaterea lor separată;
2. Atacarea punctelor slabe;
3. Nu trebuie niciodată atacat frontul propagandei adverse atunci când este foarte puternic; pentru a combate o opinie, trebuie plecat chiar de la aceasta și găsit un teren comun;

4. Atacarea și desconsiderarea adversarului;
5. Evidențierea contradicției dintre propaganda și faptele adversarului;
6. Ridiculizarea adversarului;
7. Dezvăluirea «climatului de forță» creat de acesta.

Ca efect al importanței dobândite, în zilele noastre, de propaganda afectivă, politica a devenit aproape o religie: așa cum arată De Felice, ea are ritualuri și pompă, dogme și credință, vizionari și fanațici. Principala preocupare a celui care își propune să realizeze o propagandă politică extinsă este de a ști cum să adune masele, adresându-se, prin intermediul stratagemelor adecvate, mecanismelor psihice care ar putea acționa asupra indivizilor care compun masele; aceste mecanisme, guvernate de pulsunile legate de instinctele de supraviețuire, răspund efectiv de protejarea intereselor economice, politice, sociale și religioase ale mulțimilor. Aș dori să răspund aici criticilor formulate de Reiwald, care îmi reproșează opinia că posibilitatea dirijării maselor este doar o funcție a activității inițiatorului propagandei. Nu am afirmat niciodată aceasta, deoarece este clar că starea psihică a maseilor, care depinde de constelația socială și de caracterele fiziologice inerente, este, la rândul ei, un factor determinant pentru reușita cuceririi maselor, și nu poate fi eficientă de una singură.

În urma îndeplinirii sarcinii de grupare (în mulțime și masă), propagandistul trebuie să lanseze, după cum afirmă Clyde Miller, cuvinte de ordine autoritare din familia «cuvintelor-otrăvuri», «cuvintelor-virtuți» sau «cuvintelor-mărturii»; acestea sunt adevărate trambuline pentru organizarea maselor în grupuri caracterizate de același spirit, pregătite să coopereze pentru a atinge scopurile care le leagă de propagandist.

Prima lege a propagandei este, conform aceluiași Clyde Miller, *legea conservării individului*. Pentru a o face să acționeze asupra comportamentului acestuia, propagandistul trebuie să aplice următoarea stratagemă psihologică: sugerând mai întâi teama, el lasă, apoi, să se întrevadă ieșirea din situația periculoasă, posibilitatea de obținere a securității prin acțiuni pe care le sugerează el însuși (...).

Pentru a inculca maselor sau indivizilor izolați o atitudine sau idee nouă, este bine ca acestea să fie puse în legătură cu ideile deja cunoscute: în acest fel, opoziția psihologică la tot ceea ce este neașteptat, ce distruge conexiunile cunoscute este mai ușor de învins.

Orice propagandă rațională se bazează pe un număr relativ restrâns de formule tranșante și concise, care trebuie fixate bine în psihicul maselor deja sensibilizate. Acesta este însuși principiul creării reflexelor condiționate enunțat de Pavlov.

Ca și lupta politică, *propaganda nu încetează niciodată*, fapt pe care Hitler l-a înțeles așa cum trebuie: el nu se limita să facă propagandă doar pentru alegeri, ci o impunea continuu, urmând o regulă clasică: nu trebuie niciodată să le dai celor cărora li te adresezi timp de gândire. Adversarii săi, în schimb, deveneau activi doar în perioadele electorale, și chiar și atunci profitau cu bucurie de «destinderea» oferită de sărbătorile legale. În realitate, o făceau mai degrabă pentru a evita lupta, care îi incomoda, și pentru a-și respecta ritualurile burgheze.

După cum s-a văzut, prin plasarea propagandei populare sugestive pe planul instinctului combativ, Hitler făcea apel la *violența psihică, bazându-se pe violența reală*. A spus-o în cartea sa, *Mein Kampf*: «Un ticălos hotărât are întotdeauna posibilitatea de a împiedica un om cinstit să-și exercite activitatea politică», și a aplicat-o în practică: în 1931-1932, trupele sale de propagandă (SA) îi împiedicau prin violență pe adversarii săi să-și țină întrunirile în districtele rurale. O dată porniți pe această cale, spunea el, trebuie să rămânem consecvenți și să nu oscilăm niciodată între violență și indulgență.

O altă regulă a propagandei hitleriste și mussoliniene era exagerarea; de exemplu, Goebbels umfla de la 3 000 la 10 000 numărul membrilor batalioanelor de asalt din Berlin, iar Hadamowsky, colaboratorul său fidel, recomanda în mod deschis acest procedeu, afirmând: «Trebuie să ne arătăm forța, și chiar să pretindem că e mai mare decât în realitate: dacă este bine calculată, propaganda prin forță impresionează și are efecte decisive, mai ales în exterior». De altfel, această regulă a exagerării nu a rămas apanajul exclusiv al propagandei hitleriste: și alte partide o folosesc în ziua de azi. De pildă, comuniștii nu ezitau niciodată să mărească artificial numărul manifestanților; deseori, ca la marea întrunire de la *Vel d'Hiv*, rezoluțiile adoptate în urma adunărilor populare începeau pompos: «Poporul Parisului, reunit la Velodromul de Iarnă» (...).

Am subliniat deja că propaganda nu trebuie făcută prin adoptarea oarbă a unei scheme, ci prin *diferențiere*, în funcție de mediile cărora li se adresează.

(...) Într-un articol din ziarul *Deutsche Republik* din 1932, Siegfried Hörter analiza problema propagandei în districtele rurale, și distingea două regiuni: una, traversată de marile artere de comunicație, pe care a numit-o zonă mixtă, și o altă, dominată de țărâni, în care ideile lui Hitler puteau pătrunde mai ușor. În consecință, Hörter propunea ca în zona mixtă să fie aplicate metodele propagandei populare agresive, bazate pe instinctul combativ (precum acelea care, inaugurate de socialiști în 1932 sub semnul celor Trei Săgeți, s-au dovedit eficace împotriva propagandei lui Hitler), pe

când în zona a doua metodele urmau să fie modificate în funcție de ambiția și mentalitatea țăranilor, această individualizare amintind practicile comișilor-voiajori sau ale agenților de asigurări (...)

Propaganda rațională presupune o organizare perfectă a serviciilor care trebuie s-o efectueze.

Prima regulă constă în existența unui *control precis al execuției și efectelor măsurilor* adoptate pentru propagandă; acest aspect, cel mai important dintre toate, este deseori neglijat în ziua de azi. Efectul produs trebuie urmărit neîncetat, stabilit cu cea mai mare obiectivitate, reprezentat prin mijloace cât mai demonstrative posibil, pentru a trage concluzii utile pentru acțiunile ulterioare. La fel se procedează și cu conținutul propagandei. În acest scop, munca efectuată și rezultatele obținute trebuie controlate cu metode moderne: hărți, planuri schematice și tablouri sinoptice de tipul «meteorologiei politice» din vremea războiului civil din Rusia, când erau folosite hărți politico-geografice speciale care ușurau urmărirea evenimentelor și stabilirea relațiilor lor funcționale.

Pentru o organizare rațională a propagandei este necesară și *centralizarea conducerii*, în special a serviciilor de informații, a presei etc., deoarece obținerea rezultatelor așteptate implică o viziune completă asupra situației.

Efectuarea propagandei presupune existența cadrelor, a echipelor de specialiști, de agitatori etc. și instruirea acestora, instituirea de cursuri de propagandă. Înțelegând perfect această condiție, Hitler a constituit o formațiune întreagă, SA-ul, ca brigadă de șoc a propagandei: aceste trupe au fost cele care, de fapt, l-au adus la putere. Pentru a mobiliza militanții-propagandiști, pentru a-i arunca în luptă la momentul dorit, trebuie să le fie furnizate instrucțiuni concrete și stimulative: este ceea ce se întâmplă în cadrul reuniunilor așa-zise «de aprindere», organizate special pentru însușirea militanților. Practica de luptă din Germania a demonstrat că acesta era cel mai bun mijloc de organizare rapidă a campaniilor politice.

În sfârșit, *mijloacele financiare* joacă, evident, un rol extrem de important pentru propagandă; cu toate acestea, afirmăm că opinia curentă conform căreia o propagandă eficientă nu poate fi făcută decât cu mari resurse bănești constituie o exagerare:

(...) Există un principiu sănătos: *propaganda trebuie să se alimenteze prin ea însăși.*

O reuniune de propagandă se desfășoară după reguli bine stabilite.

Delirul mulțimii este o stare ritmică, în care perioadele de tensiune alternează cu calmări bruște. Punerea în scenă a unei defilări sau a unui miting trebuie să țină cont de acest ritm, iar oratorii vor avea grijă să-și presare discursurile cu expresii spirituale, cuvinte ironice care să destindă sala și să stărnească râsul, care este cel mai bun mijloc de a suda o mulțime, dându-i sentimentul unei complicități voioase.

Iată un extras din instrucțiunile de propagandă de acest tip ale unei mișcări antinaziste, Frontul de bronz, cu titlul semnificativ: «Crearea entuziasmului într-un miting»:

1. Dacă există muzică, fonografuri, pick-up-uri, publicul trebuie distrat înaintea mitingului, mai ales cu imnuri populare de vitejie.
2. Agitația și dinamismul auditoriului trebuie întreținute în crescendo până la sfârșitul mitingului.
3. Din când în când, să se inițieze un dialog între orator și sală, prin lansarea de întrebări și provocarea ripostelor colective: «da» sau «nu», etc. Un răspuns masiv de acest fel acționează asupra maselor ca un șoc electric, stimulându-le ardoarea.
4. Să fie alternate cântecele înainte și după discursurile oratorilor (mulțimea trebuie să cânte întotdeauna în picioare, să nu stea nici o clipă jos în acest timp!)
5. Discursurile nu trebuie să depășească vreodată 30 de minute.
6. Plecarea de la miting să se facă în tonul unui imn popular de luptă.
7. Dacă este posibil, să se prezinte o scenetă, o corală sau să se declame versuri adecvate reuniunii.
8. Un tablou alegoric sau o pancartă luminoasă cu caracter dinamic și vesel sau, dimpotrivă, sarcastic, însoțite de muzică, pot fi utile pentru destinderea nervilor.
9. Masa auditoriului să fie incitată, din când în când, la «gimnastica revoluționară»: strigarea sloganului de luptă *Freiheit*, asociată cu ridicare pumnului strâns.
10. Sala să fie decorată cu sloganuri și simboluri, pe bucăți de stambă, pe drapele, arbuști etc.; să existe un serviciu de ordine format din militanți în uniformă, purtând brasarde cu emblema organizației.

Ceahotin are cele mai bune motive din lume pentru a fi conștient de pericolele unei propagande bine conduse:

Otrăvirea este o crimă pedepsită de legile colectivității umane. Este timpul să înțelegem că pot exista situații în care mase mari de oameni, al căror vot determină totul într-un stat democratic, pot cădea victime unei adevărate otrăviri psihice la modul cel mai real cu putință, cel mai fiziologic. Dacă ne imaginăm că va fi suficient apelul la rațiune pentru combaterea acestei otrăviri, a violului «psihic», printr-o propagandă de persuasiune, va trebui să convenim că, după tot ceea ce am arătat, ne creăm o iluzie periculoasă. Singurul mijloc de a o face, dacă nu vrem să atentăm la libertatea cuvântului, atât de scumpă, și pe bună dreptate, democraților sinceri, este să știm cum să ne apărăm prin instrumente de *imunizare psihică*, prin organe de propagandă care să dejoace orice încercare de violare a sufletului colectiv prin practici psiho-fiziologice, care, după cum am arătat, sunt veritabile căi de intoxicare, și să conducă la găsirea imediată a unei riposte eficace de *protecție psihică*.

Practica propagandei, exersată de Hitler, a avut drept rezultat o anume animozitate contra propagandei, animozitate care s-a manifestat mai ales după al doilea război mondial în rândul claselor intelectuale, îndeosebi în grupul celor pe care i-am desemnat ca aparținând celor «5 000» de ezitanți, dar și printre cei «55 000». Oamenii se tem și atunci orice propagandă este desemnată drept mincinoasă, ca «o otrăvă secretă, ca o activitate în care nu îndrăznești să-ți dai numele». Absenteismul observat uneori la alegeri este adesea cauzat de dezgustul față de propagandă. Această opinie este transferată asupra informației care, într-adevăr, nu poate fi distinsă uneori de propagandă malefică, de spălarea creierelor, asumându-și ea însăși un caracter tendențios. Atitudinea este nedreaptă, deoarece tocmai informația veridică furnizează una dintre cele mai bune apărări împotriva violului psihic, putând constitui un mijloc de propagandă bine intenționată, deci benefică.

Este adevărat că o propagandă inteligentă folosește adesea procedee și trucuri care, o dată dezvăluite, o fac să pară odioasă în ochii opiniei publice: ea lansează, de pildă, «mingi de încercare» în radio și în presă, răspândește zvonuri și minciuni grosolane în rândul maselor, știri false și chiar «false știri false», mușamalizează pentru a disimula adevărul sau efectuează ofensive diversioniste. După cum ne putem da seama ușor, ziarele de seară sunt cele care, în țările democratice, colportează acest gen de propagandă și informare.

Ceahotin are nevoie atât de mare de a-și liniști conștiința, încât încearcă să-și justifice propriile acțiuni printr-o eschivă:

Neîncrederea față de propagandă, despre care vorbeam mai sus, nu este justificată din următorul motiv: «Propaganda veridică nu este nimic altceva decât explicarea și justificarea unei politici», având, deci, caracter informativ.

De fapt, URSS – Ceahotin nu încearcă deloc să o ascundă – era paradisul propagandiștilor.

Propaganda a luat o amploare extraordinară în timpul *Revoluției ruse* și în special de-a lungul *războiului civil din Rusia*. Încă din 1915 se crease o organizație numită «Comitetul factorului moral» făcând parte din Comitetul de susținere militară, care îngloba toate organizațiile tehnice și științifice din Rusia. Scopul său era de a ridica și dirija moralul populației și armatei pentru ducerea la bun sfârșit a războiului. După Revoluție, la care a luat parte în mod activ, Comitetul a fost transformat în «Comitetul de educație politico-socială» pe lângă guvernul Kerenski, și, mai târziu, în «Comitet de propagandă» pe lângă «Sovietul (Consiliul) Muncitorilor intelectuali». A dispărut în urma Revoluției din Octombrie. Activitatea sa, nouă în acest domeniu, consta în aplicarea principiilor de organizare rațională (sistemul Taylor) la administrarea unui organism creat pentru mobilizarea factorului moral uman, pentru propagandă.

Se știe că propaganda a dobândit o importanță extraordinară în tabăra *bolșevică*: faimoasele sloganuri ale Revoluției din Octombrie, «Jos Războiul», «Pace și Pământ», «Fără anexări sau contribuții», au fost difuzate prin toate mijloacele și au căpătat o răspândire enormă, cu răsunetul cunoscut. În acea perioadă, mitingurile și procesiunile au avut o influență și mai mare, cu drapelele lor roșii, pancartele și mulțimile entuziaste, dar slab ordonate care participau. Războiul civil a adus un suflu nou: cele două partide au organizat atunci adevărate ministere ale propagandei ca organisme de stat. S-au aplicat metodele cele mai moderne: tipărituri în milioane de exemplare, ziare ilustrate, fotografii, afișe, vitrine, echipe de agitatori care invadeau piețele, trenurile și locurile publice, cinematografele și convoaiele ambulante de propagandă etc. Atunci când, după forțarea Dardanelor, ofițerii englezi au ajuns la Ministerul propagandei condus de Denikin și au văzut ce se făcea acolo și la ce scară, au declarat uluiți: «Lați întrecut pe Northcliffe al nostru!».

Pentru a sugera amploarea pe care o luase în timpurile acelea organizarea propagandei, vom spune că acest minister, cunoscut în istorie sub

numele de Osvag (*Osv* – prescurtarea cuvântului informație în rusește, și *ag* – agitație) era structurat după cum urmează: a) secția de informații; b) secția de agitație; c) direcția filialelor; d) secția de organizare; e) administrația generală. Sarcina serviciului de informații era de a furniza membrilor guvernului buletine zilnice asupra situației politice și economice, precum și o revistă a presei; Osvag-ul însuși publica vreo șase ziare și avea propriul său sistem de difuzare, precum și un birou de presă și un serviciu de publicare a afişelor cotidiene, care erau lipite pe ziduri și expuse în vitrine, după cum erau proiectate și fotografii pe un ecran; în sfârșit, o activitate originală și extrem de importantă era aceea a trasării *hărților de meteorologie politică*. Este vorba de hărți geografice ale țării pe care erau marcate în culori toate evenimentele semnificative referitoare la situația economică și politică (transporturile, problemele agrare, agitația antiguvernamentală și antisemită etc.); aceasta oferea o orientare topografică rapidă și evidenția interdependența anumitor factori politici, economici și sociali. După știința noastră, este primul și singurul exemplu de aplicare a metodelor științifice în viața politică, cu un scop practic de luptă și nu doar pentru necesitățile unei analize istorice ulterioare (...)

Revenind la Osvag, vom mai menționa că acesta susținea în întreaga țară câteva sute de săli de lectură și biblioteci populare gratuite prin care propaganda se infiltra în rândul locuitorilor de la orașe și mai ales de la sate. Secția de agitație cuprindea mai multe servicii: ea edita foi volante, broșuri, manuale de agitație, afișe ilustrate, caricaturi, un jurnal artistic, organiza conferințe și mitinguri trimițând în țară oratori pe care îi avea întotdeauna la dispoziție; de asemenea, organiza un curs de instruire pentru viitorii agitatori care urmau să fie trimiși în toată țara, în locurile publice, în trenuri și tramvaie, pe stradă în fața vitrinelor, în sate și în piețe. Acești agitatori formau uneori echipe, utilizate ca unități tactice, adevărate grupări de comando, cum le-am numi astăzi, în această luptă psihologică reprezentând campania de propagandă. În fine, un serviciu muzical și artistic avea sarcina de a organiza serbări populare, concerte, scenete etc. Un alt serviciu edita filme politice și fotografii, menținea o expoziție permanentă de specimene de propagandă etc.

(...) Se știe că, după victoria sa, guvernul sovietic a atribuit cea mai mare importanță propagandei în *opera de edificare a URSS*. Sau folosit cele mai variate și mai sugestive metode în timpul marilor campanii pentru îndeplinirea planurilor cincinale, pentru reînarmare și extinderea Ossoaviachim,

marea organizație populară pentru aviație și pregătirea războiului chimic etc. Este ciudat să constatăm că bolșevicii, foști social-democrați, au adoptat metodele de propagandă ale partidului social-democrat german, transplantând procedeele clasice emoționale în țara lor, în timp ce partidul-sursă le neglija aproape complet. Mai târziu, Mussolini a studiat metodele rusești și le-a introdus, uneori chiar cu servilism, în Italia fascistă; de acolo, au fost preluate de către Hitler, care le-a aplicat la scară largă și cu o violență nemăvăzută pentru a ajunge la putere în Germania.

Într-un mod total diferit de Hitler, Lenin a fost un *geniu al propagandei* (...).

Și el și-a bazat propaganda pe pulsionele combative, dar adresându-se elementelor de reflecție, persuasiunii. Nu existau contradicții între ceea ce spunea sau făcea. Distingea două funcții diferite ale propagandei, îndeplinite de două tipuri de agenți: *propagandistul*, care se adresează unui număr restrâns de persoane (sute), deoarece are sarcina de a convinge, de a racola noi militanți, și *agitatorul*, care are de-a face cu zeci de mii de indivizi, pe care trebuie să încerce să-i pună în mișcare (aici intervine, după părerea noastră, propaganda emotivă), sensibilizându-i și antrenându-i. În felul acesta se creează mii de canale prin care se răspândesc cu ușurință cuvintele de ordine, lansate de la centru, dacă aceste cuvinte de ordine corespund nevoilor acute ale unei clase și epoci, ceea ce era cazul în vremea Revoluției din Octombrie. Lenin găsisese două cuvinte predestinate care exprimau revendicările fundamentale ale milioanele de soldați-țărani din armata rusă: «Pământ și Pace!».

Celulele propagandiste corespunzătoare ideii lui Lenin expuse mai sus, denumite «Agitprop», au fost create peste tot: în fiecare uzină, instituție, școală etc.

Propaganda comunistă a înțeles foarte bine, deși doar intuitiv, nevoia de a asocia idealurile cu fapte concrete, realizări (se observă că principiul «împropățării» unui reflex condiționat cu un reflex absolut se aplică și aici). În ceea ce privește cuvintele de ordine constructive, propaganda leninistă acordă atenție, după cum o subliniază Domenach, în special dezvoltării producției. A fost creată o adevărată *mistică a planului*: discursuri, filme, cântece, emisiuni radiofonice, afișe, grafice, decorații pentru muncitorii fruntași (*udarnici*), proclamarea normelor îndeplinite sau depășite, toate activau în acest sens.

În zilele noastre, cum perioada luptelor a încetat demult, ca și intermezzo-ul celui de-al doilea război mondial, propaganda se aplică aproape exclusiv domeniului edificării statului și *consolidării noii vieți* a maselor. În

afara campaniilor speciale pentru planurile cincinale, împrumuturile acordate statului sau nevoile culturale, *alegerile* sunt o ocazie excelentă pentru desfășurarea propagandei. Occidentul a stigmatizat ca pe o comedie falsificatoare a ideii democratice procesul electoral dintr-un stat – fără nici o îndoială totalitar – ca URSS. Ziua alegerilor este prezentată de propagandă ca o sărbătoare populară, votanții se îndreaptă spre cabinele electorale în cortegii, îmbrăcați în costume naționale, purtând flori, cântând, instituțiile sunt ornate cu ghirlande de flori, pancarte, drapele etc. Și, evident, rezultatul este întotdeauna același: aproape 99% dintre alegători votează pentru candidații de pe listele guvernamentale iar, în multe colegii electorale, demnitarii statului și în special Stalin obțin unanimitatea.

Dacă dorim să fim obiectivi, nu putem desemna această practică altfel decât cu expresia pe care am definit-o chiar în această carte, aceea de «viol psihic» al maselor. Desigur, aceasta are o foarte mică asemănare cu practicile «democrației» curente în Occident. Pe de altă parte, este legitim să ne punem o întrebare pertinentă: oare în «democrații» alegerile sunt cu adevărat democratice? Nu cumva și acolo se exercită același principiu al violului psihic al maselor, doar că sub o altă formă? Nu este oare propaganda afectivă, care stă la originea acestui viol psihic, cea care determină și acolo rezultatul alegerilor? Singura diferență este că aici ea este efectuată de către stat în propria sa favoare, în timp ce acolo propaganda o fac grupurile puternice, care îi consacră mijloace financiare enorme, tot pentru interesul lor exclusiv.

Li se reproșează rușilor că folosesc aceleași practici ca și Hitler. Este și nu este adevărat. Da, din punct de vedere tehnic. Da, în măsura în care, în cele două cazuri, baza fiziologică a propagandei afective este aceeași – pulsionea nr. 1 (agresivă). Nu, deoarece Hitler folosea în special *teama* pentru a face masele să acționeze în direcția dorită de stat, în timp ce forța motrice în URSS este reversul pulsionii combative – entuziasmul. În realitate, ceea ce poartă numele de «alegeri» în URSS nu este altceva decât manifestarea a ceea ce se numește astăzi «cultură populară», folosită pentru educarea unui popor care, poate, va reuși într-o zi să instaleze democrația la el acasă. Acesta este motivul pentru care «alegerile» din URSS nu sunt, totuși, o comedie, nu sunt un «viol psihic» clasic, nici demagogie, ci o pregătire, un preludiv la constituirea unei psihologii colective.

Să-i lăsăm lui Ceahotin responsabilitatea pentru acest diagnostic discutabil și să trecem mai departe.

Iată cum a procedat Lenin. În toate uzinele țării, muncitorii tineri cei mai buni, mai robuști, mai inteligenți și mai siguri, adică aceia care s-au remarcat în timpul războiului civil prin atașamentul lor la ideile Revoluției, au fost aleși de către tovarășii lor și trimiși în universități, unde s-au organizat pentru ei facultăți speciale, *rabfak-urile* (facultăți muncitorești), de unde, după o instrucție sumară, au fost transferați la facultățile regulate. Astfel s-a creat, în câțiva ani, o întreagă armată de forțe intelectuale proaspete și viguroase, care a devenit fundamentul construcției tuturor mecanismelor noului stat. Astăzi, această nouă «inteligență» numără milioane de membri.

Un alt factor decisiv al acestei evoluții a fost folosirea masivă și metodică a propagandei în toate domeniile vieții sociale, pentru stimularea eforturilor și mărirea randamentului muncii. Ar fi destul să spunem că până și examenele de maturitate (echivalente ale bacalaureatului) la Moscova conțineau două subiecte pe tema propagandei din trei în total. O caracteristică esențială a *propagandei în URSS* este uniformitatea: există ziare pentru fiecare regiune și profesie. Toate spun același lucru, avizat de organismele centrale, dar îl spun în moduri diferite, adecvate fiecărei mentalități în parte; în același timp, propaganda nu are niciodată un caracter întâmplător: este însoțită de date informative, care – trebuie să-o mărturisim deschis – nu sunt întotdeauna obiective, ci, uneori, tendențioase. Aceasta nu înseamnă că de cealaltă parte a Cortinei de Fier lucrurile sunt imaculate: din păcate, trăim într-o perioadă de «război rece».

Mai trebuie menționat, în sfârșit, un factor care contribuie la reușita dezvoltării extraordinare a URSS: faptul că propaganda s-a folosit întotdeauna de *pulsionea nr. 1 sau combativă* – cea mai eficace, după cum s-a putut constata deja – care le-a dominat și le domină încă pe toate celelalte: totul este privit prin binoclul militar; instruirea păturilor populare reprezintă «bătălia împotriva analfabetismului»; lucrările de semănat constituie «bătălia pentru pâine»; edificarea industriei este «bătălia pentru planul cincinal» – iată un întreg jargon special, preluat din arta militară, folosit peste tot în opera de construcție a statului. Domenach relatează o frază a lui Sorel, care poate fi aplicată perfect situației din Noua Rusie: «Oamenii care participă la marile mișcări sociale își reprezintă acțiunile sub forma unor imagini de bătălie care le asigură triumful cauzei», și adaugă: «Acele mituri care ating profunzimile inconstienței omenesc sunt reprezentări ideale și iraționale legate de luptă; ele exercită asupra maselor o forță creatoare de dinamism și coeziune».

Acesta este unul dintre motivele pentru care în *marile manifestări populare din URSS*, chiar și în cele sportive, figurile de gimnastică și dansurile se aseamănă cu defilările din Piața Roșie din Moscova. Trebuie spus că există și un pericol: în rândul maselor participante la aceste «parade» în chip de actori sau spectatori, emoțiile puternice, potențate de formele în care estetismul atinge culmile frumuseții, ar putea trezi vechiul instinct războinic, care – ca pulsiune biologică elementară, neputând, deci, fi extirpat din inconștientul uman – trebuie deviat și sublimat pentru a nu sîmula un ultim carnagiu al întregii omeniri. Din fericire, masele populare ruse, prin natura lor pacifiste, nu se pretează unei politici agresive. Este interesant, de altfel, să atragem încă o dată atenția asupra acestor manifestări de masă din URSS din punctul de vedere al principiilor propagandistice utilizate.

Se observă, de exemplu, că realizarea *Paradei Sporturilor* la Moscova a implicat referirea la cele patru pulsiuni de bază de care am vorbit în această carte. Astfel, defilarea detașamentelor sportive ale școlilor militare, în uniformă și cu arma în mână, sau cea a sportivilor caucazieni executând scheme de luptă cu săbiile sau pumnalele ating, evident, pulsiunea combativă (nr. 1). Cohortele de tineri muncitori, splendide exemplare umane pline de sănătate, cu instrumentele lor de lucru, mergând cu un aer liniștit, conștiință de forță lor, evocă pulsiunea material-nutritivă (nr. 2); grupurile de fete tinere, radiind de frumusețe, suplețe și grație, în costume care le avantajează farmecul juvenil al trupurilor, aduc admirația și extazul în sufletele spectatorilor (pulsione nr. 3 – sexuală); în fine, grupurile etnice ale sportivilor aparținând tuturor naționalităților care compun Uniunea, în costumele lor tradiționale de mătase și catifea, scânteind în nenumărate culori și scilpiri – o simfonie de frumusețe și fraternitate umană, care se adresează pulsiunii nr. 4, pe care am numit-o a prieteniei sau părintească.

Serghei Ceahotin, *Le viol des
foules par la propagande politique*
(Gallimard 1939, ediție nouă 1952)

IV. PROPAGANDA NEAGRĂ: AMINTIRILE INVENTATORULUI

În opoziție cu propagandistul alb Goebbels, englezul Sefton Delmer poate fi considerat drept inventatorul propagandei negre, pe cât de rafinate, în sensul originar al termenului, pe atât de nemiloase. El era la fel de conștient de posibilitățile de dezinformare ale informației – «știrile alese cu grijă și prezentate cu abilitate formează cea mai subversivă propagandă» – și de partea care trebuie alocată minciunii: «Nu trebuie să mințim decât deliberat, niciodată din întâmplare sau neglijență». Delmer își rezuma tehnica astfel: «Cea mai simplă și eficientă operațiune «neagră» este aceea de a scuipa în supă cuiva strigând în același timp Heil Hitler».

Specialistul englez a creat o adevărată școală: sloganul inventat probabil de către Departamentul A al KGB pentru pacifiștii germani, Besser rot als tot (mai bine comunist decât mort) le amintește pe acelea concepute de Sefton Delmer pentru militarii aceleiași țări: Lieber ein heiler Kreuz als ein eiserner, sau Wer weiterkämpft, kämpft gegen seine Kinder (E mai valoroasă o sănătate de fier decât o cruce de fier – Cine continuă să lupte, luptă împotriva propriilor săi fii).

Desigur, propaganda neagră nu a cunoscut numai succese, iar Sefton Delmer își mărturisește cu umor unele eșecuri.

Sa întâmplat, de exemplu, ca scenariile sale să devină compromițătoare pentru nefericiții care participau la ele fără să știe. Conducând un post de radio care se pretindea nazist, el nu a ezitat să folosească vocele unor artiști care nu aveau nimic de-a face cu regimul lui Hitler.

OSS¹-ul, cu care începuserăm să cooperăm, ne-au pus la dispoziție ultimele noutăți americane în materie de muzică de dans. Au cerut chiar unor artiști germani, precum Marlene Dietrich, să înregistreze pentru noi cântece în germană.

Marlene nu avea, desigur, habar de această înșelătorie, crezând că muzica ei era destinată unui program în limba germană la Vocea Americii. Atunci când a vizitat Europa în ultimii ani ai războiului, a trebuit să fac astfel încât

1. Office of Strategic Services: serviciile secrete americane. (n.a.)

să nu-și audă vocea la un post nazist de radio. Biata Marlene! Nu a aflat adevărul decât mai târziu, după război, când a vizitat Germania și noii șovini au aruncat în ea cu roșii stricate.

Se întâmplă, de asemenea ca adversarul, deși aproape de înfrângere, să dea dovadă de umor și perspicacitate.

Discutaserăm un plan menit să hărțuiască inamicul (SD¹-ul și Gestapo-ul) și să-l mențină sub presiune, intitulat «Operațiunea Periwig», și ne gândiserăm chiar să parașutăm agenți falși – manechine în ținută de luptă, dotate cu petarde care să imite zgomotul pistoalelor automate – când tânărul comandant de grupă al SOE², un anume Potter, ne-a sugerat să utilizăm porumbeii călători.

«Cred, domnule, i-a spus el lui Templer, că dispunem de o rezervă importantă de porumbei călători care nu folosesc nimănui. Le-am putea da drumul deasupra Germaniei pentru a le da germanilor care o vor șansa de a scăpa de Hitler, furnizându-le informațiile necesare».

Potter a explicat că porumbeii urmau să fie parașutați la sol în cutii de carton găurite conținând, pe lângă pasăre, un chestionar privind mișcările de trupe și alte subiecte de interes pentru serviciile de informații. S-ar fi găsit, de asemenea, și instrucțiuni pentru hrănirea și adăparea porumbeilor, precum și pentru modul de atașare a chestionarului completat de piciorul păsării, înainte de a o trimite spre locul de proveniență.

«Excelent! Dar cred că putem face mai mult, domnule», am spus eu, în calitate de expert psihologic al comitetului. «Aș sugera ca, în afara porumbeilor vii, să parașutăm și câțiva morți, fără cutii, dar având chestionarele legate de picior – chestionare completate de noi în prealabil...»

Templer, cu spiritul său de elev poznaș, a izbucnit în râs și a aprobat imediat planul.

Scopul operațiunii era, bineînțeles, ca păsările să cadă în mâinile Gestapo-ului, care ar fi încercat să ghicească, după răspunsurile furnizate, identitatea trădătorilor. Răspunsurile trebuiau formulate în așa fel încât Gestapo-ul să ajungă să aresteze pe unii dintre membrii cei mai importanți ai Partidului – cei mai susceptibili de a pactiza cu Aliații în ultimul moment. Dacă porumbelul mort era cules de un simplu civil care nu-l ducea la poli-

1. Sicherheitsdienst: serviciul de securitate (german). (n.a.)

2. Special Operation Executive. (n.a.)

ție, aceasta ar fi întărit ideea că unui membru plasat sus în ierarhia Partidului simțiseră suflul schimbării și l-ar fi incitat pe civilul respectiv să procedeze la fel.

«Există totuși o problemă, domnule», i-am spus lui Templer. «Cum să parașutăm un porumbel mort fără să se zdrobească în cădere? Pentru că o pasăre rănită în zbor, sau chiar numai obosită, nu se strivește la sol dacă se prăbușește».

Comandantul de grupă Potter a promis să reflecteze asupra acestei chestiuni, iar eu am primit autorizația de a pregăti chestionarele – cu și fără răspunsuri.

Porumbeii au fost, deci, eliberați la momentul dorit și recuperați de către germani. Mulți dintre ei s-au înapoiat cu chestionarele completate de corespondenții noștri germani. Unul, însă, a revenit la hulubărie cu o foaie albă în chip de răspuns, pe care erau mângălite aceste cuvinte: «L-am mâncat pe frate-său la cină. Delicios! Așteptăm restul familiei!».

Dar succesele lui Sefton Delmer îi întreceau cu mult eșecurile.

Goebbels însuși ne-a furnizat pretextul unei operațiuni împotriva italienilor. Otto Skorzeny și echipele lui de comando SS tocmai îl răpiseră pe Mussolini de la grupul de antifasciști italieni care îl capturasera, și îi permisese să instituie în nordul țării un guvern fascist republican sub protecția lui Hitler. Goebbels îi oferise imediat o stație radio pentru a continua să inflăcăreze poporul italian.

Acest post fascist funcționa de la München, simultan pe două frecvențe de unde scurte, pe durate intermitente de câte o jumătate de oră. Am estimat că doctorul Goebbels se dovedea cu totul lipsit de generozitate față de Duce, încât am decis să-i compensez zgârcenia oferindu-i lui Mussolini o a treia stație radio care emitea, la fel ca și celelalte două, pe unde scurte.

I-am sugerat lui John Skeaping, colegul meu britanic însărcinat cu sectorul italian, că tot ce aveam de făcut era să captăm începutul programului difuzat de la München și să-l preluăm pe stația noastră, pentru ca, la momentul oportun, să-l întrerupem și să transmitem propriile noastre povești. După aceea, nu aveam decât să reluăm legătura cu München-ul și să-i lăsăm să-și termine programul de pe emițătorul nostru.

«Foarte bine», zise John, «dar cum o să reușiți să găsiți breșa și să combinați cele două programe fără să se observe?»

Operațiunea s-a dovedit a fi mai puțin dificilă decât crezuserăm. Oricum, italienii de la München ne-au ușurat sarcina. Își împărțiseră programul vor-

bit în trei secțiuni separate între ele prin intervale de muzică militară și patriotică. Tot ce aveam de făcut era să preluăm legătura după prima parte a emisiunii lor și să introducem propria noastră muzică și știrile noastre, în momentul în care ei începeau a doua parte. Problema era să reușim să ne întrerupem emisiunea în mijlocul unui alineat pentru a preda legătura Münchenului atunci când aceștia își difuzau cel de-al treilea segment de program. Toate acestea vă par complicate? De fapt, chiar erau, dar, după două săptămâni de repetiții serioase, eram pregătiți. Și aveam parte de cele mai bune voci cu putință: doi prizonieri de război care, înainte de a fi înrolați în armata italiană, fuseseră crainici profesioniști la Radio Italia.

Speram în felul acesta ca ascultătorii italieni care căutau postul Ducei pe aparatele lor de radio să ne capteze frecvența din greșeală, și chiar așa s-a și întâmplat, spre marea noastră satisfacție.

La doar câteva zile după începutul operațiunii, oamenii Ducei de la München au trebuit să nege cu înverșunare monstruoasă pe care posturile de radio din lumea întreagă le puneau pe seama lor. Sau încurcat până la urmă atât de tare în propriile lor dezmințiri și contra-dezmințiri, încât Goebbels a fost obligat să suprimă aceste stații de propagandă, oferindu-le, în schimb, un timp de antenă în cadrul postului bavarez pe unde medii, spre marea disperare a münchenezilor, care se vedeau astfel privați de emisiunile lor de varietăți – nemulțumire pe care nu am întârziat s-o exploatăm în profitul nostru.

Mi-e rușine să mărturisesc aici că una dintre gafele comise de Radioul Fascist Republican (al nostru) a fost atitudinea inutil grosolană și insultătoare la adresa Sanctității Sale Papa. O altă greșeală a fost anunțarea intenției guvernului italian de a devaloriza lira, provocând o agitație extraordinară. Am publicat, de asemenea, un «presupus aranjament», conform căruia Alianții desemnaseră o «zonă de grație», pe care promiteau să n-o bombardeze, ca refugiu pentru locuitorii orașelor industriale din nordul Italiei. Pentru aceasta, am difuzat declarația indignată a lui Mussolini, care îi critica pe nedemni cetățeni vinovați de a-și fi abandonat lucrul pentru a se refugia în zonele așa-zis de grație.

Propaganda neagră este la fel de îndepărtată de războiul diplomatic pe cât este de cavalierism.

Atunci când Goebbels a declarat că urma să se distribuie prin avion alimente și ciocolată pentru muncitorii din uzine (pentru a-i readuce pe «gre-

viști» la lucru), noi am răspândit zvonul că dulciurile conțineau un întăritor precum Pervitinul, menit să-i stimuleze pe lucrători și să le mărească productivitatea.

Aflând că familiile bombardate în timpul «raidurilor teroriste» asupra Hamburgului erau evacuate spre est, în Polonia, Cehoslovacia și Rutenia, am insinuat că aceste regiuni erau bânuite de epidemii de febră tifoidă, holeră și turbare. Am procedat la fel în cazul taberelor speciale, *Kinderland-Verschickungslager*, unde erau trimiși copiii evacuați. Desigur, o făceam în mod discret, în anunțuri de felul acestuia: «Doctorul Conti, ministrul sănătății Reichului, îi felicită pe ofițerii-medici din taberele de copii *Gau Waland* pentru devotamentul exemplar cu care au tratat epidemia de difterie care s-a declanșat printre copiii pe care îi aveau în grijă. Domnia sa își exprimă speranța că penuria tragică de medicamente va putea fi depășită, și că rata mortalității va putea fi stopată la o medie de șaiszeci de decese pe săptămână».

Nu am obosit niciodată să-i avertizăm pe ascultătorii noștri din *Wermacht* asupra soartei care le pândește familiile. Îi lăsam să-și imagineze ce le puteau face acești demoni – șefii Partidului – soțiilor lor, dacă ei aveau ghinionul de a muri luptând pentru *Führer* și *Vaterland*.

Sefton Delmer insistă asupra faptului că propaganda neagră nu este eficientă decât o dată cu trecerea timpului: o singură operațiune este rareori fructuoasă. De asemenea, este indispensabilă cooperarea cu organele de propagandă albă și cele de acțiune teroristă, ca să nu mai vorbim de falsificatorii de profesie sau de astrologi.

În timp ce-i ascultam pe acești tineri aristocrați polonezi vorbindu-mi călduros despre ultimele baruri la modă din Londra, îmi venea greu să cred că, doar cu o săptămână înainte, editaseră la Cracovia un ziar german favorabil Alianților. Sau că acest tânăr colonel englez mă grăbea să instalez o nouă rețea radio clandestină, pentru că slovenii aruncaseră în aer macazurile garii de triaj din Laibach cu o zi în urmă. Ajunseseră să mă jeneze respectul pe care mi-l arătau acești experți ai sabotajului, cărora eu le explicam posibilitățile pe care munca lor le oferea propagandei.

Insistam cu tărie asupra unui punct: de fiecare dată când ucideau un german, le ceream să facă în așa fel încât să pară că fusese ucis de compatrioții lui. «Dorim ca Hitler și Gestapo să creadă că nu se confruntă doar cu o rezistență franceză sau poloneză, ci și cu o rezistență antinazistă germană».

Spre marea mea ușurare, s-au raliat cu toții punctului meu de vedere și au depus la fel de multe eforturi pentru executarea planurilor ca și noi pentru a le concepe.

Exemplele nu lipseau: circula o broșură care îi încuraja pe soldații germani să dezerteze în Elveția sau Suedia, foarte asemănătoare cu acele manuale de propagandă furnizate ofițerilor de OKW sub titlul *Mitteilungen für die Truppe* (Informații pentru uzul trupelor). Am reușit să confecționăm o broșură cu același format, același tip de hârtie, aceleași caractere tipografice și aceleași întorsături ale frazei ca și originalul. Discutam problema creșterii numărului dezerților spre țările neutre, chemând ofițerii să-și dubleze vigilența. Ideea era să lăsăm aceste broșuri în locurile în care un ofițer german le-ar fi putut rătați și un simplu soldat le-ar fi putut găsi. «O broșură ca aceasta», le spuneam oamenilor mei, «este mult mai eficace decât orice altceva am putea inventa ca propagandă directă».

Imaginaserăm și un afiș ca acelea distribuite de poliția militară germană. Arăta o fotografie prost tipărită a unui soldat german căutat pentru omucidere. Descrierea individului în *Steckbrief*, ca și portretul său erau indejuns de vagi pentru a i se potrivi oricărui soldat sau ofițer german în uniformă. «Erwin Bauer, anunța afișul, a fost văzut pentru ultima oară la Oslo în uniformă de căpitan din *Luftwaffe*, și chiar în uniformă de *Sonderführer* al partidului». Textul preciza că bărbatul era un criminal periculos care trebuia predat viu sau mort poliției militare. Aceasta era, desigur, o incitare la a trage asupra oricărui soldat german, care li se adresa și norvegienilor, deoarece afișul era redactat atât în germană, cât și în norvegiană.

«Am obținut rezultate excelente în Norvegia datorită acestui procedeu», le explicam eu «vizitatorilor.» Rețeaua de rezistență *Haugesund* a reușit să-și procure timbre poștale de la *Kommandantura* locală și să le distribuie în diferite locuri, inclusiv la popota ofițerilor germani dintr-un hotel. Sau distrat pe cînste până când au reușit nemții să descopere înșelătoria. Dacă vreți să procedați ca ei, vă putem furniza timbrele potrivite, în cazul în care nu le aveți deja».

În general, vizitatorii mei aveau tot ce le trebuia. Mă surprindea să văd cât de bine erau dotați, mai ales în privința fabricării actelor false.

Nici noi nu ne puteam plânge. Făcuserăm progrese față de luna mai a anului 1941, când, în lipsa caracterelor tipografice adecvate, nu eram capabili să producem nici măcar o pagină din *Völkischer Beobachter*. Acuma aveam propria noastră echipă de falsificatori în stare să reproducă orice document german, de la ordine militare până la timbre poștale și cartele de ali-

Artizanul acestei schimbări era un anume Armin Hull. Provenea dintr-o unitate de baloane dirijabile și era tipograf de meserie, bine pus la punct cu tehnicile germane în domeniu. Înainte de război mergea regulat în Germania pentru a căuta specimene tipografice, pe care le aducea în bagaje laolaltă cu ziare, bilete de tramvai, avize ale poliției, formulare administrative, hârtie de scris, hârtie comercială etc.

Hull avea marele avantaj de a ști unde se găseau, în Anglia, caracterele tipografice de care aveam nevoie. Înainte de război, tipografi englezi importaseră o mare cantitate de caractere nemțești, dar acestea erau răspândite peste tot în țară; el a reușit, treptat, să constituie un arsenal formidabil de seturi de caractere în camera sa secretă. Îmi amintesc că o dată, când colecția sa nu era completă încă, a vizitat șase tipografii în două zile pentru a găsi literele necesare contrafacerii antetului de la *Reichsbank*. Rezultatul final a fost absolut identic cu originalul, și nu ar fi putut fi obținut fără un specialist precum Hull.

Acesta cunoștea foarte bine și industria britanică a hârtiei, și îi făcuse pe fabricanții englezi să reproducă hârtia și filigranele nemțești.

Știa, de asemenea, să contrafacă semnături și scrisuri de mână. Am avut o dată nevoie de falsificarea unei scrisori a lui Krafft, unul dintre astrologii lui Goebbels. Hull a executat un fals perfect în trei zile.

«Dar cum Dumnezeu ați făcut de data asta?» l-am întrebat, fascinat de tehnica sa. «O, răspunse Armin cu un aer detașat, m-am dus la un prieten de la Scotland Yard și l-am întrebat dacă nu cunoaște un falsificator bun doritor să-și slujească țara. Mi-a dat numele unui artist care executa o pedeapsă cu închisoarea la *Wormwood Scrubs* pentru fals și uz de fals...»

Armin Hull era, de asemenea, deosebit de talentat la reproducerea textelor tipărite de membrii mișcărilor de rezistență dintr-o celulă. Își instalase o presă mică în birou și, în unele seri, tipărea manifeste «de sabotaj». Pretindea că nici un tipograf profesionist n-ar fi putut face o treabă atât de proastă.

Adevărul este că Hull era un perfecționist. Privea cu un dispreț suveran lucrul prost făcut al «colegilor» săi nemți angajați de Goebbels sau Walter Schellenberg. l-am arătat o dată un prospect antisemit în octavo, găsit într-un bar din Soho. Broșura mi se părea autentică: ștampilă, formatul, caracterele, totul corespundea producției englezești. Lui Hull nu i-a trebuit decât să arunce o privire ca să constate înșelătoria. A scos din buzunar un metru de tâmplărie, a măsurat prospectul și m-a anunțat: «A fost făcut în Germania. Este un linotip Bodoni ca acelea pe care le folosim în țara noastră, dar corpul de literă este nemțesc, provine dintr-o matrice Didot, este puțin mai

mare decât cel englezesc și lasă un spațiu mai larg între linii. Elementar, dragă Watson!». «Dar voi nu folosiți tot un corp de literă Didot pentru falsurile voastre?», am întrebat, uluit. «Bineînțeles», replică Hull, cu un aer indignat. «Primul lucru pe care l-am făcut, atunci când m-am apucat de treabă, a fost să reconvertesc matricele noastre conform etalonului Didot».

Nu putea fi încuiat în nici un fel. Era într-adevăr un as al falsului.

Deși lucrul cu radioul ne solicita cu prioritate, în primii ani de război am produs mari cantități din ceea ce aş numi «literatură neagră». Reuniserăm un anumit număr de «dovezi» pe care le furnizam clienților noștri din rezistență. Le numeam «dovezi» deoarece, sub o formă documentară, înțereau zvonurile și campaniile pe care le lansam pe postul de radio.

Am pus la punct o etichetă de grosimea unei farfurii de dulceată cu instrucțiuni pentru modalitatea de a sabota un submarin cu motor Diesel. Am vândut aceste etichete rețelelor de rezistență norvegienne, care le-au lipit pe submarinele germane ancorate la Bergen și Trondheim. Speram să-i conving pe polonezi să procedeze la fel la Gdynia și pe francezi la Lorient și Saint-Nazaire.

Scopul operațiunii nu era atât incitarea la sabotaj a echipajelor submarinelor – deși aceasta ne-ar fi făcut cea mai mare plăcere – ci neliniștirea și subminarea încrederii serviciilor germane de informații, diminuarea spiritului lor combativ.

De asemenea, i-am învățat pe nemți cum să obțină concedii medicale. Am redactat un mic manual care putea lua forma unei cărți de rugăciuni, a unui manual de educație fizică, a mersului trenurilor, a unui almanah sau chiar a unei broșuri intitulate *Krankheit retter von Dr. Med. Wilhelm Wohltat* (Boala vă salvează, de Dr. Wilhelm Binefăcătorul).

Am inventat și o foaie specială de țigară pe care o strecuram în interiorul unui pachet de tutun destinat fumătorilor care își rulează țigările. Așa cum în falsele manuale de educație fizică, mers al trenurilor sau cărți de rugăciuni primele pagini erau identice cu cele ale originalului, și în pachetele de tutun, primele foaie de hârtie erau autentice. De-abia după aceea apăreau cele conținând «instrucțiunile medicale».

Metodele pe care le recomandam pentru simularea bolii fuseseră inventate de doctorul McCurdy, psihiatru la universitatea Cambridge.

Doctorul McCurdy pune două condiții fundamentale: 1. Chiulangiul trebuia să-i lase medicului impresia că-i părea extraordinar de rău că s-a îmbolnăvit; 2. Nu trebuia să-i explice medicului de ce suferă. Un simptom descoperit de medic valora cât zece propuse de către pacient.

Manualul enumera apoi simptomele pe care pacientul trebuia să le lase descoperite de către medic în timpul consultației. Aceste simptome nu erau clasificate în funcție de tipul bolii, ci de durata concediului solicitat de pacient: scurtă, lungă sau definitivă.

«În această operațiune, scopul nostru este dublu», le-am explicat ofițerilor mei. 1. Încurajarea chiulului. 2. Incitarea medicilor germani informați de existența broșurii la a vedea chiulul și acolo unde nu e. Am speranța că, în acest moment chiar, numeroși oameni cu adevărat bolnavi sunt trimiși la lucru și își vor transmite bolile mai departe, pentru că doctorii cred că au de-a face cu niște prefăcuți.

Clienții mei din rezistență considerau această idee genială.

Din păcate, lucrurile nu au mers așa cu mi-am închipuit. Autoritățile germane au fost atât de impresionate de posibilitățile conținute de micul manual al doctorului McCurdy, încât au decis să-l traducă pentru a-l răspândi în liniile englezești și americane. Această versiune a «operei» noastre a supraviețuit chiar și războiului. Pentru o sumă rotunjoară, se puteau găsi exemplare din ea la Londra în 1952.

Un alt exemplu al «literaturii negre» pe care încercam s-o vând clienților mei din străinătate: o revistă de astrologie intitulată *Zenith*. Armin Hull obținuse un rezultat superb prin fotocopierea reclamelor publicitare din reviste astrologice germane originale. Textul era scris de un celebru astrolog de origine germană, Louis de Wohl, pe care îl vizitam în apartamentul său din Athenaeum Court de fiecare dată când mergeam la Londra.

Era un personaj cu un aer sinistru, purtând uniforma de căpitan al armatei engleze, iar munca mea consta în convingerea acestui nou Nostradamus că astrele nu se împotriveau proiectelor noastre subversive. Imediat ce încercam să le orientez cursul în sensul dorit, îl vedeam că mă fixează cu un aer teribil, și că-mi spune în engleza sa guturală, după un calcul rapid efectuat pe un vraf de hârti astrologice scoase dintr-o comodă Chippendale:

«Nimic nu e greșit în ceea ce spuneți, dragul meu. Sar putea chiar să se întâmple ceva în sensul acesta...»

Urmau câteva fraze alambicate pe care mi-ar fi fost greu să le reproduc, dar pe care le ascultam cu cea mai mare seriozitate. Și asta deoarece astrologul meu îmi lăsa impresia că, în pofida urii sale față de Hitler și de naziști, nu și-ar fi prostituat știința în scopuri subversive. Era doar o pură întâmplare dacă sugestiile mele coincideau cu previziunile lui.

Fără îndoială, de Wohl era un artist în domeniul său, iar revista *Zenith* a reprezentat un atu considerabil pentru lupta pe care o purtam. Ea conținea,

pe lângă horoscoapele principalilor conducători ai Reich-ului, previziuni asupra operațiunilor aviației și submarinelor, precum și tot felul de alte predicții obișnuite în acest fel de publicații.

Respectul pe care îl purtam integrității intelectuale a înțeleptului nostru nu mă împiedica, totuși, să antedatez unele numere din *Zenith* pentru a include previziunile exacte ale unor evenimente care avuseseră loc deja. În acest fel, am pronosticat înfrângerile de la El-Alamein și Stalingrad într-un număr din *Zenith* datat iunie 1942 și tipărit în martie 1943. Eram de părere că acest mic subterfugiu urma să dea mai multă greutate predicțiilor noastre viitoare.

Cum le furnizam «dovezile» clienților noștri? Prin canalul folosit de SOE pentru transporturile de arme: ne strecuram documentele în spațiile dintre puști și bombe, și de aceea era foarte important ca ofițerii să cunoască scopul și semnificația acestor bucăți de hârtie, pentru a nu le arunca.

Polonezii erau cei mai abili în acest gen de activitate. Pornind de la bazele lor din Polonia, parcurgeau întregul teritoriu al Reich-ului. Lor le era încredințată sarcina dificilă de a franca scrisori din teritoriul german. Trimiteau diferitelor ziare de provincie matritele cu ajutorul cărora noi contrafaceam mesajele uneia dintre agențiile de presă ale lui Goebbels, dar *Danziger Vorposten* a fost singura publicație în care mi-a fost dat să citesc un articol de-al nostru. Acesta, scris cu ocazia celei de-a cincizecea aniversări a amiralului Doenitz, era perfect ortodox, cu excepția unui rând: «Datorită pierderii a treizeci de submarine pe lună în medie, amiralul și-a pierdut puțin din vigoarea și prospețimea tinerească» (*Jugendfrische und Schneid*).

Desigur, polonezii făceau și lucruri mai serioase decât această operațiune de întristare a amiralului Doenitz. De exemplu, trimiteau scrisori rudelor soldaților germani decedați de curând în spitalele militare din Italia. Din fericire pentru noi, directorii spitalelor germane telegrafiau în clar autorităților locale naziste din Germania, cerându-le să anunțe familiile celor dispăruți. Aceste telegrame, interceptate de polonezi, ne ofereau informațiile de care aveam nevoie: numele soldatului, adresa rudelor, numele spitalului.

Concepeam, apoi, un text emoționant, scris de mână pe hârtie cu antetul spitalului german. Scrisoarea era făcută să provină fie de la un camarad, fie de la o infirmieră care l-a asistat pe muribund în ultimele sale momente și a fost însărcinat să comunice decesul familiei sale. În termeni sfâșietori, așa-zisul prieten descria agonia soldatului, atașamentul său pentru Führer, credința sa de neclintit în victoria finală etc. Apoi, cu un aer nevinovat, se

menționa în post-scriptum un obiect de valoare pe care muribundul ar fi dorit să-l încredințeze familiei. «I-a fost dat *Ortsgruppenleiterului* obiectul cu-tare – care va va fi înmănat fie de către el personal, fie de un reprezentant al său».

Apoi, o dată ce scrisoarea ajungea la destinatar și își făcea efectul, intra în acțiune *Soldatsenderul*. Îi criticam acolo pe *Leichenfliederer* (jefuitorii de cadavre), care nu ezitau să deposeze de bunurile personale oameni care își dăduseră viața pentru țara lor. Și, bineînțeles, nu ne lipseau nici numele, nici exemplele...

Ne foloseam de aceeași tehnică pentru a anunța familiile celor care nu muriseră în urma rănilor, ci fuseseră victimele unor omucideri voluntare. Medicul nazist al spitalului estimase că rănitul nu avea nici o șansă de vindecare până la sfârșitul războiului, astfel încât ceruse ca patul acestuia să fie eliberat pentru alți pacienți, cu răni mai puțin grave.

În general, nu ne foloseam de bombardierele RAF pentru a ne răspândi literatura. Această metodă ar fi funcționat pentru difuzarea propagandei oficiale, dar, în cazul nostru, ar fi trădat proveniența străină a materialelor pe care doream, diimpotrivă, să le facem să pară din partea locului. În plus, «dovezile» noastre, după cum le numeam, trebuiau să fie plasate în locuri ușor accesibile nemților, pentru aceasta aveam, deci, nevoie de agenții rețelelor de rezistență.

Am recurs, totuși, la serviciile RAF în două împrejurări: pentru distribuirea falselor cartele de raționalizare a alimentelor și pentru răspândirea unor broșuri tipărite pe hârtia specifică Luftwaffe, și care trebuiau să pară trimise de unii camarazi ai asului aviației germane, Werner Mölders.

Armin Hull falsifica deja de ceva vreme cartelele de hrană germane. O făcea la cererea prietenilor noștri de la SOE, care aveau nevoie de ele pentru «călătorii» care acționau în Germania. Atunci când am văzut pentru prima dată aceste cartele pe biroul lui Armin, am crezut că erau autentice.

«Ați putea contraface aceste cartele?» l-am întrebat, explicându-i că, dacă reușeam să-i convingem pe cei de la RAF să le lanseze deasupra Germaniei, am fi dat o lovitură serioasă sistemului de raționalizare al lui Hitler.

«Mi-e teamă că nu le puteți avea», zise Armin.

«De ce? Știu că nu suntem autorizați să falsificăm bancnote, dar e vorba de cu totul altceva...»

«Nici nu se pune problema. Aceste cartele le aparțin celor de la SOE. Sunt falsuri, și le trebuie pentru agenții lor».

«Arătați-mi originalele», am cerut, neîncercător.

Armin mi le puse în față. Nu puteau fi deosebite de cele false. Culoarea, granulația hârtiei, filigranul, toate îmi păreau absolut identice. Era un miracol. Am decis să supun planul meu celor de la SOE, fiind conștient că ei m-ar fi ajutat dacă ar fi avut cunoștință de el. Și chiar așa s-a întâmplat.

Comandanții SOE erau rezervați asupra unei singure chestiuni: nu trebuia să lansăm ultimele loturi de cartele asupra Germaniei. «Le păstrăm pentru oamenii noștri care lucrează acum acolo», mi-a explicat un colonel. «De altfel, nu vrem ca nemții să afle că noi primim cartelele lor de hrană aproape în momentul în care ei le emit».

În locul ultimului lot, mi-a oferit cupoane de călătorie valabile în întreaga Germanie. Nu aveau decât un defect – urmau să expire în curând. Le-am acceptat cu entuziasm. Armin a tipărit o mare cantitate, pe care RAF a răspândit-o rapid deasupra Germaniei. «E, totuși, mai bine decât să le trimitem bombe», îmi spuneam.

Goebbels a fost atât de marcat de acest truc perfid, încât am tipărit milioane de copii. După aceea, cei de la SOE ne-au permis să folosim și cupoanele mai recente, și nu doar pe cele a căror dată de expirare se apropia.

Armin pusese la punct o tehnică de falsificare cu totul și cu totul admirabilă. Imediat ce afla de la SOE că se pregătea o nouă emisiune de cartele alimentare germane, îi reunea în biroul său pe tipografi și pe fabricanții de hârtie. Acolo, tipograful își imprimau plăcile offset, iar fabricantul de hârtie pregătea un filigran special, pentru cazul în care nemții și-ar fi schimbat modelul și ar fi fost necesară o nouă serie. Operațiunea se desfășura într-un ritm atât de nebunesc, încât cei de la RAF puteau să distribuie falsurile noastre în zilele imediat următoare editării de noi cupoane de către serviciile germane de raționalizare a hranei.

CID-ul german a trimis o circulară către toate birourile sale pentru a le pune în gardă. Pe 14 ianuarie 1944 au publicat un mesaj în care semnalau diferențele – puține la număr – dintre cartelele false și cele adevărate. Aceste diferențe erau, însă, atât de subtile, încât distingerea lor presupunea instrumente speciale, iar comercianții preferau să vadă falsul chiar și acolo unde nu era. În orice caz, această circulară a poliției constituie un tribut remarcabil pentru ingeniozitatea lui Hull și a echipei sale.

Goebbels avea, și el, o imaginație bogată: atunci când și-a dat seama că tipograful german nu-i dădeau de capăt lui Hull oricât de des ar fi schimbat modelele cartelelor, el a pus la punct o stratagemă pe care o consider ca pe una dintre cele mai ingenioase din întregul război. Pentru a dovedi că

falsurile lansate de RAF erau stângace și ușor de detectat, și «bune să-i trimiță în pușcărie pe cei care le utilizau», le-a cerut tipograful săi să imprime și ei cupoane false, dar într-un mod atât de grosolan, încât înșelătoria să fie vizibilă de departe. După aceea, le-a arătat în cadrul reuniunilor partidului din toată țara, ca mărturie a «nepriceperii lucrătorilor englezi».

Aveam multă admirație în vremea aceea, ca și acum, pentru ingeniozitatea micului doctor, care reușise deseori să răspundă cu aceeași monedă la acțiunile mele. Aceasta nu i-a împiedicat pe milioanele de nemți care s-au folosit de cartelele noastre să-și mărească rația zilnică de calorii.

Atunci când Armin Hull s-a dus în Germania în vara lui 1945, șoferul său neamț i-a spus cum, urmărit de Gestapo, supraviețuise vreme de șase ani cu ajutorul cartelelor noastre de brânză. El nu știa că vorbea cu falsificatorul în persoană.

Legenda mediocrității falsurilor englezești, pusă în circulație de Goebbels, persistă și astăzi în Germania.

«Spuneți-mi, domnule Delmer», m-a întrebat recent un tânăr german la Hamburg, «n-ar fi fost mai bine ca englezii să facă în așa fel încât cartelele false pe care le răspândeau să fie utilizabile?»

I-am dezvăluit adevărul.

Sefton Delmer, *Opération Radio noire*
(Flammarion 1965)

V. INTOXICAREA – DE UN EXPERT ÎN MATERIE

Pierre Nord – alias colonelul André Brouillard de la Al Doilea Birou de Informații – afirmă că Franța a fost prima putere care a practicat intoxicarea în mod sistematic; chiar și afacerea Dreyfus ar fi fost urmarea regretabilă a unei înscenări «toxice».

Căutând să-i explice cititorului semnificațiile intoxicării, Nord repovestește Cartea Estheri.

Perfecțiunea absolută a intoxicării moderne, ba chiar, aș spune, codicele Biroului al Doilea, valabil după zeci de veacuri, se găsește în Cartea Estheri. Aceasta permite o mai bună înțelegere a anumitor evenimente contemporane nouă.

CARTEA LUI ESTHER ESTE CARTEA INTOXICĂRII POLITICE

Permiteți-mi să vă spun povestea dintr-un punct de vedere diferit de cel al lui Racine, cu mult mai puțin talent, desigur, dar cu o rigoare istorică, sau biblică, mai strictă.

Puternicul Asuerus domnește suveran din India până în Etiopia. În acest imperiu imens, evreii sunt dispersați, disprețuiți, oprimați. La Susa, în capitală, evreul Mardocheu leagă relații neprecizate, fără îndoială de afaceri, cu eunucii de la Palat. Cu complicitatea lor, reușește să o impună ca regină pe verișoara sa Esther, ascunzând tuturor, inclusiv regelui, că aceasta este evreică. Sună plauzibil, nu-i așa? Este mai greu ca un soț să descopere această origine la soția sa decât invers. Această disimulare este mărturisită în capitolul II, versetul 10, și repetată la versetul 20. Detaliul este crucial. Citez: «Esther nu a făcut cunoscute nici poporul căruia îi aparținea, nici familia sa, căci Mardocheu îi ceruse să jure că nu va spune nimic».

Vom constata de-a lungul acestei lucrări că nimic nu s-a schimbat, din vremurile biblice, în condițiile inițiale ale unei mari operațiuni de intoxicare: la sfârșitul secolului XX, acestea, primordiale și *sine qua non*, constau nu doar în introducerea frauduloasă a unui agent extrem de sigur în rândurile inamicului, ci și în plasarea sa într-un loc cât mai înalt al ierarhiei. Ca în acest caz, unde o domnișoară din familie ajunge în patul regelui, cu titlu oficial, legitim și prioritar. Ce poate fi mai bun decât atât? Nici unul dintre șefii sau

colegii mei nu a dat o asemenea lovitură, mergând doar până la eșaloanele de subalterni ale adversarului.

Mardocheu, căruia nu-i scapă nimic, descoperă un complot murdar al eunucilor, complicității săi, pentru înlăturarea lui Asuerus. Atunci, (capitolul II, versetul 22), «a informat-o pe regină, iar Esther a repetat totul regelui».

Vom vedea că astăzi primul demers al unui agent de intoxicare o dată infiltrat este să-i aducă adversarului care *mai târziu* va trebui înșelat informații reale și utile, adică «marfă bună», după cum spunem noi. Și aceasta cu riscul de a-și sacrifica prietenii și interesele. Încrederea inamicului trebuie câștigată cu orice preț. Maestrul nostru Mardocheu ajungând la acest nivel prin intermediul Estheri, de-acum poate începe să lucreze serios.

Ocazia i se ivește atunci când favoritul Haman, strămoșul antisemiților naștiți, Himmler al timpului său, obține de la Asuerus autorizația de a ucide toți evreii din imperiu. Ei bine, da! Faimoasa «soluție definitivă» era deja formulată! (capitolul III, versetul 11).

În triumf sau sacrificiu, a venit și ziua de glorie a Estheri. Numai ea poate salva Israelul, schimbând gândurile lui Asuerus. Cartea afirmă, explicit, că Mardocheu a prevăzut-o și a dorit-o, că a făcut din Esther, în mod sistematic și deliberat, un agent tipic de intoxicare.

Atunci când biata și fragila femeie ezită să intervină de teama eșecului – și trebuie remarcat că avea și de ce, întrucât soțul său n-o mai «onorase» de treizeci de zile (capitolul IV, versetul 11) – Mardocheu o instigă: «Cine știe dacă n-ai devenit regină tocmai pentru timpuri ca acestea?»

Cine știe? Mardocheu, desigur, acest bătrân ipocrit. A făcut tot posibilul în acest scop, în special prin instruirea tactică și tehnică a Estheri. Iată dovada formală:

Ea face astfel încât (capitolul VII, versetul 8) Asuerus să-l surprindă pe Haman, care, o dată în viață, nu avea nici o intenție necinstită, într-o postură scabroasă și licențioasă lângă ea, pe un divan. Versetul 9 nu menționează dacă ea a strigat ca din gură de șarpe ca să-și alerteze soțul, dar parcă putem auzi acest strigăt din negura veacurilor, nu-i așa?

«Ei poftim! strigă Asuerus. Merge până la a o violenta pe regină în palatul meu!»

Bilant: Haman – spânzurat. Poporul lui Israel – salvat Mardocheu – numit imediat prim-ministru. Victoria evreilor a fost atât de mare, încât (capitolul III, versetul 17): «...chiar și un mare număr de oameni aparținând altor popoare din imperiu au devenit evrei, în asemenea măsură le inspirau evreii respect».

Am început cu aceasta deoarece e întotdeauna nevoie să ne fixăm un scop înalt și idealist. Toate serviciile secrete din lume vor visa la acela atins de Mardocheu, dar nu îl vor atinge niciodată. Asuerus simbolizează victima războiului subversiv profetizat de Mardocheu.

Și când mă gândesc că în 1913 refuzam indignat rolul lui Mardocheu în piesa montată de bunul meu profesor de literatură, dl. Dumont, și mă rugam plângând să fiu lăsat să îl joc pe Asuerus, sub pretextul că eram mai mare și mai voinic, în vreme ce acum Asuerus nu mai este, în ochii mei, decât o biată paiată îndrăgostită, iar Mardocheu – maestrul neegalat, geniul uneia dintre profesiile mele!

În termeni moderni, iată care a fost rezultatul:

La sfârșitul anului 1938, constatând că bătălia contraspionajului defensiv era pe calea cea bună, dacă nu deja câștigată, comandantul Schlessen și căpitanul Paillole au avut curajul intelectual de a elabora nu doar planuri particulare, ci și o doctrină generală a contraspionajului ofensiv, în special a apogeuului acestuia, intoxicarea.

După înfrângerea din 1940, originalul și puținele copii ale acestui document au fost distruse. Oare se va crede că sunt un specialist abuziv dacă voi spune că este o pierdere istorică? Pentru a mă judeca, așteptați să citiți, în partea a patra a acestei cărți, despre serviciile efectuate de tovarășii mei o dată cu reintrarea Franței în război, în 1942. Poate atunci vă veți da seama, ca și mine, că una dintre cauzele reușitei lor a fost o unitate doctrinară evidentă. Ceea ce fusese distrus nu era decât o bucată de hârtie. Unitatea de gândire fusese realizată, și unitatea de acțiune – pregătită.

Ca dovadă, după exact treizeci de ani, Paillole și cu mine, «discutând afa-ceri» în mod excepțional și special pentru realizarea acestei cărți, ne-am apucat să recităm acest «catehism». Nu uitaserăm decât felul precis în care fusese redactat.

Esențială era această idee de răsunet, care ar fi putut părea arogantă sau derizorie înainte ca arhivele să fie deschise începând cu 1945: **scopul final al contraspionajului ofensiv este de a-i furniza noi înșine inamicului informațiile care îl vor face să se îndrepte spre pierzanie.**

Cele două condiții ale eficacității oricărei intoxicații, fixarea precisă a scopului de către șef și executarea dirijată metodic de către un organism central, erau afirmate cu tărie. Am vorbit îndeajuns depre aceasta.

Cea de-a treia condiție este calitatea agentului. Această chestiune trebuie abordată printr-un studiu psihologic, deoarece executantul era întotdeauna,

în acea vreme, un singur om. Se sluzea de mașinărie, dar niciuna nu-l putea înlocui complet; dacă astăzi se spune că mecanica are valoarea omului care a inventat-o, atunci ea nu valora decât atât cât valora cel care o folosea.

Schlessen și Paillole au început prin a clasa, defini și ierarhiza cele trei categorii de misiuni din războiul de informații, punând apoi pentru fiecare întrebarea: «Cine o poate îndeplini? Pe cine trebuie să recrutăm?»

Au făcut distincția, punând în valoare diferențele fundamentale, între spionul serviciilor de informații, infiltratul din contraspionaj și agentul de intoxicare din același serviciu de contraspionaj.

Pornind de aici, le voi explica și dezvoltă gândirea.

Ce le cere serviciul de informații spionilor săi? Cu regularitate, să raporteze ce face inamicul, ce spune acesta și, de asemenea (dar nu o vom lua drept literă de evanghelie) ce gândește. Ocazional, de a răscoli un coș cu hărții sau de a deschide un seif. Este suficient, deci, ca spionii să aibă ochi pentru a vedea, urechi pentru a auzi și picioare pentru a fugi. Bineînțeles, sângele rece și curajul le sunt necesare, și e cu atât mai bine dacă, pe deasupra, mai sunt și isteți. Ar putea, însă, la fel de bine (cu condiția de a ști să tacă) să fie mai puțin dotați din punct de vedere intelectual. Calitățile cerute sunt mai ales de ordin fizic.

Agentul de infiltrare pe care contraspionajul îl trimite să se angajeze în rândurile inamicului trebuie, pentru a fi util, să aibă o structură total diferită. Ce se așteaptă din partea lui?

1. Preventiv, să aducă date certe despre obiectivele spionajului adversarului, pentru a ne permite să ne apărăm altfel decât la noroc. Experiența ne arată că aproximativ 50% dintre arestările de spioni inamici se datorează agenților infiltrați, ca și 80-90% din arestările de spioni dubli.

2. Să secondeze serviciile de informații în activitatea ofensivă de căutare a informațiilor. Infiltratul ne furnizează chestionarele inamicului, studiul lor permițându-ne să înțelegem, prin intermediul preocupărilor adevărate sau preținse ale adversarului, intențiile sale reale și profunde. În timp de război, infiltrații sunt singurii noștri oameni care pot să trăiască și să circule nestîngerit în teritoriul inamic.

În contact direct cu un adversar mai mult sau mai puțin bănuitor și care, fără îndoială, îi va întinde capcane, el trebuie să încarneze un personaj fals și să-și câștige încrederea în mod fraudulos. Și să-și joace rolul nu doar în fața jandarmilor, ci și sub ochii atenți ai specialiștilor în identificarea trădătorilor de orice fel.

Pentru ca adversarul să-și încredințeze sarcini care să ne fie utile, să-i ceară informații care să ne dezvăluie gândirea acestuia – și, la nevoie, pen-

tru a provoca asemenea misiuni —, omul nostru trebuie să aibă cunoștințe extinse din diferite domenii de activitate, să fie credibil, să aibă relații înalte etc.

Este, deci, evident că agentul trebuie să fie un intelectual și pe deasupra unul extrem de inteligent, posedând, în același timp, aceleași calități ca și spionii, în special o stăpânire de sine, un *self control*, după cum spun englezii, absolut.

Viața sa este mai stresantă din punct de vedere nervos, moral mai deprimantă și în mod cert mai periculoasă decât a agenților din serviciile de informații. Se crede acoperit în cele două tabere de către cei doi ofițeri inamici, cel pe care-l trădează și cel pe care-l slujește? Iluzie pierdută deseori într-o secundă la o privire sau o vorbă de-a unuia sau altuia. De câteva decenii, se face schimb de mari spioni ca de obiecte prețioase. Pe vremuri, erau doborâți ca niște câini. Atunci când infiltratul era demascat de adversar, singura și rară sa șansă de a scăpa era de a trece în tabăra cealaltă, dacă acest lucru îi era propus. Chiar dacă îi mărturisea primului șef că o promisesese doar pentru a-și salva pielea și că urma să-l servească în continuare — oricare ar fi fost problemele sale de conștiință —, devenea atunci agent dublu, în sensul degradant al termenului. Chiar dacă reușea să evite pedeapsa, perspectiva securii care îi atârna deasupra capului era suficientă ca să nu-l lase să doarmă.

Întrucât agentul de intoxicare trece prin aceleași încercări ca și infiltratul, el trebuie să posede toate calitățile, talentele și resursele acestuia din urmă, dar și câteva în plus, mai ales intelectuale, deoarece profesia sa este, simultan, mai dură și mai delicată. După ce a fost făcut un timp îndelungat să transmită doar «marfă bună», pentru a-și câștiga încrederea, nu va fi pus să mintă decât o dată, poate, dar pentru o chestiune de importanță capitală, asupra căreia inamicul cunoaște, probabil, adevărul. Agentul va fi interogată, contra-interogată, acuzat de imbecilitate, suspectat de joc dublu. Va trebui să pledeze în favoarea falsului, să-l dovedească, într-unul dintre aceste dueluri ale spiritului pe lângă care manevrele subtile prin care judecătorul de instrucție Porfir încerca să-l facă pe Raskolnikov să mărturisească pare o joacă de copii.

Nu-mi amintesc cu precizie proporția infiltraților pe care Schlessler îi considera utilizabili în intoxicare: doi, dacă nu cumva unu la sută. În orice caz, în timpul anilor de așteptare 1940, 1941, 1942, Paillole, succesorul său, nu a selecționat decât o duzină. Iată o profesiune blestemată, în care calitatea este singurul lucru care contează.

De ce atât de puțini? Dintr-un motiv pe care nu l-am pomenit încă, și pe care îl vom înțelege mai bine dacă vom privi totul din punctul de vedere al «patronului», ofițerul de legătură din contraspionajul ofensiv.

Să reducem, mai întâi, numărul candidaților potențiali, indicându-i pe aceia care trebuie eliminați cu orice preț.

Mai întâi, agenții reînțorși de la inamic. Acela care a trădat o dată o va mai face de multe ori, preferând să-l înșele pe patronul care l-a supus la încercarea penibilă a pocăirii.

Apoi, romanticii, exaltații, excitații atrași de aventură. În elanul lor, pot da o lovitură spectaculoasă, cu inteligență și curaj, mai ales dacă aceasta se desfășoară conform planului prevăzut. La fel de bine, însă, pot rata în fața obstacolului. Le lipsește această calitate prea puțin strălucitoare, dar prețioasă la strămoșii: calmul. De altfel, mobilul lor nu este nici solid, nici durabil.

Ar fi încă și mai periculoasă angajarea unui profesionist venal. Acest practicant al celei din urmă meserii sfârșește prost întotdeauna: rareori trăiește până la adânci bătrânețe ca să se bucure de o pensie confortabilă, și oricum nu e treaba noastră. Ceea ce ne privește e faptul că rar se întâmplă ca el să nu trădeze.

Și acesta este un raționament cât se poate de logic: ar trebui să nu mai aibă nici o resursă morală, dacă a ajuns să-și câștige existența în acest mod. Dacă nu a rezistat acestei tentații, de ce n-ar ceda aceleia de a-și mări veniturile fără efort? Nu i-ar dispărea, oare, toate scrupulele în urma activității zilnice în serviciile de contraspionaj ofensiv? Dacă banul este motorul vieții sale, aceasta este cu mult mai falsă și demoralizantă decât cea a vedetelor de cinema: sentimentele pe care le încearcă sunt întotdeauna josnice. Lumea exterioară nu-l susține și nu-l oprește în nici un fel: toți cei care îl cunosc bine îl disprețuiesc. Totul începe cu lenea: este o meserie ușoară, meserie de trântor. Nu trebuie să facă nimic el însuși. Un francez îi dă un pachet care trebuie transmis unui neamț, ca răspuns la un chestionar care a parcurs drumul în sens invers. Banii vin din ambele părți. Dacă îi mărturisește francezului sumă primită de la neamț, își decontează măcar cheltuielile de deplasare și se așteaptă la o primă substanțială, pe lângă «onorarii». A jurat, poate, să nu-i comunice inamicului decât informațiile permise. Într-un moment de dificultăți financiare, va spune o frază în plus, pe care o va considera neînsemnată. Altădată, ceva mai important. Angrenajul funcționează și nu mai poate fi oprit.

În sfârșit, ofițerul de contraspionaj de legătură poate fi tentat să recruteze amatori distinși, al căror mobil este în mod sigur dezinteresat, tipul de

om inteligent care spune: «L-am făcut pe medicul meu să recunoască că nu mai am mult de trăit. Caut o ocupație utilă care să mă «scoată din mine însumi». Am avere, relații, timp liber destul...», sau de femeie seducătoare și nesatisfăcută care suspină: «Mă agasați! Da, recunosc, îmi place intriga de dragul intrigii, dar la un anumit nivel. De fapt, cunoașteți vreun alt viciu? Doamne, cât poate să mă plictisească existența asta!» Păzea! Aceștia sunt oameni de lume care nu caută altceva decât o distracție, un amuzament. Nu așa trebuie considerată una dintre cele mai dure meserii de pe pământ.

Și atunci? Ați putea întreba, pe bună dreptate. Nici oameni de lume, nici oameni de jos, nici profesioniști, nici amatori, nici aventurieri, nici agenți simpli, dar nici dubli, nici agentul pocăit, nici cel fidel – păi atunci cine rămâne? Nimeni.

Aproape nimeni, am spus.

Deoarece nu ajunge ca un om să posede calitățile fizice și spiritul întreprinzător ale unui bun spion, plus resursele nervoase și intelectuale ale celui mai bun agent infiltrat, pentru a-i încredința o operațiune importantă de intoxicare. Nu doar pentru că misiunea sa este cea mai grea dintre toate, dar și din cauză că un eșec ar avea consecințe mult prea grave. Ofițerul de legătură îi poate transmite agentului infiltrat, care poartă lupta (meritorie) de rutină în avanposturi, informații false brute, cărora, dacă e cu adevărat gri-jului, le poate adăuga indicații asupra răspunsurilor care trebuie date inamicului bănuitor, care ar întreba: «Care este sursa dumneavoastră? Cum ați făcut ca să aflați aceste informații?» Dacă agentul trădează sau se trădează, pagubele vor fi limitate, iar ofițerul de legătură le poate restrânge preventiv.

Dacă organizarea este bună, agentul de intoxicare lucrează la un nivel foarte înalt. Nu este angajat decât într-o chestiune extrem de importantă pentru noi, dar și pentru inamic, care o urmărește cu atenție și și-a făcut deja o părere – probabil corectă, pentru că nu este deloc naiv – asupra subiectului. Ceea ce-i cerem omului nostru este să-l facă pe adversar să creadă că s-a înșelat! Multă băfă, dragul meu!

Inamicul îl va trata drept suspect și va face tot posibilul pentru a-l «dezbrăca» («a dezbrăca» este un termen tehnic care înseamnă a afla ce are în minte persoana respectivă).

Trebuie, deci, să-l pregătim pentru cea mai inconfortabilă luptă a spiritului. Vom fi nevoiți să-i dezvăluim ceva asupra intențiilor noastre, destul, în orice caz, pentru ca el, inteligent cum e, să le ghicească. Și uneori... ca să repetăm cuvântul melodramatic... uneori vor fi puse în discuție și secrete de stat.

Să încheiem cu un paradox care nu este decât aparent. Intoxicarea este o meserie josnică. Atât de josnică, încât nu o pot efectua decât oameni de o moralitate excepțională. Acesta este criteriul.

Ar fi nevoie de îngeri cu aripi ca să nu se murdărească și să nu fie prinși în mizeria acestei profesii. Știu că există câțiva pe pământ. Din păcate, însă, aceștia nu sunt atrași de serviciile speciale.

Abordând aspectul tehnic al problemei, Pierre Nord distinge:

1. Informația de *acreditare* pe lângă inamic a agentului care, la început, comunică date exacte și verificabile, uneori, din prudență, incomplete sau decalate în timp.

2. Informația de *intoxicare*, în general legată de prima, bazată pe agent și amorsată de el. Cum agentul are o viziune limitată asupra intențiilor aliaților, informațiile sale, pentru a fi veridice, trebuie să fie detaliate și analitice. Trebuie ca sarcina de sintetizare să-i rămână inamicului. Dacă intoxicarea a fost bine dusă la îndeplinire, această sinteză va reprezenta exact ideea pe care am vrut să i-o inoculăm.

Dacă, într-un caz foarte important, decidem ca agentul să furnizeze chiar sinteza, trebuie să ne așteptăm la dispariția acestuia după eveniment. Unele situații grave justifică acest risc.

3. Informația de *recuperare*. Este o indicație strecurată în informația de intoxicare, pentru: a) ca inamicul să poată admite, atunci când își va da seama că a fost păcălit, că agentul nostru s-a înșelat, dar a fost de bună credință; b) a forța adversarul să-l păstreze pe agent în serviciul său, ori măcar să nu-l execute, o dată ce l-a prins.

4. Informația de *explicare* o completează pe cea precedentă: după eveniment, agentul nostru îi explică inamicului de ce s-a înșelat, justificându-se.

5. Informația de *acoperire* constă în a furniza spionilor dușmani repetați și lăsați să acționeze în libertate date false care: a) le vor confirma pe cele ale oamenilor noștri; b) le vor permite, uneori, celor din urmă să se dezvinovătească în cazul în care adversarul îi acuză de trădare. Astfel, toată lumea este trasă pe sfoară.

Să spunem tot adevărul. Unele servicii aliate au mers până la a-i face purtători de asemenea informații false de acoperire nu doar pe unii dintre agenții noștri considerați pasibili de descoperire sau trădare, ci și pe unii civili atât de amenințați, încât arestarea lor era iminentă.

Pierre Nord distinge intoxicarea militară de cea politică. Aceasta din urmă se apropie, evident, de dezinformare. Iată două exemple, dintre care primul este o capodoperă de-a lui Hitler.

Faptele. Hitler devine cancelar pe 30 ianuarie 1933. Primul adversar pe care trebuie să-l doboare este puternicul partidul comunist: șase milioane de alegători; peste o sută de deputați în Reichstag, acționând ca un comando la ordinele șefului grupului parlamentar, Törgler; bătași care pândesc la colț de stradă în cartierele populare.

După douăzeci și opt de zile, durata unui exercițiu militar pentru rezerviști, această opoziție va fi lichidată pentru câteva decenii. Am fi tentați să spunem că este singura operă durabilă a hitlerismului. Să remarcăm că și în 1971 comuniștii rămăseseră puțini sau clandestini în Germania.

Pe 27 februarie 1933, la ora cinei, Reichstagul, care este, totuși, un monument imens de arhitectură germanică, arde ca un simplu hambar. Bătrânul vulpoi lipsit de ură (spre deosebire de Heydrich) von Papen, vice-cancelar adjunct care i se opune lui Hitler dacă e cazul, îl primește la cină pe președintele von Hindenburg la *Herrenklub*, de la ferestrele cărui se vede Reichstagul. Îi arată decrepitului său șef cum «cupola părea iluminată de proiectoare». Evident, nu este vorba de opera unor piromani amatori.

Pregătirea de luptă. Toate noile autorități ale Reichului, inclusiv Hitler, Goebbels, von Papen puțin în întârziere pentru că a trebuit să-l ducă pe bătrânul președinte la culcare, și *tutti quanti* merg la locul incendiului. Îl găsesc acolo pe stăpânul casei, fosta pisicuță devenită motan sălbatic, Goering, de vremea aceea președintele Reichstagului, care tocmai le ținea o cuvântare șefilor poliției. Nici un reproș, nu, doar îndemnuri viguroase la acțiune: este începutul revoluției comuniste așteptate și anunțate de mult timp; trebuie să fim nemiloși, să-i doborâm pe criminalii roșii oriunde i-am găsi și să salvăm Germania. Goering nu scoate imediat listele negre din buzunar, dar ele sunt gata, întrucât vor fi distribuite a doua zi în zori.

El este, desigur, instigatorul, autorul, incendiatorul. Se va lăuda mai târziu în fața tuturor celor care vor dori să-l asculte, cu excepția, evident, a judecătorilor de la Nürnberg. Dar dovezile sunt zdrobitoare, absolute.

Un detașament din *Sturmabteilungen*, diviziile de asalt, miliția nazistă de șoc, a trecut de la locuința de serviciu a lui Goering, prin tunele subterane, în interiorul Reichstagului. Acești zbiri au pus foc peste tot, utilizând cele mai bune produse incendiare ale vremii. Certitudine.

În același timp, poliția aresta un olandez nebun de legat, Marinus van der Lubbe, care, venind de unul singur din stradă, se strecurase în clădire

și pusese niște petarde de speriat ciorile, folosindu-și cămașa drept fitil. Îl arestaseră în flagrant delict, fără alt merit polițienesc (deși ce-au făcut, au făcut ca lumea) decât cel de a-l fi pus ei înșiși în această postură jenantă. Îl eliberaseră doar cu două-trei zile înainte, după ce fusese încătușat pentru a fi ținut discursuri comuniste virulente prin cărciumi, în care amenința să nenorocească Germania. Ceea ce era incendiar la acest biet băiat, mai mult decât materialul și veleitățile sale piromane, erau divagațiile elucubrante.

A doua zi, pe 28 februarie, au fost arestați și acuzați, pe lângă van der Lubbe, șeful grupului parlamentar comunist, Törgler, viitorul prim-ministru al Bulgariei comuniste și marele agent al Kominternului Dimitrov și alți doi tovarăși bulgari.

Vor fi judecați mai târziu de Curtea Supremă de la Leipzig, care îi va achita pe bulgari. Poate pentru că Hitler trebuie, încă, să țină cont de opinia publică mondială – și să convingă că vechea fabulă germană, în care un țăran de pe malurile Dunării afirmă că «există încă judecători la Berlin», continuă să fie adevărată. Pe de altă parte, inocenții sunt întotdeauna eliberați, nu-i așa? Un motiv în plus pentru a crede în vinovăția lui Törgler, care a fost trimis într-un lagăr de concentrare, unde a și murit.

În timpul dezbaterilor, Törgler îl va pune în încurcătură și-l va ridiculiza pe Goering; pentru o clipă, îl va pune în postura de suspect și acuzat. Hitler va trage de aici o lecție serioasă: de-acum înainte, nu se vor mai desfășura procese publice, ci se va ucide direct. Puterile democratice nu par să înțeleagă că, atâta vreme cât Hitler e la putere, Europa politică se va asemăna, păstrând proporțiile, cu Chicago în timpul gangsterilor.

Când a fost pronunțată sentința, răul fusese deja comis. Sămânța otrăvită încolțise, iar Hitler secera și aduna în hambare roadele.

Pe 28 februarie, guvernul prusac a anunțat oficial că incendiul Reichstagului ar fi fost, în mintea instigatorilor, punctul de plecare al unui război civil, al masacrării cetățenilor liniștiți de către comuniști, al distrugerii proprietății private și instaurării comunismului de tip moscovit. A promis s-o dovedească, dar nu s-a mai oboșit să o facă; a anunțat că va prezenta documente în sprijinul acuzațiilor, dar n-a mai pierdut timpul să le falsifice. Era inutil. Germania îl crezuse.

Cel de-al doilea exemplu este o reușită sovietică mult mai subtilă.

Interpretarea Loviturii de la Praga este cu siguranță întemeiată mai mult pe presupuneri – nu știm tot – dar ne oferă numeroase observații cât se poate de utile.

Refăcută în 1919, Cehoslovacia era, în Europa Centrală, țara cea mai evoluată din punct de vedere social și cea mai apropiată de democrațiile occidentale din punct de vedere politic.

Este situată în centrul geografic al Europei și reprezintă o placă turnantă pentru comunicații. «Cine stăpânește Boemia stăpânește Europa», spunea Bismarck. Acest lucru nu mai este valabil în epoca bombei atomice, dar, la sfârșitul războiului, mulți o credeau încă. Fără îndoială, acesta este motivul pentru care, la împărțirea lumii de la Ialta, americanii n-au lăsat-o în întregime pe mâna rușilor, dorind să-și păstreze o anumită influență, însă acceptând, cu toate acestea, (una dintre erorile nefaste ale lui Roosevelt) ca Armata Roșie să intre prima în Praga.

Pentru ruși, această Cehoslovacie nesupusă în întregime crea o breșă materială în cortina lor de fier și, ținând cont de afinitățile și simpatiile occidentale ale populației sale, și o breșă ideologică în imperiul sovietic, care fusese construit tocmai pe o bază ideologică. Aveau nevoie de această țară cu orice preț.

Pe 26 februarie 1948 (în mod sigur anul războiului subversiv), Cehoslovacia s-a trezit, stupefiată, republică populară în ciuda propriei voințe. Ce se întâmplase?

La guvernare era coaliția dubioasă a Frontului național al KGB-ului la care participau toate partidele care nu se compromiseseră prin colaborarea cu ocupantul în timpul războiului: comuniștii, social-democrații, social-naționali și populaștii (catolici). Aceste patru partide își împărțeau cele 28 de ministere în mod egal din punct de vedere cantitativ, dar nu și calitativ. Președintele Consiliului, Klement Gottwald, ministrul de interne Nosek, cei ai educației și informației erau comuniști, adică Partidul Comunist coordona poliția, radioul, syndicatele și comitetele de întreprindere.

Necomuniștii, inclusiv șeful statului, Beneš, erau slavofili și profund rușofili în mod sincer. De la acordul de la München, îi considerau pe sovietici aliați mai siguri decât occidentali. De altfel, nu fusese Armata Roșie cea care îi alungase pe naziști? Cu excepția celor excluși din viața politică, toți erau decizi sau resemnați să se îndrepte spre marxism. Nimeni nu s-a opus primelor măsuri în acest sens – naționalizarea industriei, reforma agrară etc.

Dar Cehoslovacia nu era comunistă. La alegerile din 1946, partidul comunist obținuse 37% din voturi în Boemia și Moravia, și mult mai puține în Slovacia.

Totul a mers destul de bine până în 1947, când trei semnale importante i-au alertat pe observatori: 1. Întrucât cehii erau entuziasmați să participe

la planul american Marshall de salvare economică a Europei, rușii le-au interzis să-o facă. 2. Conform propriilor sondaje, partidul comunist ceh se temea de pierderea a 8-10% din voturi la alegerile din 1948. 3. Fostul ambasador ceh la Moscova, revenit în țară o dată cu tancurile Armatei Roșii, socialist de stânga, a pierdut președinția partidului social-democrat la congresul de la Brno, din noiembrie.

Concluzie: nucleul vieții politice din Cehoslovacia se deplasează înspre centru... și înspre Occident.

Miniștrii comuniști au reacționat imediat de la pârghiile lor de comandă: întărirea propagandei sovietice – agitație în mediile sindicale – control sporit asupra poliției – acuzații împotriva conducătorilor necomuniști (Krajina, socialist-național, și-ar fi trădat camarazii din Rezistență; Ursiny, vice-președintele slovac, ar fi fost agent străin etc.) – încercări de intimidare (atentate asupra a trei miniștri) – provocări polițienești la spionaj etc.

Împotriva acestor manevre de război revoluționar, necomuniștii s-au apărat prin mijloace legale, referindu-se cu toată onestitatea (și am adăuga: cu toată naivitatea) la constituția democratică, fantomă în care oamenii politici, siguri pe majoritatea electorală, continuau să creadă. Haideti să simplificăm această istorie complicată.

Șeful socialiștilor-naționali, Zenkl, se sprijină pe cea de-a IV-a Republică franceză pentru a răsturna guvernul comunistului Gottwald. Nu atacă măsurile marxiste progresive pe care social-democrații, pe a căror susținere se bazează, nu le pot respinge, ci creează o nouă platformă la care se vor ralia, pe lângă socialist-naționaliști și populaști, și socialiștii.

Ministrul comunist de interne, Nozek, a destituit opt comisari din capitală. Cele trei partide comuniste au protestat. Consiliul de Miniștri a anulat ordinul. Nozek nu i-a repus pe comisari în funcții. Atunci, totul e simplu. Cei doisprezece miniștri socialist-naționaliști demisionează. Sunt urmați de social-democrați. Președintele Beneš, în întregime de acord, răspunde dorinței majorității parlamentare și formează un nou guvern, mai puțin înclinat spre stânga.

În consecință, pe 20 februarie, cei doisprezece miniștri catolici și socialiști demisionează și așteaptă liniștiți ca socialiștii de stânga, în număr de șase, să procedeze la fel. Noul președinte al celor din urmă, Lausman, care l-a înlocuit pe Fierlinger, nu a promis formal aceste demisii spectaculoase, dar, cel puțin, a jurat că social-democrații se vor opune oricărui guvern cu majoritate comunistă. Trebuie să fie lăsat să manevreze această formațiune pe care o conduce de puțin timp. Ideea centrală a fost realizată: Gottwald nu va avea niciodată majoritatea.

Dar comuniștii nu se lasă bătuți. Un vizitator neașteptat vine la Praga: Zorin, vice-ministrul de externe sovietic, dorește să inaugureze expoziția de crizanteme, după cum se va spune mai târziu. (O manifestare folclorică oarecare, unde nu-l aștepta nimeni).

Prezența sa, asociată cu o manifestare populară și o mobilizare puternică a poliției, provoacă lovitura de teatru: în comitetul executiv al social-democraților reunit în toiul nopții, Fierlinger revine la conducerea partidului, aducându-i linia politică de partea comuniștilor.

Cu sprijinul social-democraților, Gottwald are o majoritate perfect democratică. Înnoiește Frontul național, din care sunt excluși toți ceilalți politicieni, numiți reacționari teribili și acuzați de tentativă de lovitură de stat burgheză. Cortina de fier a căzut peste Cehoslovacia.

Fără îndoială, nu există nici o dovadă că Fierlinger ar fi fost un agent de influență, dar, dacă ar fi fost, nu ar fi acționat altfel; în special, ar fi avut grijă să nu fie respins la vot de către prietenii săi politici.

Reflectând la perioada care a urmat celui de-al doilea război mondial, Pierre Nord ajunge la concluzia că Uniunea Sovietică întreprinde împotriva lumii libere și mai ales a Statelor Unite ceea ce el numește cu eleganță, dar pe drept, un «război de schimb».

Nu a trecut decât un timp scurt între bomba de la Hiroshima (5 august 1945) și primul test atomic rusesc (14 iulie 1949). Științii și spionii sovietici au lucrat repede, dar de-abia în anii '70, după mai mult de un sfert de secol, forța rușilor în bombe și lansatoare a reușit s-o egaleze pe cea a americanilor, iar echilibrul terorii a fost realizat pe deplin.

Neglijând subtilele calcule psihologice ale legilor descurajării adversarului, se poate spune că vreme de 25 de ani Stalin și succesorii săi, fiind mai slabi, au fost constrânși să-și investească toate mijloacele în războiul subversiv, în lupta resurselor minții împotriva forței. Trebuiău să știe precis până unde puteau merge fără să atingă «pragul atomic», fără să fie bombardati – sau doar amenințați «credibil» – de un președinte american capabil să folosească, pe lângă vorbe, și bomba atomică, precum uimitorul Harry Truman, cel mai viguros dintre toți.

Dacă nu l-a inventat, Stalin a perfecționat războiul de schimb, pe care el și succesorii săi l-au purtat eficient întrucât, fără să tragă un foc de armă: 1. Din punct de vedere defensiv, au instalat și menținut cortina de fier care le proteja imperiul, 2. Din punct de vedere ofensiv, au avut escapade, nu toate

reușite, care le-au permis să îndeplinească visul țărilor – accesul la mările calde –, să fie prezenți și influenți peste tot în lume, și nu numai în Mediterana, în Orientul Mijlociu și Africa – teatrul de operațiuni decisiv al unui «război militar» convențional și clasic care ar urma unui război nuclear indecis – dar chiar și în America de Sud și în centrul geografic al continentului care l-a dat pe Monroe, cu doctrina sa, loc despre care nord-americanii avertizaseră întreaga lume că le aparține.

Nu este credibil deloc. Să încercăm, totuși, să înțelegem.

CONCEPȚIA

Războiul de schimb ales de ruși este politic și subversiv. N-au trebuit să inventeze mare lucru pentru a-l putea purta cu abilitate, pentru că erau maeștri în domeniu. Președinții, miniștrii și șefii serviciilor speciale rusești din 1945 își începuseră carierele ca agenți secreți politici; este o meserie care îl marchează pe individ, mai ales pe acela care a reușit.

Războiul revoluționar? Câștigaseră deja unul. Experiența lor era de neegalat. Nu au avut decât să aplice procedeele care le aduseseră victoria împotriva țarului, lui Kerenski, Armatei Albe – și care îi făcuseră să câștige încrederea sau ascultarea poporului rus vreme de treizeci de ani, dintre care cinci de război dur – pentru a dobândi și în străinătate mai mulți simpatizanți, aliați sau complici decât oricare alt stat.

«Rețeta politică rusească» este o ideologie care își extrage forța din propria universalitate: în întreaga țară există adepți care o consideră corectă și mase populare care așteaptă ameliorarea situației. **Inovația strategică rusească constă în utilizarea, nu doar totală, ci și permanentă a acestei arme psihologice. De fapt, guvernarea de la Moscova nu au timp pentru pace.**

Să remarcăm, în cadrul războiului subversiv, această primă superioritate a marxist-leniniștilor asupra adversarilor lor pe care îi numesc «capitaliști americani și asociații lor». Aceștia din urmă fac și ei apel la forțele morale, psihologice și spirituale, dar nu își mobilează cu adevărat, în mod activ, resursele militare, economice, științifice și financiare, decât în caz de pericol iminent de război. Prin toleranță, liberalism sau principii politice nu pot fi forțate spiritele și sufletele în țările democratice. Tot ce li se cere bărbatilor, și acum și femeilor, este să se comporte ca soldați-cetățeni în timp de război, îndeplinindu-și datoria patriotică compensată de drepturile civice. Comandantul lor militar nu are ca adjunct un comisar politic. Li se propună să devină eroi, caz în care vor primi toate onorurile. **Dar un număr foarte mic de**

voluntari învață să devină propagandiști și instructori politici, agenți de informații și pentru activități mai mult sau mai puțin teroriste. O dată războiul terminat, ei se întorc la ocupațiile individuale din timp de pace.

Și apoi – ca să vorbim deschis – în țările străine în care americanii trebuie să poarte o luptă de influență împotriva rușilor, ceea ce pot ei să exporte pe plan ideologic îi pune în inferioritate. Idelaurile propuse de serviciile americane nu au nimic exaltant, atrăgător pentru masele proletare, și cu atât mai puțin pentru popoarele subdezvoltate. Sloganul de *Great Society* al lui Johnson și *American Way of Life* al predecesorilor săi, avantajele «societății de consum» îl vor incita pe americanul mijlociu să-și apere cu tărie patria și situația, dar nu sunt decât indemnuri materiale, prozaice, și, mai ales, lipsite de orice semnificație pentru oamenii subalimentați. Cât despre principiile democratice, acestea nu pot impresiona în regiuni în care marea parte a populației nu știe să scrie sau să citească. Și aceasta în timp ce marxism-leninismul, în toată simplitatea sa, pare seducător.

Rezultatul trist este că în afara țării, Washingtonul nu are decât colaboratori mai mult sau mai puțin interesați, clienți, în vreme ce Moscova are partizani fanatici, discipoli, colonii spirituale extrem de dinamice și obediente față de o conducere sovietică a partidelor străine, fie aceasta oficială – *Komintern* sau *Kominform* – sau anonimă, atunci când a fost dizolvată teoretic.

Războiul politic început în 1945 va fi inegal.

INSTRUMENTUL EXECUTANȚII

Serviciile secrete rusești sunt o întreprindere enormă, iar rezultatele obținute de către șefi pe planul politic superior sunt mai ușor de înțeles dacă privim la bază – știind că agenții cei mai mărunți, elementari ai serviciilor de informații sunt recrutați dintre cetățenii ruși sau străini cu garanții morale și politice confirmate de o poliție atotputernică, apoi instruiți cu o precizie care îi transformă în profesioniști de înaltă calificare. Chiar dacă numai unul sau doi dintr-o mie de astfel de executanți vor deveni agenți de intoxicare, merită să vorbim și de cei mai mărunți: ei explică valoarea elitelor despre a căror activitate vrem să discutăm.

Demn și tăcut în timpul procesului său din Statele Unite, colonelul Abel a surprins mulți americani: se putea, deci, să fii în același timp spion comunist și om perfect cinstit. De altfel, fusese capabil să trăiască timp de nouă ani în America fără să trezească suspiciunea vecinilor, a prietenilor sau cunoștințelor. Cum a reușit?

Se povestește, și este adevărat, că în câmpia ucraineană se găsește un orășel tipic din *Midwest*, în care accesul și ieșirea sunt păzite cu strâșnicie, și unde nu se poate auzi altă limbă decât engleza americană, celelalte, inclusiv engleza britanică, după cum m-a informat un coleg englez, fiind interzise. Acolo își duc viața câteva sute de tineri de ambele sexe – nu întotdeauna aceiași, dar mereu câteva sute – deosebit de studioși, deloc contestatari, vizibil inteligenți și fideli instituției lor. Vorbesc pe nas și mestecă *chewing-gum*. Ieșiți de la *high-school*, se delectează cu un *hot dog* la un *drugstore* de pe *Main Street*, merg cu *second-hand cars* și se duc la cinema să vadă penultimul film de la Hollywood. Joacă și *baseball*: au înțeles până și regulile acestui joc! După aceasta, nu ne mai putem mira că știu pe de rost clasamentul campionatului de rugby și chiar și lista soților lui Elizabeth Taylor.

Se povestește, și poate e adevărat, că uneori *sherifful* îl convoacă în *office* pe unul dintre ei, unde îl dă pe mâna unor agenți FBI care scot untul din el, dar îl felicită la sfârșit pentru că a vorbit fără să spună, de fapt, nimic.

Aceștia sunt elevii-spioni din categoria inferioară. Cei mai buni vor deveni rezidenți în America, adică vor fi infiltrați în Statele Unite unde, sub o identitate falsă, vor practica o meserie onorabilă. Vor rămâne în conservare preț de cinci ani sau mai mult, dacă trebuie (există numeroase exemple), până când toată lumea din cartier ajunge să-i interpeleze prietenos: «*Hello Sam, old man!*», după care vor începe să dirijeze câțiva agenți selecționați din celulele locale ale partidului, printre muncitorii din uzinele de armament sau angajații administrației publice. Vor preda informațiile unui manipulator, întotdeauna fals diplomat sovietic, beneficiind de imunitate diplomatică. Excelenți utilizatori ai fotografiei, microfotografiei și microfoanelor miniaturizate, ai radioului pe unde scurte și buni creatori de falsuri, vor reduce la minim riscurile meseriei, transmisiunile și contactele personale: în 70-80% din cazuri, o rețea este descoperită și distrusă în timpul unei *treff* (reuniune de lucru) sau unei emisii radio. Integrați în populația americană, adaptați mediului, funcției și misiunii lor, Abel și cei ca el pot acționa vreme îndelungată.

Aceștia nu sunt, s-o spunem încă o dată, decât trupeții spionajului. Rolul lor este de a servi de sonerie de alarmă pentru războiul de distrugere în masă și de a furniza ultima cincime a informațiilor necesare asupra economiei, industriei și științelor americane – restul de patru cincimi găsindu-se în ziarele, revistele și cărțile tehnice publicate în lumea occidentală.

URSS își poartă războiul revoluționar la un nivel politic superior, și această chestiune, împreună cu executanții săi, ne interesează în cele ce vor urma.

Printre marii agenți sovietici se găsesc tot atâți străini cât și ruși. Cei din-
tâi execută, în țările lor, marile operațiuni subversive hotărâte la Moscova,
pe când cei din urmă, în general sub acoperire diplomatică, supraveghează
și controlează țările satelite; în restul lumii, ei constituie infrastructura ad-
ministrativă a spionajului și subversiunii și asigură legăturile de bază cu Mos-
cova.

Până în 1963 se estima că două treimi dintre diplomații ruși aflați la post
în străinătate aparțineau în realitate serviciilor de informații. Colonelul Oleg
Penkovsky, executat în anul respectiv ca trădător în favoarea anglo-saxoni-
lor, a scris înainte de a muri că, de fapt, proporția era de 100% în consulate
și de 80% în ambasade...

PRIMA ETAPĂ A UNEI INTOXICĂRI INTERNE MAGISTRALE

În realitate, cortina de fier de la vestul unei țări satelizate a căzut întot-
deauna în doi timpi. Primul a fost analizat în mod remarcabil de către René
Ristelhueber în a sa *Istorie a popoarelor balcanice*. Îl cităm adăugând câteva
observații asupra intoxicației, care nu este subiectul autorului.

(...) La sosirea Armatei Roșii s-au ivit unele elemente de extremă stângă,
până atunci nesemnificative, care au primit tot sprijinul ocupanților.

Dacă partidul comunist autohton, revigorat, ar fi fost cel care să preia
frâiele evoluției politice a țării, ar fi făcut-o brutal, luând puterea absolută la
umbra tancurilor sovietice. De fapt, a fost KGB-ul, ai cărui consilieri au ajuns
o dată cu avangarda roșie. Acesta a acționat în mod total diferit și a început
un lung proces de mistificare. A avut, desigur, un cuvânt de spus în alege-
rea membrilor Guvernului provizoriu, în care toate formațiunile politice, cu
excepția fasciștilor, trebuia să fie reprezentate, așa cum au decis să se pro-
cedeze în fiecare țară eliberată cele trei mari puteri, la conferința de la Ialta.
În această structură, însă, comuniștii au fost deseori puși la punct de un pre-
ședinte de consiliu din rândul partidelor burgheze. Nu este deloc vizibil că,
după câteva schimbări, această primă echipă va deveni calul troian al sovie-
tizării. America și Anglia, victime ale intoxicației, nu fac decât să protesteze
în mod formal și lipsit de vigoare.

(...) Au fost luate măsuri severe împotriva suspectilor de colaborați-
onism (cu regimul hitlerist). Această epurare la scară largă i-a afectat pe ade-
vărații vinovați, dar, treptat, s-a extins asupra tuturor moderaților, conside-
rați reacționari. Personalități democratice la care se apelase la început au
fost acuzate de trădare, spionaj sau sabotaj.

Aici, KGB-ul exploatează nefericirea, rachiuna și ura, sechele ale unui
război și ale unei ocupații crude, pentru a intoxica, de această dată, popu-
lația. Și o face foarte bine. În fiecare țară au existat eroi ai rezistenței, dar
și numeroși oameni de mijloc care au vrut să supraviețuiască și care poate
n-au făcut nimic rău; este ușor, însă, ca slăbiciunile lor să fie transformate
în acte de vinovăție. Marea găselniță a fost ca partidele să fie făcute să se
mănânce între ele. *Cenușiii* îi vor devora pe *negri* pentru a părea merituosi
în fața *albilor*; apoi, *cei aproape albi* îi vor arde pe *cenușii* etc. *Albii* – de fapt,
vreau să spun *cei roșii* – nu vor trebui nici măcar să intervină. Atunci când
observatorii anglo-saxoni vor protesta în sfârșit, li se va răspunde că este
vorba de politică internă a Moldovei sau Valahiei, deci nu e treaba lor, și vor
fi întrebați ce face soldătimea lor în Grecia.

Începând cu lichidarea oamenilor și terminând cu suprimarea partide-
lor, nu mai rămâne decât partidul comunist, îngroșat de masa de oportuniști
și de fricoși. Între timp, un om sigur, de multe ori fost transfug la Moscova,
a preluat ministerul de interne. Apoi se merge la vot. Se instalează un gu-
vern sovietic; a fost, în aparență, ales într-un mod atât de corect, încât Sta-
tele Unite și Marea Britanie îl recunosc și semnează cu el tratatul de pace.

Există, totuși, o rezistență? Aceasta este deformată, dispersată și distrusă
prin manevre subversive, variante și anexe ale planului KGB. Să le enu-
măm pe cele mai importante. Varianta nr. 1: un politician necomunist, dar vul-
nerabil pentru trecutul său, sau convertit în secret, este plasat provizoriu în
fruntea guvernului: Dinnyes în Ungaria. Varianta nr. 2: un socialist incon-
știent sau complice fărâmițează opoziția: am discutat cazul lui Fierlinger în
Cehoslovacia.

Dacă aceste variante nu sunt de ajuns, KGB-ul recurge la altele auxili-
are. Varianta auxiliară nr. 1: un *missus dominicus* de la Moscova intervine,
cu câteva tancuri în fundalul tabloului: Vișinski la București; Varianta auxi-
liară nr. 2: fără tancuri, dar simpla prezență a trimisului sovietic le anunță
sosirea: Zorin în 1948 la Praga.

ETAPĂ A DOUA

Pentru ca paza cortinei de fier să fie asigurată cu strășnicie, trebuie ca
acei oameni să fie doborâți printr-un fel de lovitură de palat, de vreme ce
ocupă palatul. Rușii au reușit-o din plin împotriva lui Kostov, spânzurat, a lui
Rajk, executat, dar au eșuat în fața lui Tito.

Faptul că acest abuz de forță brutală este însoțit de o manevră de intoxicare se datorează strădaniei Moscovei de a da o aparență de corectitudine juridică eliminării conducătorilor: ei mărturisesc. Toți sunt militanți comuniști încă din tinerețe, unii sunt eroi și, cu toate acestea, recunosc că au trădat cauza în favoarea imperialismului occidental. Nu este adevărat.

Occidentalii sunt indignați. Valuri de cerneală curg pe tema «spălării creierelor», și se presupune că sovieticii au recurs la tortură. Nici acest lucru nu este exact, cel puțin nu în accepțiunea fizică a termenului. Este vorba de o tehnică polițienească bine pusă la punct și de excelentul război psihologic intern, care îi atâță pe naivi împotriva occidentalilor agresivi, îi unește pe cei duri și îi intimidează pe cei slabi.

Scrind toate acestea în 1971, Pierre Nord nu beneficia de toate elementele pe care le avem noi asupra intoxicării interne practicate de KGB, dar a reușit, cel puțin, să-i identifice trăsăturile principale.

Când rușii vor reuși să-și cimenteze cazemata defensivă în Europa, vor transforma cortina de fier într-un fel de front pasiv unde îi vor bloca pe adversarii occidentali. Oriunde în altă parte, dar cu adevărat peste tot, și nu doar în Asia și Orientul Mijlociu, ci și în Africa și până în centrul continentului american, vor trece la ofensiva revoluționară.

Orice spirit militar ar vedea imediat o apropiere stranie și barocă între formele luate de războiul subversiv și cel de poziții, din tranșee, de pe frontul continuu din 1914-1918, dintr-o cu totul altă epocă de luptă. Astăzi, spionii infiltrați joacă rolul unităților speciale care se strecurau în tabăra adversă, aducând informații și prizonieri. Mișcările provocate de americani în Germania de Est, Ungaria etc. înlocuiesc ofensivele nerăbdării, condamnate dinainte de echilibrul de forțe, ca aceea de la Nivelles din 1917. Chiar și încercuirile rezistă, cum s-a demonstrat în cazul blocadei Berlinului.

Și atunci nu rămâne decât să se deschidă un nou teatru de operațiuni. Rusia pune piciorul în Orientul Mijlociu și «degetul de la picior» (dacă putem spune așa) în Africa, schițând o încercuire a extremității Eurasiei. Statele Unite înconjoară Asia, colecționând insule și capete de pod. De remarcă că, pentru aceasta, sunt uneori nevoiți să recurgă la război, ca în Coreea sau Indochina, în timp ce rușii au reușit să găsească alți oameni curajoși să se bată în locul lor, ceea ce le dovedește superioritatea în această luptă unică ruso-americană.

Bătăliile cele mai importante nu se dau pe câmpul de luptă, între soldați. Partida se joacă între creierile politice care se străduiesc să aibă inspirații

revoluționare. Armele sunt reprezentate de idei și bani, de propagande subversive și trădări, de evanghelii și minciuni. Satelitul adversarului trebuie destabilizat: o țară plasată pe flancul slab sau în spatele dușmanului – fie ea o republică bananieră africană sau sud-americană pentru ruși, respectiv un principat sclavagist oriental sau fief asiatic pentru americani – trebuie să cedeze fie din punct de vedere ideologic, fie din punct de vedere economic.

Și aceasta deoarece războiul revoluționar ruso-american are loc la scară mondială, în special în golurile create de procesul de decolonizare și de apostolul acestuia, Roosevelt.

Pierre Nord, *L'Intoxication*
(Editions Rencontre, 1971)

VI. DEZINFORMAREA: MEMORIILE UNUI PROFESIONIST

Ladislav Bittman este un profesionist al dezinformării. A lucrat din 1954 până în 1968 în serviciile de informații cehoslovace, înainte de a trece în Vest în momentul Primăverii de la Praga. Cartea sa, The Deception Game, este consacrată Departamentului D, specializat în «subversiunea ideologică».

Cartierul general al serviciilor cehoslovace de informații este situat pe malul Vltavei, în apropierea podului Carol, într-una dintre clădirile cele mai fotografiate din vechea Pragă. Această clădire fusese o mănăstire confiscată de comuniști în 1948. Arhitectura sa este atât de faimoasă, încât i s-a interzis ministerului de interne să efectueze vreo schimbare de structură, atât în interior, cât și în exterior, astfel încât reuniunile oficiale aveau loc în capela mănăstirii, sub privirile melancolice ale sfinților din tablouri.

O zi de lucru la uzina de dezinformare consta în reuniuni, discuții, ședințe de studiu și analiză – hârtogăraie birocratică. Obiectivul nostru principal era să clasificăm și să disecăm punctele slabe ale inamicului și să-i analizăm erorile și eșecurile pentru a le putea exploata. Toate informațiile secrete sau confidentiale culese de antenele serviciilor de informații din străinătate erau supuse unei examinări atente care să determine condițiile în care puteau fi folosite împotriva adversarului.

Rapoartele din străinătate ale serviciilor de informații reprezentau principala noastră sursă de lucru. Informațiile obținute pe alte căi, precum rapoartele ambasadelor, consulatelor, corespondenților agenției de presă cehoslovace, misiunilor comerciale sau agențiilor de turism, erau un complement necesar. De asemenea, ne puteam procura pe căi legale un mare număr de publicații străine – cărți, ziare, reviste – toate ingredientele supei dezinformării.

Sugestiile individuale provenite din străinătate și destinate unor operațiuni speciale erau supuse unei examinări preliminare. Aceasta era munca mea, ca șef al Departamentului D. Majoritatea sugestiilor erau respinse de la prima etapă a selecției, nefiind reținute decât acelea care corespundeau planurilor noastre pe termen lung și lăsau să se întrevadă rezultate pozitive. Apoi, sugestiile reținute erau înaintate unei comisii prezidate fie de mine,

fie de maiorul Stejskal, în fața căreia autorul respectivului proiect trebuia să răspundă unui interogatoriu sever menit să pună în evidență slăbiciunile de concepție. Compoziția acestei comisii varia după caz, dar membrii săi erau cel mai adesea recrutați dintre experții Departamentului D. Sugestia, uneori modificată, deseori completată, era atunci supusă aprobării șefului serviciilor de informații.

Rezultatele fiecărei operațiuni pot fi influențate sensibil de căile de dezinformare, adică de modurile de transmitere a propagandei. Serviciile de informații utilizează următoarele mijloace:

1. Agenții serviciilor de informații – cetățeni străini operând în afara țării și ocupând posturi utile pentru acest tip de activitate – pot fi ziariști, diplomați, parlamentari etc. Serviciile cehoslovace de informații nu aveau mijloacele de a întreține un grup de agenți permanenți specializați în acest gen de operațiuni, astfel încât majoritatea agenților aveau dubla misiune de culegere a informațiilor și de executare a operațiunilor speciale.

2. Agenții străini care lucrează în deplin acord și sub supravegherea serviciilor de spionaj și contraspionaj comuniste.

3. Aparatul de stat, serviciile diplomatice și mijloacele de comunicare în masă din țările comuniste au pus la punct o rețea de colaboratori «ideologici» compusă din cetățeni autohtoni, în majoritate membri ai unui partid comunist și ocupând posturi de importanță medie în comitetele de redacție ale ziarelor și revistelor, în radio și televiziune, în administrație și diplomatie, în syndicate, organizații de tineret și agenții de voiaj. Serviciile de informații se bazează pe ei pentru publicarea de articole și cărți, pregătirea programelor de televiziune etc. Scopurile acestei munci de informare nu sunt cunoscute nici de către cei considerați comuniști exemplari, deoarece serviciile de informații nu le comunică decât faptele necesare succesului misiunii lor. Colaboratorii ideologici consideră cooperarea cu serviciile de securitate ale statului drept un rău necesar, știind că un refuz le-ar putea afecta poziția.

4. Inamicul instalează și controlează numeroase posturi de ascultare telefonică. Atunci când un serviciu de spionaj sau contraspionaj comunist descoperă un post de ascultare, nu îl distruge întotdeauna: eforturile depuse de adversar pentru instalarea acestor aparate sunt uneori recompensate de un flux de dezinformare sistematică.

5. Materialul de dezinformare este furnizat anonim, încât nici cea mai minuțioasă anchetă n-ar putea localiza individul sau instituția care au participat la această acțiune. De obicei, materialul este trimis prin poștă.

Numărul de canale nu este infinit, astfel că unele sunt utilizate mai frecvent decât altele. Repetițiile sunt, însă, periculoase, putându-l alerta pe adversar.

În general, operațiunile speciale prezintă două tipuri de riscuri: cel operațional și cel politic, și, deseori, pe ambele simultan. Riscurile operaționale sunt reprezentate de punerea în pericol a unui agent, a metodelor sale și a obiectivelor serviciului comunist de informații. Printre riscurile politice se găsește posibilitatea ca operațiunea să fie dezvăluită, iar cei care au efectuat-o să trebuiască să înfrunte opinia publică din țările implicate și să suporte măsuri de reprimare politică. Aceasta se întâmplă rareori în practică, și chiar atunci când inamicul (sau victima) reușește să descifreze o acțiune de-a noastră, nu are, în general, destule dovezi pentru a ne acuza.

Ladislav Bittman definește cele trei axe principale ale subversiunii: propaganda, dezinformarea și influența, așa cum erau privite în anii '60 de serviciile cehe, discipoli ai serviciilor sovietice.

Teoria subversiunii ideologice stă la originea creării Departamentului D, care avea misiunea de a practica subversiunea ideologică împotriva țărilor necomuniste. Privind în urmă la anii '60, se pare că în acea epocă s-au produs schimbări majore în serviciile de informații din blocul sovietic. Pe când în perioada precedentă rolul serviciilor secrete fusese în special pasiv și axat pe acumularea de informații, la începutul anilor '60 s-a produs o inversare a priorităților, aspectul activ devenind mai important decât cel pasiv, mai ales în țările în curs de dezvoltare.

Unul dintre rezultatele vizibile ale acestei reorientări a fost crearea Departamentului D, care avea sarcina de instituționalizare a noii tendințe a serviciilor de informații, operațiunile speciale devenind o parte integrantă a muncii de zi cu zi.

Jocurile secrete și intrigile dintre națiuni au intrat într-o nouă eră o dată cu crearea unui aparat organizat specializat în difuzarea sistematică a dezinformării, în propaganda neagră și în operațiuni de intimidare. Un element de distorsiune introdus în mod conștient și elaborat modifică întregul circuit natural al informației prin lume.

DEZINFORMAREA

Cum am arătat mai sus, serviciile din blocul sovietic disting trei tipuri de operațiuni speciale: dezinformarea, propaganda și intimidarea. O analiză

a exemplelor următoare va ilustra felul în care se desfășoară aceste operațiuni speciale.

Dezinformarea este o ramură a operațiunilor speciale care constă în înșelarea adversarului prin furnizarea de informații false pe care acesta le va folosi pentru a trage concluziile dorite de inițiator. În funcție de conținut, operațiunile speciale pot avea o tentă politică, militară sau științifică.

În anii '60, serviciile cehe au plasat un anumit număr de agenți în posturi importante de conducere din două țări în curs de dezvoltare, Republica Arabă Unită și Algeria. Poziția înaltă a acestor agenți le permitea să vehiculeze materiale de dezinformare concepute la Moscova și Praga, vizând Statele Unite și, într-o măsură mai mică, Republica Federală Germania și Marea Britanie. Aceste materiale constau în primul rând din informații false referitoare la activitățile subversive ale Statelor Unite, îndreptate împotriva țărilor arabe. Informațiile pe care serviciile cehe le obțineau la Londră, Paris sau Washington erau amestecate la Praga în supa dezinformării și apoi comunicate la Cairo sau Alger în scopul de a mări neîncrederea arabilor față de Occident și de a-i apropia pe aceștia de prietenii lor de la Moscova.

Acțiunea «Căutarea» întreprinsă spre jumătatea anilor '60 împotriva influenței americane în țările Americii latine constituie un alt exemplu de dezinformare. Remarcând neputința Statelor Unite de a controla opinia publică latino-americană, serviciile cehe au decis să continue munca americanilor. Au conceput chestionare cu întrebări foarte personale asupra opiniilor politice ale celor interogați și ale prietenilor acestora. Acest tip de anchetă putea fi interpretat ca un amestec al americanilor în afacerile interne ale țărilor respective. Printre destinatarii chestionarelor se găseau un număr mare de persoane cunoscute de către serviciile cehe pentru opiniile lor anti-americane, și pe care se putea conta că vor da în vileag metodele de investigare «americane». Acest calcul s-a dovedit corect.

În încercarea noastră de a găsi mijloace cât mai eficace de slăbire a adversarului, am ajuns să luăm în considerare și tehnicile de dezinformare științifică. Această idee implica, însă, un număr de probleme greu de rezolvat. Dezinformarea științifică restrânge cercul dușmanilor la micul grup de națiuni foarte dezvoltate din fruntea competiției dintre Est și Vest. Scopul dezinformării științifice constă în înșelarea unui cerc de savanți aparținând blocului inamic. Aceștia pot fi, de exemplu, făcuți să creadă că problema la care lucrează nu are soluție în stadiul actual al cunoștințelor sau că necesită credite atât de importante, încât ar fi mai înțelept să se renunțe la ea. Desigur, o aplicare efectivă a principiului dezinformării științifice presupune

un nivel de cunoștințe extrem de ridicat, deoarece argumentele nu trebuie să-i convingă doar pe oamenii de știință de rând, ci și pe cei din elitele științifice. O altă dificultate: alegerea canalelor de dezinformare. O asemenea misiune nu poate fi încredințată decât unui expert, care, din orice tabără ar fi, își riscă reputația de savant. Toate aceste motive au convins serviciile cehe să renunțe la dezinformarea științifică, utilizarea descoperirilor tehnice și științifice intrând mai degrabă în categoria operațiunilor speciale de propagandă.

PROPAGANDA

Operațiunile speciale de propagandă sunt unele dintre cele mai frecvent utilizate de către serviciile de informații din blocul sovietic, deoarece presupun mai puțin efort. Ele se bazează pe ceea ce s-ar putea numi «cultul cuvântului publicat» — se consideră că numărul de cuvinte utilizate de mijloacele de comunicare în masă ale inamicului este mai important decât examinarea atentă a rezultatelor unei operațiuni.

Campaniile de propagandă antiamericană sunt foarte ușor de organizat. Un simplu articol de presă conținând date spectaculoase asupra unei «noi conspirații americane» poate fi suficient. Celelalte ziare preiau această informație, opinia publică este șocată, iar guvernele țărilor în curs de dezvoltare au o ocazie în plus pentru a lansa invective împotriva imperialiștilor, în timp ce manifestanții aruncă cu pietre în ferestrele ambasadei Statelor Unite.

Influența serviciilor de informații comuniste asupra ziarelor străine este de intensitate variabilă. Cel mai adesea, este un membru al comitetului de redacție, prieten sigur sau chiar agent comunist cel care, bine plătit, publică unele informații care îi sunt comunicate sub forma unui raport conținând date precise și grafice concludente. Autorul articolului trebuie să insinueze aceste fapte în textul său. În general, serviciile de informații îi furnizează agentului-ziarist instrucțiuni privitoare la sursa informațiilor, mai ales când este vorba de publicații moderate sau conservatoare. Interpretarea politică a faptului care dezinformează trebuie să țină cont de orientarea ziarului.

În anumite cazuri, influența serviciilor comuniste este atât de mare, încât îi permite să trateze direct cu redactorul șef sau cu directorul ziarului și să ajute finanțarea acestuia prin cadouri în bani lichizi. În schimb, ziarul publică din când în când câte un «material de dezinformare», iar atitudinea sa este influențată în mod decisiv.

Periodicele aflate în proprietatea serviciilor de informații comuniste contribuie și ele la răspândirea dezinformării. Dacă trebuie cumpărat un ziar

deja existent sau creat unul nou, este nevoie de o persoană de încredere care să-și asume răspunderea legală. Acest tip de propagandă pe termen lung prezintă două inconveniente: mai întâi, este o operațiune costisitoare, deoarece acest tip de publicație nu se poate autofinanța, trebuind să fie subvenționat; pe de altă parte, riscul este mare, datorită instabilității situației politice din țările în curs de dezvoltare. Un ziar brazilian care aparținea serviciilor cehe de informații a fost interzis în urma loviturii de stat a extremei drepte din aprilie 1964. Serviciile cehe au pierdut atât un conglomerat financiar, cât și un canal de dezinformare. În fine, prin utilizarea acestor canale, se creează riscul de a le deprecia sau de a le pune în pericol. Din acest motiv, după fondarea Departamentului D în 1964, serviciile cehe au preferat să preia ziare deja existente decât să creeze altele noi.

Redacțiile ziarelor care nu pot fi influențate direct de serviciile comuniste de informații (adică marea majoritate) sunt analizate minuțios atunci când se bucură de un renume internațional (precum *New York Times*), fac dovada unui liberalism critic (ca *Der Spiegel*) sau exercită o influență masivă asupra cititorului mediu (cazul lui *Der Stern*). Serviciile comuniste de informații se folosesc, în acest caz, de «poșta redacției» sau de scrisori anonime pentru a discredita (cu documente și fotocopii anexate) guvernele și oamenii politici occidentali, în special americani.

Două filme de propagandă difuzate de televiziunea est-germană oferă un bun exemplu pentru ceea ce se poate face în acest domeniu. Am putea numi procedeul «televiziune neagră», deoarece, în cele două cazuri, persoana interviuată se credea în fața unui public vest-german. Primul film conținea un interviu luat de doi ziariști, Walter Heynowski și Gerhard Scheumann, unui mercenar german întors din Congo. Pe măsura derulării interviului, acest Müller, cunoscut în Occident sub porecla de Congo Müller, devenea din ce în ce mai vorbăreț sub influența alcoolului; lăsând garda jos, a început să-și descrie aventurile militare cu cinism. A fost foarte surprins să afle mai târziu că devenise eroul unui film documentar difuzat de televiziunea est-germană sub titlul *Der lachende Mann* («Omul care râde»).

Unii telespectatori au presupus că așa ceva se putea face numai cu un om de o moralitate atât de îndoielnică precum Congo Müller. Au fost surprinși să vadă același fenomen repetându-se în cazul doctorului Walter Becher, unul dintre conducătorii organizației de extrema dreaptă *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*. În acest film, realizat la scurt timp după invadarea Cehoslovaciei de către sovietici și difuzat de televiziunea est-germană în 1969 sub titlul *Der Präsident in Exil*, doctorul Becher își exprima nemulțumirea față de urmările celui de-al doilea război mondial. Serviciile

sovietice de informații întâmpinau dificultăți în încercarea de a explica ocuparea militară a Cehoslovaciei. Doctorul Becher, exprimându-și simpatia pentru procesul de liberalizare din Cehia și pentru scopurile acestuia pe termen lung, le-a dat, fără să vrea, apă la moară sovieticilor, furnizând propagandei comuniste din Europa de Est ocazia de a reinvia vechile sloganuri privind caracterul revanșard al Germaniei de Vest. Deși nu există nici o dovadă a implicării serviciilor est-germane de informații în aceste două operațiuni, tehnica folosită și rezultatul final au fost atât de clare, încât *Der Lachende Mann* este dat de exemplu la instruirea agenților Departamentului D (...).

La începutul toamnei anului 1964, au fost livrate Departamentului D lazi întregi de pamflete tipărite în engleză și franceză. Unul dintre pamflete, intitulat «America a colonizat douăzeci de milioane de negri», ca și un altul, cu titlul «Americani, cei mai buni prieteni ai noștri», trebuiau să slujească propagandei antiamericane din Lumea a Treia. Statele Unite erau descrise ca țara cea mai rasistă din lume și ca dușmanul populațiilor de culoare. În același timp, operațiunea era un sprijin pentru campaniile de stânga ale adversarilor candidatului conservator la președinție, Barry Goldwater, al cărui nume apărea în mai multe rânduri în text.

În octombrie 1964, această broșură a fost trimisă la mii de ziare și reviste, zeci de misiuni diplomatice, organe guvernamentale și organizații politice din Africa, Asia, Orientul Mijlociu și Apropiat, ca și în America de Nord și America latină. O parte dintre exemplare erau trimise în plicuri de la *United States Information Agency*, pentru a nu atrage atenția poliției locale.

Un loc special în operațiunile de propagandă și dezinformare trebuie rezervat contrafacerilor, adică dezinformării scrise sau tipărite. Majoritatea operațiunilor speciale care vizau Statele Unite, Germania de Vest, Marea Britanie sau Franța și care erau efectuate în Lumea a Treia constau în falsuri. Serviciile de informații din blocul sovietic consacrau multe eforturi colecțării materiei prime necesare producerii lor: semnături ale înalților funcționari, ale diplomaților, ale membrilor importanți ai organizațiilor politice, religioase sau umanitare – pe scurt, tot ceea ce le putea servi de model. Serviciile cehe au pus la punct o metodă foarte simplă și eficientă pentru a-și mări această colecție. Membrii serviciilor de informații care lucrau în străinătate sub acoperire diplomatică sau guvernamentală (ca ziarist sau consilier comercial, de exemplu) le trimiteau urări de Anul Nou colegilor străini și multor persoane importante. Și, desigur, primeau și răspuns, cu urările aferente scrise pe hârtie cu antet și semnate de mână. Aceste scrisori, triate cu grijă și însoțite de note explicative, constituiau cadoul de Crăciun al depozitului nostru.

OPERAȚIUNI DE INFLUENȚĂ

Cea de-a treia – și cea mai delicată – categorie de operațiuni speciale este reprezentată de operațiunile de influență. Deși denumirea nu dă o idee cuprinzătoare asupra naturii esențiale a acestor operațiuni, o vom păstra în cartea noastră deoarece face parte din vocabularul serviciilor de informații din blocul sovietic. Operațiunile de dezinformare și propagandă nu constituie scopuri în sine, ci au și menirea de a-l influența pe adversar.

Operațiunile de influență cuprind următoarele activități: încercarea, prin intermediul unor agenți plasați foarte sus, de a-l influența pe adversar într-un anumit sector al politicii sale externe sau interne; sprijinirea partidelor politice, organizațiilor și manifestărilor de extrema stângă. În opoziție cu operațiunile de dezinformare și de propagandă care caută să atragă atenția, cele de influență, cu excepția manifestărilor, încearcă să o evite. Aceste operațiuni se confruntă, în general, cu riscuri politice (denunțarea autorului și protestele țării vizate) și operaționale, și de aceea sunt extrem de rare.

Agentul care execută acest tip de operațiune în teritoriul inamic este numit agent de influență. Agentul de influență ideal este o rară avis. Întrucât fiecare serviciu de informații trebuie să obțină cât mai mult posibil de la oamenii săi, agenții de influență trebuie să participe, în afara operațiunilor caracteristice, și la activitățile normale de culegere de date.

Agenții de influență ocupă deseori posturi importante în ierarhia socială a unei țări inamice, și pot, în consecință, să aibă un cuvânt de spus în viața publică și politică a țării lor în sensul dorit de conducerea serviciilor de informații ale unui stat comunist. Ei pot fi ziariști, funcționari în administrație, membri ai Partidului sau ai organizațiilor aferente acestuia, diplomați, deputați, politicieni sau membri ai serviciilor secrete.

Serviciile comuniste de informații au stabilit contacte cu un anumit număr de occidentali care nu sunt nici agenți de informații, nici agenți de influență, dar care se pot dovedi utili în viitor. Se consideră că aceste persoane, prin familia, relațiile, inteligența, capacitățile sau ambițiile lor, au un viitor politic promițător. Este uneori profitabil să se urmărească evoluția carierei acestor oameni, să li se întărească fidelitatea prin daruri ocazionale sau gesturi prietenești, sau chiar să fie compromiși pentru a deveni și mai tare atașați. Serviciile de informații nu se folosesc de acești indivizi decât dacă situația o cere cu adevărat. Nu este nevoie nici măcar de semnarea unui acord sau de un pact verbal. Ceea ce contează este gradul de dependență și natura compromisiurilor. **Sunt agenți comuniști sau agenți potențiali chiar și unii indivizi care nu o știu.**

Pe 24 octombrie 1967, opinia publică din țările occidentale a fost șocată de vestea arestării unui milionar vest-german, un anume Hannsheinz Porst. S-a aflat că Porst fusese simultan membru al partidului liberal din Germania de Vest (*Freie Demokratische Partei*) și al partidului la putere în Germania de Est (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*). În plus, el era de mult timp în contact cu șeful serviciilor est-germane, generalul-maior Markus Wolf, ca și cu unii dintre subordonații acestuia. Surpriza a atins apogeul atunci când Porst, departe de a nega acuzațiile care i s-au adus, și-a făcut din ele un titlu de glorie, după cum o demonstrează articolul din *Der Spiegel* din 6 noiembrie 1968: «Sunt milionar și marxist. Am făcut parte în același timp din FDP și SED. Le-am dat bani celor de la FDP pentru campania politică și mi-am plătit cotizația la SED. Locuiesc în Republica Federală și întrețin legături politice cu Republica Democrată Germană. Ce e rău în asta?»

Porst a afirmat că nu a trădat pe nimeni și că nu a transmis nici un secret, singurul său scop fiind evitarea unui conflict militar între cele două tabere, și că nu făcuse altceva decât să corecteze unele idei greșite pe care germanii din est le aveau despre cei din vest.

Un tribunal vest-german l-a condamnat pe Porst la o pedeapsă de 33 de luni de închisoare. Nu încăpea nici o îndoială că fusese în legătură cu șefii serviciilor secrete est-germane, dar nu era cunoscută natura informațiilor pe care le-ar fi putut divulga. Conform noului statut intrat în vigoare la 1 august 1968, trebuia să se dovedească «intenția individului de a efectua activități care să conducă la dezvăluirea unor secrete de stat». Porst a negat vreo intenție de acest fel, argumentând că numele său nu figura pe lista de plată a ministerului german al securității statului – de fapt, ce însemnau câteva mii de mărci pentru un milionar? În ciuda faptului că avusese acces la informații importante, datorită contactelor sale cu mebrii FDP, tribunalul nu a reușit să dovedească implicarea lui Porst în transmiterea de informații secrete către Est.

Cât valora Porst pentru serviciile est-germane? Serviciile de informații nu sunt un club politic. Este evident că generalul Wolf și subordonații săi aveau și altceva mai bun de făcut decât să discute filozofie politică cu un vizionar marxist vest-german milionar precum Porst...

Pentru a încheia acest capitol consacrat caracteristicilor celor trei tipuri de operațiuni speciale, trebuie să recunoaștem că în practică genurile pure sunt întâlnite rareori, cele mai multe operațiuni luând câte puțin din fiecare.

Ladislav Bittman dă numeroase exemple de operațiuni care să illustreze teoria sa asupra «subversiunii ideologice». Una dintre cele mai reușite, ope-

rațiunea Neptun, consta în descoperirea, pe fundul unui lac, a unei mari cantități de documente SS false, care au permis exercitarea de presiuni asupra multor persoane utile... O altă operațiune, destul de picantă și ea, a urmărit discreditarea mișcării germanilor din Sudeți.

În 1956, doctorul Lodgman von Auen, purtător de cuvânt al organizației germanilor din Sudeți, *Die Sudetendeutsche Landsmannschaft*, a primit din străinătate scrisori insultătoare a căror semnificație îi rămânea străină. Serviciile ceh, care doreau să paralizeze activitatea aceste organizații, trimiseseră o serie de scrisori semnate cu numele doctorului Lodgman unor personalități străine cunoscute pentru atitudinea lor antigermană. În aceste scrisori, doctorul Lodgman le mulțumea destinatarilor pentru sprijinul pe care îl acordau cauzei Sudeților. Destinatarii, înfuriați de o asemenea îndrăzneală, i-au cerut explicații lui Lodgman. Acesta, care nu mai înțelegea nimic, a încercat să le răspundă în cel mai natural mod cu putință, lucru cu atât mai dificil, cu cât conținutul acestor scrisori nu contrazicea obiectivele mișcării sudete. Mai mult, cu un an înainte, doctorul Lodgman primise o (falsă) scrisoare de felicitare de la cardinalul Spellman, purtătorul stindardului catolicismului american. Serviciile ceh trimiseseră doctorului acest mesaj de la New York cu câteva zile înaintea aniversării mișcării sudete. Lodgman, fericit, nu s-a gândit să verifice autenticitatea mesajului, pe care l-a comunicat de îndată presei. După câteva săptămâni, serviciile ceh au dezvăluit că scrisoarea era falsă, lăsând publicul să tragă concluzia care se impunea: mișcarea sudetă era condusă de un grup de impostori. Astfel serviciile ceh de informații și-au atins scopul propus.

O operațiune de mare anvergură a afectat serios ceea ce mai rămânea din prestigiul Statelor Unite în Africa.

În timpul verii anului 1964 a avut loc în Suedia un seminar internațional dedicat problemelor politice și economice ale țărilor subdezvoltate. Printre participanți s-a aflat și un bărbat înalt și suplu care s-a prezentat drept diplomat cehoslovac. Nimeni nu s-a gândit să-i pună la îndoială identitatea. În timpul lucrărilor, asculta cu un aer atent și politicos, fără să ia parte la discuții. Nimeni nu cunoștea adevăratul motiv al prezenței maiorului Vaclav Louda la această conferință: el nu era delegat să contribuie la soluționarea problemelor urgente ale țărilor subdezvoltate, pentru simplul fapt că, în cadrul serviciului ceh de informații, era un specialist al operațiunilor de dez-

informare în Africa și Asia. Misiunea sa era de a asculta, analiza și nota tot ceea ce putea fi utilizat mai târziu în campaniile de dezinformare împotriva Statelor Unite.

Maiorul Louda nu era un teoretician. După școala primară a lucrat ca zidar, până când serviciile cehe i-au propus o altă carieră. A fost ofițer de informații în Marea Britanie și șef de grupă în Canada, și condusese cel mai important departament operațional din America. A devenit șef al departamentului afro-asiatic și apoi ofițer superior în cadrul Departamentului D. Cariera sa a intrat pe o pantă descendentă la începutul anilor '60, în principal din cauza alcoolismului. Abilitatea sa innăscută l-a făcut, însă, să se mențină ca unul dintre maeștrii dezinformării.

Călătoria sa în Suedia s-a dovedit fructuoasă. La întoarcere, venea în biroul meu la fiecare două săptămâni cu câte un plan pentru atacarea pozițiilor americane din Africa și Asia. Aceste operațiuni au reușit adesea, după cum o dovedește cea efectuată în Tanzania.

Pe 10 noiembrie 1964, Oscar Kambona, ministru de externe al Tanzaniei și secretar general al Uniunii naționale africane tanzaniene, a susținut o conferință de presă în care a dezvăluit un plan occidental destinat răsturnării guvernului tanzanian, așa cum o arată ziarul național *Dar es-Salaam* din 11 noiembrie 1964:

«Deținem informații conform cărora unele mari puteri occidentale încearcă să neutralizeze mișcările naționaliste. Unele dintre aceste puteri occidentale, în înțelegere cu guvernul portughez, se pregătesc să efectueze operațiuni subversive și să amenințe Republica Unită Tanzania (...) Deținem, de asemenea, informații că unele puteri doresc să folosească mercenari sud-africani pentru a ne submina țara (...) Profit de această ocazie pentru a pune în gardă aceste puteri, ca și statele înfrățite africane care le fac jocul (...)»

Kambona a negat că Tanzania ar fi devenit un centru de subversiune și că țara sa ar fi primit zilnic arme din Republica Populară Chineză, Algeria sau Republica Arabă Unită. După părerea sa, aceste acuzații fuseseră emise de anumite țări occidentale pentru a-și justifica în fața propriei opinii publice «un atac neîndreptățit împotriva Tanzaniei». Kambona a anunțat că va pune această amenințare în discuție în cadrul Organizației Unității Africane.

Organul de presă al Uniunii africane tanzaniene, ziarul de limbă engleză *Nationalist*, a publicat a doua zi o «dovadă» a aceste pretense conspirații. Erau, de fapt, trei documente în facsimil. Primul era o scrisoare către minis-

terul de externe congolez în care expeditorul, ambasada americană din Léopoldville, își exprima hotărârea de a stopa subversiunea pe care chinezii o desfășurau în Tanzania și Congo prin încurajarea Portugaliei la bombardarea amplasamentelor strategice chinezești din Tanzania și la răsturnarea guvernului lui Nyerere. Cel de-al doilea document era scrisoarea unui ofițer congolez către ambasada americană, pretinsă dovadă a pregătirilor americane pentru răsturnarea guvernului tanzanian. Cea de-a treia, scrisă din nou în numele ambasadei americane, menționa Dar es-Salaam ca loc de stocare a materialului militar utilizat de «coalitiile afro-asiatice, în special de China comunistă, Republica Arabă Unită și Algeria» pentru întreținerea subversiunii în Congo și Mozambic.

Câteva zile mai târziu, pe 15 noiembrie 1964, Uniunea națională africană a organizat o manifestație de protest în cursul căreia președintele Nyerere a luat cuvântul. El s-a arătat mai rezervat decât Kambona, declarând că va pune documentele incriminate la dispoziția guvernului american, sperând că era vorba de niște falsuri. Departamentul de Stat a analizat documentele în chestiune și a prezentat guvernului tanzanian dovada cerută. În timpul unei manifestări de masă la Dar es-Salaam, președintele Nyerere a declarat că guvernul american l-a asigurat că documentele erau false și a exprimat speranța că incidentul era închis. N-a fost să fie așa.

În acea vreme, serviciile cehe erau solid implantate în Tanzania și aveau acces la cele mai înalte cercuri guvernamentale. Au ales la întâmplare momentul sustragerii documentelor, scopul operațiunii fiind clar: desemnarea Statelor Unite ca inamic principal al regimurilor africane de stânga. Documentele falsificate i-au fost transmise lui Kambona, care le-a autentificat și adus la cunoștința guvernului tanzanian și a întregii Africi. Textul dezvăluia intenția americanilor de a distruge subversiunea chineză mai mult chiar decât pe cea sovietică. Această măsură asigura spatele complotiștilor în vederea eventualelor obiecții sovietice. Principalii actori erau Statele Unite, China și Tanzania. În cazul în care validitatea documentelor ar fi fost contestată, Uniunea Sovietică ar fi fost oficial la adăpost.

Falsurile erau pline de imperfecțiuni tehnice: erori administrative, greșeli de limbă; cu toate acestea, au fost acceptate ca o probă de încredere, iar zvonul unui complot american împotriva Tanzaniei a ajuns până în Europa Centrală, unde vehemența reacțiilor presei a fost, pentru o dată, spontană.

Chiar înainte ca opinia publică tanzaniană să fie informată de «complotul» american, ministrul de externe Kambona a anunțat incidentul la Organizația Unității Africane prin următoarea telegramă, adresată secretarului

general al organizației, Dialo Telli, și citată de *Nationalist* în numărul din 12 noiembrie 1964:

«Republica Unită a adunat suficiente dovezi pentru a stabili existența unui complot conceput de unele puteri europene în scopul răsturnării guvernului tanzanian și reprimării mișcărilor naționaliste de eliberare bazate în Republica Unită. Complotul prevede folosirea mercenarilor portughezi și sud-africani pentru atacarea amplasamentelor strategice esențiale pentru securitatea Republicii Unite și a mișcărilor naționaliste de eliberare. În mod evident, misiunea pe care Africa și-a asumat-o, aceea de a lichida colonialismul, este în pericol, și, întrucât cartierul general al comitetului african de eliberare se găsește la Dar es-Salaam, am considerat necesar să vă informez de evoluția situației. Sunteți liber să informați celelalte state membre.»

Organizația de solidaritate a popoarelor afro-asiatice a acordat credit acestui fals. Secretarul său general, Youssef El Sebai, a luat cuvântul în numele conducerii APPSO la o conferință de presă la Cairo, pe 17 noiembrie. El a apreciat că subversiunea nu era dirijată doar contra Republicii Unite a Tanzaniei, ci și împotriva luptei de eliberare națională a tuturor popoarelor africane care au găsit în Tanzania locul sfânt al Combatanților Libertății, așa cum reiese cu claritate din scrisoarea interceptată. Sebai, ca și reprezentantul tanzanian Amanas Swai, a condamnat Statele Unite pentru această conspirație.

Conferința de presă de la Cairo s-a bucurat de largi ecouri în presa africană. *Al-Akbar* și *Al-Jumhuriyah* din Cairo, *Vigilance Africa* din Dar es-Salaam, *Evening News* din Accra – toate aceste ziare i-au acuzat pe americani de inițierea unei conspirații diabolice.

Pe 19 noiembrie 1964 a avut loc o reuniune a Asociației Africane, care reprezenta câteva organizații politice în relații strânse cu AAPSO. Ambasadorul tanzanian în Egipt a ținut un discurs de condamnare a complotului imperialist împotriva Tanzaniei.

Presa tanzaniană a funcționat ca o cutie de rezonanță pentru provocarea cehoslovacă. Pe 11 noiembrie 1964, *Nationalist*, analizând acuzațiile, a decis că scrisoarea publicată nu reprezenta decât «partea vizibilă a icebergului. Esențialul dovezii se supune consemnelor de securitate ale statului». A doua zi, *Nationalist* publica mesajul lui Kambona către Organizația Unității Africane, în care ministrul de externe considera complotul ca pe o extindere a activităților NATO în Africa.

O revistă bilunară socialistă, *Vigilance Africa*, a publicat pe 18 noiembrie un editorial intitulat «Marea conspirație», în care afirma că «neo-colonialis-

mul, în special cel de origine anglo-americană, utilizează tehnici noi pentru a întrerupe progresul menit să ducă la crearea unei uniuni continentale și pentru a asigura continuitatea exploatarei economice a bogățiilor Africii». În numărul din 1 decembrie, *Vigilance Africa* venea cu următorul comentariu: «Complotul a dezvăluit că americanii sunt ucigași care ne pândesc (...) Departamentul de Stat, Pentagonul și mai ales CIA întreprind în mod constant activități subversive în Africa.»

Pe 19 noiembrie, reprezentantul tanzanian la Națiunile Unite, John Malecela, a acuzat Statele Unite de complot în vederea răsturnării guvernului țării sale. Pe 24 noiembrie, vorbind pe postul de radio algerian, președintele Ben Bella a condamnat manevrele și intrigile imperialiste din Congo. În aceeași zi, ambasadorul algerian în Tanzania, Noureddine Djoudi, a declarat într-o conferință de presă la Dar es-Salaam că Ben Bella și alți membri ai guvernului algerian reacționaseră violent împotriva acestei conspirații. «Noi estimăm, afirma Djoudi, că acest complot nu este decât una dintre zalele unui lanț de comploturi mult mai vast, care vizează destabilizarea Africii.»

Unele ziare din Ghana, India și Egipt au folosit termeni asemănători pentru a descrie complotul american. Campania antiamericană a continuat chiar și după discursul în care Nyerere anunța, pe 9 decembrie, că americanii dăduseră asigurări în privința faptului că documentele erau false. Câteva zile mai târziu, pe 15 decembrie 1964, *Vigilance Africa* scria: «Acum câteva zile, dl. Kambona, vorbind în calitate de ministru de externe, a dezvăluit în numele guvernului planul pus la punct de imperialiști pentru înlăturarea de la putere a conducerii tanzaniene». Posibilitatea unui fals nu era nici măcar adusă în discuție.

Reușita operațiunii tanzaniene a reprezentat o ocazie de sărbătorire pentru maiorul Louda, încât acesta a lipsit două zile de la lucru fără să dea nici un semn de viață. Dacă ar fi fost vorba de un alt ofițer, cartierul general s-ar fi alarmat, în cazul maiorului Louda, însă, cu toții știam că își bea liniștit vinul.

Și-a reluat lucrul, decis să prelungească și să intensifice isteria antiamericană. Cea de-a doua fază a operațiunii se baza pe o scrisoare falsificată a lui G. McMurtrie Godley, ambasadorul Statelor Unite la Léopoldville, către președintele congolez Moïse Tshombé, care, la vremea respectivă, era în conflict cu guvernele rivale de la Brazzaville și Kinshasa. Conținutul acestei scrisori era asemănător celorlalte falsuri, iar tactica era aceeași: se expunea, prin intermediul lui Godley, dorința americanilor de a «lua măsuri contra țărilor vecine care, aflate sub influență comunistă, servesc drept bază pentru organizarea subversiunii împotriva guvernului dumneavoastră [de

la Léopoldville]». Scrisoarea în chestiune a fost trimisă de la Praga, prin curier diplomatic, la biroul ministrului de externe al rebelilor congolezi, Thomas Kanza. Doar atunci ne-am dat seama de câteva erori capitale intervenite în procesul de falsificare. Scrisoarea era datată 3 iulie 1964, adică înainte ca Tchombé să devină prim-ministru; în plus, acesta era menționat ca «președinte» și nu ca «prim-ministru». Pe de altă parte, era prea târziu ca să retragem documentul din circulație.

Presa africană a publicat falsul pe 28 decembrie 1964, cu puțin timp după ce Thomas Kanza acordase un interviu unui reporter de la *East African Standard* din Nairobi. Cu această ocazie, el a anunțat că revoluționarii congolezi dețineau dovada că Statele Unite, Belgia, Spania, Portugalia, Africa de Sud și Rhodesia se pregăteau să-l readucă pe Tchombé în Congo. În sprijinul acestor afirmații, Kanza a prezentat scrisoarea lui Godley:

Léopoldville, 3 iulie 1964

Excelență,

Cu acceptul d-lui G. Mennen Williams, sub-secretar de stat pentru afacerile africane, am onoarea să vă informez prin scrisoare personală că Guvernul Statelor Unite, pe baza precedentelor discuții, este de acord:

1. să compenseze cheltuielile cerute de organizarea, recrutarea și crearea de unități speciale, din fonduri constituite special în acest scop.
2. să încredințeze serviciilor dumneavoastră organizarea unităților speciale. Măsurile necesare în acest scop au fost deja luate în colaborare cu guvernul belgian.
3. cu punctul dumneavoastră de vedere privind livrarea de echipament militar modern necesar desfășurării de operațiuni în regiunile îndepărtate. Vă va pune la dispoziție materialul cerut și cadrele tehnice necesare pentru a dirija operațiunile împotriva instigatorilor la rebeliune.
4. cu opinia dumneavoastră conform căreia sunt necesare măsuri contra regimurilor vecine aflate sub influență comunistă și care organizează subversiunea împotriva guvernului dumneavoastră.

Negocierile de detaliu asupra acestor aspecte vor fi încredințate domnului Williams, a cărui vizită este așteptată pentru jumătatea lunii august.

Vă rog, Excelență, să primiți asigurările de sinceră prietenie ale domnului subsecretar de stat și dovada înaltei mele considerații.

G. McMurtrie Godley
Ambasador al Statelor Unite.

Excelenței sale,

Dl. Moïse Tchombé

Șeful Guvernului Republicii Congo, Léopoldville

Roata propagandei antiamericane a început din nou să se învârtă. Documentul a apărut, cu diverse adăugiri, în *l'Essor* din 30 decembrie 1964; *The Spark* din 31 decembrie 1964; *Evening News* (Accra) din 1 ianuarie 1965. *The Spark* nu se limita la acuzarea Statelor Unite pentru intervenția sistematică în afacerile interne congoleze, ci făcea și elogiul sovieticilor: «Niciodată URSS sau vreo altă țară socialistă nu a combătut unitatea statului congolez (...) activitatea rușilor în Congo a fost întotdeauna strict umanitară». La Praga și la Moscova, aceste declarații au fost primite foarte favorabil.

În timpul reuniunilor Consiliului de Miniștri al Organizației Unității Africane de la Nairobi, agenția France Presse anunța, pe 7 martie 1965, că ministrul algerian de externe, Abdelaziz Bouteflika, declarase că deținea documente compromițătoare, în special o scrisoare a ambasadorului american la Léopoldville, datată 3 iulie 1964, în care acesta îi promitea lui Tchombé sprijin financiar și recunoștea că trebuiau luate măsuri împotriva statelor vecine care adăposteau organizații teroriste vizând să destabilizeze Republica Congo. Declarația lui Bouteflika a fost publicată pe 8 martie în *l'Alger Républicain* într-un articol intitulat: «Washingtonul – complice la un complot împotriva Republicii Congo». Comentariul lui Bouteflika, fără a fi fost inspirat de Praga sau Moscova, a avut o consecință interesantă de care acesta nu și-a dat seama. El era considerat agent american de către serviciile cehe și, deci, reprezenta o țintă ideală pentru operațiunile speciale, consilierii sovietici fiind de părere că trebuia retras imediat de pe scena politică algeriană. Iată cum acest atac al lui Bouteflika împotriva Statelor Unite l-a protejat de intrigile sovietice.

La reuniunea Organizației Unității Africane de la Nairobi, delegația din Congo-Brazzaville (într-o declarație publicată de Ghana News Agency, pe 7 martie 1965) a acuzat Statele Unite «de a fi responsabile pentru toate dificultățile cărora trebuie să le facă față Africa» și a prezentat o scrisoare care dovedea că americanii colaborau cu Congo – Léopoldville împotriva celor din Congo-Brazzaville.

Două săptămâni mai târziu, pe 22 martie, președintele Ghanei, Kwame Nkrumah, a declarat într-un discurs pronunțat în fața parlamentului țării sale și publicat de presa ghaneză de a doua zi că guvernul său deținea «dovada

indiscutabilă că era în curs de desfășurare o operațiune menită să răstoarne guvernul progresist de la Brazzavile, precum și alte guverne socialiste africane».

Asemenea declarații politice apăreau pe prima pagină a ziarelor africane, dar ne este imposibil să descriem psihoza provocată de această campanie.

Serviciile cehe au pregătit și distribuit numeroase documente falsificate unor personalități africane. **Victimele contribuiau deseori, fără să o știe, la difuzarea dezinformării.** Dovezile falsificării furnizate de americani au fost acceptate de președintele Nyerere, dar campania de intoxicare antiamericană nu a încetat să se desfășoare, iar falsurile au continuat să se multiplice. Operațiunea a depășit granițele Tanzaniei pentru a deveni o problemă africană. Încă o dată, serviciile cehe de informații și-au atins scopul.

Una dintre consecințele cele mai interesante ale acestei campanii a fost reacția în lanț a anumitor medii de stânga. Cum s-ar spune, bulgărele de zăpadă s-a transformat în avalanșă.

Faptul că aceste falsuri au fost acceptate, în pofida erorilor lingvistice, logice și administrative, arată hotărârea noilor guverne africane de stânga de a nu lua în considerare decât ceea ce corespundea credințelor lor politice. Cât despre blocul sovietic, nu numai că a ieșit nepătat din toată aventura, dar, în plus, a dobândit lauri învingătorului, devenind partenerul ideologic și prietenul privilegiat al tinerei Africi.

Ladislav Bittman. *The Deception Game*
© 1972 Syracuse University Research,
Ballantine Books, 1981.

VII. DIAGNOSTICUL UNUI EXPERT

În excelenta sa carte apărută în 1972, Subversiunea, profesorul Roger Mucchielli nu folosește deloc cuvântul «dezinformare», dar pune, totuși, degetul pe rană cu o precizie de invidiat. Mai întâi, extrapolând ipoteza lui Pierre Nord asupra unui «război de schimb», el arată cum, începând cu 1945, ierarhia mijloacelor de luptă a fost răsturnată complet.

Într-o istorie a subversiunii în timp de război ca aceasta, este foarte important să subliniem că, până la cel de-al doilea război mondial, subversiunea a fost folosită ca auxiliar al războiului clasic, dus pe câmpul de luptă.

O schimbare radicală pare să se fi produs în ultimii douăzeci de ani: o nouă concepție asupra războiului a început să înlocuiască pe cea veche și, în această nouă formă de luptă, *subversiunea a devenit o armă principală.* De fapt, strategia războiului total de astăzi exclude recurgerea la o intervenție armată străină: *în loc să plasăm trupe la frontierele țării pe care vrem să o cucerim, vom iniția în interiorul acestui stat, prin acțiunea unor agenți subversivi antrenati, un proces de disoluție a autorității, în timp ce mici grupuri de partizani, prezentați ca «emanați din rândurile poporului» și constituiți «spontan», vor angaja un nou tip de luptă cu intenția declarată de a începe un «război revoluționar de eliberare», dorind, în realitate, să accelereze procesul de putrefacție a statului pentru ca, în final, să preia puterea.*

Concepția clasică privea subversiunea și războiul psihologic ca pe unele mașini de luptă printre multe altele în cursul ostilităților, rolul lor fiind nul pe timp de pace. Statele de astăzi, cantonate în această gândire arhaică, nu au înțeles că războiul psihologic distruge distincția clasică dintre război și pace. Este o luptă neconvențională, străină de normele dreptului internațional și de legile militare cunoscute, este un război total care îi deconectează pe juriști și care își îndeplinește obiectivele la adăpost de codul acestora. Așa cum afirmă Mégret, «distincția clasică dintre pace și război va fi anulată de războiul psihologic (...); acesta depășește barierele temporale, este o forță imaterială – deci insesizabilă – susceptibilă de toate metamorfozele posibile».

Scopul războiului rămâne același: expansiunea teritorială și ocuparea unei alte țări sau instalarea, în această țară, a unui guvern aliat ori supus, însă mijloacele s-au schimbat. Moștenitor al lui von Clausewitz și Hitler, pus la punct de Mao Tze-Dun, războiul modern este în principal psihologic, iar

raportul cu armele clasice este de-acum invers. În zilele noastre, lupta de teren (gherila) a devenit auxiliara subversiunii.

Această răsturnare de factori completează ceea ce Roger Mucchielli numește «revoluția voluntaristă», declanșată doar prin voință, condițiile de viață reprezentând doar circumstanțe indirecte care trebuie luate în calcul, dar care nu ar putea provoca, izolate, recurgerea la violență.

Trebuie să constatăm că, atât condițiile socio-economice ale revoluției (exploatarea muncii, mizeria, șomajul, dezinteresul puterii față de bunul comun și punerea acesteia în serviciul unei clase avute minoritare), cât și condițiile politice (privarea de libertăți publice, teroarea polițienească, ideologia impusă, deposedarea de drepturi legitime etc.) nu devin forțe revoluționare decât dacă există o stare de spirit revoluționară, o voință de luptă. Această stare de spirit e aceea care face revoluția, altfel nu ar rămâne decât resemnarea cauzată de teamă sau respect. Se poate și trebuie, deci, să se «lucreze» la nivel psihologic, să fie înăbușite teama și respectul, unora să le fie indusă agresivitatea, altora – complicitatea.

Ori aceste sentimente, aceste atitudini și comportamente pot fi induse sau fabricate; pentru aceasta, trebuie doar să fie aplicate în mod corect legile psihologice și psihosociale corespunzătoare. **Importantă nu este realitatea vieții, ci credința oamenilor.** «Momentul» revoluției nu mai trebuie să țină cont de ceea ce comuniștii, marxiștii, ortodocșii numesc «condițiile obiective, determinabile printr-o analiză socio-economico-politică». Acest «moment» trebuie să fie definit în funcție de o strategie psihologică și pornind de la o voință revoluționară.

Mai mult, analiza istorică a revoluțiilor arată că acestea sunt produsul unei minorități active. Chiar și în timpul marii Revoluții franceze de la 1789, istoricii au descoperit că «secțiunile» din Paris, grupând cetățenii cu drept de vot (fiecare cu un efectiv teoretic de aproximativ 3 000 de membri), nu erau frecventate decât de 2-300 de persoane fiecare, deci de mai puțin de o zeime din populația activă. În momentul succesului campaniei naziste de propagandă din landul Hessa, erau, conform cifrelor lui Ceahotin, 90% alegători «pasivi» și doar 10% «activi», adică militanți într-una din tabere, ceea ce, chiar dacă presupunem că partizanii lui Hitler dețineau superioritatea numerică, implică pentru aceștia o proporție de 5-10% din populația cu drept de vot.

În sfârșit, trebuie să constatăm că motivațiile care mobilizează spiritele și inimile nu au nimic în comun cu realitățile obiective; *miturile* sunt acelea

care îi fac pe oameni să se ridice și să umble, să se expună și să se lase uciși, sau, dimpotrivă, să se oprească și să se ascundă. Miturile sunt imagini-forcă, viziuni colective capabile să fascineze conștiințele unui grup sau unei mase deoarece acestea găsesc în ele satisfacții sau valorizări profunde. «Rasa germană» era un mit nazist care a costat viața a șase milioane de evrei; «Revoluția internațională» este un mit, la fel ca și «poporul» sau «judecata poporului». **Este mai important să fie identificate cuvintele esențiale decât să se analizeze datele obiective.**

Opinia publică constituie mediul în care operează subversiunea.

Din acest punct de vedere, obiectivele subversiunii sunt triple. Diferențierea nu poate fi făcută decât didactic, deoarece, de fapt, ele se sprijină și se întăresc reciproc. Aceste obiective sunt:

- Demoralizarea națiunii vizate și dezintegrarea grupurilor care o compun.
- Discreditarea autorității, a apărătorilor acesteia, a funcționarilor și notabilităților.
- Neutralizarea maselor pentru a împiedica orice intervenție generală spontană în favoarea ordinii stabilite, în momentul ales pentru preluarea pașnică a puterii de către o minoritate.

Aceste scopuri devin accesibile prin utilizarea mass-media; fără presa scrisă, radio și televiziune, subversiunea este neputincioasă; fără specialiștii în psihologie socială, așa cum vom vedea în capitoul următor, ea este încoerentă. Să fixăm acum cele trei obiective:

DEMORALIZAREA NAȚIUNII VIZATE ȘI DEZINTEGRAREA GRUPURILOR CARE O COMPUN

După cum spunea Reguert, «învingătorul este acela care poate și vrea încă să lupte atunci când adversarul nu mai vrea și nu mai poate». De asemenea, von der Goltz a remarcat că «într-o luptă nu este atât vorba de distrugerea combatanților inamici, cât de diminuarea curajului acestora».

Demoralizarea reprezintă disoluția curajului, scăderea tonusului mental care dă credință în valoarea grupului național și încrederea în viitorul acestuia.

Analiza (des folosită de psihologia socială în zilele noastre) factorilor «moralului» permite cunoașterea factorilor demoralizării. Vom cita în special:

- distrugerea valorilor pentru care luptă inamicul; strecurarea în doieli;
- intoxicarea fiecărui combatant inamic asupra propriei sale valori, inocularea în doieli de sine și a dubiului asupra credințelor acestuia;
- culpabilizarea. «Trebuie mers până acolo», spune Ellul despre propagandă - și aceasta se aplică și subversiunii - «încât inamicul să-și piardă încrederea în justiția propriei sale cauze, a grupului său, a armatei și patriei sale. Omul care se simte vinovat își pierde în același timp eficacitatea și simțul combativ. Convingându-l pe individ că, dacă nu el, cel puțin cei din jurul lui comit acte imorale, nedrepte, se ajunge la dezintegrarea grupului cărui îi aparține»;

- impresia dată inamicului asupra izolării sale și a atitudinii reprobatoare pe care o manifestă opinia publică la adresa lui, a *fortiori* reprobarea opiniei publice mondiale;

- ridicolul, lipsa de logică, derizoriul;
- distrugerea încrederii adversarului în mijloacele sale de atac și apărare;

- impresia de perenizare a conflictului;
- certitudinea de a avea de-a face cu un inamic dur, hotărât și sigur de victorie;

- impresia inutilității luptei.

Aplicându-li-se adversarilor prin intermediul unor tehnici subtile, subversiunea încearcă, deci, să-i demoralizeze. De asemenea, ea caută să-i disocieze, să-i dezintegreze. Din acest punct de vedere, este o *artă a discordiei*. Și aici, analiza psihologică a factorilor de coeziune a grupurilor permite deducerea factorilor de disociere și de discordie care trebuie aplicați națiunilor sau grupurilor prevăzute să fie distruse.

DISCREDITAREA AUTORITĂȚII, A APĂRĂTORILOR SĂI ȘI A NOTABILITĂȚILOR NAȚIUNII SAU GRUPULUI CARE TREBUIE DISTRUS

Autoritatea statului este fondată pe de o parte pe consensul națiunii pe care o reprezintă (sau cel puțin al majorității acesteia), și pe de altă parte pe un sistem de drepturi care îi sunt conferite de Constituție și de legi (în special cele privind dreptul de decizie). Totul este susținut de forțele de menținere a ordinii (sau de reprimare a dezordinilor), de un sistem de sancțiuni (cod), de unele instituții-cheie, cele care îi vor da națiunii viitoarele sale cadre și de respectabilitatea «notabilităților» care asigură într-un fel sau altul funcționarea societății. Subversiunea va ataca toate aceste aspecte.

Desconsiderând puterea în ochii opiniei publice, deci ai masei cetățenilor, subversiunea încearcă să diminueze autoritatea morală a statului. La rândul său, această scădere a autorității este folosită ca o dovadă a incapacității guvernanților și ca o incitare la nesupunerea civică. O țesătură deasă de lipsă de respect și suspiciune generalizată pafalizează simultan puterea centrală și opinia publică.

NEUTRALIZAREA MASELOR PENTRU A ÎMPIEDICA ORICE INTERVENȚIE GENERALĂ SPONTANĂ ÎN FAVOAREA ORDINII EXISTENTE

Iată-ne puși în fața celui mai insolit și original efect al subversiunii. S-a vorbit mult și se mai vorbește încă de «majoritatea tăcută», adică de marea majoritate a cetățenilor din țările «lucrate» de subversiune, și se exprimă mirarea față de pasivitatea acesteia. Ea este speranța mitică a guvernelor supuse atacurilor subversive.

Ori *majoritatea tăcută este o creație a subversiunii*. De fapt, unul dintre obiectivele principale ale subversiunii este hipnotizarea și inhibarea masei. Dacă cititorul a urmărit până aici concepțiile revoluționarilor voluntariști, el nu poate să nu deducă «logica» neutralizării imensei majorități a cetățenilor prin subversiune; în opoziție cu concepția materialistă și realistă asupra revoluției, concepția voluntaristă nu are nevoie, așa cum s-a văzut, de o mișcare generală și nici de participarea activă a «poporului». Puterea va fi preluată de un grup mic, de o minoritate infimă, exact aceea care știe ce vrea și ce face (de altfel, este singura care o știe). Deci, singurul lucru important în momentul preluării puterii este lipsa unei *intervenții* contrare. În consecință, acțiunea subversivă implică impunerea tăcerii în rândurile majorității, această tăcere exprimând apatia și nu reprobarea revoluționarilor (după cum se crede în general).

Dar cum poate fi acaparată această opinie publică?

Am afirmat deja că, în cadrul unei revoluții voluntariste, subversiunea nu este posibilă decât cu ajutorul *mass-media*.

Mass-media este singura în stare să creeze o opinie publică, să provoace o psihoză colectivă fără a fi nevoie de adunări de mase. Aceasta este una dintre caracteristicile specifice ale mijloacelor moderne de difuzare a informației. Ele acționează asupra fiecărui individ în particular și în mod izolat, creând, cu toate acestea, fenomene *colective*.

Trebuie analizat, pe de o parte, «materialul» care va alimenta mijloacele de difuzare în masă și, pe de altă parte, exploatarea acestui material de către *mass-media*.

«Materialul de bază» provine din cinci surse:

- acțiunile violente ale micilor grupuri de acțiune directă (fie că e vorba de aliați normali sau nesperați: greve importante, atentate, manifestații și proclamații, acțiuni diverse ale «gherilelor» rurale sau urbane) pe *teritoriul național*;
- informațiile asupra acțiunilor directe ale grupurilor de luptă aliate pe *alte teritorii* decât cel național;
- greșelile adversarului, propaganda inamică, gesturile autorităților, ale reprezentanților și aliaților acestora;
- gesturile autorităților, ale reprezentanților și aliaților acestora *din alte state*, atunci când acestea sunt și ele vizate de subversiune;
- faptele diverse cotidiene și informațiile generale de aici și de oriunde din altă parte.

Mass-media (radio, televiziune, filme, ziare de mare tiraj) trebuie împărțită în două curente: **cele care sprijină, oficial sau în secret, acțiunile subversive, și cele care nu o fac. Cele două ansambluri de mass-media vor fi folosite, desigur în mod diferit, ca amplificatori și difuzori ai «materialului de bază».**

În capitolul următor vom analiza numeroasele moduri de exploatare posibilă a diverselor materiale furnizate. Aici este esențial să arătăm *sinergia funcțională a celor două mijloace* (materialul și instrumentul său de exploatare), obiectivul fiind manipularea opiniei publice. Altfel spus, punctul central al concepției noastre asupra subversiunii este următorul: *diversele acțiuni directe și violente nu constituie esența unei mișcări care, dezvoltându-se și generalizându-se, ar reprezenta un fenomen revoluționar cu adevărat popular. Această viziune este arhaică și depășită. Acțiunile directe nu fac decât să alimenteze adevărata operațiune «revoluționară», care este fondată în întregime pe subversiune. Această subversiune a maselor, cu scopul de a le separa complet de puterea existentă discreditată, de a le inhiba și pasiviza (prin teroare sau cu acceptul lor), se va produce cu ajutorul mass-media, deoarece aceasta este instrumentul modern ideal de manipulare a opiniei publice.*

Această concepție ar putea surprinde, și cititorul va fi tentat să evoce exemple contrare ideii dezvoltate aici, cum ar fi cazul actual al luptei Frontului de Eliberare a Palestinei împotriva Israelului. La prima vedere, acest

exemplu infirmă teza noastră, întrucât Frontul este o organizație militară angajată într-o luptă pe viață și pe moarte împotriva statului Israel; comandourile sale efectuează operațiuni de război la frontiere, atacă vapoarele și avioanele israeliene, execută raiduri de sabotaj și distrugere în interiorul teritoriului inamic... și toate acestea se aseamănă unui adevărat război de teren. Să adăugăm că Frontul este reprezentantul oficial al unui «popor» (poporul palestinian) care revendică un teritoriu și se consideră spoliat de un «ocupant străin». Astfel, la o primă examinare a cazului, operațiunile militare predomină clar, iar subversiunea prin *mass-media* nu are nici un rol. Or, e simplu de arătat în ce fel acționează acestea din urmă, printr-un exemplu aparent defavorabil: ceea ce caută Frontul nu este o victorie – de altfel imposibilă – pe câmpul de luptă, ci crearea unei *opinii publice mondiale defavorabile Israelului* și oferirea unei anumite «imagini» a mișcării, așa încât, ca rezultat, această opinie publică să acționeze ca o forță de presiune, constrângând Israelul să capituleze. De aici operațiunile spectaculoase împotriva avioanelor de linie străine, acțiunile de gherilă pe teren, mișcările de simpatizanți constituite în toate țările, lungile «interviuri» acordate tuturor ziaristilor etc.

La fel, este absurd să se creadă că gherilele din America de Sud sunt începutul unei ridicări generale a maselor, *nu va exista nici o ridicare generală*, iar organizatorii revoluției nu ar avea nevoie de ea. Gherilele există pentru a crea climatul pe care să-l exploateze *mass-media*...

Fără mijloacele de informare în masă, nici un voluntarism revoluționar nu ar avea vreo șansă de succes. Pe de altă parte, se constată că *mass-media* generează un apetit deosebit pentru toate grupurile de acțiune directă.

Dovezile acestei nevoi a grupurilor de acțiune apar zilnic, în mod indirect, în presă: este cu adevărat remarcabil că, între cererile unui grup de acțiune care deține un *mijloc de presiune oarecare* (ocuparea unui imobil, deținerea sau sechestrarea unei personalități sau a unor ostatici nevinovați), apare întotdeauna «citirea la televiziune de două sau trei ori la rând» a unei proclamații sau unui comunicat, ca și publicarea sa în presă, oricare ar fi comentariile care ar urma acestei difuzări.

Din punctul de vedere al subversiunii, Roger Mucchielli clasează *mass-media* în patru categorii și arată că, în situația actuală, toate patru pot fi utilizate de către adversar:

1. Ziarele publicate de grupurile de acțiune directă. Acestea au trei obiective:

- Întreținerea stării de spirit a grupărilor existente; prin aceasta, rămân limitate la audiența lor directă, care este minimă deoarece, prin definiție, aceste grupări sunt restrânse.

- Oferirea de mijloace de propagandă grupurilor care trebuie «recuperate», adică atrase înspre cauză. Astfel, de exemplu, ziarul *Rouge* din Franța distribuie 18 000 de exemplare dintr-un număr special cu titlul «Tineret rebel» la porțile liceelor în martie 1971, a doua zi după «afacerea Guiot» (arestarea unui licean manifestant).

- Furnizarea de informații, pentru a fi preluate, organelor de presă de audiență mare. Astfel, *Le Monde* reproduce într-un număr din aprilie 1971 un articol publicat de Sartre în *la Cause du Peuple*, care îi invita pe militanți la «acțiune directă» împotriva ziariștilor care îndrăznesc să scrie editoriale defavorabile ideilor revoluționare.

Din aceeași categorie ar face parte «emisiunile pirat» de propagandă directă la radio și televiziune, ca și filmele numite «cinema de idei».

2. *Ziarele și revistele cu tiraj mare care participă direct și intenționat la acțiunea subversivă.* Fiind, prin vocație, «de largă circulație», aceste publicații adoptă metode mai subtile decât precedentele. Rolul lor este esențial pentru subversiune, deoarece prezintă toate aparențele de bună credință și obiectivitate. Printre articolele și reportajele de cultură generală sau informație de interes larg, intoxicarea subversivă este mai mult sau mai puțin masivă sau mai mult sau mai puțin bine făcută în funcție de reviste și de calitatea redactorilor acestora.

Metodele pe care le aplică în articolele și dările de seamă cu intenții subversive se bazează pe ceea ce se numește «informație tendențioasă».

La fel sunt și emisiunile de radio sau de televiziune oficiale încredințate unor realizatori sau ziariști care slujesc subversiunea.

Să reluăm succint procedeele informării tendențioase:

A) *Principii generale.* Informația tendențioasă trebuie să fie în primul rând «credibilă», fapt asigurat fie de caracteristicile personale ale celui care o difuzează și de maniera acestuia de a o prezenta și de a-și disimula motivațiile (...), fie de informația însăși, care trebuie să se conformeze obișnuințelor de gândire ale grupului vizat, să aducă «dovezi» concrete (fotografii, scrisori, înregistrări etc.), fie să se situeze în afara oricărei judecăți apripe din partea receptorilor, fie, în sfârșit, să satisfacă nevoia unei explicații logice. Pericolul numărul unu este «efectul de bumerang», constând în faptul că o accentuare exagerată a intenției tendențioase produce un efect contrar

asupra ascultătorului (acesta își va însuși credința inversă celei care îi este «sugerată»).

B) *Câteva procedee:* 1) știrea complet falsă, pe care ascultătorul sau cititorul nu o poate verifica. De altfel, o dezmințire dată ulterior nu va diminua efectul primei știri; 2) selectarea informațiilor, toate fiind adevărate, dar alese cu aceeași intenție; 3) combinarea de informații verificabile și subversive; 4) comentariul «orientat» al unei informații adevărate; 5) plasarea unei informații adevărate cu dovezi concrete într-un context care îi modifică sensul; 6) informația «întâmplătoare» tendențioasă, furnizată fără să se dea vreo importanță în cadrul unei informații cu un obiect total diferit; 7) exagerarea și desfigurarea unei informații adevărate pentru a-i stârni cititorului/ascultătorului sentimente puternice; 8) repartizarea inegală a lungimii și calității informațiilor pro și contra, cu favorizarea aspectelor care-lar orienta pe cititorul/ascultător (ex.: publicitate masivă pentru o represiune și slabă pentru acțiunile care au provocat-o); 9) «învelirea» unei informații subversive într-un fapt real; 10) informația furnizată fără concluzie, dar în așa fel încât cititorul/ascultătorul să tragă el însuși «concluzia care se impune».

«Informațiile selectate cu grijă și prezentate cu dibăcie constituie cea mai puternică armă de propagandă subversivă», spunea Sefton Delmer, care cunoștea foarte bine problema.

3. *Ziarele, revistele și emisiunile de largă circulație care sunt «neutre».* Asemănătoare celor din categoria a doua, acestea au un grad de subtilitate superior. Prezentând cu o imparțialitate ostentativă informațiile provenite din toate sursele, ele nu ezită să pună pe același plan interviul unui ministru sau al unui deputat și cel al unui mic șef de bandă care explică idealurile umanitare universale care dau sens acțiunii sale salutare, sau textul unei sentințe judecătorești și cel al unui manifest distribuit la ieșirea din tribunal.

«Cota egală» consacrată «diferitelor curente de opinie» camuflează discret faptul că un anumit curent reprezintă unu la mie, iar altul 95% dintre cetățeni.

«Sufletele bune» de care vorbeam beneficiază de o primire călduroasă în aceste ziare și emisiuni.

De asemenea, nu este de neglijat faptul că aceste ziare dau grupurilor revoluționare ocazia de a se face cunoscute și de a fi recunoscute.

4. *Ziarele, revistele și emisiunile de largă circulație care sunt «împotriva» acțiunilor revoluționare.* Desigur, această opoziție există în diferite grade, dar vom lăsa deoparte publicațiile marcate de militanțismul extremist de

opozitie. Acestea sunt și vor fi obiectul unor «acțiuni directe» (atentate cu explozivi, atacuri fizice asupra persoanelor aliate) din partea grupurilor revoluționare.

Vom vorbi despre ziarele care, exprimând deschis sentimentele publicului lor, se revoltă împotriva acțiunilor subversive și le condamnă. La vremea sa, Ceahotin analiza deja acest fenomen: pentru a demonstra gravitatea diverselor acțiuni subversive sau teroriste, aceste ziare le acordă un spațiu larg. Le semnalează pe toate, le comentează cu oroare și indignare și protestează energic împotriva lipsei de acțiune, a slăbiciunii sau chiar complicității autorităților care ar trebui să le reprime.

În felul acesta, ele provoacă un efect neprevăzut asupra cititorului, conștând în dubla certitudine că, pe de o parte, grupările de gherilă sau de acțiune directă au o forță redutabilă, că nu dau ușor înapoi, și, pe de altă parte, că «forțele de ordine» și autoritățile sunt slabe și neputincioase. Aceste două «imagini» care se fixează și se agravează proporțional cu insistența ziaristului sunt exact acelea pe care agenții subversivi încearcă să le acrediteze.

Este suficient un exemplu minor, dar semnificativ. În numărul 1801 din iunie 1971, săptămânalul moderat dar antistângist *Valeurs actuelles* publică pe o pagină întreagă, ilustrată cu două fotografii, un articol intitulat «Polițiști de stânga la Grenoble», în care se putea citi, printre altele:

«Grenoble trăiește într-un climat de război civil (...). Campusul, în care revoluționarii se ascund în spatele unei dispense regale datând din 1290, a devenit un stat în stat. La Grenoble, prefectul și poliția au capitulat în fața violenței (...). Pe 2 iunie, «polițiștii» Salvării Roșii au efectuat două arestări în plină stradă! (...) La o oră după aceea, secțiunea din Grenoble a Salvării Roșii a difuzat un comunicat... Una dintre fotografiile publicate reprezintă un afiș stângist conținând portretele domnilor Ceccaldi, Lenoir, Tomasini și Soustelle, cu titlul: «Acești bărbați sunt periculoși. Arestați-i» și un text care cheamă aproape fățiș la violență și crimă.

În numărul 1802 din iunie 1971, același săptămânal, referindu-se la jafurile din 5 iunie din Cartierul Latin, încheie astfel un articol de o pagină ilustrat de două fotografii (dintre care una îi reprezintă pe «greviștii foamei» tolăniți pe saltele în holul primăriei din Grenoble): «Existența unui stat-major terorist nu poate fi pusă la îndoială. Faptul că în noaptea de 7 spre 8 iunie au avut loc două atentate identice în cafenelele din Courneuve și Saint-Etienne, la 400 de kilometri distanță, demonstrează că același grup poate opera de-acum înainte pe întregul teritoriu».

Este evident că aceste prezentări, care acreditează imagini care discreditează puterea și forța grupurilor revoluționare, sunt periculoase: ele pro-

duc efectul invers celui dorit de ziarist și trezesc în subconștientul cititorului panica mută și inhibiția, care sunt, de fapt, obiectivele acestor grupuri.

Astfel, realizând acțiuni spectaculoase (și acesta este esențialul), micilor grupuri de acțiune violentă nu le mai rămâne decât să lase *mass-media* să acționeze pentru ca toate categoriile opiniei publice să fie informate cum doresc ele și în sensul pe care îl doresc ele. Propaganda lor este făcută cu un număr minim de militanți (ajung, de exemplu, patru indivizi care să se sincronizeze pentru a provoca cele două atentate simultane de la Courneuve și Saint-Etienne; la fel, doar 300 de «studenți» dintre cei 30 000 din Grenoble pot face să se creadă că orașul este «în mâinile teroriștilor») și fără eforturi speciale (este adevărat că acțiunile trebuie «gândite» în raport cu obiectivele psihologice și că este nevoie de câțiva agenți subversivi bine plasați în lumea universitară), deoarece *enorma mașinărie a mass-media se pune singură în mișcare*. Opinia publică națională oscilează și, într-o zi, va trece în faza panicii mute, a inhibiției și a disprețului față de autorități.

Opinia publică mondială este afectată în același fel. Manifestațiile «spontane» de solidaritate cu acțiunile revoluționare izbucnesc la mii de kilometri unele de altele, iar toate ziarele din lume le descriu cu fotografii, interviuri ale organizatorilor și publicarea proclamațiilor (echipele de emisie ale ORTF* deplasându-se special), creând și intensificând «climatul» psihologic necesar. În acest timp, oprindu-și pentru o secundă râsul homeric pe care îl trezesc aceste desfășurări de forțe, agentul subversiv declară la televiziunea de stat, cu gravitatea unui filozof (care provoacă înclinări sugestive ale capului din partea reporterului oficial): «După părerea mea, intrăm într-o perioadă revoluționară».

Expunând «tehnicile de acțiune folosite de micile grupuri împotriva grupurilor mai mari», Roger Mucchielli scrie un capitol care ilustrează direct aplicațiile moderne ale doctrinei lui Sun Tzu.

În expunerea acestui nou ansamblu de tehnici, trei puncte sunt importante pentru înțelegerea «spiritului» general al diverselor metode propuse:

1. **Este evident că nu se pune problema «mobilizării maselor populare»; dimpotrivă, acestea trebuie imobilizate.** Voluntarismul revoluționar nu are nici o legătură cu o ridicare generală a maselor, iar «implicarea populației»

* ORTF – Organizația Franceză de Radio și Televiziune, n. tr.

este doar o formulă verbală de propagandă, valabilă atât timp cât poporul este ținut la distanță. De aici provine refuzul categoric de a se recurge la o consultare electorală.

2. Acțiunea de disociere a grupurilor este o operațiune absolut indispensabilă: după cum se știe din cercetările de psihologie socială, cu cât indivizii aderă la grupuri care îi unesc, cu atât mai puțin sunt permeabili la propagandă și subversiune. Trebuie, deci, ca grupurile de referință să fie disociate sau neutralizate, pentru ca oamenii să fie individualizați și detașați de valorile de grup.

3. Pe de altă parte, există unele grupuri-cheie ale sistemului, grupuri sociale, economice, culturale, politice etc. care trebuie «închegate» pentru a se permite neutralizarea întregului sistem prin acțiuni asupra categoriilor respective.

Ținând cont de aceste trei axe care definesc strategia care trebuie aplicată grupurilor, vom determina tacticile oportune în fiecare acțiune particulară sau de anvergură.

NEUTRALIZAREA RECURGERII LA CONSULTAREA POPULARĂ. BOICOTAREA ALEGERILOR LIBERE.

În cartea sa *Tehnica Antistatului*, Luis Mercier Vega citează textele proclamațiilor revoluționarilor din America de Sud, care pot fi regăsite, cu unele ajustări de limbaj, în toate proclamațiile și manifestele stângiste din țările în care domnește libertatea de expresie.

În 1962, în Venezuela, «Frontul revoluționar» denunță ceea ce numește o «farsă electorală» (alegerile pentru Parlament și alegerea succesorului lui Betancourt drept președinte al Republicii, proces electoral prevăzut pentru decembrie 1963) și se angajează în mod solemn să facă imposibilă consultarea electorală.

Camillo Torres declara în 1966: «Poporul știe că s-au epuizat toate căile legale. Poporul știe că nu ne mai rămâne decât calea armelor».

În iulie 1966, Mișcarea stângii revoluționare proclamă către peruvienii: «Ca o mișcare autentic revoluționară ce suntem, am respins căile compromisului și acordului cu exploataorii, am eliminat metodele electorale burgheze...»

Am văzut mai sus că această sfidare la adresa sufragiului universal, prezentată drept rațională cu tot felul de justificări, este consecința logică a concepției voluntariste asupra revoluției.

Trebuie să menționăm, în trecere, abuzul greșit pe care îl manifestă partidele democratice de opoziție împotriva stângistilor, acuzându-i de «stăruire» obiectivă a puterii prin violențele lor, înlocuind alegătorii, neliniștiți de perspectiva dezordinii, vor continua să voteze cu puterea actuală. Abuzul este greșit din două motive:

– pe de o parte, acuzația adusă aleșilor majorității («ați fost aleși din cauza fricii generale, deci în mod incorect și nu sunteți reprezentativi») își atinge scopul. Subjugați, aleșii majorității vor dezvolta un complex de vinovăție și nu vor îndrăzni să ia vreo măsură eficace pentru salvarea Republicii. Nu le vine în minte să răspundă că alegerea lor, chiar și în aceste condiții, a fost un adevărat referendum național în favoarea ordinii republicane;

– pe de altă parte, însuși faptul că oamenii au participat, în ciuda fricii, la procesul electoral demonstrează că micile grupuri revoluționare și operațiunea lor subversivă nu au stăruit destulă teamă. Organizându-și mai bine subversiunea și teroarea, ele vor face cu adevărat «consultarea imposibilă», după expresia Frontului venezuelean; în urma instalării inhibiției populare, majoritatea va fi redusă definitiv la tăcere.

TEHNICI DE DISOCIERE A MARILOR GRUPURI SAU A GRUPURILOR CONSTITUITE CARE AR PUTEA OPUNE REZISTENȚĂ SUBVERSIUNII

Așa cum am arătat mai sus, apartenența la grupuri care coaleză oferă un scut împotriva propagandei (sistemul opiniilor individuale este mai rezistent atunci când este sprijinit de securitatea apartenenței la grup și întărit permanent datorită schimburilor socio-afective). Ori aceste grupuri, fiind integrate în societate (ținta subversiunii), exercită un rol fundamental de susținere a acesteia.

În consecință, disocierea acestor grupuri (din care fac parte comunitățile naționale sau regionale, grupurile religioase, partidele politice, grupurile socio-profesionale, sindicatele, comunitățile de cartier, adunările consiliilor sau comitetele, familiile) devine o cerință imperativă a strategiei generale a subversiunii.

Ceea ce trebuie făcut este ca în aceste grupuri să se creeze dezordinea și dezbinarea, mergând până la anarhie, pentru a se obține distrugerea «acoperișului» colectiv care îi adăpostește pe indivizi, și pentru a constrânge grupul să devină neputincios și ineficient în funcția sa față de societatea înconjurătoare.

Tehnici evocate mai sus vor fi alese și puse în practică, în această strategie generală, în funcție de mărimea grupului și de rolul său social. Este

evident, de exemplu, că disocierea prin manipularea grupului în cursul unor reuniuni, metodă care presupune introducerea prealabilă a agentului subversiv în cadrul grupului și utilizarea «dinamicii grupurilor», va fi diferită de disocierea grupurilor mai largi asemenea bisericilor catolice, deoarece va fi necesară crearea și susținerea ideologică a unor «nuclee de contestare»; de asemenea, va exista o diferență față de manipularea grupurilor locale care încearcă să apere unele interese punctuale.

IDENTIFICAREA LIDERULUI ADVERS ȘI A CELOR ASUPRA CĂRORA ACESTA ÎȘI EXERCITĂ AUTORITATEA; ATACAREA LIDERULUI ȘI MANIFESTAREA GENEROZITĂȚII FAȚĂ DE MEMBRII GRUPULUI SĂU

Este vorba de disocierea elementară a grupurilor inamice, procedeu vechi de când lumea, asociat celui de desconsiderare a liderului pentru a demoraliza întreaga grupare.

Conform ziarului *Le Monde* din 27 aprilie 1971: «Dl. Ciu En Lai, primul ministru chinez, a exprimat, pe 25 aprilie 1971, *întregul sprijin al Chinei populare pentru poporul american în lupta sa dreaptă împotriva politicii de agresiune și război, ca și contra discriminării rasiale practicate de guvernul american. Șeful guvernului chinez a făcut această declarație în timpul unui banchet oferit de prințul Sihanouk*».

A doua zi, pe 26 aprilie (relatare a ziarului *Le Monde* din 28 aprilie 1971), «purtătorul de cuvânt al delegației guvernului Republicii populare a ținut la Paris o conferință de presă în cursul căreia a prezentat ordinul de zi al Frontului de eliberare națională. Acest document (...) promite că soldații americani care, individual sau în unități constituite, vor refuza să urmeze politica Washington-ului și să lupte împotriva FEN, *nu vor fi atacați*».

Comentând acest document (difuzat luni, 26 aprilie de corespondenții radio de pe câmpul de luptă), *Le Monde* declară că această propunere «este actuală din cel puțin trei motive: 1) ea intervine în momentul în care în Statele Unite încep manifestațiile împotriva continuării războiului, (...), manifestații încurajate de FEN. Ordinul de zi din 26 aprilie furnizează noi argumente mișcărilor americane: argumente politice (Vietcong-ul nu le este ostil tuturor americanilor, ci doar celor care ascultă de Nixon), care devin militante în măsura în care sunt reluate de ziarele americane defetiste care sunt trimise regulat corpului expediționar al Statelor Unite; 2) FEN a luat în considerare moralul scăzut al armatei americane din Vietnam, iar purtătorul său de cuvânt a descris luni situația inedită creată de incidentele care se multi-

plcă între soldați și ofiteri; 3) Documentul de luni declară că nu vor fi atacați soldații care nu vor susține clica la putere de la Saigon».

Același articol din *Le Monde* anunță publicului că «mai mulți americani luptă deja în rândurile FEN» și că guvernul Republicii populare dorește să construiască, de-acum, relații «ca de la popor la popor» cu americanii, în ciuda continuării războiului.

Acest citat arată, într-un exemplu particular, calitatea unei coordonări a acțiunilor subversive exercitate asupra unui grup constituit. Ar fi bine, dacă am avea spațiu, să reluăm aici fiecare acțiune și să arătăm felul în care contribuie la succesul operațiunii de disociere, inclusiv prin dozarea discretă a informațiilor false și reluarea întregii operațiuni subversive de către ziarele americane. Articolul din *Le Monde* se integrează și el în această orchestrare remarcabilă a «propagandei operaționale».

UTILIZAREA, ÎN SENSUL ACȚIUNII REVOLUȚIONARE, A UNORA DINTRE VALORILE OFICIALE ALE GRUPULUI VIZAT

Mai exact, este vorba de crearea, în interiorul grupărilor ideologice existente, a unor grupuri mici care, sprijinindu-se pe unele valori ale grupului mare, deduc de acolo principii de acțiune care ar putea coincide, în practică, cu principiile subversiunii.

Să luăm exemplul acțiunilor de disociere a mediilor catolice din Franța. Între valorile comune ale acestor medii se regăsesc necesitatea acțiunii («Oare Credința care nu acționează este o Credință sinceră?», se întreba Polyeucte), egalitatea oamenilor, rectificarea nedreptăților societății seculare etc, alături de alte valori precum respectul față de alte persoane, iubirea aproapelui, interzicerea uciderii, evanghelizarea etc. Va trebui ca una dintre aceste valori să fie reliefată în mod special, în detrimentul celorlalte. În felul acesta, agenții subversivi vor reuși să provoace luări de poziție ale unor subgrupuri catolice, care le vor fi de folos în cel mai înalt grad.

Astfel, revista *Action catholique universitaire* declara în comunicatul de încheiere a întâlnirii naționale de la Dijon (15-18 aprilie 1971): «Credem astăzi că Universitatea și Societatea nu sunt reformabile: orice luptă sau proiect care nu repun în cauză sistemul capitalist care alienează în mod fundamental omenirea contribuie la întărirea acestuia». Concluzia este, deci, o incitare a membrilor de a se angaja la acțiunea directă și violentă.

Într-o carte recentă intitulată *Théologie de la révolution* (publicată la Editions Universitaires), părintele Joseph Comblin arată, în același sens, că «creștinismul este revoluționar prin natura sa», autorul încheind cu promisiunea de a scrie o nouă lucrare asupra celor trei faze ale acțiunii revoluționare: pregătirea revoluției, cucerirea puterii, instaurarea unei noi societăți.

Se știe că exploatarea animozităților dintre clerul de rând și superiorii ierarhici este, de asemenea, un mijloc de creare și extindere a faimoaselor «neînțelegeri» din mediile catolice.

În rândul profesorilor, pentru a da un nou exemplu, agenții subversivi vor utiliza valori recunoscute, cum ar fi «dezvoltarea liberă a personalității elevilor, nevoia acestora de a-și exercita creativitatea, pericolul reprezentat de o disciplină sufocantă, folosirea legăturii dintre școală și viață etc.» pentru a ridica un subgrup de cadre didactice împotriva restului grupului, care ar contrabalansa aceste valori cu altele, de felul «nevoii de securitate a elevilor, necesității ordinii, preeminenței obiectelor de bază necesare reflecțiilor și creațiilor ulterioare etc.». În fiecare mediu care se urmărește a fi demoralizat, disocierea valorilor și promovarea unică a celor care servesc scopurilor agenților subversivi vor urmări o linie de clivaj originală.

Această tehnică prezintă interes deoarece membrii loiali ai grupului nu pot să nu recunoască faptul că aceste valori sunt și ale lor; cum, însă, promovarea practică a acestora nu mai este contrabalansată de susținerea celorlalte, întregul sistem de valori se dezorganizează. În totalitatea sa, grupul va suferi o criză, ca semn al dezorientării și descompunerii sale.

DISOLUȚIA MORALITĂȚII ÎN GRUPURILE CARE TREBUIE DISOCIATE

Este de remarcat că o anumită propagandă în favoarea a ceea ce conștientă comună numește imoralitate și noi am putea numi disoluție a moravurilor este efectuată în mod regulat și persistent de către acele mijloace de informare în masă care se pretind revoluționare și stângiste (reviste, publicații, filme, emisiuni).

Această acțiune este determinată de trei obiective: pe de o parte, degradarea anumitor medii, pe de altă parte, disocierea acestor medii prin introducerea dezordinii și conflictelor pe fondul degradării unei fracțiuni mai mult sau mai puțin importante (cele vizate vor fi în primul rând grupurile familiale), și, în sfârșit, demonstrarea, în circumstanțele de mai sus, faptului că normele acestor medii sunt opresive și represive exact în măsura în care reprezintă bariere sau interdicții față de disoluția moravurilor membrilor lor.

Să pornim de la un mic exemplu. Putem citi în *Le Monde* din 6 martie 1971 următorul comentariu: «Difuzarea *Cărticelei roșii* a școlarilor este interzisă în Franța. În *Journal Officiel* din 5 martie este publicată o hotărâre a ministrului de interne prin care distribuția și punerea în vânzare a acestei lucrări sunt interzise pe întregul teritoriu (...) *Cărticica roșie* a fost inițial concepută în Danemarca de doi profesori de psihologie. A fost tradusă apoi în franceză de Ernest Bolo și soția sa. În Elveția, lucrarea (...) a provocat numeroase reacții ostile din partea mediilor «șocate» în special de pasaje referitoare la educația sexuală. În Franța, cartea era difuzată de un editor și un săptămânal de stânga».

Relația astfel stabilită se regăsește în toate formele aceleiași acțiuni: în reviste, în emisiuni, în filmele de propagandă politică (maoistă, troțkistă sau castristă), apare cu regularitate o propagandă-publicitate care corupe ceea ce numim *moralitate*, iar această asociere este prea sistematică pentru a fi întâmplătoare. Întrucât, pe de altă parte, aceeași propagandă de disoluție a moravurilor este interzisă în China populară, Cuba sau Albania, se deduce de aici că ne aflăm în fața unui aspect al subversiunii de uz exclusiv occidental.

«Prezentarea marijuanei ca o substanță blândă, deloc mai nocivă decât tutunul, (...) a târgului sexual de la Copenhaga drept un semn de evoluție laudabilă a moravurilor, (...) a sex-shop-urilor ca lăcașuri de nivel înalt ale culturii moderne, (...) a sexului în grup drept cea mai frumoasă expresie a amorului fizic, (...)» ar fi, după revista *Valeurs actuelles* (aprilie 1971), o propagandă care operează în sinergie cu violențele comise de grupurile politice revoluționare.

Fără a merge până la ipoteza unei duble operațiuni combinate, putem crede că încurajarea tuturor formelor de revoltă împotriva obstacolelor care stau în calea realizării totale a dorințelor și nevoilor egocentrice (eliberarea asimilată spontaneității, creativității și libertății) acționează în sensul disocierii grupurilor și întăririi imaginii opresive sau represive a societății.

DEZVOLTAREA SUSPICIUNII INTERNE ÎN RÂNDURILE GRUPURILOR ORGANIZATE BĂNUITE DE A SE OPUNE SUBVERSIUNII

Suspiciunea internă demoralizează grupurile, le paralizează și, în final, le disociază.

Există mai multe procedee eficace în acest scop, toate fiind experimentate de Sefton Delmer:

– Strecurarea ideii că *«printre noi se află un trădător»*. Această idee nu poate fi decât sugerată (deoarece, conform psihologiei, ea trebuie să fie «descoperită» de cei care o vor înghiți) prin informații tendențioase, prin «documente» provenind de la inamic și dovedind faptul că acesta cunoaște proiectele sau secretele grupului, prin jocul dublu al «scurgerii» intenționate de informații și prin acuzarea grupului în urma detectării acestora.

– Insinuarea (și, pe cât posibil, demonstrarea, cu ajutorul dovezilor fabricate) că șefii urmăresc interese personale, servindu-se de grup.

– Intensificarea nevoilor și intereselor divergente ale subgrupurilor din interiorul unui grup. Accentuarea și dramatizarea luptelor pentru preluarea conducerii, și aceasta în scopul scindării grupului.

– Furnizarea de informații referitoare la relațiile personale (familiale, profesionale, de vecinătate, de club etc.) ale unor membri influenți ai grupului, care i-ar pune în legătură cu «dușmanii poporului». Investigarea, în stilul anchetelor polițienești, a trecutului individual al membrilor consituie o mină de informații utile.

– Înscenarea unui eșec al grupului, cu insinuarea că se datorează acțiunii personale secrete a unuia dintre membri sau unei decizii despre care știa că va fi fatală. Această subtehnică este interesantă căci, în caz de eșec, întregul grup este demoralizat și gata să delireze pe tema cauzelor insuccesului. În acest domeniu, informația tendențioasă găsește un teren fertil.

A) *Cazul în care agentul subversiv rămâne în afara grupului.* Problemele întâlnite și rezolvate de Sefton Delmer permit formularea condițiilor în care manipularea este eficientă. Succesul propagandei Vietcong-ului împotriva trupelor franceze și apoi americane conduce la completarea listei.

Reușita presupune o organizare extraordinară, meticulozitate, timp, «informatori» și o adevărată artă psihologică. *Înainte de toate, este nevoie de cunoașterea perfectă a mentalității, obiceiurilor, normelor, valorilor, limbii și persoanelor grupului.* Se știe că Sefton Delmer, care recunoaște că a petrecut mai întâi doi ani ascultând cu atenție posturile de radio ale lui Goebbels, cunoștea perfect mediile pe care dorea să le manipuleze. În ceea ce îl privește personal, el scrie: «Vorbeam germana ca un neamț. Făcusem școala la Berlin, fusesem un băiat englez izolat în capitala unde se murea de foame în cursul primului război mondial. În calitate de ziarist, făcusem turul Germaniei în compania lui Hitler și a suitei sale în timpul marșului nazist spre

putere. Îi cunoșteam personal pe Goering, Goebbels, Hess, Himmler și mulți alți conducători nazisti. Știam cum le funcționa mintea. În plus, petrecusem ceva timp în Balcani la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, și îi observasem pe agenții germani la lucru...»

Ca urmare, în momentul punerii în funcțiune a posturilor care emiteau propaganda neagră, Delmer a cooptat în echipa sa un ofițer autentic, dezerter din Waffen SS, un autor german de romane polițiste și un ziarist german; a folosit conținutul scrisorilor prizonierilor, trimise sau primite prin Crucea Roșie, a interceptat comunicațiile telefonice și telegrafice dintre civilii germani sau dintre echipaje, a cercetat toate rapoartele agenților englezi care operau în Germania și a înregistrat și utilizat toate conversațiile prizonierilor germani, grație unei instalații de microfoane invizibile plasate peste tot în lagăre.

Aceasta este amploarea dispozitivului necesar; informațiile utile *nu au nimic de-a face* cu planurile militare secrete: agentul subversiv are nevoie de informații despre viețile indivizilor, despre vicile și secretele lor sentimentale, despre punctele lor slabe, ca și de informații asupra grupului, problemelor și tensiunilor sale, discuțiilor, speranțelor, temerilor și miturilor acestuia.

Manipularea nu este posibilă fără o cunoaștere perfectă (intelectuală, psihologică sau empatică) *a grupului asupra căruia se va desfășura acțiunea subversivă și a membrilor săi.* Asociată cu o stăpânire excelentă a tehnicilor de manipulare, această cunoaștere permite asigurarea *credibilității faptelor care trebuie să fie credute.*

B) *Cazul în care agentul subversiv operează în interiorul grupului.* Această situație implică faptul că agentul manipulator a putut pătrunde în grup fără să fie suspectat, că a fost admis și că primește din partea grupului (și a membrilor săi) aceeași cunoaștere perfectă ca în cazul precedent.

Tehnica de penetrare a grupurilor care trebuie parazitare se numește *intrism*. Ea necesită cunoașterea prealabilă a normelor de acceptare a «noului» membru în grup, a criteriilor formale și *informale* de evaluare. În anumite cazuri, ea presupune și o pregătire pur tehnologică (la intrarea într-un grup profesional), cerând timp și aptitudini pentru meseria respectivă. În sfârșit, ea cere, în mod imperativ, ca pretendentul să nu poată fi suspectat, deci că nu a fost reperat anterior și că urmează filiera normală de admitere (provenind, de exemplu, dintr-un alt grup care îl alimentează în mod normal pe acesta cu noi membri, sau fiind prezentat de un vechi membru al

grupului etc.), proces care necesită o pregătire «pe termen lung», putând dura – pentru unele grupuri închise – câțiva ani.

O dată intrat în grup, agentul trebuie să aplice tehnicile psihosociale de observare-participare pentru o cunoaștere intimă a vieții colectivului în toate formele sale, și *de-abia* apoi poate începe activitatea subversivă, cu toate caracteristicile și riscurile jocului dublu.

Intrismul apare în numeroase operațiuni ulterioare care se efectuează asupra grupului (propagandă-infiltrare, disoluție, manipulare sau propagandă orizontală, utilizarea grupului pentru acțiuni care îl depășesc etc.) și, în mod evident, precede orice acțiune la adresa grupurilor-cheie, despre care va trebui să spunem câteva cuvinte.

ACȚIUNEA ASUPRA GRUPURILOR-CHEIE

Vom conveni să numim «grupuri-cheie» grupurile sociale care prezintă, pentru agenții subversivi, o importanță strategică sau tactică deosebită. Acestea nu mai trebuie disociate și paralizate, ci, dimpotrivă, organizate, structurate, dinamizate pentru a deveni *grupuri-berbec* sau *grupuri-starter* pentru anumite operațiuni de anvergură națională.

Pentru a ne ilustra afirmațiile, să luăm ca exemplu trei probleme strategice de niveluri diferite:

1) Care este, într-o uzină sau întreprindere, centrul vital care, dacă este oprit, antrenează *oprirea tehnică* a întregii fabrici? La această întrebare (presupunând că le este pusă), managerii și directorii generali răspund, cu trufașa lor ignoranță, că singurul centru vital al întreprinderii este propriul lor creier. Mai inteligenți, agenții subversivi studiază prin metode precise punctul care reprezintă unul dintre centrii de circulație a produselor sau informațiilor, greva sau sabotajul asupra acestui punct provocând inevitabil *oprirea tehnică* a tuturor atelierelor; în felul acesta, se determină micul grup de lucrători în care agentul trebuie să se infiltreze.

2) Dintre rețelele care acoperă întregul teritoriu (SNCF, PTT, EDF, șosele, administrație etc.), care este rețeaua și, în interiorul ei, care este centrul critic de operații care, prin distrugere, ar antrena paralizarea vieții naționale? Un studiu cibernetic al ansamblului poate arăta, de exemplu, că un anumit depozit marginal al SNCF sau un anume sindicat al marinarilor pot, în cazul unei greve, să provoace rapid paralizia întregului sistem. Așa cum strategii războiului tradițional calculează care distrugere prin bombardament va bloca mai grav sau un timp mai îndelungat mișcările inamicului (o gară

de triaj, poduri, depozite de carburant, o uzină de subansamble etc.), la fel, strategii subversiunii identifică metodic centrii vitali ai economiei, administrației, distribuției, pentru a practica acolo intrismul sau pentru a-și concentra acțiunea subterană în aceste locuri.

Dacă nu sunt recunoscuți drept vitali de serviciile așa-zis competente ale Apărării teritoriului, acești centri nu fac obiectul nici unei supravegheri, ceea ce facilitează acțiunea subversivă.

3) Într-o anumită societate, care este grupul a cărui cucerire va permite distrugerea completă a întregului sistem social? De la Jules Monnerot încoace se știe că, în această perspectivă, **universitatea ar constitui grupul-cheie**. Orice ar fi, eventuala multiplicitate a grupurilor-cheie nu este un obstacol în calea acestei strategii, deoarece ea s-ar aplica în toate cazurile și va practica intrismul peste tot unde va fi necesar pentru continuarea programului. *A posteriori*, s-ar fi putut face o analiză, sau s-ar putea face (dar ea nu îi interesează pe conducători și guvernanți), plecând de la paralizările naționale provocate de o «grevă sălbatică» declanșată inopinat și «spontan» într-un anumit punct marginal al sistemului.

Acțiunile efectuate mai întâi asupra grupurilor-cheie, apoi chiar de către acestea, se pot reduce la patru tipuri:

– *Intensificarea și exploatarea sentimentelor colective, revendicărilor legitime, nevoilor sau ideologiei grupurilor vizate*. Prin acest principiu, acțiunile asupra grupurilor-cheie reiau ceea ce se numea propagandă de *agitație* și aici se poate vedea diferența față de acțiunile de disociere întreprinse în alte părți, deși ambele tipuri de operațiuni sunt subversive în aceeași măsură. Acest principiu implică și cultivarea sentimentelor negative: indignare, furie, resentiment, decepție. Agentul subversiv trebuie să se afle peste tot acolo unde există grupuri pline de mânie.

– *Acțiunea directă și violentă a unui subgrup al grupului vizat care se prezintă drept port-drapelul intereselor colectivului*. Această tehnică este foarte eficientă, dar necesită o muncă de pregătire îndelungată care să urmeze intrismului. Pe de o parte, penetrarea grupului trebuie să fie efectuată de mai mulți agenți subversivi aparent izolați (care par să nu se cunoască); pe de altă parte, subgrupul trebuie să se formeze «spontan» cu prilejul exprimării revendicărilor grupului, moment în care alți membri vor fi atrași de adevărul și valoarea formulărilor propuse. Astfel, ajungând să fie considerat «dinamic, hotărât și curajos», subgrupul subversiv trece la acțiune în numele colectivului și prezentând obiective care vor deveni cele ale întregului grup. În mod necesar și automat, această acțiune va fi urmată de tot

colectivul. În plus, cu această ocazie vor fi cooptați noi recruți pentru subgrup, acesta adăpostindu-se îndărătul tuturor sufletelor bune raliat.

– *Mobilizarea vehementă a grupului cu ocazia unui atac direct condus împotriva lui sau a unui grup aliat.* Apelul la răzbunare și solidaritate este și el eficient. Se știe că, dacă poliția arestează un profesor pentru convingerile sale politice, întregul corp profesoral va intra în grevă. Într-un asemenea caz, un subgrup «campion» poate împinge o mulțime către acțiuni mai violente decât le-ar dori majoritatea. Teamă de a părea timorat, scrupulos sau aliat cu atacantul extern – și ignorarea completă a tehnicii subgrupului «durilor» – antrenează în acțiune întreaga turmă. Această tehnică se combină cu ușurință cu precedentă și conduce la:

– *Tehnica de provocare-reprimare-chemare la unitate împotriva represiunii.* Pentru reușita operațiunilor care aplică această metodă, trebuie, chiar și fără a cunoaște legile psihosociale care guvernează ansamblul fenomenelor, să se țină seama ca următoarele cinci condiții esențiale și succesive să se realizeze metodic:

a) Acte de «brigandaj» (termen dat de Sartre) de felul atentatelor teroriste, diverselor provocări la adresa puterii în funcție (...), întreprinse de un subgrup care aparține oficial (conform tehnicii descrise anterior) unui grup social mai mare (...) și continuate până când se pune în mișcare dispozitivul represiv. Actele de brigandaj trebuie să crească treptat în intensitate, pentru ca provocarea să devină «intolerabilă» pentru putere sau pentru reprezentanții acesteia. **În timpul perioadei de inerție a puterii, aparența lipsei oricărei pedepse va atrage noi elemente spre brigandaj; în același timp, agenții subversivi trebuie să-și păstreze sângele rece și să «facă gură» (conform unei alte expresii de-a lui Sartre).** Se vor încuraja toate inițiativele de același gen.

b) Imediat ce dispozitivul de represiune intră în funcțiune, această informație va fi difuzată în tot grupul vizat (...), dispozitivul represiv fiind interpretat ca o amenințare colectivă. Este esențial să se insiste pe caracterul colectiv al amenințării; la nevoie, acesta trebuie confirmat prin «informații» descriind modul în care represiunea afectează și oameni din afara grupului, sau chiar simpatizanți străini ai acestuia. Este atât de important încât, în cazul în care forțele de ordine ar rectifica, precizând că acțiunea lor este limitată strict la autorii de delict, această precizare va trebui «denunțată» imediat ca o «manevră a puterii cu scopul de a diviza grupul». De ce ar fi crucială această condiție? Deoarece, *dacă grupul larg nu crede că este amenințat în mod colectiv, va colabora la neutralizarea teroriștilor.* Buna aplicare

a acestui procedeu impune, deci, să li se facă întotdeauna un «proces de intenție» celor care organizează represiunea.

c) Crearea și intensificarea prin toate mijloacele (manifeste, difuzoare, afișe, sprijin tactic masiv al ziarelor aliate și al reporterilor de radio complezenți) a unui climat de revoltă și de respingere în cadrul grupului vizat. Folosirea corzii duble a fricii și a mâniei. Această condiție este la fel de importantă. Ea permite ceea ce Sartre numește «trecerea de la colectivul practic inert la grupul în eferescență». Prin aceasta li se impune forțelor de represiune o schimbare de intenție și extinderea operațiunii la întregul grup, fapt prezentat de subgrupul provocator drept «dovada» afirmațiilor sale precedente. În mod circular, această intenție întărește solidaritatea colectivului larg cu subgrupul provocator, obiectivul de solidarizare fiind astfel atins.

d) Acțiuni diverse și multiple de provocare a represiunii. De această dată, provocările trebuie să declanșeze actele de represiune (acuzatii, contraatacuri ale poliției sau armatei, arestarea persoanelor bănuite). Incidentele se înmulțesc. În anumite cazuri, agenții subversivi pot avea noroc, unul sau mai mulți membri ai grupului fiind uciși. Atunci când represiunea este oarbă, victimele sunt în general nevinovate, ceea ce este excelent din punctul de vedere al subversiunii. Punct important: represiunea trebuie lăsată să se desfășoare până la un prag critic.

e) *Chemarea la constituirea unui «Front comun împotriva represiunii».* Este faza esențială a întregului proces, asociată cu orchestrarea mijloacelor de informare în masă, pentru a cultiva indignarea, mânia și sentimentul de legitimă apărare cu, pe de o parte, *culpabilizarea* masivă a autorilor represiunii și, pe de altă parte, *deculpabilizarea* anticipată a oricărui act violent al grupului mobilizat. Organizarea frontului comun în vederea «unității de acțiune». Utilizarea principiului «unirii sfinte» împotriva inamicului comun. În acest moment se pune de la sine în mișcare un proces care va conduce la agravarea situației. «Grupul a comis o faptă, spune Sartre, și colectivul o vede, surprins, ca pe o activitate a sa: *el s-a comportat ca un grup care s-a definit printr-o acțiune revoluționară, făcând ca procesul să fie ireversibil.* Dacă toate merg bine, grupul intră în starea de «fuziune». Din această clipă, avem de-a face cu o structură care nu este nici grup, nici mulțime amorfă, ci ceea ce Malraux numea, în *Speranța*, «Apocalipsa». Grupul sau grupurile afectate de represiune vor descoperi simultan libertatea, violența și nevoia urgentă de organizare practică. Integrarea se face prin praxis. Desigur, trebuie ca aceste spirite în fuziune să fie convinse că *forțele represive au intenția de a ucide, și că represiunea nu va face nici un fel de discriminare.*

Mergând la un nivel superior al ultimei tehnici descrise, cea a provocării-reprimării-chemării la unitate împotriva represiunii, vom încerca să-i vedem aplicațiile la scară națională și internațională.

Din acest punct de vedere, acțiunile de gherilă nu apar ca expresia directă a unei revolte populare (am văzut că, în optica voluntarismului revoluționar, sunt negate condițiile raționale socio-economice sau istorice, așa-zis *materialiste* ale revoluției), ci ca manifestarea micilor grupuri provocatoare cu misiunea de a declanșa represiunea masivă, această represiune (de prea multe ori oarbă) fiind apoi utilizată pentru mobilizarea grupurilor-cheie, culpabilizarea puterii și a apărătorilor săi și separarea marii majorități a populației de puterea în funcție.

Li se întâmplă uneori revoluționarilor care acordă o atenție specială acestui aspect psihologic să spună că ar fi fost poate mai util să se provoace, prin dezordini și atentate, instaurarea unei puteri militare dictatoriale și represive, pentru ca, într-o a doua etapă, detașarea întregii populații de această formă de guvernământ să se facă mai ușor, iar revoluția să fie astfel victorioasă. Această teorie este riscantă (întrucât o conducere puternică ar putea, la rândul ei, să dea lovitura și să-i extermină pe agenții subversivi, ca și grupurile minoritare care le sunt aliate); de asemenea, într-un anumit sens, această concepție neagă voluntarismul revoluționar, deoarece caută o susținere populară autentică de care ar fi trebuit să se poată lipsi.

Orice ar fi, calculul subversiv al exploatării și represiunii provocate are o anumită eficacitate, ca și alte tehnici de acțiune asupra grupurilor. Datorită acestor metode, cele trei tipuri de grupuri care sunt vizate, fiecare în mod diferențiat (după cum trebuie neutralizate, disociate sau antrenate într-o acțiune în care vor juca rolul de berbeci), cad mai ușor în capcana subversiunii.

Roger Mucchielli, *La Subversion*
(Bordas, Paris, 1971)

VIII. ANALIZA POLITICĂ (TEORIE)

Profesorul Claude Polin, filozof politic, insistă asupra celor două niveluri ale dezinformării și întrevide un al treilea: acela în care, cum nu mai poate nega existența procedurii, adversarul încearcă să abuzeze de tehnica sa.

Occidentul începe să se teamă că a devenit victima unei noi forme de agresiune: dezinformarea. Mai bine mai târziu decât niciodată. Ar trebui, totuși, să ne întrebăm de ce se descoperă de-abia acum ceea ce va fi în curând un război de o sută de ani: oare nu cumva adversarul face mult zgomot în jurul unor lucruri pe care nu le mai poate disimula, tocmai pentru a le ascunde mai bine printr-o lovitură de maestru în ceea ce privește dezinformarea?

Este ușor de constatat că, până și în cele mai bune studii asupra subiectului, autorii se încapățânează să vorbească despre dezinformare ca despre o mașinărie (de război) pentru care există instrucțiuni de folosire și care poate, deci, să fie folosită de oricine i-a studiat suficient mecanismul. Este ceea ce încearcă să ne facă să credem marii maștri ai acestei noi metode de luptă; conform *Micului Dicționar Politic*, text sovietic binecunoscut, dezinformarea este modul de acțiune preferat de mass-media occidentale împotriva URSS. **Putem, deci, paria o avere pe faptul că exact acest mod de înțelegere împiedică o luptă eficace împotriva ei.**

De când războiul a depășit stadiul primitiv al simplei înfruntări violente, adică omul a început să-și gândească războaiele, fiecare comandant a înțeles necesitatea de a încerca să deducă intențiile adversarului, să afle care sunt resursele și slăbiciunile acestuia și, prin corelație, și ale lui. Așa s-a născut războiul secret, ca o formă crucială de luptă, iar combatanții săi au fost oameni cu totul și cu totul speciali, agenții de informații.

În forma cea mai elementară, acest război reprezenta, pentru fiecare dintre adversari, smulgerea informațiilor pe care celălalt încerca să le disimuleze.

El a luat o întorsătură mult mai elaborată în momentul în care adversarii au avut ideea de a nu se limita la ascunderea reciprocă a planurilor, ci de a livra informații false despre ei, cu scopul de a-l încuraja pe celălalt să intre într-o capcană pregătită dinainte, sau chiar de a-l face să dea înapoi: Sun Ți vedea în această manevră arta supremă a războiului, pentru că astfel nu mai

era nevoie de luptă pentru a obține victoria. În cursul ultimului război mondial, englezii au pus la cale câteva operațiuni de acest fel, care, din unele puncte de vedere, pot fi numite operațiuni de dezinformare.

Oricât de strălucitoare și de eficiente ar fi ele, aceste acțiuni nu sunt pentru dezinformare (aceea care ar trebui să fie discutată în zilele noastre, dar despre care puțini doresc să vorbească) decât ceea ce este o bilă de biliard pe lângă o bombă atomică. Războiul secret este încă un război clasic atunci când de o parte se găsește un spion străin (sau cumpărat de străini) care caută să procure informația pe care adversarul o ține secretă, sau servicii străine care, așa cum un chirurg implantează un organ artificial, transferă în cel mai credibil mod cu putință informații false în mâinile inamicului, cu ajutorul cărora vor provoca mai multe pagube; pe când, pe de altă parte, organele competente se străduiesc să demaște inamicul, sau să cântărească atent informația care le parvine: războiul se desfășoară în umbră, dar între două tabere care se identifică una pe cealaltă. Nici una dintre aceste caracteristici nu se aplică, în ciuda aparențelor, dezinformării veritabile.

De fapt, războiul secret comportă un nivel superior cu care cel imediat inferior nu se aseamănă decât superficial. El constă în utilizarea adversarului însuși, acestuia revenindu-i sarcina de a elabora informațiile false care îl vor conduce spre înfrângere. Aceasta presupune îndeplinirea a două condiții; pe de o parte, este evident că adversarul trebuie cunoscut perfect; pe de altă parte, și acesta este aspectul cel mai important, **trebuie ca adversarul să permită, în mod natural, încolțirea ideilor celor mai potrivite pentru desfășurarea planurilor inamicilor săi.**

Este clară diferența față de dezinformarea de tip inferior: aceasta constituie, în fond, o minciună care e prezentată drept adevăr; dezinformarea de tip superior constă în faptul că inamicul este făcut să-și construiască el însuși o reprezentare eronată asupra adversarului său: **nu este nevoie ca inamicul să fie mințit, el se înșală singur.**

Partea care îi revine agentului străin este astfel redusă la minimum: grija dezinformării este lăsată în mare parte celui care trebuie distrus; singura acțiune identificabilă a inamicului se reduce la echivalentul unui bobârnac, dar nici acesta nu este dat în mod direct, ci întotdeauna indirect și subtil, de către oameni aflați, evident, în solda adversarului.

Exemple (de actualitate) de dezinformare: Imperiul rus este pe punctul de a se dezintegra – Rusia sovietică este o stratocrație – În Polonia guvernează un regim militar – A fi pacific înseamnă a fi pacifist.

În consecință, orice națiune expusă acestui tip de dezinformare trebuie să caute în primul rând nu identificarea agenților, prin definiție greu de descoperit, ci determinarea, pe de o parte, a categoriilor de opinii sau idei pe care adversarul ar avea interes să le facă crezute și, pe de altă parte, a forțelor care, în propriile sale rânduri, acționează mecanic în același sens cu agenții de influență ai inamicului prezumat. Națiunea-țintă trebuie, pur și simplu, să afle ce dorește adversarul ca ea să creadă și care sunt cetățenii ei care ar adopta spontan opiniile dorite de inamic. De aici va decurge, în mod necesar, și identificarea agenților dușmani.

Se vede clar că riposta împotriva dezinformării are în acest caz o cu totul altă dimensiune decât simpla luptă contra unui serviciu de informații inamic: ea constă în conștientizarea propriilor slăbiciuni și forțe care pot fi mobilizate pentru a o împiedica; pe de altă parte, adversarul nu trebuie să fie lăsat să bănuiască, la rândul său, că ar putea deveni victima dezinformării: dezinformarea nu este un instrument pe care cele două tabere să-l poată folosi cu ușurință.

Claude Polin, *«La désinformation: les deux décrets»*
in *la Presse française*

IX. ANALIZA POLITICĂ (FIZICĂ ȘI METAFIZICĂ)

Michel Heller, supraviețuitor al lagărelor sovietice, unul dintre cei mai pertinenti observatori ai realității totalitare (nu îi lipsesc nici oroarea, nici compasiunea, nici umorul), studiază practica dezinformării. El arată că aceasta nu este doar un derivat vicios al informării, ci i se poate substitui sistematic acesteia.

Enciclopediile și dicționarele occidentale ignoră cuvântul «dezinformare». În Franța, a început să fie folosit de-abia anul acesta, cu ocazia publicării cărții *Iceberg* de A. de Borchgrave și R. Moss, condamnării lui Pierre-Charles Pathé ca «agent de influență» și arestării lui Roger Delpey, acuzat de «dezinformare tehnică». *Le Monde* a dat recent o definiție a acestui termen: «Dezinformare tehnică: metodă utilizată de serviciile secrete pentru a disimula adevăratele obiective politice, economice sau diplomatice ale unui stat.» Ziarul precizează că, dacă «tehnica dezinformării este destul de veche», cuvântul «nu apare decât în 1963, când KGB-ul creează o secțiune specială însărcinată cu «dezinformarea» scopurilor politice reale ale Uniunii Sovietice».

În realitate, dacă Occidentul nu aude vorbindu-se de «dezinformare» decât în 1963, acest termen figura deja de un sfert de secol în dicționarele și enciclopediile sovietice. Nu apare încă în *Dicționarul logic al limbii ruse*, ale cărui patru volume apar în URSS, sub conducerea profesorului Ușakov, între 1935 și 1940, dar poate fi întâlnit, începând cu 1949, în *Dicționarul limbii ruse* într-un volum de S. Ojegov. Acesta din urmă dă o definiție succintă: «Dezinformare: acțiunea de a induce în eroare prin intermediul unei informații mincinoase». Ca exemplu, autorul vorbește de «dezinformarea opiniei publice din țările capitaliste». *Dicționarul enciclopedic* în trei volume (1953) lărgeste și precizează semnificația cuvântului: «Dezinformare: informare falsă; procedeu, mijloc folosit de către presă, radio și diferitele organe de propagandă burgheză, cu scopul de a induce în eroare opinia publică, de a calomnia partizanii păcii, democrației și socialismului, de a promova politica de agresiune a imperialismului».

Dacă lexicografii sovietici nu introduc acest termen decât la sfârșitul anilor '40, procedeul însuși este utilizat pe larg de propaganda sovietică încă din primele zile ale noului regim, devenind o armă pentru poliția politică, Ceka.

Fondatorul Comisiei Extraordinare, V.I. Lenin, nu se mulțumește să elaboreze o teorie a terorii ca mijloc esențial de educare a maselor; el controlează activitatea Cekăi în cele mai mici detalii și dă indicații tehnice concrete. Printre metodele la care, după el, ar trebui să recurgă «Organele» mai des, «dezinformarea» ocupă un loc de cinste. În timpul războiului cu Polonia, Lenin a emis, printre alte sugestii, ceea ce chiar el numea un «plan perfect». Șeful statului sovietic își propunea epurarea teritoriului polonez ocupat de Armata Roșie: «O vom înfăptui deghizându-ne în «Verzi» (apoi vom da vina pe ei) (...) Vom spânzura culacii, preoții și proprietarii de pământuri. Oferim o sută de mii de ruble drept recompensă pentru fiecare spânzurat.» Toată salvarea acestui plan este conținută în ideea de «a se deghiza în Verzi», altfel spus în țărani revoltați care refuză în mod egal tezele «albilor» și «roșilor». Ca întotdeauna, Lenin nu neglijează nici un detaliu. El fixează precis valoarea «recompensei «prevăzute» pentru fiecare spânzurat» — sumă care, ținând cont de inflație, nu însemna mare lucru...

Prima organizare a Cekăi prevedea o «secțiune provocatoare» pe care o putem considera în zilele noastre ca pe un precursor al «secțiunilor de dezinformare» apărute în anii '20. În cinci ani (din 1922 până în 1927), OGPU, succesor al Cekăi, efectuează una dintre cele mai frumoase operațiuni de «dezinformare» din întreaga istorie a serviciilor secrete: creată de către poliția politică, organizația «monarhistă» provocatoare «Trust» divizează emigrația rusească și alimentează serviciile secrete occidentale cu informații, unele mai false decât altele. Cu ajutorul grupării «Trust», OGPU învalua Republica Sovietică într-o adevărată perdea de fum.

În URSS, însă, problema «dezinformării» nu se limitează la activitățile Cekăi, apoi ale OGPU, NKVD și, în final, KGB. Lui Churchill îi plăcea să spună că adevărul este atât de prețios pe timp de război, încât suntem obligați să-i asigurăm minciuni în chip de garzi de corp. **Ori statul sovietic prezintă două caracteristici esențiale: pe de o parte, minciuna este pentru el o formă de existență; pe de altă parte, el este permanent în război.**

Lexicografia sovietică acordă un loc important vocabularului politic. În URSS, totul este politic, iar la baza oricărui lucru se găsește Cuvântul. *Micul Dicționar Politic* conține aproximativ zece-douăsprezece mii de termeni, permițându-i cetățeanului să înțeleagă și să exprime ideile și sentimentele care sunt așteptate din partea lui. Fiecare ediție a lucrării reflectă modificările suferite de linia generală: sunt introduse cuvinte noi, altele, de acum inutile, sunt abandonate, iar unele definiții sunt revăzute.

Ultima ediție a *Micului Dicționar* datează de la sfârșitul anului 1978, precedenta din vara lui 1969. Între timp, s-a reunit Conferința de la Helsinki și

a fost recunoscută zona de influență a URSS în Europa. Cu această ocazie, *Micul Dicționar* s-a îmbogățit cu două articole intitulate: «Lupta ideologică» și «Lupta de clasă», iar articolul «Războiul psihologic» a devenit mult mai stufoș: de la douăzeci de rânduri în 1969, a ajuns la 91 în 1978.

Cele două ediții definesc în mod aproape identic termenul «dezinformare» (în 1978 se precizează în plus doar că acest cuvânt este de origine franceză): «Dezinformarea este o informare provocatoare și mincinoasă, prezentată ca adevărată cu scopul de a induce în eroare opinia publică. Dezinformarea este utilizată pe larg de presa burgheză, radio, televiziune și celelalte mass-media, fiind arma lor privilegiată pentru campaniile anticomuniste și calomniile la adresa țărilor socialiste.»

O frază a lui L. Brejnev adăugată în ediția din 1978 articolului «războiul psihologic» subliniază importanța «dezinformării»: «Trăim în condițiile unui război ideologic permanent (...)» Același articol face aluzie la «dezinformarea premeditată», «mijloc scandalos și subtil de condiționare psihologică a indivizilor». Nenumăratele articole pe care *Micul Dicționar Politic* le consacra «războaielor» și «luptelor» de tot felul menționează, fără excepție, diversele forme de «săpături», și, printre acestea, «dezinformarea». Cititorul va înțelege cu ușurință importanța căpătată de aceste procedee în cadrul «luptei politice supreme care se desfășoară cu scopul de a răsturna dominația burgheză și de a asigura supremația sub orice formă a Proletariatului.»

În acest război total și neîncetat purtat de Uniunea Sovietică împotriva lumii «capitaliste» și «burgheze», «dezinformarea» este o armă deosebit de eficientă, un instrument esențial pentru condiționarea indivizilor.

«Dezinformarea» de uz intern prezintă câteva particularități tactice. În Uniunea Sovietică, unde informația rămâne un privilegiu, «dezinformarea» constând în a afirma, de exemplu, că numele adevărat al lui Soljenițin este Soljenițer, adică în a spune că este evreu, nu este răspândită de ziare, radio sau televiziune, ci de către militanții Partidului cărora li se recomandă, în cursul «adunărilor cu ușile închise», să răspândească «știrea». Responsabilii sovietici ai propagandei sunt convinși – și aici apare una dintre caracteristicile principale ale «dezinformării» de uz intern – că au de-a face cu cetățeni lipsiți de memorie: nu există decât ceea ce spune ziarul din data respectivă.

Documentele publicate în Occident despre cenzura poloneză, care preia toate «trucurile» «fratelui mai mare», oferă o bună ilustrare a «dezinformării»: cenzura nu este preocupată de «caracterul veridic sau mincinos» al informației; ea dorește doar să știe dacă informația este utilă sau nocivă pentru «construcția comunismului».

În URSS, cum istoria și memoria au fost naționalizate la fel ca și mass-media, «dezinformarea» rămâne, până la urmă, singura tehnică de informare. Doar posturile străine de radio constituie o sursă alternativă de informații; de aceea, în mod logic, Kremlinul a ordonat bruierea emisiunilor lor în timpul grevelor din Polonia din vara anului 1980: în această perioadă tulbure, violarea monopolului informației nu putea fi tolerată. Cu toate acestea, ar fi greșit să se creadă că știrile care se strecoară totuși în URSS prin radio sau reviste și ziare importate clandestin sunt suficiente pentru a contracara dezinformarea. Acum se recoltează fructele a zeci de ani de condiționare a opiniei publice: stereotipurile «Patrie» și «Anti-Patrie» opunând URSS (generoasă și pacifistă) Occidentului (nerecunoscător), sau «democrația» (adevărată, adică socialistă) «antidemocrației» (burgheze, deci putrede) sunt ancorate solid în conștiința colectivă.

Monopolul minciunii explică perfect succesul «dezinformării» pe teritoriul sovietic. În schimb, este mai dificil să se analizeze rezultatele, la fel de strălucitoare, obținute de propaganda sovietică în străinătate. În cartea sa despre KGB, John Barron citează o listă de «acțiuni de dezinformare» locale efectuate de secțiunea D care urma să devină apoi secțiunea A a Comitetului de Securitate.

Dar acesta este un fenomen secundar, dacă e comparat cu politica de ansamblu care vizează «inducerea în eroare a opiniei publice». De fapt, este mult mai important să se reușească să se prezinte armamentul nuclear american ca un instrument de distrugere și focoarele nucleare sovietice ca un instrument al păcii. Arta «dezinformării» a ieșit la rampă în mod strălucit atunci când, în 1979, lumea occidentală a acceptat cu cea mai mare ușurință ideea că bomba cu neutroni, pe care URSS nu o posedă încă, ar fi condus la distrugerea umanității și era o armă imperialistă. În același fel, centralele atomice, al căror număr este în creștere continuă în URSS, servesc la producerea de electricitate în țările socialiste... și la poluarea atmosferei în cele capitaliste.

Și aici am văzut doar un aspect limitat al acestei politici care își asumă misiunea de a prezenta simultan Uniunea Sovietică ca pe țara «socialismului adevărat» și ca pe un stat care nu este cu nimic diferit de celelalte. Kremlinul a reușit să «dezinformeze» lumea asupra naturii înseși a statului edificat în urma Revoluției din Octombrie, ca și asupra scopurilor acestuia. Toate formele posibile și imaginabile de «dezinformare» au fost și sunt utilizate pentru a ajunge la această «Dezinformare Supremă».

«Ei își închipuie că suntem la fel cu ei», își ironiza Hitler adversarii politici într-o discuție cu Hermann Rauschning. «Noi ceilalți, bolșevicii, suntem

oameni de alt soi», proclama Stalin în public. În ziua de azi, afirmațiile lui Hitler sunt recunoscute deoarece a pierdut războiul, dar continuăm să nu-l credem pe învingător: Stalin.

În Franța circulă două explicații pentru intervenția sovietică din Afghanistan: pe de o parte, URSS a dorit să-și ajute vecinul să nu cadă pradă legii islamice; pe de altă parte, rușii au fost dintotdeauna atrași de marile sudului. Aceste două explicații deformează sensul real al acțiunii sovietice.

Mai multe decenii de «dezinformare» au făcut din URSS o țară cu o sută de fețe, ceea ce explică faptul că a reușit să obțină succesiv sprijin de la opinia publică occidentală progresistă (până în 1941) și de la guvernele statelor democratice (în timpul războiului); tot astfel se explică și faptul că, începând cu anii '50, a reușit să-i intereseze pe conducătorii capitaliști occidentali și mediile de afaceri.

Particularitatea «dezinformării» sovietice se datorează faptului că este «hrănită» de atitudinea Occidentului care, o dată lansat impulsul de la Moscova, se «dezinformează» pe sine însuși. Memoriile publicate de diplomații occidentali care au lucrat în URSS lasă impresia stranie a unor povești SF care descriu o altă planetă care nu există decât în imaginația autorilor. În cunoscuta sa carte *În misiune la Moscova* (publicată în 1943), ambasadorul american Joseph Davis afirmă, în special, că «Stalin ține să liberalizeze Constituția, asumându-și prin aceasta riscuri enorme pentru puterea sa personală și pentru locul său în sânul Partidului». Pentru Joseph Davis, Stalin este cel mai bun «partener» cu putință; el decide să-l ajute, întrucât simpatia sa liberală întâmpină rezistența membrilor Biroului Politic. Sub influența ambasadorului său, Roosevelt acceptă deci cu larghețe atribuirea a două locuri suplimentare pentru URSS la ONU, mai ales că Stalin îi explicase că altfel nu s-ar fi putut prezenta în fața alegătorilor săi din Ucraina și Bielorussia!

Vestul nu încetează să caute «un partener binevoitor» la Kremlin. Ambasadorul Statelor Unite, Charles Bohlen, în post la Moscova după moartea lui Stalin, descoperă unul nou: «...Malenkov mi-a dat impresia că este mai bine intenționat față de Occident decât alți conducători sovietici.» Ambasadorul american este impresionat mai ales de faptul că Malenkov «nu bea». «În orice caz, adaugă el prudent, nu l-am văzut niciodată să bea la recepții.» Pentru Helmut Allardt, ambasadorul Germaniei Federale, A. Kosișghin posedă «o charismă secretă» care face din el «un partener magnific»: de fapt, el este un «tehnocrat».

Conferind Uniunii Sovietice imaginea unui stat ca oricare altul, diplomații și oamenii politici occidentali au recurs la o metodă tradițională: ei cred că

astfel vor putea exercita o influență asupra politicii URSS, prin intermediul conducătorilor sovietici «bine intenționați la adresa Occidentului» și al ambasadorilor care «îl înțeleg» pe acesta. Astfel, Memoriile lui Kissinger reprezintă o antologie a tuturor falselor reprezentări ale URSS, produse ale «dezinformării» și «autodezinformării». Kissinger povestește cu emoție și mândrie cum, de-abia numit consilier al Președintelui pentru probleme de securitate națională, a fost primit cu extremă bunăvoință de ambasadorul URSS la Washington, Anatoli Dobrinin. Pe atunci suferind, Dobrinin l-a întâmpinat în halat de casă, ceea ce Kissinger a considerat deosebit de flatant. Acest fost profesor la Harvard, specialist în Metternich, a fost convins că a găsit mijlocul de a urca până la sursa puterii sovietice: Dobrinin este chiar unul dintre acei membri ai Comitetului Central care «înțeleg Statele Unite».

Această imagine a URSS (un stat «la fel cu celelalte») face să se creadă că statisticile sovietice reflectă situația reală a țării. Desigur, unii economiști deosebit de suspicioși au pretins că erau indispensabile verificarea fiecărei cifre avansate și modificarea procentajului oficial de îndeplinire a Planului. Cu toate acestea, nimănui nu i-a trecut prin minte că «dezinformarea» sovietică nu consta în modificarea statisticilor, ci în suprimarea lor totală, cel puțin în forma în care sunt concepute în Occident.

Luând cunoștință de raportul CIA din Congres, refugiatul sovietic Lev Nazarov ajunge la concluzia că agenții contraspionajului american își extrag cunoștințele despre URSS din statisticile sovietice. «Chiar dacă – scrie el – serviciile secrete americane nu ar fi constituite decât din agenți KGB, tot n-ar îndrăzni să pretindă, vreme de unsprezece ani, că bugetul militar sovietic este egal celui al Statelor Unite!» Deoarece oricine știe, de fapt, că Kremlinul depășește cu mult Washington-ul în acest domeniu. În urma apariției acestui articol răsunător («Ce știe contraspionajul occidental despre Rusia») în *Commentary* și în sute de reviste din lumea întreagă, autorul a fost invitat la un prânz-dezbateri la care au luat parte membri ai Congresului, reprezentanți ai guvernului, ziariști și amiralului Stansfield Turner, șeful CIA. Acesta din urmă (să fie oare utilă precizarea?) a fost total incapabil să respingă acuzațiile imigrantului sovietic...

Incapabil din punct de vedere psihologic să-și închipuie că statisticile pot să nu aibă nici o legătură cu realitatea, servind doar «dezinformării», Occidentul rămâne convins că URSS este – așa cum a declarat Samuels, vice-ministrul american al Comerțului – «prima țară din lume care a reușit să îngrădească oroarea suburbiilor». Vestul mai crede, după cum afirma Wirsup, profesor la Universitatea din Chicago, și că 97% dintre școlarii sovietici iau

cu succes examenul de bacalaureat, ceea ce reprezintă un record mondial absolut. Vice-ministrul american al Comerțului, care a pregătit o serie de documente de reușite construcției sovietice, a vizitat mai mult de o sută de orașe; dar el nu cunoaște limba rusă și este constrâns să recurgă la un interpret. Profesorul Wirsup, care se extaziază în fața «recordurilor» stabilite de școlile sovietice, uită să spună că în URSS munca didactică e direct legată de procentajul de reușită a elevilor: un profesor care dă note proaste face să scadă procentajul propriu de îndeplinire a Planului, ca și pe cel al întregii școli. În iunie 1980, revista *Time* publică un număr special intitulat: «URSS din interior». Săptămânalul american prezintă o mare putere pacifistă și fericită, având, desigur, câteva deficiențe, care sunt, însă, pe cale de a fi înlăturate. După *Time*, comparând costurile de viață de la New York și Moscova, se observă că, în timp ce jeansii, inelele de aur și televizoarele color sunt mai ieftine în Statele Unite, în schimb chiriiile, încălzirea, electricitatea, rochiile și pâinea au prețuri mult mai mici în URSS. Cititorul trage de aici cu ușurință concluzia că viața ar fi mai plăcută la Moscova decât la New York. Aparența de obiectivitate, subliniată de datele asupra prețurilor automobilelor (o mașină americană costă 6 000 de dolari, o «Jiguli» sovietică 10 000), face din această ediție specială a revistei *Time* cea mai bună publicitate posibilă pentru URSS. În realitate, tabloul prezentat de săptămânalul american se aseamănă cu realitatea sovietică așa cum *Daily News* (preț: 25 de cenți) se compară cu *Izvestia* (numai 5 cenți).

Linia generală a politicii de «dezinformare» este fixată de la Moscova. S-a decis, de exemplu, să fie schimbată stema puterii sovietice. În anii '30, era reprezentată de o sculptură a artistei Muhina: două statui gigantice ale unui muncitor și unei colhoznice în marș spre viitorul luminos, purtând în mâini secera și ciocanul. În anii '50 apar, pe copertile cărților, revistelor și pliantelor turistice, turnurile Kremlinului și turlele multicolore ale basilicii Sf. Vasili Blajenii. Generalul de Gaulle evoca pe atunci «Rusia eternă», în timp ce Henry Kissinger vorbește de rădăcinile tradiționale ale politicii externe sovietice. Încă o dată, URSS se mulțumește să elaboreze Planul. Acesta este apoi executat de către Occident, care se «autodezinformează» neobosit. Vicepreședintele Comitetului Olimpic Sovietic avea motive serioase pentru a-și încheia astfel conferința de presă ținută la Moscova în fața ziariștilor occidentali: «Domnilor, sunt mulțumit de dumneavoastră.»

Michel Heller, *Désinformation, moyen d'information*
in *Politique internationale* No. 10

X. ANALIZA FĂCUTĂ DE «INAMICUL PRINCIPAL»¹

John Barron a publicat în 1974 o carte completă despre KGB, ceea ce nu înseamnă că este și total exactă. De exemplu, Barron menționează un arhiepiscop al Bisericii ortodoxe ruse căsătorit, ceea ce arată o necunoaștere destul de ciudată a obiceiurilor țării de care vorbește. În plus, Barron nu ascunde faptul că sursele sale principale au fost FBI, CIA și DIA, a căror portavoce a devenit, în mod voluntar sau nu. Cu alte cuvinte, cartea sa conține o parte inevitabilă de dezinformare made in USA și trebuie să fie citită cu anumite rezerve.

Cu toate acestea, ea furnizează numeroase date confirmate de alte surse; acestea pot, în consecință, să fie acceptate ca fiind probabil adevărate.

Deși actele de dezinformare, care sunt cele mai periculoase, îi scapă autorului, el insistă cu justețe pe legătura strânsă dintre dezinformarea prin cuvânt și dezinformarea prin acțiune.

Precizând că termenul rusesc pentru dezinformare este dezinformația, el continuă:

Dar cuvântul rusesc nu acoperă doar falsul și uzul de fals, escrocheria intelectuală și difuzarea de știri false, ci și operațiuni fizice precum sabotajul și crima, atunci când acestea servesc unor scopuri psihologice. Un pasaj din manualul KGB reflectă fidel această concepție asupra intoxicării, citând «o directivă a Comitetului Securității Statului», intitulată *Despre intensificarea operațiunilor de informații împotriva Statelor Unite în lumea a treia*:

«Misiunea rezidenților² implică studierea meticuloasă a contradicțiilor dintre Statele Unite și celelalte țări capitaliste, analiza informațiilor furnizate de rețeaua de agenți și pregătirea și executarea unor măsuri active care să agraveze contradicțiile și să compromită personalitățile politice și guvernamentale americane importante.»

Anumite operațiuni de intoxicare vizează exploatarea interesului legitim al opiniei publice pentru problemele mondiale. De exemplu, Departamentul american al Apărării a aflat dintr-o sursă autorizată că KGB-ul intenționa

1. Astfel sunt desemnate Statele Unite de către serviciile speciale sovietice – n.a.

2. Termenul KGB este *Rezidentura*, desemnând detașamentul KGB care operează într-o anumită capitală sau regiune din străinătate – n.a.

să deverseze deșeuri radioactive în apele din apropierea unei baze folosite de submarinele poloneze. «Descoperirea» acestei poluări ar fi fost prezentată ca o dovadă a faptului că submarinele nucleare reprezintă o amenințare pentru mediul înconjurător, iar această «dovadă» ar fi alimentat campania de propagandă a KGB-ului împotriva construirii submarinelor *Trident* din ultima generație, care au reprezentat armătura forței nucleare occidentale în următorii ani. În acest caz, totuși, KGB-ul a considerat că operațiunea era irealizabilă din considerente tehnice și a renunțat la ea, dar continuă să studieze alte căi care i-ar permite să se folosească de neliniștile provocate de problema mediului pentru a ataca alte proiecte militare și tehnologice occidentale, defavorabile intereselor sovietice.

Ceea ce sovieticii numesc «dezinformare» include și manifestațiile, grevele, încăierările care discreditează guvernele și erodează moralul popoarelor. Richard Pipes, director al Centrului de Studii Ruse de la Universitatea Harvard, scrie într-o analiză a politicii externe sovietice: «Manifestațiile sunt deosebit de utile. Deși nu sunt niciodată spontane, ele par astfel și reușesc întotdeauna să atragă atenția. O manifestație bine organizată poate da o impresie complet falsă asupra stării reale a opiniei publice dintr-o țară și îi poate hotări pe cei care ezită. În octombrie 1968, o manifestație împotriva intervenției americane din Vietnam reunea 6 000 de persoane în Grosvenor Square (la Londra), în timp ce nu erau decât șapte manifestanți în fața ambasadei URSS pentru a protesta contra invaziei din Cehoslovacia. La Tokio, mulțimea invadea străzile pentru a protesta împotriva condițiilor în care insula Okinawa fusese cedată Japoniei; nu se puneau problema de a manifesta contra refuzului Uniunii Sovietice de a discuta transferarea insulelor Kurile (luate de la Japonia la sfârșitul celui de-al doilea război mondial).

De asemenea, John Barron este conștient de faptul că, în Uniunea Sovietică, dezinformarea este o tradiție începută de Lenin:

Această practică, moștenită direct de la Lenin, este ancorată solid în obiceiurile sovietice. Așa cum admira teroarea, Lenin predica și «armele otrăvite», care sunt viclenia, duplicitatea și calomnia:

«Comuniștii, scria el, trebuie să fie gata de orice sacrificiu și chiar, la nevoie, să poată folosi toate tipurile de viclesuguri, planuri, stratageme ilegale, să nege și să disimuleze adevărul (...) Politica comunistă vizează în mod concret atăutarea unui inamic contra celui alt (...) Noi, comuniștii, trebuie să ne folosim de o țară împotriva alteia (...). Cuvintele mele erau alese pentru a

provoca ura, aversiunea și disprețul (...) nu pentru a-l convinge pe adversar, ci pentru a-l distruge, pentru a-i mătura structurile de pe suprafața pământului. Această formulare este calculată pentru a trezi cele mai rele gânduri, cele mai grave bănueli împotriva adversarului.»

Concepțutul sovietic modern de intoxicare, de «dezinformare» (în rusă *dezinformația*) este extras din aceste «principii ale leninismului». Conform spuselor sovieticilor înșiși, dezinformarea constă în «răspândirea de informații false și provocatoare», dar, pusă în practică de KGB, ea merge mult mai departe decât această definiție. Ea implică distribuirea de documente, de scrisori, manuscrise, fotografii falsificate sau fabricate, propagarea zvonurilor răuvoitoare sau orientate și a informațiilor false de către agenți, înșelarea străinilor care vizitează Uniunea Sovietică; de asemenea, ea include și acțiunea psihologică. Aceste tehnici, aplicate în diferite moduri, vizează influențarea politicii altor guverne, degradarea relațiilor dintre celelalte țări, erodarea încrederii popoarelor în conducătorii și instituțiile lor, discreditaarea indivizilor și organizațiilor opuse politicii sovietice, înșelarea străinilor în privința intențiilor sovietice și a condițiilor de viață din URSS, respectiv, atunci când este cazul, disimularea gafelor KGB-ului însuși.

Operațiunile de intoxicare se disting de propaganda clasică prin faptul că implică, în general, acțiuni clandestine, iar adevăratele lor origini rămân ascunse. Acesta este motivul pentru care conducătorii sovietici au încredințat întotdeauna structurilor lor clandestine responsabilitățile principale din domeniul intoxicării.

Ca și toate organizațiile care i-au succedat, Ceka posedea un «Birou de Dezinformare» până la reorganizarea KGB din 1959, când a fost creat un veritabil Departament de Dezinformare, numit Departamentul D al Primului Directorat General. Primul său șef a fost generalul Ivan Ivanovici Agaiaș, un armean înalt cu maniere distante, păr grizonat și mustață cenușie. Ascețic și solemn, Agaiaș se arăta în același timp puritan în viața privată și nemilos în cea profesională. A reunit vreo cincizeci de ofițeri la centru și a mai afectat încă douăzeci la Karlshorst, rezidența KGB din Berlinul de Est. În plus, a primit autorizația de a angaja de câte ori era necesar savanți, tehnicieni specializați și ofițeri ai armatei regulate în chip de consilieri. După moartea lui Agaiaș, urmată de o nouă reorganizare în 1968, Departamentul de Dezinformare, devenit Departamentul A, și-a mărit importanța în cadrul Directoratului Extern și, se pare, și-a înmulțit și efectivele.

Atunci când era cazul, ofițerii Departamentului de Dezinformare se deplasează în străinătate pentru a participa ei înșiși la operațiuni. Astfel, Aga-

ianț s-a dus în Suedia în 1963 și în Pakistan și Indonezia în 1965; de asemenea, inspecta în mod regulat serviciile de dezinformare ale țărilor satelite din Europa de Est. Adjunctul său, Serghei Alexandrovici Kondraciov, a mers în 1966 la Bonn pentru a aduna elementele unei campanii de defăimare îndreptate contra conducătorilor vest-germani. Un alt ofițer al Departamentului de Dezinformare, Iuri Ivanovici Liudin, alias Iuri Ivanovici Modin, a petrecut zece luni la New Delhi pentru a pregăti falsuri care să influențeze alegerile din 1967 din India. Unii ofițeri de dezinformare locuiesc în străinătate în permanență, precum Vladimir Alexandrovici Ciuciukin, prim-secretar al misiunii sovietice de la New York. Cu toate acestea, Departamentul A încredințează esențialul muncii de teren ofițerilor și agenților din diviziile geografice ale Primului Directorat General, dar poate apela și la sabotorii Departamentului V sau la diplomații sovietici de bună credință, folosiți din când în când, în mod conștient sau nu, pentru a răspândi anumite zvonuri.

Pentru operațiunile de intoxicare îndreptate contra străinilor din Uniunea Sovietică, Departamentul A recurge atât la propriii săi ofițeri, cât și la cei ai diferitelor divizii ale celui de-al Doilea Directorat General. Așa se întâmplă că un occidental se poate trezi în fața unui specialist în intoxicare în locul tehnicianului pe care a cerut să-l întâlnească. KGB-ul este cel care organizează în ziua de azi întâlnirile dintre experții occidentali și celebrul «profesor Nikitin de la Institutul de istorie». În realitate, pseudo-profesorul Nikitin nu este altul decât Anatoli Gorski, ofițer KGB de mult timp, cunoscut altădată sub numele de Anatoli Gromov. Instalat la ambasada sovietică din Londra între 1936 și 1944, Gorski i-a asistat în mod direct pe agenții Harold A.R. (zis «Kim») Philby, Donald Maclean și Guy Burgess. L-a urmat pe Maclean la Washington pentru a efectua operațiuni de spionaj și infiltrare antiameERICANĂ la cel mai înalt nivel. Astăzi, întrucât îi este imposibil să iasă din țară fără să riște enorm, el se consacră «dezinformării» străinilor la Moscova.

Ținta cea mai frecventă a tentativelor de intoxicare este reprezentată de oameni politici, universitari, ziariști, clerici și persoane cu profesii liberale în vizită la Moscova. În general, KGB-ul se străduie să controleze tot ce văd străinii, dându-le impresia că nu li se ascunde nimic, să le dicteze concluziile lăsându-i să creadă că ei înșiși le-au tras. Are deseori succes, datorită influenței sale absolute asupra tuturor mediilor societății sovietice. Uneori, victimele acestui tip de manipulare sunt ilustre.

Sir John Maynard, expert britanic în agricultură, a efectuat o vizită în Ucraina sub egida OGPU, în momentul cel mai tragic al foametei care a făcut, conform lui Robert Conquest, între 5 și 6 milioane de victime în 1932-33.

La întoarcerea la Londra, Maynard a afirmat, cu toate acestea, că foametea nu exista; erau, poate, unele restricții, dar în nici un caz o lipsă generală de hrană. George Bernard Shaw a revenit și el dintr-o călătorie organizată de OGPU, afirmând că nu a observat nici un simptom de foamete: din hotelurile unde cinase nu lipsea nimic, a spus el.

În sfârșit, John Barron dă câteva exemple precise de operațiuni de dezinformare. Este adevărat că stilul său se aseamănă mult celui al publicației Reader's Digest, unde este – sau a fost – angajat, dar faptele pe care le relatează par veridice în cea mai mare parte.

În 1956, STB-ul, serviciul secret ceh controlat de KGB, a început să trimită manifeste neonaziste virulente unor oficiali francezi, britanici și americani. Toate purtau semnătura unei organizații imaginare, *Kampferverband für Unabhängiges Deutschland* (Liga combatantă pentru independența Germaniei). Propaganda acestei organizații fantomă încerca să creeze impresia că o bandă de neonaziști fanatici își făcuse apariția în Germania de Vest.

În primăvara anului 1957, patru ofițeri cehi de informații – Miloslav Kouba, Robert Ther, Milan Kopecky și Stanislav Tomeš – au plecat la Paris. Kouba, expert în explozibili, a confecționat o bombă puternică ascunsă într-o cutie de trabucuri, pe care colegii săi au dus-o la oficiul poștal de pe bulevardul Diderot pentru a o trimite prefectului Rinului de Jos, André-Marie Trémeaud. Totul era calculat pentru ca pachetul să ajungă la destinație, la Strasbourg, în dimineața zilei de 17 mai. În aceeași seară, prefectul urma să primească o delegație parlamentară care vizita orașul, iar rușii și cehii sperau că el să le ofere invitațiilor trabucurile-capcană. Ar fi făcut-o, poate, dacă soția sa n-ar fi deschis mai devreme cutia sosită prin curier. KGB-ul sperase că explozia îi va afecta pe parlamentari și că responsabilitatea va fi pusă pe seama neonaziștilor imaginari, dar nu a reușit decât să o ucidă pe stăpâna casei. Cu toate acestea, zvonurile răspândite de KGB și speculațiile presei europene i-au implicat serios pe «naziști», Radio Moscova acuzând în mod precis «Liga combatantă pentru independența Germaniei». Asasinatul pus la cale de KGB a fost considerat ca o dovadă a faptului că germanii din Vest rămăneau în sufletul lor naziști incorigibili, nedemni de încredere.

La puțin timp după moartea doamnei Trémeaud, KGB-ul a inventat o nouă modalitate de calomniere a Germaniei de Vest. În 1958, un profesor vest-german de liceu suferise idei antisemite, tineri delincvenți profanaseră mormintele dintr-un cimitir israelit, iar câteva familii de evrei primiseră scri-

sori anonime insultătoare. Aceste incidente care indignaseră presa germană și provocaseră în mass-media străină comentarii privind o eventuală renaștere a nazismului i-au dat o idee generalului Agaianț.

În noaptea de Crăciun din 1959, un neamț de 25 de ani, ajutat de un complice, a desenat pe sinagoga din Köln zvastici, cu sloganul: «Germania cere expulzarea evreilor». La un kilometru distanță a fost profanat un alt monument israelit. În nopțile următoare, zvasticele și sloganurile antisemite au apărut pe sinagogile, mormintele și magazinele evreiești din mai mult de 20 de orașe din Germania de Vest. Numeroși evrei au primit amenințări anonime prin telefon și scrisori. În week-end-ul de Anul Nou, aceleași inscripții s-au regăsit pe sinagogile și clădirile evreiești din Londra, Oslo, Viena, Paris, Parma, Glasgow, Copenhaga, Stockholm, Milano, Anvers și New York. Pe 3 ianuarie se semnalau alte manifestări antisemite la Melbourne, Manchester, Atena și Perth, în Australia. Pe 6 ianuarie s-au înregistrat noi profanări la Bogota, Buenos Aires, Milano, Oslo, Viena și la reședința de vară a regelui Frederic al IX-lea al Danemarcei. Unui membru evreu al parlamentului britanic i s-a atribuit o gardă de corp după ce a primit telefoane de amenințare cu moartea din partea unui membru anonim al «Partidului nazist britanic». În același timp, epidemia de profanări se intensifica în toată Germania de Vest.

În întreaga lume, reacția a fost imediată și aproape unanim defavorabilă Germaniei de Vest. Poetul american Carl Sandburg a cerut pedeapsa cu moartea pentru orice individ surprins că desenează zvastici. La Londra, lordul Robert Boothby, care auzise vorbindu-se de «un val de neonazism», și-a anunțat intenția de a merge în Germania pentru a investiga situația la fața locului. Diplomații vest-germani s-au văzut dintr-o dată ostracizați. Comercianții britanici au anulat contractele de import al mărfurilor vest-germane, sau au retras produsele din RFG de pe rafturi. Ziarele britanice au exprimat îndoiala că Germania de Vest ar fi un partener de încredere în cadrul NATO. Un titlu din New York Herald Tribune sintetizează perfect atitudinea principalelor cotidiane din Europa și America în acel moment:

«Bonn-ul este neputincios în fața otrăvii naziste.»

Dar protestele cele mai puternice s-au auzit de la Moscova.

«Aceste provocări naziste scandalose au ca scop încurajarea războiului rece și atățarea popoarelor unele împotriva celorlalte», scria *Pravda*. Conducătorilor vest-germani nu le-a mai rămas decât să-și prezinte scuze și să publice o autocritică oficială. Episcopul Otto Dibelius a văzut în aceste manifestări dovada faptului că națiunea germană nu a reușit încă să se rupă

de trecutul său. Republica Federală mai avea puțini apărători, unul dintre rarii conducători străini care i-au luat apărarea în public fiind primul-ministru israelian David Ben Gurion:

«Tânără generație germană nu este hitleristă, ci dimpotrivă», a declarat el.

Între Crăciunul anului 1959 și jumătatea lui februarie 1960, autoritățile vest-germane au înregistrat 833 de manifestări antisemite. Apoi, epidemia a încetat brusc, la fel de misterios cum începuse. Poliția a arestat și interoghat 234 de cetățeni; analizându-le motivațiile, guvernul a stabilit că 24% dintre ei acționaseră sub influența «sentimentelor naziste subconștiente», iar 8% fuseseră împinși de convingerile lor de extrema stângă sau dreaptă; 48% erau beți sau vagabonzi, iar 5% indivizi instabili mintal.

Responsabilii pentru aceste acte profanatoare au rămas în cea mai mare parte necunoscuți. Până la sfârșit, oficialitățile vest-germane au exprimat bănuiala că ar fi putut fi o acțiune clandestină a comuniștilor. Tânărul neamț și complicele său, condamnați pentru profanarea sinagogii din Köln, aparțineau unui partid de extrema dreaptă și, departe de a se căi, au manifestat la proces sentimente pronaziste. Poliția a stabilit, însă, că amândoi mergeau adesea în Germania de Est, iar unul dintre ei purta insigna Partidului Comunist la reverul pardesiului. Într-un alt caz, trezorerul unei organizații neonaziste din Berlin, Bernhardt Schlottmann, în vârstă de 22 de ani, a mărturisit, după arestare, că i se ordonase să se infiltreze în mediile extremiste pentru a le inocula sentimente antisemite. Apariția simultană a zvasticilor în numeroase orașe de pe diferite continente și încetarea bruscă a epidemiei sugerau existența unei operațiuni organizate, dar, la vremea respectivă, lipsa totală a dovezilor făcea ca insinuarea unei complicități comuniste să nu fie deloc plauzibilă.

Serviciile occidentale de securitate au descoperit de-abia mai târziu, după 1960, ce se întâmplase cu adevărat, atunci când niște transfugi au mărturisit că «operațiunea zvastica» fusese în întregime concepută de generalul Agaianț. Întrucât reacția scandalizată de la primele incidente antisemite izolate din 1959 îi demonstrase în ce măsură era sensibilă opinia publică mondială la tot ce putea sugera o reinviere a nazismului, el și-a spus că, dacă niște acte izolate fuseseră suficiente pentru a provoca astfel de atitudini, o serie neîntreruptă de incidente în întreaga lume ar fi suscitat un val de teroare și o suspiciune generală față de Germania de Vest. Pentru a testa efectul produs de profanarea sanctuarelor evreiești, Agaianț a trimis o echipă de agenți KGB într-un sat situat la vreo 80 de kilometri de Moscova. Într-o noapte,

acest comando a desenat pe ziduri zvastici și sloganuri antisemite, a răsturnat stelele funerare și s-a retras rapid. Agenții KGB însărcinați să observe reacția sâtenilor au raportat că majoritatea locuitorilor se arătau neliniștiți, dar, pe de altă parte, apariția simbolului nazist trezise antisemitismul latent al câtorva ruși, care au trecut, la rândul lor, la manifestări antisemite. La câteva săptămâni după acest test, KGB-ul a lansat operațiunea propriu-zisă, folosind germani din Est în RFG și propriii săi agenți în restul lumii. Mai târziu, Rupert Sigl, un transfug care lucrase pentru KGB în Berlinul de Est între 1957 și 1969, trebuia să coroboreze rapoartele agenților. El a declarat că, în momentul culminant al «campaniei zvasticilor», primise ordinul de a traduce din rusă în germană unele scrisori pline de ură care urmau să fie trimise familiilor de evrei din Germania de Vest.

Forma cea mai frecventă de intoxicare folosită de KGB are ca punct de plecare fabricarea sau falsificarea de documente și texte. În lumea întreagă, KGB-ul și serviciile satelite adună cu regularitate semnăturile străinilor faimoși, anteturile și hârtiile oficiale care pot fi folosite în acest scop. Încă de acum câțiva ani, STB-ul și-a dat seama că occidentalii care primesc o felicitare de Crăciun se simt obligați, din politețe, să răspundă la ea. În consecință, ambasadele cehoslovace au adoptat obiceiul de a trimite urări de Crăciun personalităților și membrilor administrației. Mulțimea de semnături adunate de pe răspunsuri este clasată în arhivele mănăstirii din Praga, unde și KGB-ul are acces. Atunci când este cazul, acesta din urmă distribuie documentele false prin intermediul agenților comuniști, dar acestea sunt adresate cel mai adesea direct ziarelor, revistelor, serviciilor administrative, însoțite de o scrisoare semnată ilizibil sau fără semnătură deloc.

Astfel, cotidianul din Bombay *Free Press Journal* a publicat în februarie 1968 o scrisoare adresată redactorului-șef de Gordon Goldstein de la *Office of Naval Research* din Statele Unite. În ea li se explica asiaticilor că americanii nu avuseseră nici o intenție ascunsă atunci când stocaseră arme bacteriologice în Vietnam și Thailanda (lucru pe care Statele Unite nu l-au făcut niciodată). Scrisoarea a fost reprodusă pe 7 martie de *Times*, la Londra, iar în aceeași zi Radio Moscova o cita în emisiunile sale adresate Asiei ca pe o dovadă a faptului că americanii provocaseră o epidemie de boli contagioase în Vietnam. Săptămânalul indian *Blitz* din 9 martie a publicat un articol cu titlul: «Război biologic și nuclear – Statele Unite mărturisesc». Or semnătura și hârtia cu antet din scrisoare proveneau de la o invitație trimisă de Goldstein cu un an în urmă la un simpozion științific internațional pe care îl prezidase.

În Turcia, senatorul Haydar Tunckanat a făcut publice pe 7 iulie 1966 «documente» dovedind că Statele Unite complotau pentru a lichida anumiți ofițeri turci și a demola prestigiul liberalilor în interesul partidului la putere, Partidul Justiției. Unul dintre aceste «documente» era o scrisoare a unui spion infiltrat în acest partid, adresată unui destinatar desemnat doar prin inițialele «E. M.». Un altul era o scrisoare a aceluiași «E. M.», adresată, de această dată, atașatului militar american de la Ankara, colonelul Donald D. Dickson. Aceste două «documente» erau mai mult decât suficiente pentru a confirma acuzațiile de amestec cinic și scandalos al Statelor Unite în afacerile interne ale Turciei și au provocat un val de manifestări anti americane.

Ziarele turcești au subliniat imediat că atât Edwin Martin, consilier la ambasada americană de la Ankara din 1964, cât și căpitanul de vas E. M. Morgan, fost reprezentant al Statelor Unite la CENTO, Organizația Tratatului de Centru, aveau inițialele «E. M.». La fel de repede, ziarele au tras concluzia că Dickson era în realitate agentul CIA răspunzător de operațiunile din Turcia. Conducătorii turci au acceptat «documentele» ca fiind autentice și chiar și aceia care se arătau de obicei favorabili Statelor Unite și-au manifestat indignarea. Numeroși ofițeri turci s-au arătat încă și mai iritați.

Însă KGB-ul nu a reușit întotdeauna să imite uzanțele birocrăției americane, astfel că reprezentanții americani le-au putut semnală responsabilităților turci numeroasele erori de formă și de stil care atestau faptul că așa-zisele «documente» erau false. Totuși, acest demers nu a reușit să șteargă impresia «imperialismului american» pe care falsurile le-o lăsaseră multor turci, în special ofițerilor.

La sfârșitul anului 1969, Departamentul A s-a folosit de Tunckanat pentru a lansa un alt fals, publicând sub numele său o carte intitulată *Istoria secretă a acordurilor bilaterale*. Această diatribă anti americană destul de laborioasă conținea o pretinsă copie a unui ordin al lui «James E. Lazenby, Colonel, GS», cerând efectuarea unei operațiuni de culegere de informații îndreptate contra ofițerilor din statul-major general turc. Aceste instrucțiuni erau date 22 noiembrie 1965, dar redactarea era făcută sub o formă care nu se mai folosea în armata SUA din 1962, iar Lazenby, colonel din *Air Force*, era prezentat ca ofițer al armatei terestre. Cu toate acestea, falsul a provocat o nouă criză de anti americanism în Turcia.

Uneori, ocaziile de lansare a unei operațiuni de intoxicare se prezintă singure, pe neașteptate. La începutul anului 1970, partidul comunist cipriot a informat ambasada sovietică din Nicosia că un grup de ofițeri greci pregătea o lovitură de stat împotriva guvernului din Cipru. KGB-ul a studiat raportul și a anunțat Centrul că era vorba de o eroare, dar simpla menționare a

faptului le-a dat o idee celor de la Departamentul A. Astfel, într-o seară de martie, ambasadorul sovietic de la Ankara, Vasili Feodorovici Grubiankov, ofițer KGB experimentat, a cerut de urgență o audiență la ministrul turc de externe, căruia i-a declarat că Uniunea Sovietică avea dovada că grupul de colonei greci, sprijiniți de forțele NATO și de Statele Unite, pregăteau o lovitură de stat în Cipru cu scopul de a anexa insula la Grecia și, deci, la NATO.

Nelinistit, guvernul turc a anunțat în dimineața următoare iminența operațiunii. KGB-ul a furnizat ziarelor turcești diferite depeșe ale agenților de presă, cu alură oficială, despre pretinsa lovitură de stat greco-americană, iar diplomații bulgari au întărit zvonul, însă reacțiile, deși violente, s-au calmat rapid în absența oricărui incident. Cu toate acestea, Uniunea Sovietică a pretins că, prin dezvăluirea proiectului, a salvat Ciprul și interesele turcești din insulă.

Cel mai faimos agent de intoxicare din KGB este un specialist cu un aer mucalit numit Vitali Evghenevici Lui, mai cunoscut sub numele de Victor Louis. Născut în 1928, are pe puțin un metru optzeci, o față rozalie și surâzătoare, ochi albaștri, păr castaniu și buclat, un spirit acut și, pentru unii, mult farmec. Victor Louis a fost primit de două ori la Casa Albă: pe 17 octombrie 1966 de către vicepreședintele Hubert H. Humphrey și pe 13 noiembrie 1971 de către consilierul președintelui, Henry Kissinger. Articolele sale, sau cele ale Departamentului de Dezinformare, semnate cu numele său, au fost publicate în numeroase ziare occidentale, între care *New York Times* și *Washington Post*. *Evening News* din Londra i-a oferit difuzarea lucrărilor sale în Europa, ca și o legitimație de presă care i-a servit de acoperire. Louis a parcurs mapamondul în condiții de neconceput pentru un cetățean sovietic, cu o carte de credit Diner's Club, jucând rolul unei celebrități care călătorește incognito. Activitatea sa, însă, nu este deloc misterioasă: se poate demonstra ușor că ea constă în semănarea confuziei, răspândirea minciunii, plasarea de manuscrise falsificate sau furate și întinarea reputației unor intelectuali sovietici contestatari de felul lui Soljenițin.

Louis nu împlinise încă douăzeci de ani când a început să lucreze în chip de comisionar și mic informator al poliției la ambasada Noii Zeelande din Moscova, apoi la cea a Braziliei. Se pare că a studiat limbile străine la Universitatea din Moscova înainte de a fi trimis într-un lagăr de concentrare. Louis a pretins că fusese acuzat de comerț ilicit, dar că motivul real era faptul că frecventase străini. Peter Worthington, un eminent ziarist canadian specializat pe probleme sovietice, afirmă că, dimpotrivă, Louis a fost inculpat ca simplu traficant pe piața neagră. În lagăr, și-a asigurat un tratament

preferențial denunțându-i pe ceilalți prizonieri. Scriitorul Arkadi Belinkov l-a întâlnit în vara anului 1954 la lagărul departamental nr. 9 din Spasski, în Kazahstan. Conform lui Belinkov, Louis și-a făcut o intrare spectaculoasă, purtând o pălărie colonială și haine asemănătoare uniformei britanice din Indii, ceea ce a condus la răspândirea zvonului că Uniunea Sovietică intrase în război împotriva Marii Britanii. Prizonierul a intrat imediat în contact cu intelectualii din lagăr, care, după ce i s-au confesat, au fost supuși la noi interogatorii. Înțelegând rapid cu cine aveau de-a face, l-au bătut zdravăn, după care autoritățile au preferat să-l mute în alt lagăr.

Louis a apărut din nou la Moscova în 1956, reluându-și activitățile de traficant. Purtându-și marfa într-o valiză, încerca să reia legăturile cu corpul diplomatic. Vindea icoane și schimba valută pe față, ceea ce i-ar fi adus oricărui cetățean sovietic un glonte în cap. De asemenea, organiza întâlniri pretins clandestine între occidentali și pictorii de avangardă care nu aveau dreptul de a-și expune pânzele. După *New York Times*, unii dintre artiștii pe care i-a compromis astfel au fost arestați pentru legături clandestine cu străinii.

Aceste activități ilegale – și încă multe altele – nu s-ar fi putut desfășura fără acordul autorităților, ceea ce sugerează că Louis era agent KGB, așa cum au afirmat sau insinuat anumite publicații occidentale. Lipsea, totuși, un martor demn de încredere care să certifice relațiile dintre Louis și KGB. Rupând tăcerea pe care o păstrase din momentul trecerii sale în Vest în 1964, maiorul Iuri Nosenko a furnizat această dovadă, explicând că la sfârșitul anilor '50 Louis era angajat de secția locală a KGB-ului din Moscova, și nu de cel de-al Doilea Directorat General, însărcinat în principiu cu operațiunile importante împotriva străinilor. La vremea aceea, acesta din urmă refuza să-i încredințeze lui Louis misiuni serioase din cauza comportamentului său, precum și a reputației de Iuda pe care și-o câștigase în lagăre. În plus, generalul Oleg Gribanov nu avea deloc încredere în el.

În 1960, Louis a intrat în contact cu un american pe care agenții lui Nosenko încercau deja să-l racoleze.

«Gribanov, afirmă Nosenko, a cerut secției din Moscova să-l retragă din operațiune și să-l țină la distanță, dar trebuie să se înțeleagă că KGB-ul local nu era implicat în afacere decât în mod marginal. În ochii săi, Victor Louis era un personaj important: se arătase deosebit de eficient în acțiunile sale împotriva străinilor, iar KGB-ul local spera ca, datorită lui, să reușească efectuarea unor operațiuni de anvergură. Ni se repeta fără încetare: «Acest Victor este un agent excelent, cel mai bun pe care îl avem». Era împins fără încetare să acționeze.»

Nosenko observă că, de la propria sa plecare și ieșirea la pensie a lui Gribanov, Louis pare să fi depășit reticențele și chiar aversiunea cu care era privit de la Centru. De-acum dispune de mașini străine de lux, de un apartament somptuos în Moscova și de o casă la țară cu piscină. Deși pretinde că le-a câștigat datorită spiritului său întreprinzător, acestea sunt, în realitate, instrumente furnizate de KGB pentru a-i permite să joace rolul special care îi este atribuit. Îi primește pe străini la cele două domiciliu, le oferă whisky și caviar și chiar distracții rafinate, cum ar fi întâlnirile cu intelectualii, mergând uneori până acolo încât să le recomande o discreție totală. Pentru a-l face mai interesant, KGB-ul îi furnizează uneori informații secrete valabile, pentru a le transmite invitaților săi. Astfel, a avertizat ambasadele străine de manifestațiile care se pregăteau împotriva lor, a fost primul care a anunțat lumii întreaga cădere a lui Hrușciov și continuă să răspândească zvonuri care, dacă nu sunt întotdeauna exacte, sunt cel puțin interesante.

Louis a jucat rolul principal în campania violentă dusă de KGB pentru a o calomnia pe fiica lui Stalin, Svetlana Alilueva. La scurt timp după sosirea acesteia în Statele Unite, în 1967, el a lansat știrea falsă că Svetlana și-ar fi denunțat prietenul, scriitorul liberal Andrei Siniavski, după care i-a interviueat pe cei doi copii ai Svetlanei în apartamentul în care locuiseră împreună cu ea la Moscova, făcându-l pe fiu, prin șantaj sentimental, să-și denunțe mama. Apoi a vândut în Europa un prim tiraj din cartea Svetlanei, *Douăzeci de scrisori către un prieten*, cu fotografii de familie. (Fotografiile și manuscrisul fuseseră sustrate de pe biroul Svetlanei după fuga acesteia). KGB-ul spera ca, prin scoaterea pe piață a unei alte versiuni a cărții, să creeze problemele juridice care să împiedice publicarea celor două volume înainte de cea de-a cincizecea aniversare a Revoluției, dar planul a eșuat. Pentru a evita problemele deja menționate, editorul american a grăbit tipărirea cărții, a cărei apariție în septembrie 1967 i-a pus în mare încurcătură pe sovietici. În timpul sejurului său în Europa, Louis a propus spre publicare și un articol despre Svetlana bazat, spunea el, pe un interviu cu mătușa ei, Anna Redens. O revistă germană a cumpărat articolul fără să știe că Anna Redens murise cu ani în urmă.

Louis a revenit în Europa în primăvara anului 1968, de data aceasta pentru a vinde o copie a cărții pe atunci inedite a lui Soljenițin, *Pavilionul canceroșilor*. Dacă manevrele lui Louis n-ar fi fost dezvăluite de o editură a emigranților ruși, Grani, KGB-ul l-ar fi putut aresta pe Soljenițin pentru publicare ilegală în străinătate și ar fi justificat interzicerea cărții în Uniunea Sovietică sub pretextul că era exploatată în cadrul propagandei anticomuniste din afară.

Pe 16 martie 1969, Louis a încercat o nouă operațiune de intoxicare împotriva lui Soljenițin, publicând în *Washington Post* un articol care se pretindea fondat pe un «interviu» al scriitorului. Se vedea de la o postă că declarațiile atribuite acestuia erau fabricate: în timp ce Soljenițin făcuse din plin dovada curajului, cinstei și dezinteresului personal, afirmațiile care i se puneau în cârcă îl transformau într-un plângăcios plin de milă pentru sine însuși, care căuta aureola de martir. Articolul lui Louis lăsa să se înțeleagă că Soljenițin văzuse cu ochi buni ocuparea Uniunii Sovietice de către naziști în cursul războiului și că responsabilul pentru ororile din lagărele de concentrare fusese Beria și nu Stalin.

În septembrie 1969, la întoarcerea lui Alexei Kosișghin de la Pekin după întâlniri dezamăgitoare, KGB-ul a lansat prin intermediul lui Louis o campanie de intoxicare care a făcut senzație în presa din lumea întreagă. Într-o corespondență către *Evening News* din Londra, agentul afirma că Uniunea Sovietică avea în vedere un atac nuclear preventiv împotriva Chinei. În același timp, diplomații de la ambasadele sovietice din Europa și America lăsausă se înțeleagă față de americanii bine plasați în ierarhie că Moscova pregătea cu seriozitate acest atac-surpriză. Totuși, această campanie periculoasă constituie un nou exemplu de succes tactic ale cărui consecințe au fost contrare intereselor Uniunii Sovietice. Fără să amenințe China în mod oficial și fără să se expună la acuzația de a provoca războiul, rușii i-au obligat pe chinezi să reia negocierile asupra diferendului de la frontiera chino-sovietică; în același timp, însă, neliniștea i-a împins pe chinezi să angajeze discuții secrete care au condus la vizita președintelui Nixon la Pekin și la o anumită apropiere între China și Statele Unite.

John Barron. *KGB* (Elsevier-Sequoia, 1975)
Pentru traducerea franceză: Reader's Digest Press 1974

XI. O CUTIE DE REZONANȚĂ

Michel Legris a consacrat «Lumii»¹ așa cum este ea o carte amară. Nu este neapărată nevoie să fim de acord cu toate concluziile sale, dar autorul este îndreptățit să facă distincții – și această distincție nu se aplică doar ziarului Le Monde, ci și tuturor mijloacelor de informare în masă, orice orientare politică ar avea ele – între obiectivitatea în intenție și obiectivitatea aparentă.

Cea dintâi își propune mai întâi cunoașterea evenimentelor, a faptelor, a oamenilor, a ideilor și nu emite decât după aceea o judecată asupra lor.

Cea de-a doua presupune o judecată prestabilită, care nu este făcută cu-noscută, dar toate evenimentele, ideile și persoanele îi sunt supuse. Una are scopul de a lumina spiritele, cealaltă de a le orienta. Frontiera care le separă este dintre acelea care delimitează observația științifică de pseudo-scientism, studiul de prozelitismul deghizat.

Desigur, intenția de obiectivitate în domeniul presei întâmpină numeroase obstacole. În cantitatea imensă de fapte trebuie operată o triere, iar fiecare eveniment, la rândul lui, trebuie să sufere amputarea unor detalii. Pe de altă parte, aceste fapte și evenimente, așa cum sunt ele oferite privirii observatorilor, au lacune, zone de umbră sau de mister. Intenția de obiectivitate constă în practicarea trierii și a ciuntirilor inevitabile fără a modifica prea mult nici perspectiva, nici proporțiile, în încercarea de a acoperi lacunele și de a lămurii zonele de umbră cu prudență și rigurozitate. Demersul intelectual al ziaristului se înrudește, păstrând proporțiile, cu acela al omului de știință.

Interzicând pasiunile partizane, intenția de obiectivitate nu exclude totuși nici stilul, nici claritatea, nici judecățile de valoare, dar în prezența ei stilul nu strălucește în detrimentul exactității, claritatea nu este rodul simplificării sumare, valorile în numele cărora sunt pronunțate judecățile nu vor să treacă drept ceea ce nu sunt. De asemenea, semnătura autorului nu este doar un van moment de glorie, ci și un semn de umilință. Autorul nu afirmă triumfal: «Eu sunt acela care o spune», ci: «Eu nu sunt decât acela care spune și descrie ceea ce a văzut cu propriii săi ochi, privind în toate direcțiile posibile».

1. *Le Monde* («Lumea»): cotidian francez influent cu orientare clară de stânga – n. tr.

Obiectivitatea aparentă are scopul de a influența clandestin conștiința cititorilor. Servitutea naturală care apasă asupra întregii prese – trierea informațiilor, nevoia de amputare a detaliilor – va fi brusc evocată în chip reversibil. Ea este utilă ca apărare în fața reproșurilor de omisiune sau simplificare exagerată: exigențele punerii în pagină, cu tăieturile pe care le implică, obligația de a face o alegere a principalelor titluri, pe care fiecare profesionist o cunoaște bine, sunt citate ca argumente definitive și universale – atunci când este vorba doar de o autocenzură instinctivă sau de o cenzură delibărata.

Dar oare cititorii regretă în vreun fel publicarea unei informații îndoielnice, a unor acuzații false sau comunicate defăimătoare? De data aceasta, se pune accentul pe dorința de a scăpa de servituțile materiale: cu ce drept se poate recurge la triere și amputare, dacă nu chiar pentru că informația îndoielnică este pusă în circulație? Pentru că acuzațiile false au fost preferate de o persoană care și-a asumat responsabilitatea, după cum o dovedesc ghilimelele? Pentru că a fost difuzat comunicatul pe care nimeni nu l-a mai studiat de-atunci pentru a vedea dacă este calomnios sau nu? Nu ar fi o lipsă de obiectivitate să nu se menționeze un asemenea fapt?

Și totuși aceasta nu este decât unealta cea mai grosolană a obiectivității aparente. Pentru a-și atinge scopurile, aceasta contează pe un alt mijloc: **programarea în sensul dorit a selecției pe care cititorul este obligat să o efectueze din fluxul de informații care îi este furnizat cotidian, de vreme ce nu ar putea să citească sau să rețină tot.**

Această selecție depinde mai puțin de intelect decât de afectivitate, mai puțin de gândirea conștientă cât de influența suferită inconștient. Ceea ce se extrage până la urmă dintr-un articol este o impresie generală, o judecată de ansamblu, astfel încât artifiiciul va consta în a da forță în mod insidios anumitor argumente în detrimentul altora, în a alocă mai mult spațiu anumitor aspecte ale realității – și a presăra pe ici pe colo insinuări fugare, sofisme disimulate acționând pentru orientarea gândirii la fel cum stâncile de sub apă, deși invizibile, sugerează direcția curentului.

Procedeele aplicate sunt variate. Uneori doar introducerea unei simple propoziții subordonate va fi suficientă pentru a colora întregul articol, care are, de altfel, un aer calm și moderat. La fel se poate întâmpla cu folosirea unui cuvânt ambiguu, a unei formule cu sens dublu.

Resursele punerii în pagină sunt încă și mai mari. Întrucât un scurt comentariu într-un chenar atrage atenția mai mult decât o poveste lungă, va fi suficient să fie alăturat celei din urmă pentru a ruina efectul informațiilor conținute de aceasta. Va fi și mai bine dacă în locul comentariului din che-

nar va fi plasată o caricatură caustică. De asemenea, folosirea ghilimelelor este de mare ajutor. Uneori, acestea pot înconjura textul cu o aură de suspiciune, sugerând relativitatea afirmațiilor; alteori, pot să-i confere un aer autentic. Cine este atent la punctele de suspensie care marchează o tăietură în text? Și cine se va gândi că această tăietură ar putea corespunde unui pasaj esențial pentru înțelegerea evenimentelor descrise? Punerea în pagină permite și alăturări pline de falsă nevinovăție: faptele sunt descrise exact, dar versiunea lor trucată (favorabilă părții care trebuie susținută) figurează alături și este pusă aproape pe același plan. Mai sunt și parantezele cu caractere grase de la baza unei coloane, care prezintă peremptoriu judecățile redacției. Atitudinea detașată și prețioasă pe care o afectează (fortându-se să imite tonul unui magistrat care pronunță o sentință) interzic orice îndoială asupra judecătorului care a pronunțat-o sau universalității valorilor morale la care se referă.

În raționamente și comentarii se aplică o altă serie de mijloace: simetriile false, argumentele specioase prezentate ca fapte evidente, uitarea trecutului unora și amintirea celui al altora, fie că este vorba de persoane, partide sau state, sau, încă și mai comod, scrierea unui text prolix la capătul căruia cititorul va fi fericit să se repeadă asupra frazei finale care va avea meritul de a fi clară și de a exprima concluzia care se dorește a fi impusă.

În plus, studiul obiectivității aparente nu trebuie să se limiteze la examinarea articolelor izolate, nici la conținutul unui singur număr al ziarului, pentru a-i contabiliza înclinările balanței: ea trebuie să se extindă de la un număr la altul; astfel, va conduce la descoperirea faptului că distorsiunile nu sunt nici continue, nici constante în intensitate. Într-o zi, ele lipsesc aproape complet; în altă zi, ele sunt mult mai slabe decât în ajun. Procedeu contribuie eficient la păstrarea aparenței de obiectivitate.

Cu toate acestea, nu pot fi disimulate toate trucurile. Unul dintre ele este revelat de statistici: atunci când ziarul se laudă că n-a trecut nimic sub tăcere, că a găzduit toate opiniile, toate versiunile, toate faptele, ar fi interesant să ne întrebăm de câte ori cele orientate într-un sens au fost repetate și întărite, în timp ce acelea care mergeau în sens opus au fost menționate doar o dată. Pe de altă parte, ar fi util să vedem dacă rectificările care apar ca ciupercile după ploaie în urma difuzării unei știri nu sunt cumva iluzorii și dacă nu sunt prezentate în mod greșit ca garanții ale integrității intelectuale; întrucât dezmințirea șterge rareori efectul de șoc provocat de informația primară, este important să se studieze dacă aceste efecte de șoc nu apar și ele cu regularitate în serviciul aceluiași cauze, aceluiași idei, aceluiași persoane.

Pentru a ilustra această distincție, Michel Legris studiază felul în care ziarul pe care îl detestă a tratat informațiile despre Khmerii Roșii. Trebuie să recunoaștem că, în acest caz, autorul articolelor incriminate pare să fi jucat rolul unei cutii de rezonanță – poate dezinformate, dar cu siguranță dezinformante.

Să vedem felul în care a relatat evenimentele din Indochina din primăvara anului 1975, și în special cele din Cambodgia. S-a grăbit să publice pe prima pagină, în chenar și cu caractere italice (pentru un impact mai puternic) o corespondență descriind «entuziasmul» populației din Pnom Penh-ul eliberat de către «Khmerii revoluționari». Orice redactor-sef cu experiență este capabil să simtă că o asemenea depeșă, sosită dintr-un oraș în care toate comunicațiile sunt întrerupte, miroase de la o poștă a propagandă sau constrângere. Dar asta nu s-a întâmplat! *Le Monde* publică informația cu o prezentare care îi subliniază atât exclusivitatea, cât și importanța și caracterul senzational. Cu toate acestea, apare o dificultate: lumea întreagă află cu oroare că învingătorii au golit orașul și i-au aruncat în stradă de pe o zi pe alta pe cei două milioane de locuitori bătuți, zdrențuiți, terorizați. În același timp, i-au închis pe toți străinii, inclusiv pe ziariști. Printre ei, și pe corespondentul de la *Le Monde*, care a găsit refugiu la ambasada Franței.

Ne-am fi putut aștepta ca distrugerea și golirea unei capitale întregi să provoace ziarului *Le Monde* o serie de proteste solemne în fața unei crime contra umanității fără precedent în istorie. Ne-am fi putut aștepta ca ziarul să denunțe cu vigoarea sa obișnuită – sau cel puțin să deplângă – atingerea adusă libertății presei și dreptului la informare. N-am fi fost surprinși dacă trimisul său special și-ar fi revizuit cât de puțin entuziasmul pentru cauza victorioasă a Khmerilor Roșii. Iată preambulul reportajului publicat la întoarcerea sa:

«Primul și cel mai spectaculos gest al revoluționarilor khmeri după victoria lor din 17 aprilie a fost golirea capitalei Pnom Penh de toți locuitorii – dintre care trei sferturi erau refugiați care se repliaseră acolo de la începutul războiului – și aplicarea aceleiași măsuri în toate orașele și satele care au rămas până în ultimul moment sub control republican.»

La prima vedere, suntem tentați să apreciem seninătatea tonului: platitudinea stilului pare excelentă în aceste circumstanțe. Cu toate acestea, de

cum insistăm un pic, vedem că alegerea vocabularului este edificatoare. Fără a ascunde realitatea – ar fi fost dificil – autorul folosește cuvinte care aplatizează informațiile dure. De ce este calificată tragică decizie a revoluționarilor khmeri drept «gest spectaculos»? Ciudat eufemism... Substantivul evocă noțiunea de faptă măreață (cf. *chanson de geste*)¹, generozitatea (cf. gest generos), atitudinea teatrală (cf. gestica), în cel mai rău caz lipsa de îndemânare (cf. un gest stângaci), pe scurt, orice în afară de ideea de crimă. Adjectivul «spectaculos» are același sens: în mod cert, spectacolul sutelor de mii de bărbați, femei și copii face să pălească orice superproducție cinematografică. Expresia «gest spectaculos» situează mulțimea nenorocită în afara realității concrete a sudorii, foamei, lacrimilor și morții. Reduce victimele la rolul de figuranți pe scena istoriei. Deturnează indignarea și mila. Substituie frisonul ororii sacre, dar îndepărtate care este încercat în fața frescei retrospective a marilor migrații umane, frisonului de oroare pur și simplu care ar trebui să fie încercat acum. Oare un fapt care are toate caracteristicile lipsei de măsură este descris întâmplător ca o «măsură»? Recurgerea la un vocabular preluat din limbajul administrativ produce un efect calmant și liniștitor. Și ce vom afla câteva rânduri mai jos despre această măsură? Că este crudă, nemiloasă, monstruoasă? Nu. Ea este doar «neaștep-tată».

Platitudinea enunțului implică deci o neutralitate falsă. Ceea ce luase-răm drept un stil searbăd este, de fapt, semnul unei dorințe de a zdrobi, dacă putem spune așa, faptele. Această intenție apare și în propoziția incidentă: «trei sferturi erau refugiați care se repliaseră acolo de la începutul războiului.» Cititorul este invitat să-și amintească faptul că, pentru trei sferturi din populație, «măsura» nu însemna decât să-și îndepărteze dintr-un oraș de care nu erau legați cu adevărat.

Astfel, încă din introducere, articolul oferă o mostră a procedeeilor favorite ale ziarului *Le Monde*: jocul cu asociațiile de idei declanșate pe furis de cuvinte.

Oare această analiză va fi acuzată că se bazează pe un proces de intenție? Atunci se va putea afirma și că nici o intenție nu a guvernat elaborarea titlului articolului:

«Pe străzi, zeci de mii de refugiați...». De ce «zeci de mii»? Nu cumva «sute de mii» ar fi fost mai exact din punct de vedere aritmetic și ar fi produs o impresie mai corectă, de vreme ce este vorba de exodul a două milioane de locuitori?

1. în franceză - cântec de vitejie - n. tr.

Să mergem mai departe, către un alt procedeu al ziarului. Acesta constă în deturnarea sensibilității – la fel cum se întâmplă și cu deturnările de fonduri. Pentru a neutraliza sentimentele care corespund situației în mod legitim, *Le Monde* apasă pe butonul care corespunde reflexelor afective condiționate:

«Unii militari solicitau o plecare rapidă, alții se arătau mai înțelegători. Înnebuniți, oamenii obțineau un termen mai lung de la un grup pentru a se vedea obligați să plece într-o oră de alt grup întâlnit ceva mai încolo. Bogații nu știau ce să-și mai inghesue în mașini. Pentru săraci, alegerea era ușoară.»

Cu câtă abilitate face această ultimă frază să treacă esențialul în planul doi, orientând discuția pe cărări bătute! Reamintirea distincției dintre bogați și săraci estompează soarta comună a populației. Mila pentru bogați descrește. Cât despre săraci, ei par de compătimit mai mult pentru lipsurile lor decât pentru constrângerile la care au fost supuși. La urma urmelor, n-au prea mult de pierdut dacă părăsesc orașul...

Aceeași metodă este utilizată pentru a strecura o scuză a actelor comise de soldați: violuri, jafuri, incendii. Mai puțin până când autorul să se extazieze în fața disprețului lor pentru societatea de consum: «Dar pentru acești oameni banii nu valorează nimic. Fără îndoială, ei consideră că nu fură, ci recuperează de la bogați sau le ard justificat bunurile.»

Descrierea abuzurilor și a infracțiunilor comise (ar fi mai corect să vorbim de menționarea lor, atât de săracă este enumerarea în detalii emoționante) furnizează din nou ocazia de a observa un al treilea procedeu al ziarului: semănarea îndoiei. Reporterul înregistrează mărturii, le citează, dar, în paralel, rezervă o parte importantă oricărei afirmații care ar putea strecura îndoiala. Articolul este plin de aceste perne moi, de aceste amortizoare confortabile ale neliniștii: «Cu toate acestea, anumite mărturii nu sunt precise, altele se contrazic, unele persoane și-au modificat versiunea de la o zi la alta. Emoția și furia au putut conduce la exagerări.» Sau:

«Unii martori, sosiți la ambasadă demoralizați, dându-și seama că pierduseră sau că nu puteau trata cu noul regim la fel ca și cu cel vechi, au vorbit de «lucruri înspăimântătoare», de «masacre». De fapt, era vorba de șapte soldați uciși în fața unei uzine. Oricât de surprinzător ar părea, nimeni nu a văzut pe cineva omorât în fața ochilor săi. Cât despre străini, nici unul nu a fost rănit.»

Vom nota în trecere că martorii sunt bănuți de rachiuna de a nu putea «trata cu noul regim la fel ca și cu cel vechi». Spre comparație, *Le Monde* dovedește aici o prudență în trierea mărturiilor opusă promptitudinii cu care, în alte ocazii, găzduiește orice declarații, fără să se străduiască să le verifice veridicitatea.

Părtinirea care împinge indulgența până la absolvirea tuturor greșelilor devine uneori grotescă: «Mai multe persoane pe care le-am întâlnit au vorbit de furturi, de jafuri, de incendii. Soldații păreau să aibă un gust special pentru aparatele de radio, deși pe-al nostru ni l-au lăsat». Aha! Într-adevăr, faptul că soldații nu luaseră aparatul de radio al trimisului special de la *Le Monde* confirmă faptul că și-au păstrat simțul valorilor esențiale, respectul demnității veritabilei ființe umane și că nu ne-am putea pronunța asupra comportamentului lor fără a ne aventura în zona periculoasă a judecăților riscante.

Aceeași nerozie lipsită de pudoare apare și în ceea ce privește estimarea numărului morților. Autorul admite că unele surse dau o cifră de 100 000: «Dar este imposibil de obținut vreo dovadă. Este surprinzător că oamenii care au mers pe șoselele naționale 1, 4 și 5 – principalele căi de evacuare – nu au văzut decât câțiva morți, adesea militari. Noi nu am văzut nimic în cele trei zile și jumătate de drum de la Phnom Penh până la frontieră. În tot cazul, nu poate fi vorba de mii de cadavre putrezind în soare la porțile orașului despre care unii au relatat, pe care nimeni nu le-a văzut cu ochii săi, dar de care au auzit de la un prieten, de la o cunoștință.»

Este totuși «surprinzător» ca un ziarist să pună cu ușurință faptul că nu a văzut nimic pe seama celor care l-au împiedicat să meargă să se uite, dar este adevărat că pentru *Le Monde* nu era esențial să vadă, ci să înțeleagă.

Cotidianul a mers departe pe această cale:

«Unii responsabili le-au spus interlocutorilor lor de la ambasada Franței că această evacuare fusese considerată indispensabilă, ținând cont de experiențele anterioare similare, pentru a «reorganiza orașul». Locuitorii trebuiau «revoluționarizați» și «purificați» prin trimiterea la țară, la muncile agricole. Așa cum deseori în Asia căderea unei dinastii a fost însoțită de abandonarea capitalei, și țărani khmeri au vrut să distrugă ceea ce vedeau ca un satelit al străinătății, mai întâi al Franței, apoi al Statelor Unite, acest oraș care fusese construit cu sudoarea frunții lor fără să le aducă nimic în schimb.»

Fără cea mai mică rezervă, *Le Monde* se face ecoul unor afirmații pe care le deține, se pare, la mâna a doua. Și ce afirmații! Cu câtă fidelitate re-

petă autorul considerații pseudoistorice! Unde ar mai putea el găsi «experiențe» (alt eufemism suav!) «anterioare» și «similare» evacuării Phnom Penh-ului – care este fără precedent? Și cum îndrăznește, după ce a spus că trei sferturi din locuitori erau refugiați (deci țărani) să expună, fără nuanțe, dorința «țăranilor khmeri» de a distruge un «satelit al străinătății»?

Cu toate acestea, mai rămân și câteva fenomene rebele față de buna și sistematica dorință de explicare a ziarului. Departe de el să le treacă sub tăcere! Un jurnal cinstit nu trebuie să ascundă nimic din ceea ce îi pare că ar contraveni bunelor maniere sau dreptății.

În virtutea acestui fapt, cititorii cotidianului din Rue des Italiens au fost gratificați cu un fragment care ilustrează un al patrulea procedeu al celor de la *Le Monde*:

«Printre evenimentele pe care nu le-am înțeles a fost evacuarea totală a spitalelor, care adăposteau, în momentul ocupării orașului, aproximativ 25 000 de răniți în condiții sanitare înspăimântătoare – uneori, pacienții împărțeau patul cu cadavrul unei femei moarte de câteva zile – și ducând lipsă de medici și medicamente. Câți dintre cei care au plecat într-un pat pe roțile sau pe o targă au murit pe drum? Dar, pe de altă parte, câți ar fi murit oricum din cauza mizeriei?»

Nu știm dacă trebuie să admirăm mai mult suavul «nu am înțeles» sau nonșalantul «oricum» care atenuează atrocitatea evacuării, deoarece aceia care au murit pe drum ar fi murit «oricum». În felul acesta s-ar putea cu adevărat justifica orice. Din momentul acesta, nimeni nu i-ar mai putea interzice vreunui istoric să afirme că septuagenarii care au ars la Hiroshima sau Auschwitz ar fi murit «oricum».

S-ar putea susține că acest articol corespunde unei rătăcirii unice a *Le Monde*-ului. Ar fi suficient să ne oprim la numărul din 14 octombrie 1973, dată la care întreaga presă relatează o nouă «măsură» luată de Khmerii roșii, care îi obliga pe toți locuitorii țării să-și schimbe numele și să adopte o nouă identitate impusă de autorități. Scopul mărturisit al operațiunii: împiedicarea foștilor opozanți de a se regăsi și de a stabili contacte. Un membru al anturajului lui Sihanouk care tocmai sosise la Paris de la Pekin a lăsat să-i scape, după cum relatează ziarul, această mărturisire dezamăgită: «De ce să mă întorc în Cambodgia? N-aș putea niciodată să-mi regăsesc cei doisprezece copii care nici măcar nu mai poartă numele meu». Dar credeți cumva că *Le Monde* se va indigna, conform principiilor sale, în fața unei acțiuni pe

care nici măcar Orwell n-a imaginat-o? Nu numai că va lăsa să se înțeleagă că e vorba de o «măsură de securitate», dar singurele sale aprecieri se vor regăsi în următoarea notă a redacției: «În Africa Neagră, mai multe guverne și-au constrâns cetățenii să-și abandoneze prenumele creștine, și uneori și numele de familie, dacă erau de origine străină. Pentru a lupta împotriva alienării culturale și în numele întoarcerii la izvoarele africane, guvernul generalului Mobutu Sese Seko (fost Joseph-Désiré Mobutu) din Zair, cel al defunctului președinte Ngarta (ex François) Tombalbaye din Ciad și acela al generalului Gnassingbe (ex Étienne) Eyadema din Togo le-au cerut compatrioților să le imite exemplul, alegându-și prenume autentice africane.»

Pentru a sugera legitimitatea deciziilor revoluționarilor khmeri, *Le Monde* nu se dă înapoi de la nimic.

Abuzând încă o dată de atitudinea sensibilă a cititorilor săi în privința colonizării, ziarul formulează o ecuație care nu este decât un amalgam arbitrar învelit cu o aparență socio-culturală. Desigur, are grijă să indice că guvernării din Africa Neagră și-au împins cetățenii să-și schimbe numele «pentru a lupta împotriva alienării culturale». De asemenea, precizează că era vorba în principal de schimbarea prenumelor creștine. Cu toate acestea, comentariul (în caractere grase) seamănă confuzia. O confuzie în beneficiul Khmerilor roșii. O confuzie inadmisibilă din punct de vedere intelectual și politic. O confuzie care arată o ignoranță totală sau un dispreț profund la adresa africanilor pentru care numele este adesea asociat destinului spiritual, iar schimbările de identitate de pe continentul negru au fost efectuate în primul rând în sensul acestei tradiții (chiar dacă acestea s-au asociat deseori cu dorința de afirmare națională), și în nici un caz pentru a îi împiedica pe locuitori să se regăsească și să ia legătura unii cu alții, cum s-a întâmplat în Cambodgia, unde numele schimbate au fost, fără excepție, de origine asiatică și nu europeană. Toate acestea reduc la zero afirmațiile din *Le Monde*.

Cu toate acestea, *Le Monde* se arată un adevărat artizan atunci când trebuie să cizeleze raționamente din tinichea. Corespondența pe care o publicase la începutul evenimentelor din Phnom Penh i-a atras atacul unui confrate, *l'Aurore*. Pe 16 mai 1975, îi răspundea în acești termeni:

«...*L'Aurore* ne acuză în numărul din 15 mai de a fi participat la «o campanie cu scopul de a convinge opinia publică de faptul că exodul a peste două milioane de cambodgieni este, la urma urmelor, un fenomen natural». Ni se va permite să-l întrebăm pe autorul acestui text despre felul în care ne ci-
tește ziarul. Cuvântul «natural» a fost desigur folosit, dar numai pentru a

constata («Enigma khmeră», corespondență din străinătate din 9 mai) că era în mod cert *natural* ca «enorma masă de refugiați să fie trimisă în zonele rurale». Dar am pus imediat întrebarea: «De ce să fie supus și restul populației la purgatoriul exilului?» și am conchis că «dogmatismul anonim» al Khmerilor roșii i-ar putea face să piardă imensul capital de simpatie pe care l-au acumulat în cinci ani de luptă curajoasă.»

Și de această dată, siguranța arogantă a cotidianului frizează insolenta. El are conștiința împăcată deoarece independența sa spirituală a mers până la a califica exilul drept «purgatoriu»; oare *infern* n-ar fi fost totuși mai potrivit? «Purgatoriul» nu implică oare cu suavitate ideea unei purificări probabile intrării în Paradis? Iar *exilul* corespunde realității atunci când este vorba de un exod? Ziarul a și împins curiozitatea până la a-i întreba discret pe Khmerii roșii «de ce» au acționat astfel. A împins severitatea până la a vedea un «dogmatism anonim» în comportamentul lor. Nimic mai puțin, dar, desigur, nimic mai mult.

În sfârșit, rigoarea sa i-a permis să identifice adevăratul pericol căruia îi este expusă morala în această poveste: «riscul» khmerilor roșii de a-și pierde simpatiile. Slavă Domnului, din punctul de vedere al celor de la *Le Monde*, acest risc nu se va confirma...

Mai mult, pentru a le închide gura celor de la *l'Aurore*, ziarul încearcă să strecoare dovezi ale bunei sale credințe chiar și în interiorul reportajului trimisului său special de la Phnom Penh: extrage din el două paragrafe și reproduce pasajul în care autorul declară că printre evenimentele pe care nu le-a înțeles a fost «evacuarea totală a spitalelor» etc. Dar *Le Monde* va suprima fraza scandaluoasă: «Câți ar fi murit oricum din cauza mizeriei?» Se poate vedea imediat cât valorează intransigenta onestitate intelectuală a ziarului. Ce-a scris, a scris. Și trebuie să-și asume responsabilitatea pentru asta. El arată că o poate repeta fără rușine. Se citează pe sine însuși. Atunci când efectuează o tăietură, are bunul simț de a o indica prin semnul convențional: (...). Din păcate, ascunde faptul că a profitat de ocazie pentru a-și trunchia propriul text.

În același timp, de dragul cauzei, orgoliosul ziar nu va ezita să-și sacrifice mândria și reputația de luciditate și perspicacitate. Se va preface ignorant, nevinovat, naiv. Va fi ultimul care să descopere că invazia nord-vietnamezilor în Vietnamul de Sud din primăvara anului 1975 cântărește mai mult decât ridicarea forțelor revoluționare locale. Idem, într-o corespondență străină din 8 mai 1975, consacrată situației din Laos, el scrie:

«Încurajat de de victoria prietenilor săi khmeri și vietnamezi, Pathet-Lao estimează că a venit momentul de a înainta un pion, dar este încă prea devreme pentru a afirma că vrea în mod serios să «ciugulească» din teritoriul deținut de forțele din Vientiane. A marcat deja atâtea puncte, încât poate fi sigur de victorie la alegerile din 1976.»

Afirmații liniștitoare.

Afirmații alarmante, dacă le comparăm cu o altă corespondență apărută trei luni mai târziu (marți, 26 august 1975), după ce revoluționarii au luat puterea în capitala Laosului: «Încă din primăvară, un asemenea rezultat părea urmarea logică a răsturnărilor de forțe care au intervenit în Cambodgia și Vietnam.»

Când și-a înșelat *Le Monde* cititorii? Atunci când a afirmat că nu putea să prevadă? Sau atunci când a lăsat să se înțeleagă că prevăzuse?

Pornind de la aceste considerații, cititorul va putea judeca felul în care este și a fost informat de ziarul său preferat asupra evenimentelor din Orientul Mijlociu. Va putea, poate, să vadă câtă încredere să acorde perorației lui Jacques Fauvet (cf. replica sa adresată lui Raymond Aron și Edgar Morin): «Un jurnalist nu este niciodată altceva decât un jurnalist, cel puțin la un ziar care nu este în slujba nici unui partid, nici unei ideologii și bineînțeles nici unui interes. El nu trebuie să definească o doctrină, ci în primul rând să observe și să descrie realitatea. Plecând de la aceasta, și nu de la principii și teorii, jurnalistul trebuie, dacă este nevoie, să apere valori.»

Michel Legris. «*Le Monde*» tel qu'il est
(Plon, 1976)

XII. ROMANUL DEZINFORMĂRII

În mod natural, romancierii au atacat o temă care prezenta pentru ei un dublu interes: pe de o parte, nimic nu este mai actual și mai alarmant decât problema dezinformării; pe de altă parte, aspectul faustian al posedării sufletelor nu îi putea lăsa insensibili.

Cu atât mai bine. Mulți dintre ei – să nu aruncăm pripit piatra asupra celor care, trăind într-un regim totalitar, nu găseau un alt mijloc de exprimare – s-au dezonorat iremediabil practicând dezinformarea, dar alții și-au folosit arta pentru a descrie realitatea.

Fără îndoială, nu trebuie să confundăm realitatea romanului cu realitatea propriu-zisă. Romancierul este în postura de a-l «face să creadă» pe cititor tot ce dorește; am putea spune chiar că în aceasta constă meseria sa, că el este dezinformatorul prin excelență. Cu toate acestea, unii romancieri se străduiesc să se informeze serios și, presupunând că sunt și de bună credință, intuiția literară le poate permite să reconstituie elementele care lipsesc din documentarea noastră.

TIMPURILE EROICE

În acest fragment de ficțiune politică, marele comunist pocăit Arthur Koestler pune accentul pe aspectul logomahic al unei dezinformări triumfătoare: în gândirea totalitară, cuvântul nu servește la exprimarea realității, ci la deghizarea și apoi modificarea acesteia.

Întrând în casa Gallimardovilor, Sinaidei Bovarovna i-a tresărit inima. De două ori dăduse peste patrule ale Agențiilor Libertăți între fosta Café de Flore și Barul Podului Proletar. Cei de la A.L. îi scotociseră poșeta și serveta din piele fără să găsească, bineînțeles, ceva interzis sau chiar suspect. Și asta pentru că de la Ziua Glorioasă a Celei de-a Doua Eliberări (automat, buzele sale au început să murmure formula-reflex: Binecuvântată – fie – ziua – glorioasă – a – celei – de-a – doua – eliberări – când, – grație – tovarășului – numărul – unu, – eroicei – armate – de – eliberare – și – cadrelor – eroice – din – uzine, – Franța – a rupt – lanțurile – imperialismului – occidental – și – ale – proprii – sale – burghezii – putrede – ura) – de la Ziua Glorioasă a Celei de-a Doua Eliberări, ea a avut grijă întotdeauna să-și umple

servieta de cărți și texte conformiste. Așa, cei de la A.L. nu găsiseră decât ultimele două volume ale poetului stahanovist Arogon¹ – *Le Gonfle-Coeur*² și *Tractoarele Soniei*, ca și *Memoriile unui poilu 1939-1941* de Maurice Thorez³, urmate de *De Gaulle agent pétaino-troțkist* de Pierre Courtade și de ultimul număr din *Vremurile eroice*⁴, conținând continuarea marelui eseu al Pontifului: «Dialectica Adevărului – II: Adevărul așa-zis «obiectiv» – iluzie burgheză.»

Bineînțeles, a doua oară Agenții au devenit bănuitori la vederea atâtor hârtoage tipărite; din fericire, unul dintre ei vorbea puțin franceza și a surâs larg și aprobator când a observat mulțimea de nume corespunzătoare. A bătut-o chiar frățește pe umăr cu laba lui zdravănă de proletar: «Mai puțin citit – mai mult muncit!», a sfătuit-o.

De fapt, sigur că avea dreptate. Jumătate din inima Bovarovnei îi dădea dreptate; mai mult, această jumătate, sub efectul imensei călduri fraterne care o umplea, se topea continuu, se lichefia într-un fel de marmeladă sângerie, densă și dulce. Arogon era cel care descriesese cu obișnuita sa ușurință în exprimare, acest proces de lichefiere preafericită în *Le Gonfle-Coeur*. Din păcate, însă, inima Bovarovnei avea două jumătăți – ea credea uneori că era o deformare datorată originilor sale burgheze – și această a doua jumătate era înghețată, aproape pietrificată de unele experiențe, senzații și emoții, aparținând categoriei Lucrurilor Despre Care Nu Se Vorbește. Această *schizocardie*, ca s-o numim așa, exista dinaintea Zilei Glorioase, din perioada primei schisme din cadrul vechii reviste. Pontiful și părintele Ivan Pavelici se ciondănisera la Barul Totemului pe un subiect cu nuanță dialectică: Pontiful spunea că umanismul înseamnă lichidarea opoziției, pe când micuțul părinte susținea că umanismul reprezintă opoziția la lichidare. Din acea zi se formaseră două facțiuni în sânul revistei, cunoscutele sub numele de «existențiali» și «neantici». Tânăra literată, prinsă între cele două simpatii contradictorii, le-a dat dreptate amândurora și în acel moment o jumătate a inimii sale a început să se topească, iar cealaltă să înghețe.

Toate acestea nu fuseseră însă prea serioase; de fapt, orice s-ar crede, nimic din ce s-a întâmplat înaintea celei de-a doua eliberări n-a fost prea se-

1. Aluzie la poetul francez Louis Aragon, «tovarăș de drum» al stalinismului – n. tr.
2. Titlul original al volumului lui Aragon: *Crève-Coeur* – Sfărâmătorul de inimi. – n. tr.
3. Les Poilus (păroșii) – grup de soldați francezi care a abandonat lupta în timpul primului război mondial, fiind acuzat de trădare; reabilitat de primul ministru Jospin în 1999. Maurice Thorez – secretar general al Partidului Comunist Francez între 1930 și 1964 – n. tr.
4. *Les Temps Heroïques* – aluzie la *les Temps Modernes* – revista stângii intelectuale franceze, fondată de Sartre în 1946.

rios. Pe atunci încă nu se știa ce înseamnă libertatea adevărată; nu existau Agenții Libertății, Vigilenții Libertății, Tribunalele Libere, Rătăcirile Libere, unanimitatea liberă a presei, a electoratului și a opiniei publice; și mai ales nu existau încă CEEA și «Disparițiile»...

A doua schismă se produsese între 25 Planidor și 2 Epurator. În timp ce avioanele Eliberatorilor continuau să bombardeze elementele antisociale cam peste tot între Sedan și Marsilia, și înainte ca ceea ce rămăsese din poporul francez să accepte din proprie voință să fie eliberat de eliberatori, facțiunea neanticilor de la vechea revistă a decis să-i schimbe numele în «Vremurile eroice». Decizia a fost luată în unanimitate, după ce facțiunea opozantă fusese depozdată de dreptul de vot și alungată. Cu toate acestea, micuțul părinte nu putea accepta înfrângerea: în aceeași zi a găsit un alt tipograf și a fondat «Vremurile Dezgustătoare». Bineînțeles, noua sa revistă nu a văzut niciodată lumina tiparului. Tipograful și comitetul de redacție au fost îndepărtați de către Vigilenții Libertății Presei; doar micuțul părinte, deghizat în campion al Turului Franței, a reușit să fugă și să intre în ilegalitate, îmbrăcat în pantaloni scurți, cu un tricou roșu cu dungi și un imens număr 3 pe spate...

Gânditoare, Bovarovna ciocăni la ușa Gallimardovilor. Era amiază, soarele ardea asfaltul străzii pustii; nu se vedea nimeni de la biserica Sf. Toma d'Aquino până la Rue de l'Université, în afară de doi ofițeri ai Armatei de Eliberare care ieșiseră din barul Podului Proletar și urcau într-o mașină blindată. După câteva clipe, s-a făcut auzită vocea Tovarășei Vigilente din Loja Portarului:

- Cine e acolo, și de ce?
- Eu sunt, Bovarovna. Trăiască libertatea, vă rog să-mi deschideți.

Ușa se întredeschise. Bovarovna i-a arătat Vigilentei pașaportul, permisul de circulație prin oraș și legitimația de acces la Casa Editurilor de Stat, respectiva Gallimardov. Ca din greșală, a scos și certificatul PUS¹ și permisul de circulație pe o rază de 30 de kilometri. Era foarte mândră să le aibă: aceasta era o dovadă sigură că era C.I.²

- Ai venit pentru cursuri? Întrebă Vigilenta, frunzărind mașinal actele.
- Da, doamnă.

1. Persoană de utilitate socială – n. a.
2. Cetățean sau cetățeană de încredere – n. a.

– Grăbește-te. Ai întârziat.

Tovarășa Vigilentă era o femeie impunătoare, care purta pe bustul se-met plăcuța Frontului Francez. Boverovna nu-și putea reprimă gândul că cei doi F înlănțuiți de pe plăcuță aveau aerul de a aștepta să fie decapitați de secera care îi încadra, în timp ce ciocanul părea gata să cadă peste ei. Tă-năra roși; acestea sunt Lucruri Care Nu Trebuie Gândite. Pentru a demonstra că avea o conștiință curată, spuse pe un ton posac:

– Vă înșelați. Tovarășă Vigilentă. E doar fără cinci.

T.V. o privi cu răceală, și jumătatea înghețată a inimii fetei mai îngheță un pic.

– Hai, nu mai sta la discuții. Fugi...

Telefonista din loja de la baza scărilor o salută cu un mic surâs patetic. Avea ochii roșii; cu o zi înainte, mersese zvonul prin clasă că logodnicul său „dispăruse” înghițind cianură. Devenea o adevărată epidemie... Boverovna roși din nou și întoarse capul; acestea sunt lucruri care nu trebuie observate.

Dinăuntru vechii săli de conferințe de la primul etaj se auzea zgomotul înfundat al clasei. Lângă ușa era lipit afișul familiar:

FRANCEZI, ÎNVĂȚAȚI FRANCEZA!

Sloganul era pictat cu caractere roșii mari; dedesubt puteau fi citite pa-sajele cele mai importante din discursul lui André Marty¹ de pe 10 Denun-țiar, cu ocazia primirii titlului de doctor honoris causa în filozofie la Sorbona.

«Oare francezii cunosc limba franceză? Sigur că nu. Sigur că toată lumea crede că-și cunoaște limba maternă, limba patriei iubite; a acestei țări eroice de Republicani și Rezistenți. Dar această credință se bazează pe o iluzie tipic mic-burgheză, pe o manieră tipic mecanică de a vedea lucrurile, ceea ce este un semn tipic de decadentă burgheză. Nu, tovarăși, sigur că francezii nu știu franceză. Ei au idei tipic false, tipic burghezo-fasciste despre semnifi-cația cuvintelor. Tovarăși, a venit vremea să începem să învățăm adevărata semnificație a cuvintelor, sensul dialectic al cuvintelor – care, până la Ziua Glorioasă, era camuflat, falsificat, deformat de profesorii și dicționarele bur-ghezo-fasciste. Jos cu abuzurile limbii troțkisto-pétainiste, hitlero-gaulliste, blumo-ciankaistice! Să ne eliberăm limba de toate aceste putregaiuri! Să formăm cadrele Vigilenților Limbii! Vigilență! Disciplină! Și iar vigilență! Francezi, învățați franceza!»

1. André Marty (1886-1956) - om politic francez, membru de frunte al Partidului Co-munist - n. tr.

Bovarovna intră în fosta sală de conferințe, transformată în sală de clasă pentru Cursul de Limbaj Dialectic spre uzul Bărbaților și Femeilor de Litere din regiunea Pariziană, categoria PUS/C.I.

Încăperea era deja plină; ca de obicei, toată lumea clefăia sandvișuri – cursul nu se termina decât la 1 și jumătate, iar CLC¹-ul se închidea la ora unu. În primul rând, pe banca stahanoviștilor, sebeau poetul-stahanovistă Arogan și funcționara de la cenzură, tovarășa stahanovistă Geneviève.

Ei aveau cele mai bune sandvișuri: pâine albă cu sângete autentic. Udarnicii² nu aveau dreptul decât la niște brânză, în timp ce simplii PUS ca Boverovna trebuiau să se mulțumească, pe durata primului plan cincinal, doar cu heringi în ulei. Cu toate acestea, Boverovna recunoștea că așa era cinstit, iar cei doi stahanoviști își meritau pe deplin sângetele: fiecare își depășise planul de producție cu 300%, el furnizând 2 000 de cuvinte, din-tre care 250 cu rimă, în 24 de ore, în timp ce ea bătuase toate recordurile la OCPL³, suprimând 2 500 de cuvinte într-o singură zi.

Bovarovna se așeză pe locul ei obișnuit, în rândul al cincilea. Uneori i se părea că merită pe deplin un loc pe banca udarnicilor, de exemplu alături de echipa Montherlant-Tabouis; dar acestea sunt lucruri care nu trebuie gân-dite. Își înghiți rapid heringul și scoase caietul, pentru a fi sigură că știa bine ultima lecție. Era lecția nr. 4 pentru avansați (a se vedea tabelul).

Femeia trebui să-și întrerupă lectura, pentru că toată lumea se ridică în picioare; întâmpinat cu aclamații călduroase, profesorul Ilia Ehrentour⁴ in-tră în clasă.

Era momentul așteptat cu nerăbdare de Boverovna. În timp ce toate pri-virile erau fixate asupra profesorului care urca cu pași grei spre catedră, ea scoase discret o fituică tipărită artizanal, ascunsă între paginile *Memoriilor unui poilu*. Cu mâinile tremurânde, o trecu pe sub bancă vecinului său, un bărbat cu gulerul cămășii descheiat și un aer obosit. El luă foaia fără vreo tresărire și Boverovna suspină cu ușurare. Era cel de-al doilea număr clan-destin al *Curierului Excentricilor*, care publica pe prima pagină, într-un che-nar mare negru, lista celor cinci sute de scriitori, poeți și artiști care dispa-ruseră discret din Ziua Glorioasă.

Poetul stahanovist și femeia-cenzor ieșiră împreună de la Gallimardov.

1. CLC: Cantina Lucrătorilor Cerebrali. De pe 15 Planidor, toate restaurantele fuseseră transformate în cantine profesionale, ca în sistemul din Patria-Mamă a Libertății - n. a.
2. Udarnic: Brigadier al Muncii - n. a.
3. OCPL: Oficiul de Cenzură a Presei Libere - n. a.
4. Desigur, aluzie la Ilia Ehrenburg (1891-1967) - scriitor comunist, celebru luptător pen-tru pace; romanul său *Le Dégel* (Dezghetul) din 1954 critică stalinismul - n. tr.

Trecând prin fața lojei portarului, văzură un bărbat cu un aer obosit pe care Tovarășa Vigilentă îl controla cu gesturi mașinale.

CURS DE LIMBĂ DIALECTICĂ: SEMNIFICAȚIA FALSĂ ȘI CEA CORECTĂ A TERMENILOR POLITICI (continuare)		
CUVÂNTUL	VECHEA SEMNIFICAȚIE (falsă)	SEMNIFICAȚIA CORECTĂ
DEMOCRATIE	Anarhie	Expresia unanimă a voinței unanime a poporului unanim
LIBERTATE	Anarhie	Dreptul de a vota pentru lista unanimă a poporului unanim
ADEVĂR	Aservirea rușinoasă a cuvintelor de către fapte	Libera relație dialectică dintre cuvinte și fapte
ISTORIE	Prezentul este determinat de un trecut rigid, inalterabil	Trecutul, fluid și elastic, este determinat de necesitățile prezentului
EGALITATE	Prenumele lui Philippe, duce d'Orléans, aristocrat troțkist din secolul al XVIII-lea	«Toți oamenii sunt egali, dar unii sunt mai egali decât alții» ¹
FRATERNITATE	Noțiune sentimentală mic-burgheză	Vigilența revoluționară; denunțarea nemiloasă a oricărei devieri de dreapta sau de stânga, din nord, sud, est sau vest
CĂDEREA BASTILIEI	Un fel de chermeză eroică	O ruptură a disciplinei sociale: act de banditism anarho-fascist

– Era Touraine, spuse funcționara de la cenzură după ce au ieșit. Pun pariu că a venit să-l vadă pe Joubert. Mă mir că tovarășii vigilenți n-au îndepărtat vipera asta până acum.

– Joubert? Nu e serios. La urma urmelor, nu putem îndepărta pe toată lumea...

– Mă uimiți, tovarășe Arogan, spuse femeia sec.

Arogan ridică din umeri cu prefăcută nepăsare. Tocmai făcuse cea de-a șasea remarcă imprudentă începând de luni și își fixase o rație de cinci pe

¹ Autorul a regăsit originea acestei definiții clasice în opera bunului său prieten, George Orwell, *Ferma Animalelor*.

săptămână. Cu mai puțin de cinci ar fi fost suspectat de ipocrizie; cu mai mult, ar fi însemnat să exagereze. Câteva versuri pe jumătate formate murmurau în spiritul poetului ca niște ecouri ale unui trecut îndepărtat:

Septembrie ploios octombrie otrăvit
Unde ești Elise departe în stepe expusă
Influențelor combinate ale lunii și cefaleei
Rămâi calmă inima mea era din necesitate politică și din ordinul lui Thorez.

Rue du Bac era pustie ca de obicei; s-ar fi zis că sosise ora camuflajului, deși acesta nu începea decât la opt seara. La intersecția Bac-Saint-Germain era un grup de A.L. care le cerură actele, dar insignele F.F. și Legitimația Stahanovistă au avut efectul magic obișnuit; n-au fost controlați decât de formă.

– Mergem să bem ceva la CTLLCS?

Femeia-cenzor își potrivi ochelarii și îl privi cu un aer șovăielnic.

– Cred că am da un exemplu rău în timpul orelor de lucru...

– Aveți totuși dreptul la treizeci de minute de siestă pentru masa de prânz.

– Da, dar... în fine, dacă găsim o lectică...

Din fericire, erau două la colțul bulevardului Raspail. Purtătorii – puști în picioarele goale – stăteau în rigolă și își ronțăiau prânzul compus din alune. Cei mai mulți purtători de lectice erau copii din familiile de Rătăciți, care se ascuseseră atunci când părinții lor fuseseră luați. Noaptea dormeau pe sub poduri sau în stațiile de metrou; se spunea că ar fi existat chiar și o bandă de mai multe sute care trăia prin vechile catacombe și nu ieșea nici odată. Autoritățile erau la curent, dar, de când fuseseră rechiziționate toate bicicletele și celelalte vehicule cu roți din cauciuc, era mare nevoie de purtători de lectice, așa că erau tolerați.

– Duceți-ne la CTLLCS, spuse poetul.

– Ce-o fi și asta? întrebă un puști a cărui față era pe jumătate acoperită de lațele brunete.

– Cafeneaua Timpului Liber al Lucrătorilor Cerebrali Stahanoviști.

– Aștia vor să meargă la Flore, le explică puștiul celorlalți. Vă costă tariful dublu și patru chiștoace.

– Merge, zise Arogan. Dar grăbiți-vă.

Femeia-cenzor păli, iar nasul său păru un pic mai ascuțit, dar nu protestă. Nu reușise decât o dată să obțină tariful oficial pentru o lectică, amenințând

că va chema Agenții, dar puștii sălbăticiți o duseseră pe o stradă pustie, o răsturnaseră din lectică de parcă ar fi fost un sac de cartofi și fugiseră cu tot cu poșeta ei conținând banii, legitimația stahanovistă și toate actele.

Cei doi lucrători cerebrali luară loc. Lecticele erau de fapt două țargi vechi în care o gaură lăsa picioarele să atârne perpendicular, iar un sac de paie ținea loc de banchetă. Pentru a nu-și pierde echilibrul, pasagerii se agătau de barele paralele ale țargii, ceea ce le dădea un aer rigid, mai degrabă faraonic.

Terasa de la CTLLCS era goală; nu era nici măcar Tzara acolo. Oare și el...? Doar chelnerul Blaise, cu un aer permanent acuzator, stătea sprijinit de scândurile de lemn care înlocuiau placa de sticlă rechiziționată; se prefăcea că citește *L'Humanité-Soir*, dar *Curierul Excentricilor* era strecurat între pagini. Arogan a trebuit să-l cheme de trei ori până s-a învrednicit să-și târșăie picioarele până la masa lor.

– Ce doresc cetățenii?

– Un pastis și un suc de morcovi pentru cetățeană.

– Aveți la dumneavoastră cupoanele de alcooluri toxice?

Poetul se scotoci prin buzunare. Scoase un permis după altul – cei 30 de kilometri, circulația prin oraș, prioritatea pentru cenzură, camuflajul, permisul de a nu dormi acasă – dar nu reuși să găsească nici măcar un cupon de alcooluri toxice, deși, ca lucrător stahanovist, ar fi avut dreptul la trei pahare pe săptămână.

– Îmi dați pe încredere până data viitoare? sugeră el timid.

– Nu se poate.

– Totuși mă cunoașteți...

– Vigilența revoluționară este singura garanție a securității revoluționare, recită Blaise sumbru, deci două sucuri de morcovi.

Chelnerul se îndreptă greoi spre interiorul localului, unde se putea vedea portretul familiar al Numărului Unu strângându-i mâna Tovarășului Thorez îmbrăcat în uniformă din Primul Război Mondial. Pe toți pereții erau agățate banderole cu inscripții roșii:

VIGILENȚĂ ȘI IAR VIGILENȚĂ, ÎNTOTDEAUNA VIGILENȚĂ
(Danton)

PARTIDUL ARE RĂTUNILE SALE, PE CARE RĂTUNEA NU LE CUNOAȘTE

(Pascal)

LA STÂLPUL RUȘINII CU BLUM

(Noul popular)

NU VĂ ÎMPĂRTĂȘESC OPINIA ȘI SUNT GATA SĂ VĂ SUPRIM
PENTRU A VĂ ÎMPIEDICA S-O EXPRIMAȚI

(Voltaire)

STATUL NU SUNT EU

(Thorez)

MISIUNEA PARTIDELOR COMUNISTE ESTE DE A APĂRA SUVERANITATEA ȘI INDEPENDENȚA NAȚIONALĂ A ȚĂRILOR LOR

(Pravda, 24 octombrie 1947)

Femeia-cenzor își potrive ochelarii pentru a citi inscripțiile.

– E excelent ca decor, nu-i așa? zise ea. Ambianța e intimă.

Poetul îi aruncă o privire ușor dialectică:

– Veneți aici adesea în vechiul regim?

– Niciodată. Nu frecventăm mediile intelectuale decadente.

– Ce făceați pe vremea aceea?

– Eram pedichiuristă.

... Iarăși acest murmur de ritmuri, aceste cadente învăluitoare:

Trăiască foarfecele unelte dialectice ale revoluției

Care taie unghii cornoase și cuvinte vinovate

Ghilotine ovulare în slujba libertății...

Cu mersul unui cal de dric, chelnerul Blaise aduse sucul de morcovi în două gamele, întrucât paharele fuseseră rechiziționate, apoi își relua lectura sprijinindu-se de ușă. Femeia-cenzor gustă sucul.

– E bun, spuse ea.

– Da, e sănătos.

– E adevărat, întrebă ea, că aici e cuibul sectei putrede a neantcicilor?

– Așa se zice.

O lectică străbătu strada pustie purtând un om țepăn cu aerul unui faraon așezat pe oala de noapte. Femeia-cenzor își goli gamela și ridică buza superioară în chip de surâs:

– Deci așa se trage un chef?

- Da, așa se face.
- Dar nu aveți un aer prea vesel.
- Ba da...

Și dintr-o dată, fără să-și dea seama că avea intenția să o spună, el se auzi vorbind:

- Au deportat-o pe Elise... Vreau să spun, a fost îndepărtată.

Tocmai comisese imprudența nr. 7, și aceasta era irevocabilă, nu atât pentru faptul pe care îl anunțase, cât pentru expresia nelalocul ei pe care o scăpase. Condamnarea poetului era înscrisă pe figura femeii așezate în fața lui.

- Dacă Tovarășii Vigilenți au luat această măsură, zise ea pe un ton glacial, înseamnă că au avut motive serioase pentru a o face.

Arogan avea o poftă stranie de a-i arunca gamela în față.

- Motivul, spuse el, e acela că a încercat să intervină pentru niște prieteni de pe listele de îndepărtare.

Tenul femeii își schimbă vizibil culoarea; s-ar fi zis că i se făcuse rău. Privirea sa mătură fugar strada; din fericire, nu era nimeni care să o vadă în compania bărbatului stigmatizat - doar chelnerul imobil de lângă ușa.

- V-ați pregătit declarația de desolidarizare?

- Încă nu...

Femeia se ridicase brusc.

- Trebuie să merg la birou. Permiteți-mi să vă spun că purtarea dumneavoastră mi se pare de neînțeles. La această răscruce a istoriei, orice sentimentalism mic-burghez...

- Da, da, știu...

O urmări cu privirea până când dispăru în spatele bisericii Saint-Germain-des-Près. Murmurul începea iarăși - alte ecouri...

Voi cei care râdeți

Fără îndoială credeți că e nostim

Cu toate astea nu e vesel...

Își amintea de o întâlnire, cu câțva timp în urmă, cu un vechi tovarăș din Partid, devenit un renegat. Nu se văzuseră de când celălalt părăsise Partidul, și iată că după cinci ani l-a observat dintr-o dată într-un bar aglomerat. Nu se salutară, dar privirile li s-au întâlnit; în locul urii, furiei neputincioase pe care se aștepta să o vadă în ochii celui alt, poetul citi un sentiment neașteptat: mila...

Un biciclist din Serviciul de Vigilență se opri în fața terasei. Purta un pachet de afișe din care i-a dat unul chelnerului. «Trebuie afișat fără întârziere», explică el, continuându-și drumul.

Blaise strânse ziarele și se duse, fără grabă, să caute pionezele după teighea, după care începu să fixeze afișul pe peretele din lemn. Arogan citi:

POPORUL FRANCEZ CERE ÎNDEPĂRTAREA CÂINELUI TURBAT
BLUM¹ ȘI A COMPLICILOR SĂI SOCIALISTO-FASCIȘTI

Vroia să plece, dar nu se simțea în stare. Era singur pe terasă; nu se vedea nimeni pe tot bulevardul Saint-Germain. Iarăși ecourile trecutului...

Focul să-l ardă pe Léon Blum,

Focul să-i ardă pe urșii savanți ai social-democrației

Focul...

Chelnerul reveni cu o gamelă și i-o puse în față. Era un pastis dublu. Fără un cuvânt, Blaise se retrase înăuntrul cafenelei, lăsând poetul stahnovist singur pe terasa pustie de pe strada pustie.

Numitul Joubert a fost arestat puțin mai târziu.

«Mediile literare patriotice», comenta *L'Humanité-Soir* din 13 Lichidor, «au aflat cu profundă satisfacție de îndepărtarea viperei Joubert, prieten intim al șacalului Malraux, agent al lui Franco, și al caligularului Camus, agent al Vaticanului. În cursul marii acțiuni de epurare literară, Tovarășii Vigilenți au descoperit mai multe manifeste ilegale, dintre care unul îi invita pe teroriști la o întâlnire nocturnă în cimitirul Père-Lachaise, pentru a profana mormintele martirilor Comunei din 1871, iar altul chema poporul francez la sinucidere colectivă...»

Arthur Koestler, «Les Temps Heroïques»
în *Cahier de l'Herne*

1. Léon Blum (1872-1950) - scriitor și om politic francez, socialist opus comunismului stalinist. Prim-ministru (1946-47).

ICEBERG-UL

În Iceberg, roman cu cheie în care fiecare personaj ascunde sau mai degrabă dezvăluie o personalitate reală, Arnaud de Borchgrave și Robert Moss se străduiesc să arate în ce măsură au fost penetrate mediile politice americane de agenții Directoratului A.

Nu mai rămăsese nici un loc pe scaune atunci când senatorii au intrat unul câte unul în sala comitetului. În aceeași dimineață, *New York World* anunța pe prima pagină, sub semnătura șefului biroului din Washington, Pete Lawry, că ziarul urma să publice întreaga mărturie a lui Viktor Barisov, alias Vernon Barton. În ajun Bill Crawford, directorul CIA, fusese audiat în ședință publică de către același comitet O'Reilly, în fața căruia dăduse seamă de eșecurile spionajului american. *World* acordase mult spațiu uluitoarei sale interpretări a faptelor conform căreia KGB-ul ar fi trimis un fals transfug la Washington care să discrediteze un mare număr de personalități de prim plan din administrația Connor.

Crawford revelase adevăratul nume al lui Barisov, iar *World* publica o veche fotografie a transfugului scoasă din dosarele CIA. Alături figura un clișeu din sala de audieri în care putea fi văzut impetuosul O'Reilly arătându-i pumnul directorului CIA. De fapt, Crawford acuzase comitetul senatorial însărcinat cu probleme de spionaj de «ușurință», reproșându-i de a fi dat cuvântul unui fost spion sovietic pe care Agenția nu fusese autorizată să-l interogheze. Crawford avertizase împotriva intervenției lui Barisov, care nu avea, spunea el, decât scopul de a semăna confuzia și de a-i convinge pe aliații Americii de incapacitatea administrației Connor. Senatorul O'Reilly îi replicase violent că audierile comitetului nu puteau face mare lucru pentru ameliorarea imaginii de marcă a administrației.

Articolul lui Pete Lawry menționa că, în urma declarațiilor lui Crawford, tânărul senator democrat de California, Frank Mahee, propusese comitetului să revină la primul vot și să îl lase pe Barisov să depună mărturie publică. Autorul cita declarația lui Mahee:

«O'Reilly se preocupă de propria sa publicitate și se folosește de comitet pentru a-și promova aspirațiile la președinție.»

O altă știre importantă relatată de ziare: «O nouă expediție a unor «boat-people» din Vietnam. Sub conducerea unui fost căpitan din Vietnamul de Sud, un grup de refugiați reușise să pună mâna pe un cargou și se îndrepta spre Hong Kong».

În sala de reuniuni, vreo sută de ziariști se înghesuiau într-un spațiu prevăzut pentru jumătate din numărul lor. Bob Hockney fu salutat cu răceală de șeful biroului de la *World*. Știa că tot orașul fusese împânzit de zvonuri despre călătoria sa împreună cu Barisov; din fericire pentru el, nici unul dintre confrăți nu-i puse întrebări. De altfel, s-a străduit să pară mereu ocupat pentru a evita orice conversație, luând note în carnet, încercând să-și amintească audiențele istorice care avuseseră loc în această sală – scandalul Teapot Dome, vânătoria de vrăjitoare a lui McCarthy, Watergate... Hockney ridică privirea spre lustrele încărcate și tavanul înalt sprijinit pe coloane masive; își aminti că în chiar acest loc, pe vremea când era adolescent, cei doi idoli ai săi – Jack și Bobby Kennedy – își anunțaseră candidatura la președinție.

Îi făcu semn cu ochiul Juliei, care stătea în spatele lui O'Reilly. Ea își puse plicul gros de hârtie pe genunchi și duse mâna la buze, trimitându-i o sărutare imperceptibilă.

La ora zece și două secunde, motoarele camerelor de luat vederi au început să toarcă și fotografiile au declanșat biltzurile: Barisov intra în sala comitetului, condus de serviciul de securitate al Senatului. În spatele lui se înghesuia mulțimea de reporteri care îl așteptase la intrarea clădirii Russell și îl urmăse până la sala de întruniri de la etajul al treilea.

Hockney a putut observa bandajul pătat de sânge care acoperea jumătate din fața rusului; brațul acestuia atârna într-o eșarfă.

– Ce s-a întâmplat? Ce-ai pățit la braț? strigă cineva.

– Nu comentez, spuse sec consilierul lui Barisov, un avocat strălucit pe nume Leroy Schein care, în 25 de ani de carieră, nu pierduse decât trei procese.

Cu un venit anual de zeci de milioane de dolari, Schein acceptase să-l apere pe transfug pentru suma simbolică de un dolar: știa că numai publicitatea pe care i-o făcea televiziunea valora mii și mii, însă mai important decât aceasta era faptul că un membru de statura sa al Mișcării evreiești unite nu-i putea refuza o favoare lui Gideon Sharon, omul Mossad-ului.

Deși era prezidată de un personaj atât de spectaculos ca O'Reilly, ședința nu a avut prea mult dramatism în primele douăzeci de minute. Nu s-a făcut auzită decât o singură notă neobișnuită în ritualul de început.

Întorcându-se spre masa martorilor unde Barisov era așezat alături de avocatul său, O'Reilly anunță:

– Conveniserăm să vă protejăm identitatea sub pseudonimul de Vernon Barton. Articolele apărute în presă azi-dimineață ne scutesc, cred, de aceste precauții. Bine ați venit, domnule colonel Barisov.

– Ex-colonel, șopti acesta în microfonul din fața lui.
 – Obiectez, domnule președinte, strigă senatorul Mahee. După cum a declarat ieri directorul Crawford, buna-credință a martorului nu a fost stabilită. Solicit suspendarea ședinței și propun ca martorul să fie supus de către CIA unui interogatoriu aprofundat.

S-a auzit un murmur de aprobare în rândurile asistenței, vreo două sute de persoane printre care Reilly a recunoscut mai mulți membri ai Institutului pentru reformă. Rick Adams, directorul executiv al comitetului, așezat chiar în spatele lui O'Reilly, avea un aer triumfător.

– Să-l trimită la el acasă, la Moscova, strigă cineva.

O'Reilly lovi cu ciocânelul în masă pentru a face liniște și le ceru agenților de pază să-l scoată din sală pe perturbatorul care se lansă în invective în timp ce ordinul era executat *manu militari*.

– Domnule președinte, interveni consilierul lui Barisov. Țin să subliniez că nici acest comitet, nici CIA nu au vreun drept asupra clientului meu, astăzi cetățean britanic, posesor al unui pașaport britanic și al unei vize de intrare în Statele Unite.

– Vă mulțumesc, domnule Schein, zide O'Reilly. Sunt sigur că domnul senator de California va aștepta să asculte declarația pregătită de domnul colonel Barisov înainte de a ridica alte obiecții.

Barisov deschise un dosar albastru din care luă prima pagină. Camerele de televiziune se opriră asupra lui. Foaia de hârtie îi tremura ușor în mână.

– Mă numesc Viktor Barisov, începu el. Am fost timp de douăzeci și opt de ani ofițer în cadrul comitetului pentru securitatea statului, KGB. Am fost pe o durată de șapte ani șef-adjunct al direcției A, serviciul răspunzător de operațiuni de intoxicare în Occident. Tânăr ofițer, am fost trimis la Accra, în Ghana. Apoi am fost în post la Paris, Washington și Geneva. La Washington eram consilier la ambasadă. Superiorul meu direct era Kramar, creierul și inima Centrului de la Moscova. Funcțiile și legăturile mele de familie mi-au dat acces la un mare număr de informații referitoare la agenții sovietici care acționează în mediile politice și de informare în masă. Sunt gata să dezvălui în fața acestui comitet identitatea unora dintre acești agenți, care în prezent ocupă posturi-cheie la Washington.

La celălalt capăt al Pennsylvania Avenue, Yankovich și adjunctul său, Perry Cummings, stăteau în picioare în fața televizorului din biroul consilierului pe probleme de securitate națională. Fără a întoarce capul, Yankovich arunca priviri piezișe în direcția lui Cummings.

– Așa ceva e imposibil! izbucni Cummings atunci când transfugul și-a anunțat intenția de a da nume.

Yank clătină din cap.

– Incredibil!

Se întreba ce ar fi avut Cummings de pierdut. Își amintea de acele dosare care îl priveau și care dipărușeră în mod misterios. Dacă afacerea Barisov reușea, administrația Connor s-ar fi prăbușit, și el o dată cu ea. În caz contrar, el ar fi căzut oricum. Personal, nu se aștepta să obțină nimic din toate acestea, în schimb țara ar fi avut de câștigat.

În sala de reuniuni, Barisov începu să expună în mare principiile dezinformării.

– Prima funcție a direcției A, explică el, este de a înșela publicul și guvernele occidentale asupra adevăratelor intenții ale Uniunii Sovietice. Acesta este obiectivul nostru principal. În această privință, trebuie să înțelegeți că, spre deosebire de ceea ce se întâmplă aici, în Est presa este controlată în întregime; chiar și buletinele meteo sunt supuse cenzurii. Acum câțiva ani, conducătorii sovietici și-au dat seama că aveau astfel un avantaj hotărâtor în lupta cu un adversar permanent paralizat de criticile mass-media.

Rolul dezinformării sovietice constă în anestezierea opiniei publice occidentale și în convingerea acesteia de a accepta politica noastră, în timp ce asupra politicii noastre se strecoară îndoiala și discreditația. Succesul nostru este vizibil în nenumăratele declarații și articole care, în Occident, prezintă obiectivele URSS ca fiind exact opuse celor care sunt în realitate. Conflictul neîncetat dintre Est și Vest este o idee constantă a gândirii sovietice – și aceasta până când URSS va triumfa în lupta de clasă care se desfășoară astăzi pe plan internațional. **Am reușit să creăm în Occident o asemenea stare de spirit, încât oricine atrage atenția asupra adevăratelor noastre obiective este acuzat imediat de a dori perpetuarea războiului rece.**

– Nimic nou în acest discurs, observă corespondentul unei agenții de presă așezat în spatele lui Hockney. Seamănă cu toate declarațiile care îl energizează pe Kissinger în ultima vreme. Credeam că o să dea nume.

Cei mai mulți dintre ziariști încetaseră să ia notițe.

Rick Adams se întinse și căscă afectat. Remarcându-l din cabina sa de control, realizatorul trecu imaginea de pe ecranul telespectatorilor de la Barisov la Rick Adams.

Avocatul îi turnă lui Barisov un pahar de apă, în timp ce acesta își continuă lectura. Senatorul Mahee începu să răsfoiască ostentativ *New York World*. Din nou, camerele de televiziune filmară în gros-plan această manifestare de plictiseală și dezinteres.

– Atunci când lucram pentru direcția A, reluă Barisov, făceam parte din echipa care a decis să insiste, în presa occidentală, pe anumite idei pe care vroiam să le transformăm în fapte evidente: de exemplu, continuarea înarmării noastre era pusă pe seama protejării împotriva unei eventuale încercări din partea Chinei. Un conflict militar între URSS și Statele Unite era prezentat ca fiind de negândit, și de o parte și de cealaltă, întrucât dintr-o confruntare nucleară n-ar fi ieșit nici un învingător – când, de fapt, doctrina noastră strategică a susținut dintotdeauna că puteam învinge într-un război termonuclear. Mai mult, se afirma că era inacceptabil ca într-o democrație să fie tolerate operațiunile secrete de spionaj.

Hockney începea să se neliștească văzând că atenția publicului era în scădere. Ceea ce spunea Barisov putea să pară cu ușurință pentru confrății săi din presă o simplă retorică a Războiului Rece, chiar dacă venea din partea unui renegat din KGB. De acum oamenii vorbeau între ei pe față, aproape peste tot în sală.

Simțind nevoia de a-și recuceri auditoriul, Barisov ridică privirea de pe textul scris.

– Îmi închipui că mulți dintre cei de aici se întreabă cum de a reușit KGB-ul să obțină publicarea acestor lucruri, spuse el. Vă voi da câteva exemple precise. Numele lui Laurie Pritchard este familiar celor mai mulți dintre dumneavoastră. De altfel, am citit chiar săptămâna aceasta un lung articol de-al său într-unul din ziare, în care făcea apologia sprijinului vietnamez pentru gherila comunistă din Thailanda. În acest articol, Pritchard era prezentat ca un ziarist australian trăind la Paris. De fapt, el este dintotdeauna agent sovietic și a fost denunțat de un transfug din KGB. Aceasta nu l-a făcut să dispară. Producția sa literară – sau, mai degrabă, cea a inspiratorilor săi – continuă să fie impresionantă, și nu se lovește de nici o piedică atunci când își publică articolele și cărțile. **Dacă Pritchard, care a fost denunțat public ca fiind agent KGB, poate să-și continue activitatea, ne putem închipui ușurința cu care pot acționa în presa occidentală zeci de alți intermediari cu o acoperire solidă.**

– A, Pritchard, auzi Hockney (era Pete Lawry, care vorbea cu vecinul său), ticălosul ăsta bătrân joacă de ani de zile după cum îi cântă partidul. Dacă asta a fost tot ce-a avut de spus, n-am material de-un articol.

– Pritchard e tipul care se ocupa de trimiterea unor personalități la Hanoi în timpul războiului din Vietnam, spuse un alt ziarist. Mda, este un bătrân din vechea gardă.

Hockney își aminti de prima dată când o văzuse pe Tessa, la o petrecere de strângere de fonduri la New York. Ea tocmai se întorsese dintr-o călă-

torie la Hanoi, organizată de comunistul australian Laurie Pritchard. Hockney fusese șocat să citească în aceeași zi, pe prima pagină din *World*, un articol al lui Pritchard în care acesta era prezentat ca un *ziarist liberal australian trăind la Paris*. Hockney se răsuci pe scaun, vrând să le spună confrăților care își manifestau deschis plictiseala în spatele său: «Așteptați!». Dar se răzgândi.

– Permiteți-mi acum să citez un exemplu mai recent, acela al unei operațiuni efectuate de direcția A, continuă Barisov. Îl cunoașteți cu toții pe fostul ofițer CIA Phil Kreps.

S-a auzit un murmur din partea în care stăteau ziaștii. Mahee întoarse cu zgomet o pagină din *New York World*. Mai multe persoane din public începură să vorbească între ele cu voce tare.

Președintele O'Reilly a cerut să se facă liniște. Avocatul Schein, acoperind microfonul cu mâna, se aplecă spre Barisov, rugându-l să nu țină seama de aceste încercări de descurajare.

Barisov luă o înghițitură de apă și începu.

– Phil Kreps, spuse el, se află la originea unora dintre cele mai grave atacuri care au vizat CIA. Sunt în postura de a ști că, vreme de cel puțin cinci-sprezece ani, a fost agent KGB controlat de către cubanezi.

Barisov făcu o pauză.

– Munca lui Phil Kreps, continuă el, asemenea celei a altor agenți sovietici de dezinformare din Statele Unite, a fost ușurată considerabil de existența la Washington a unei organizații numite Institutul pentru reformă. Acest organism a fost creat sub patronajul KGB-ului. Președintele său fondator, dl. Vladimir Merchant, a fost unul dintre principalii bancheri însărcinați cu plasarea fondurilor secrete sovietice în Statele Unite. Cum se numește asta aici? Spălare de bani?

Rick Adams își deschise gulerul cămășii, mângâi câteva cuvinte pe o foaie de hârtie pe care o desprinsese din agendă și i-o strecură senatorului Mahee.

Mahee aruncă o privire mesajului și ridică mâna:

– Obiectez, domnule președinte, spuse el.

– Nu văd la ce ați obiecta, răspunse O'Reilly.

– Dl. Phil Kreps este acuzat în mod grav de acest așa-zis transfug, afirmă Mahee. Or el va compărea în curând în fața acestui comitet. Aici este vorba de un demers care vizează discreditarea unui martor înainte ca acestuia să i se dea posibilitatea de a-și exprima punctul de vedere. În plus, se aduc atacuri la adresa Institutului pentru reformă, un organism căruia atât eu, cât și mulți colegi din această sală îi purtăm cel mai mare respect.

– Această obiecție este nefondată, spuse O'Reilly. Continuați, domnule colonel.

– Institutul pentru reformă, explică Barisov, a fost conceput după modelul Institutului pentru relații pașnice, care a fost în anii '40 o bază a spionajului sovietic la Washington. Operațiunile organismului modern, însă, au depășit cu mult anvergura celor desfășurate de predecesorul său. O politică abilă l-a transformat într-un centru de control al unei rețele de agenți sovietici infiltrați în Congres, în mass-media, în mediile academice și chiar la Casa Albă. Mulți dintre acești agenți ocupă astăzi posturi de mare însemnătate.

– Ce josnicie! strigă senatorul Mahee. Unde vreți să ajungeți? spuse el adresându-i-se lui O'Reilly. La o întoarcere în zilele maccarthysmului?

O'Reilly se întoarse pentru a prezenta camerei unghiul cel mai avantajos al profilului său leonin și ridică ciocănelul, în timp ce din asistență se auzea un vacarm general.

– Cred că avem datoria de a-i acorda domnului colonel Barisov posibilitatea de a se face auzit.

– Sunt total de acord, zise Luther Bolt, senatorul republican de culoare din Carolina de Sud.

– Aș dori să vă amintesc, tună O'Reilly peste tumultul general, că astăzi avem privilegiul de a ne găsi în fața unui om care și-a riscat viața pentru a ne avertiza asupra comploturilor puse la cale împotriva noastră de foști săi colegi. Până acum au avut loc trei tentative de asasinat împotriva colonelului Barisov, din momentul trecerii sale în Vest. Una dintre ele s-a petrecut ieri. După toate dovezile pe care le avem, ea țintea să-l oprească de la a depune mărturie în fața acestui comitet. Nu voi lăsa pe nimeni din această sală să-l împiedice să vorbească pe cel pe care gloanțele asasinului n-au reușit să-l reducă la tăcere.

– Gogoși, mormăi Mahee, care se întoarse la lectura ziarului său.

La Casa Albă, Cummings îl anunță pe Yankovich că se duce la toaletă. Profitând de întreruperea transmisiunii în direct pentru o pauză de publicitate, se strecură în biroul său și-i telefonă vicepreședintelui.

– E grav. S-ar părea că Barisov este gata să dea nume, îi spuse sec Cummings lui Milligan.

Pleca de la ideea că Milligan urmărise, ca fiecare de la Casa Albă, audierile televizate.

– Îl putem împiedica, îl asigură vicepreședintele. Frank Mahee a și început deja. Presa vede clar jocul lui O'Reilly, au înțeles că nu a lansat această

afacere decât pentru a face să se vorbească despre el. Nu vă neliniștiți, Perry. Editorialele de mâine vor fi de partea noastră.

– Sper să aveți dreptate.

Receptorul era umed de transpirație atunci când Cummings închise.

În sala de întruniri, Rick Adams continua să-i strecoare mesaje lui Mahee.

– Domnule colonel Barisov? întrebă O'Reilly.

– Aceasta a fost declarația pe care am pregătit-o, domnule președinte.

– Vă mulțumim. Trecem acum la întrebări.

Bătrânul senator democrat de Wyoming, care moțăia cu gura deschisă, era primul pe listă. Își citi întrebarea, de fapt un mesaj de-al lui Rick Adams pe care i-l transmisese Mahee.

– Domnule... aaaa... Barisov, începu el. Acuzațiile dumneavoastră mi se par atât de impertinente, încât aș dori să știu ce documente ați putea furniza pentru a le justifica.

S-au auzit câteva aplauze în rândurile asistenței.

Barisov își consultă avocatul. Leroy Schein acoperi din nou microfonul cu mâna.

– Trebuie să înțelegeți, spuse Barisov, că am părăsit Geneva în grabă și că în acest oraș nu puteam avea acces la dosarele Centrului din Moscova.

– Altfel spus, nu aveți nici o dovadă, continuă senatorul de Wyoming.

– Fără să vreau să vă jignesc, domnule, spuse Barisov, aș fi crezut că experiența mea de ofițer superior al KGB-ului este o garanție serioasă. Dar, dacă solicitați și documente, vă pot răspunde că am adus cu mine câteva exemplare interesante. Unul dintre ele este copia unui memoriu referitor la o conversație pe care am purtat-o acum câțiva ani la Washington cu un om care este astăzi, în țara dumneavoastră, ofițer superior în Consiliul național de securitate. Mai am și alte documente privitoare la operațiuni efectuate asupra presei și organizate prin intermediul lui Phil Kreps.

Rick Adams se aplecă spre O'Reilly, așezat în fața lui, și îi murmură ceva la ureche, Președintele comitetului păru foarte aproape de a-l zdrobi pe directorul executiv ca pe o muscă.

La celălalt capăt de pe Pennsylvania Avenue, stindardul Casei Albe era luminat ca un pom de Crăciun. Echipa de secretari care lucra pentru Sam Cody, atașatul de presă al președintelui Connor, nu putea face față apelurilor ziariştilor care, din toate colțurile țării, încercau să afle primele reacții la mărturia lui Barisov. Sătulă să audă atâtea insulte, Phyllis, cea mai veche angajată a biroului, sfârși prin a pune în legătură doi solicitanți, lăsându-i să se descurce între ei.

Sam Cody refuza să facă vreo declarație înaintea sfârșitului audierilor din ziua aceea.

În sala de reuniuni era rândul senatorului Mahee de a-i pune întrebări martorului.

– De ce ați refuzat să fiți interogată de CIA? lansă el.

Avocatul lui Barisov interveni.

– Dl. Barisov nu are de ce să răspundă la această întrebare, zise Schein. Membrii acestui comitet știu că el a fost deja supus unui interogatoriu de către serviciile aliate de informații, și că buna sa credință nu a fost pusă la îndoială. Modul în care se va prezenta aici a fost aprobat în unanimitate de comitet.

Rick Adams îi strecură un nou mesaj lui Mahee. Senatorul de California îl parcurse și clătină din cap.

– Este exact, domnule Barisov, spuse Mahee pe un ton acuzator, că anumite servicii străine de informații v-au organizat călătoria în Statele Unite și că sunteți încă sub controlul lor? *Chiar în acest moment!* insistă el.

Ascunzându-se în spatele palmei, Schein îi vorbi la ureche lui Barisov. O'Reilly interveni cu o voce tunătoare.

– I-aș fi recunoscător senatorului de California dacă ar înceta să consume timpul comitetului punând întrebări la care s-a răspuns deja.

– Dacă revin asupra acestei întrebări, domnule președinte, replică Mahee, o fac pentru că am aflat că domnul Barisov este sub controlul serviciilor secrete israeliene. Posed informația de la directorul CIA în persoană. Astăzi se cunoaște că Israelul, ca și unele țări din Europa, este ostil acestei administrații, care ține cont în sfârșit de noile realități ale situației mondiale și nu mai arată aceeași teamă irațională față de comunism. După părerea mea, este important să știm că dl. Barisov, care ne este prezentat ca un specialist în intoxicare, ne-a fost trimis de serviciile secrete străine pentru a ne intoxica.

Mahee se întoarse spre cameră cu un surâs radios, în timp ce, în asistență, grupul de la Institutul pentru reformă aplauda din toate puterile.

Ziaristul de la *World* îl bătu pe Hockney pe umăr.

– Se pare că ți-au demască omul, zise Larry triumfător.

O'Reilly, pe a cărui frunte se ivise o venă albastră, lovi cu ciocănelul în masă.

– Dacă mai continuă vorbăria, amenință el, evacuez sala.

– Domnule președinte, zise Barisov, aș dori să spun ceva care poate că ar clarifica lucrurile. În școlile KGB de astăzi, recruții învață care sunt pun-

ctele tari și slăbiciunile serviciilor de informații occidentale pe care le vor avea de înfruntat. Timp de mulți ani, foștii mei colegi n-au putut crede că inamicii noștri principali, Statele Unite, deposedaseră CIA de toată puterea. Atunci când am aflat că Agenția numise un responsabil care să comunice cu publicul în privința operațiunilor secrete, am crezut că era o glumă. Eram convinși că în spatele perdelei de fum se găsea o altă CIA, cu adevărat secretă, în care nu reușiserăm să pătrundem. Astăzi, KGB-ul a ajuns la concluzia că în spatele perdelei de fum nu se găsește altceva decât fum, iar studenții de la KGB învață că CIA a fost cu adevărat deposedată de putere, că SIS-ul britanic este un vulpoi viclean și bătrân care și-a pierdut aproape toți dinții, că francezii mai sunt încă periculoși și că inamicii noștri cei mai periculoși sunt israelienii.

Senatorul evreu din Connecticut, un liberal care votase legea care cerea Agenției Centrale de Investigații să dea seamă în fața Congresului despre toate contactele cu serviciile străine de informații, simți brusc că scaunul îi era incomod și își schimbă poziția.

– Vă mulțumesc pentru această precizare importantă, domnule Barisov, spuse solemn senatorul Mahee, cu privirea ațintită asupra unei camere de televiziune. Ceea ce tocmai ați spus confirmă cele declarate de mine, adică faptul că serviciile străine de informații încearcă să însuflețească Războiul Rece.

Încă o dată, O'Reilly luă atitudine:

– Trebuie oare să vă reamintesc, spuse el, că domnul colonel Barisov este urmărit de ucigașii KGB-ului? N-ar mai fi în viață în ziua de azi fără ajutorul anumitor colaboratori. Dacă noi ne-am castrat serviciile de spionaj, poate domnul senator de California să-i acuze pe prietenii noștri din străinătate că fac treabă în locul nostru? Îi poate dumnealui reproșa colonelului Barisov că a avut încredere, pentru a-și asigura securitatea, în niște prieteni mai siguri decât noi?

Cu un gest al mâinii, senatorul Mahee a făcut semn că a terminat.

– Timpul repartizat senatorului de California a expirat, anunță O'Reilly. Are cuvântul delegatul din Carolina de Sud.

Luther Bolt își ridică privirea de pe notițe.

– Cred că ar fi util, pentru a reveni la dezinformarea despre care colonelul Barisov a venit astăzi să ne vorbească, să-l rugăm să ne explice modul în care fostul său serviciu a intervenit în evenimentele din Arabia Saudită, declară el.

– Prăbușirea conducerii saudite s-a produs după plecarea mea din KGB, răspunse Barisov, așa că nu sunt în postura de a vorbi despre rolul jucat de

foștii mei colegi. În schimb, am fost implicat direct în revoluția iraniană și pot spune că unele dintre tehnicile care au fost utilizate atunci asupra mijloacelor de informare în masă au fost folosite apoi, pe o scară mai largă, și în Arabia Saudită.

– Aș dori fapte, domnule Barisov, nu generalități.

De pe băncile rezervate presei, Hockney îi aruncă senatorului de culoare o privire recunoscătoare. În sfârșit, Barisov urma să explice evenimentele care aproape că îi distruseseră cariera de ziarist, confirmând ceea ce Hockney afirmase în celebrul său articol din *Reader's Companion* – iar cuvântul rusului avea, în acest domeniu, mai multă greutate decât cel al ori-cărui occidental.

– Vă amintiți fără îndoială, continuă rusul, că acea campanie de dezinformare care viza izolarea șahului și privarea lui de sprijinul Occidentului a durat ani de zile. Ea era condusă de direcția A. Am reușit să-l facem pe suveranul iranian să pară un tiran sângeros, pe când regimul său era relativ blând în comparație cu acelea ale vecinilor. Campania noastră a fost condusă cu o asemenea eficiență în mass-media occidentale, încât nu am avut nevoie să lansăm atacuri directe, ci, dimpotrivă, am reușit să menținem imaginea unor relații cordiale până în momentul în care răsturnarea a părut inevitabilă.

Domnul senator dorește fapte. Ei bine, vă voi da un exemplu asupra felului în care fostul meu serviciu a aplicat metodele iraniene în Arabia Saudită: înregistrarea difuzată de mediile americane în care regele Ahmed putea fi auzit, la puțin timp după fuga sa în munți, punând la cale războiul civil cu un agent CIA. Această înregistrare seamănă mult cu aceea pe care am fabricat-o de la cap la coadă – și aceasta la instrucțiunile mele – în care șahul pregătea o contrarevoluție împreună cu generalii săi.

– Cum ați reușit să faceți ca aceste înregistrări să fie difuzate? întrebă Bolt. Înregistrarea din Iran a ținut prima pagină a ziarelor americane timp de trei zile. Înainte ca expertii să afirme că era vorba de un fals, pagubele au fost deja produse.

– Nu a fost greu, explică Barisov. Prin intermediul partidului Tudeh din Berlinul de Est, am transmis banda studenților iranieni din Texas. Aceștia au oferit-o unui post local de radio, explicând că provenea de la un dezertor din Savak, poliția secretă a șahului. Celelalte posturi de radio au preluat înregistrarea. **Dezmințirile care au urmat nu au schimbat nimic.** Ceea ce contează este socul inițial, și nu ceea ce se spune după

– Spuneți că veți da nume, îi aminti lui Barisov senatorul de culoare.

– Desigur, spuse rusul. Dar aș dori să insist, domnule președinte, asupra anvergurii operațiunilor de intoxicare conduse de KGB. Atunci când mi-am... ăăă... părăsit serviciul – Barisov, la fel ca și concetățenii săi trecuți în Vest, nu suporta să vorbească despre «dezertare» – direcția A efectua între cinci și șase sute de operațiuni pe an.

– Asta înseamnă aproape două pe zi, remarcă Luther Bolt neîncrezător. Exista un plan de ansamblu în care să se înscrie toate aceste operațiuni? întrebă el.

– Evident. Primeam instrucțiuni de la Kramar, de la Centrul din Moscova.

Unul dintre membrii comitetului îi spuse ceva la ureche lui O'Reilly.

– Kramar, explică Barisov, ocupa, și încă ocupă, o poziție singulară la Centru. Nu este răspunzător doar de campaniile de intoxicare în sensul cel mai larg – ceea ce se numește oficial «măsurî active» – ci și de un anumit număr de operațiuni de infiltrare deosebit de importante și delicate. Infiltrarea constituie nucleul acestui plan pe termen lung care vizează înfrângerea Occidentului și ceea ce se numește codificat planul Azev, după numele celebrului agent dublu al țarului.

– Vorbiți-ne despre planul Azev, spuse senatorul Bolt.

– Uniunea Sovietică a urmat mai multe căi paralele pentru a încerca să obțină supremația asupra alianței occidentale. Printre aceste căi, trebuie să remarcăm dezvoltarea vertiginoasă a mașinii rusești de război, sau străduința sistematică de a priva Occidentul de acces la resursele petroliere sovietice și la materiile prime ieftine. Cea de-a treia linie de acțiune consta în infiltrarea agenților și a persoanelor de încredere cu acces la anumite posturi-cheie din societățile occidentale, în special în mediile de informare.

– Aceasta era un fel de coloană a cincea sovietică? întrebă senatorul Bolt, care simțea nevoia unor lămuriri.

– Ceva în genul acesta. Acum, dacă mă întrebați care a fost lucrul cel mai important realizat atât pe planul intoxicării, cât și al infiltrării, la care am participat personal în perioada în care am fost la post în Statele Unite, aș spune că este treaba făcută de Institutul de reformă de aici, din Washington. Prin intermediul acestui organism, direcția A a putut să acționeze asupra mijloacelor de informare în masă și să influențeze reacțiile Congresului față de politica sovietică. De asemenea, a slujit drept bază pentru recrutările de agenți de influență la Washington, în ultimele trei administrații.

– Domnule președinte! strigă Adams, sărind în picioare.

Estima că era mai bine să creeze dezordine decât să-l lase pe Barisov să-și continue mărturia transmisă în direct la televiziune.

– Nu aveți de ce să interveniți, domnule Adams, mugi O'Reilly în microfon. Vă rog să vă așezați.

Ultima frază se pierdu în vacarmul sălii.

– Domnule președinte! strigă mai tare Adams.

– Domnule președinte! interveni senatorul Mahee.

– Domnule președinte! (Adams gesticula cu pumnul) Mai mulți membri ai acestui comitet, printre care și eu, întreținem legături cu Institutul.

O'Reilly agita amenințător ciocănelul.

– Repet că nu aveți de ce să interveniți.

– Senatorul Harmon, urlă Adams fără să țină cont de vorbele președintelui, este unul dintre membrii fondatori ai Institutului.

– Așezați-vă sau părăsiți sala, ordonă O'Reilly.

– Domnule președinte! (vocea lui Adams mai urcă în intensitate cu câțiva decibeli) Vicepreședintele Statelor Unite încurajează activitatea Institutului încă de la crearea acestuia. Cum putem să-l lăsăm pe un obscur agent sovietic sub control sionist să continue să mintă astfel națiunea care ne prirește și ne ascultă?

Adams avu un gest teatral în direcția camerelor de televiziune.

– Domnule președinte! interveni pentru prima oară Abe Zwislocki, senatorul evreu din Connecticut. Protestez contra limbajului directorului executiv al comitetului. Propun ca domnul Adams să fie rugat să părăsească sala.

– Aprob, spuse Luther Bolt pe un ton tăios.

– Domnule Adams, anunță O'Reilly. Acesta este ultimul meu avertisment. Ori vă așezați și tăceți, ori veți fi scos din încăpere.

Adams se așază, iar vociferările asistentei se potoliră.

– Domnule președinte, reluă Luther Bolt. încă mai am cuvântul?

O'Reilly încuviință din cap, ștergându-și fruntea.

– Domnule Barisov, spuse senatorul de culoare, poate acum veți face cunoscute comitetului numele agenților sovietici care au fost controlați la Washington prin intermediul Institutului.

Barisov așteptă să se facă liniște în sală.

– Fostul meu serviciu a menținut contacte directe cu un număr de membri și foști membri ai Institutului, printre care era, desigur, și fondatorul și principalul contribuabil financiar, Vladimir Merchant. Alții au fost controlați prin intermediari, în special cubanezi. De exemplu, am primit adesea la Moscova rapoarte de la stația DGI din New York, trimise prin unul dintre cei mai

buni agenți ai noștri; numele lui de cod este Ricardo; a fost recrutat de către cubanezi. Se bucura de întreaga încredere a comitetului senatorial însărcinat cu probleme de spionaj și avea acces la cele mai secrete informații.

Foarte repede, Rick Adams murmură ceva la urechea senatorului Mahee.

Mahee ridică mâna.

– Obiectez, domnule președinte.

– Nu aveți nici un motiv de a obiecta, decretă O'Reilly. Domnul senator de Carolina de Sud are în continuare cuvântul.

Luther Bolt se aplecă înspre microfon și spuse cu o voce profundă de bariton:

– Domnule Barisov, cine este acest Ricardo care are acces la documentele secrete ale comitetului?

Netezindu-și pe spate părul aspru și grizonat, Bolt părea să aibă cu zece ani mai puțin – nimeni nu i-ar fi dat cincizeci și cinci, cât avea. «E ciudat, își zise Hockney, că Luther Bolt e acela care pune întrebările potrivite.» Nepot de sclavi, Bolt militase pentru drepturi civice alături de Martin Luther King, apoi se separase de grupul de culoare din Congres atunci când Andy Young legitimase masacrul misionarilor din Rhodesia și declarase că fanaticul ayatollah Khomeyni, conducătorul religios iranian, era «un fel de sfânt».

«Al cărei biserici? întrebare în public senatorul din Carolina de Sud. Nu e vorba de a mea, în nici un caz.»

Deși laic, Bolt era un predicator pasionat.

– Agentul cu numele de cod Ricardo, începu Barisov, se găsește în această sală.

Cu brațul întins, degetul său desenă încet un arc de cerc pornind de la dreapta spre stânga; se opri asupra lui Rick Adams.

– Iată-l declară rusul.

Bolt se aplecă în față pentru a vedea pe cine indica Barisov. Livid, Adams se ridică pe jumătate.

– Vă referiți la domnul Adams? întrebă Bolt pentru confirmare.

Barisov încuviință din cap.

Cu buze tremurânde, Adams strigă:

– Mincinos nenorocit!

Sa scurs un moment de tăcere înainte ca sala să explodeze din nou într-un vacarm teribil. Un tânăr cu părul valvoi se repezi la Barisov, încercând să-l agate din spate. A fost stăpânit de agenții de securitate și scos din sală.

Președintele Connor privea scena pe ecranul televizorului din sala Consiliului, în compania celor mai apropiați consilieri ai săi.

Arnaud de Borchgrave și Robert Moss. *Iceberg*
(J.C. Lattès și Librăria Jules Tallandier, 1980)

Vladimir Volkoff imaginează în le Montage¹ (Marele Premiu pentru Roman al Academiei Franceze, 1982) recrutarea unui viitor agent de influență (Aleksandr Dmitrici Psar) de către un ofițer KGB, Iakov Moiseici Pitman. Cei doi stau pe frontonul Himerelor care unește cele două turnuri ale catedralei Notre Dame din Paris.

– Aleksandr Dmitrici, reîncepu Pitman pe alt ton – uneori i se adresa celui mai tânăr cu prenumele-patrim de curtoazie – știți dumneavoastră care este cea mai veche meserie din lume?

– Da, dar dacă aveți de gând să terminăm priveghiul într-o casă de toleranță, duceți-vă la naiba.

Pudibonderia exprimării se potrivea cu atitudinea întotdeauna crispată a lui Alexandr.

– Vă înșelați. Pentru a merge acolo unde spuneți dumneavoastră, trebuie totuși să știți adresa. Aceasta este o glumă de-a ofițerilor de informații. Vrem să credem că meseria noastră este cea mai veche din lume.

Aleksandr privea drept în fața lui.

– Înțeleg. Azi ați decis să mă recrutați de-adevărat. Dar de unde știți că sunt dotat pentru munca aceasta sau, pur și simplu, că mă interesează? Nu vreau cu nici un chip să vă jignesc, Iakov Moiseici, dar pentru mine meseria asta miroase a poliție murdă. Trimiteți-mă să rup oasele cuiva, m-aș pricepe mai bine la asta. Dacă nu mă înșel, Lisenko a demonstrat ereditatea caracterelor dobândite, iar familia mea nu face altceva de douăzeci de generații încoace. Presupun că un bolșevic nu mi-ar reproșa-o. Aș spune chiar că acesta este punctul în care ne-am înțelege cel mai bine, pe barba burghezilor.

– So încaseze în figură este la îndemâna oricărui imbecil. Îmi închipui că este deja o satisfacție mai mare să le-o tragi altora, replică Pitman, scuzându-se cu un zâmbet pentru grosolănia termenului. Dar nu mai trăim în vremea prințului Serebrianii sau a *bogăților*: pe vremea aceea, o conștiință

1. Aici, montage = punere în scenă – n. tr.

simpluță și o măciucă zdravănă ajungeau pentru a câștiga un război. Din nefericire pentru ambițiile dumneavoastră, viitorul nu mai aparține unei arte a războiului atât de rudimentare. Americanii au bomba atomică, noi o s-o avem în curând. Rezultat: nu se mai poartă ruperea oaselor. Al! Or să fie întotdeauna, pe ici pe colo, lovituri de forță soldate din păcate cu morți, acte de eroism și desigur atrocități, dar fără consecințe reale: schimburi de pi-oni în avanposturi, partide de skanderberg, nimic mai mult. Adevăratul război modern, Aleksandr Dmitrici, nu va provoca decât puține decese, nici o tortură și nici o pagubă materială. El va fi perfect economic și îi va permite învingătorului să stăpânească teritorii și popoare mai îndeaproape decât a făcut-o vreun rege vreodată. Trăim, dumneavoastră și cu mine, în zorii dezvoltării unei arme noi, care este cu atât mai eficientă cu cât nu ucide. Dacă vreți să purtați un război rentabil, trebuie să renunțați la visurile dumneavoastră cu răni și oase rupte și să deveniți un ofițer al acestei cavalerii. (Pitman era sincer emoționat și conta pe această sinceritate pentru a transmite emoția și celui-lalt). Desigur, sunteți liber să nu mă urmați pe calea pe care v-o arăt, dar veți vedea peste douăzeci sau treizeci de ani că astăzi aveam dreptate: armatele sunt mai numeroase și mai bine echipate ca niciodată și de aceea nu vor mai lupta. Vor fi ca niște săbii imense ținute întotdeauna în teacă.

– Deci înțelesesem bine, vreți să mă faceți agent de informații.

– Aleksandr Dmitrici, acum o să vă fac o destăinuire. Ceea ce dumneavoastră desemnați cu un termen aproximativ «informații» se prezintă sub două aspecte...

– Știu: spionajul și contraspionajul.

Pitman surâse cu indulgență.

– Spionajul și contraspionajul sunt două momente ale aceluiași aspect, care este departe de a fi neglijabil, dar rămâne, totuși, simplist. A încerca să știi ce face adversarul, a-l împiedica să afle ce faci tu – toate acestea sunt o activitate destul de pasivă. Lucrurile încep să devină interesante din momentul în care tu ești acela care îi sugerează adversarului intențiile pe care va încerca pe urmă să le pună în aplicare. Închipuiți-vi-l pe Kutuzov conducând Marea Armată prin intermediul lui Napoleon, sau, întrucât sunteți fiu de marină, pe Rojdestvenski în fruntea flotei japoneze de la Tsushima¹. Nu v-am trezit pofta?

1. În strâmtoarea dintre insulele Tsushima a avut loc în 1905 o bătălie navală între ruși (conduși de amiralul Rojdestvenski) și japonezi (amiralul Tojo), care s-a soldat cu înfrângerea totală a flotei rusești venite din Marea Baltică să ajute la deblocarea asediului de la Port-Arthur – n. tr.

Tânărul Aleksandr ridică privirea; ochii săi câprui păreau acoperiți cu un văl. Spuse din vârful buzelor:

- Treaba asta ar putea fi distractivă.

- Acesta este ceea ce numim noi aspectul activ al operațiunilor secrete care poartă numele generic de informații.

- Și credeți că se poate cu adevărat...

- **Tovarășul Mao Tze-Dun spune că trebuie să se «toarne în formă» conștiința maselor adverse:** în măsura în care noi suntem aceia care am conceput forma, îi avem apoi la îndemâna noastră. (Pitman se prefăcu că ezită). La urma urmelor, nu văd de ce nu v-aș dezvălui că deosebim cinci procedee care permit ca adversarul să fie făcut să acționeze așa cum dorim noi.

În primul rând este vorba de propaganda albă, care se joacă în doi și constă doar în a repeta «Sunt mai bun decât tine» de milioane de ori. În al doilea rând, propaganda neagră, care se joacă în trei: se pun pe seama adversarului afirmații fictive concepute pentru a-l deranja pe un al treilea. Pe urmă vine intoxicarea, care se poate juca în doi sau trei: aici, înșelăciunea se produce prin metode mai subtile decât acelea ale minciunii; de exemplu, nu v-aș furniza informații false, dar aș face în așa fel încât să mi le furați. În sfârșit, avem dezinformarea, cuvânt pe care-l folosim și pentru a desemna toate aceste metode la un loc. În sens restrâns, dezinformarea este pentru intoxicare ceea ce este strategia pentru tactică.

Pitman se opri. Privea, Sena, oglindă care-și pierdea luciul. Un vaporas plin de turiști cu haine pestrițe ajunsese în dreptul unei penișe pe care erau puse la uscat un șir lung de cămăși și o ghirlandă de chilofi.

- Și în al cincilea rând?

Peștele începea să muște din nadă.

- Cea de-a cincea metodă este secretă, Aleksandr Dmitrici. Suntem singura putere mondială care a pus la cale anumite procedee... Dacă vi le-aș dezvălui ar fi ca și cum v-aș fi livrat, acum cinci ani, secretele bombei atomice.

- În cazul ăsta, înseamnă că nu-mi spuneți nimic, zise tânărul Aleksandr, recăpătându-și răceala.

Pitman își reglă tirul.

- Doar un cuvânt: acest al cincilea procedeu poartă numele de influență, și în comparație cu ea celelalte patru nu sunt decât o joacă de copii. În privința asta o să vă spun un lucru care s-ar putea să vă șocheze. Vă amintiți fără doar și poate cuvintele lui Karl Marx: «Vremea revoluțiilor înfăptuite de...

- Minorități conștiente aflate în fruntea maselor inconștiente a trecut». Știu bine această tablă a înmulțirii.

Pitman cobori ușor vocea.

- Ei bine, nu mai este adevărat.

- Profetul a zbârcit-o?

- El avea dreptate în timpul său, dar acest timp s-a dus demult. Știința sociologiei a făcut progrese, și acum știm că o revoluție poate fi declanșată nu doar pornind de la unele condiții socio-economice obiective, ci și de la o opinie publică făcută să creadă că acestea există, chiar și în pofida evidenței.

- Vreți să spuneți că nu mai avem nevoie de găini care să clocească ouăle pentru că avem incubatoare?

- Vreau să spun că avem acum incubatoare care nu doar clocesc, ci fac și ouă. După Karl Marx, revoluția corespundea unui anumit moment istoric determinat de o evoluție prealabilă, ea trebuia să înlocuiască o ordine veche cu alta nouă al cărei program fusese deja formulat, și constituia în mod necesar un episod violent, o convulsie a istoriei. Toate acestea nu mai corespund realităților secolului XX.

Pitman nu crezuse niciodată în convertirea lui Aleksandr la marxism: tânărul Psar ar fi intrat cu mai mult entuziasm într-un sistem în care patriarhul din Trier¹ ar fi fost supus revizuirii.

- La ora actuală, noi declanșăm «momentul istoric» agitând clopoțelul lui Pavlov, lucru pe care Marx nu putea să-l prevadă. Am descoperit că nici o «nouă ordine» nu poate fi propusă în schimbul celei vechi, deoarece va consitui imediat o țintă. Sincer vorbind, nimic nu ne deranjează mai mult decât partidele comuniste străine - corporațiile, cum le numim noi - care spun oricui vrea să le audă că Uniunea Sovietică este un paradis: nu este un paradis, este ușor de demonstrat, iar inamicii noștri o fac fără greșală. Credem că va deveni un paradis, dar pentru aceasta este nevoie de credință, și nu-i putem cere majorității să sacrifice o societate pe care o cunoaște într-un pariu de felul acesta. **Ceea ce trebuie făcut este să discredităm vechea ordine fără să propunem nimic în schimb: doar atunci când va fi absolut incapabilă să se apere vom putea introduce noua ordine.** În sfârșit, nimic nu este mai demodat decât schema conform căreia se face mai întâi propagandă și apoi se declanșează o insurecție. În realitate, teroarea este indispensabilă, dar numai pentru a amorsa explozia care nu are de ce să fie violentă. Karl

1. Karl Marx s-a născut la Trier în 1818 - n. tr.

Marx încă se mai gândea la binomul enciclopediști-iacobini, dar noi am făcut progrese: acum, terorismul nu mai este util decât pentru a ne furniza ocazia de a ne exercita influența, și aceasta grație unor mijloace tehnice la care Karl Marx nici nu visa: mass-media.

În Evul Mediu, asasinarea unui individ, să spunem a unui prinț, putea transforma istoria unei țări; apoi au intrat în scenă popoarele, și acest tip de acțiune localizată n-a mai slujit la nimic; astăzi ne îndreptăm cu pași mari spre o societate în care individul va fi din nou hotărâtor, nu din cauza propriilor sale calități, ci prin simplul efect al informației. Nu știu dacă vă dați seama: fizionomia umană, care a fost deja multiplicată de fotografia de presă și de cinema, va mai fi multiplicată încă o dată, în sfertul de secol care va urma, de către televiziune. Nu cred că mă înșel: în douăzeci și cinci de ani, luarea unui ostatic sau asasinarea unui inocent vor avea mai mult răsunet decât un război colonial din secolul al XIX-lea.

Acesta este trenul pe care-n-aș vrea să-l pierdeți, Aleksandr Dmitrici.

Aleksandr își prezenta fața osoasă și palidă acestui Paris care părea să urce mereu înspre el rămânând, de fapt, în același loc. Pe măsură ce după-amiaza se scurgea, adolescentul vedea din ce în ce mai clar că asista la începutul unuia dintre marile dueluri ale vieții sale.

Miza lui era întoarcerea care, dintr-o dorință, devenise o datorie. Și apoi mai erau și alte interese care să-i bântuie imaginația pe cât de clocotitoare, pe atât de închistată într-o răceală căutată. Dacă într-adevăr psihologia și sociologia modernă permiteau să se domnească asupra sufletelor... tânărul Psar nu era omul care să refuze riscurile.

– Mi se pare destul de ciudată, spuse el, această... influență.

Pitman își îndreptă nasul mic și rotund spre cer. Căuta fraze sentențioase și misterioase. Știa că în acest stadiu trebuia mai degrabă să întrige decât să instruiască, dar, în același timp, prins de pasiunea arzătoare a noului, dorea din tot sufletul să i-o transmită acestui băiat care îi inspira afecțiune, chiar simpatie, și o anumită formă de respect.

– Am primit de la Departament, zise el în sfârșit, un manual conținând doctrina noastră sau, cel puțin, ceea ce le putem comunica agenților noștri. Acest manual a fost scris de către șefii noștri, în special, după câte cred eu, de cel mai mare dintre ei. Poate într-o zi o să aveți, ca și mine, plăcerea de a-l întâlni.

Pitman scoase o exclamație naivă de adorație:

– Când spun cel mai mare, e în ambele sensuri.

Văzu silueta binefăcătorului său apărând în fața lui, la fel de înaltă ca frontonul Himerelor, la fel de înaltă ca săgeata cupolei de la Notre-Dame,

încă și mai înaltă. Matvei Matveici ținea lumea în căușul palmei. Și, cu toate acestea, nu era el cel mai draguț dintre oameni?

– Manualul său se numește *Vademecum-ul unui agent de influență*. El glumește: *Quo vadis? Mecum*, băiete, *mecum*! Și vă face semn cu degetul. Bineînțeles, noi *vadăm* toți *secum*, cum e și normal.

Pitman fusese întotdeauna sensibil la emoțiile generoase ale apotezei, deși latina lui lăsa de dorit.

– Și acest *Vademecum*... ?

– Cred că n-ar fi crimă mai mare... (Pitman, pe jumătate perfid, pe jumătate candid, se sprijinea pe propriile sale slăbiciuni, ca un mare negociator ce era)... decât să vă dezvălui că... uitați-vă, privind această himeră cu trei capete, mi-am dat seama că seamănă extraordinar cu noi. Doctrina noastră este unică, însă se prezintă sub o formă triplă. Esențialul, după cum v-am spus deja, este că nimic din tot ceea ce facem nu poate fi întreprins în mod direct. Ați văzut acest clopot: ca să sune, nu trebuie lovit cu pumnul, ci tras cu ajutorul unei frânghii. Frânghia noastră, Aleksandr Dmitrici, este lungă, foarte lungă, iar fără ea noi nu am fi nimic, așa cum un om care ar încerca să facă să sune acest clopot lovindu-l n-ar face decât să se rănească la degete.

– Doctrina voastră nu poate ține de o sfoară.

Pitman ghicea că Aleksandr recurgea la șiretenie pentru a-l face să vorbească; Aleksandr ghicea că Pitman ghicise. Mai ghicea și că Pitman vroia să-i trezească curiozitatea și că pentru aceasta avea nevoie să-l inițieze, cel puțin până într-un anumit punct. Pe de altă parte, Pitman ghicea că Aleksandr dorea să afle mult și să promită puțin, dar nici unul dintre ei nu era incomodat de acest joc.

– Nu, recunosc Pitman, nu de o sfoară.

Era încă foarte tânăr, lucru de care Aleksandr nu-și dădea seama: pentru el, treizeci de ani era deja o vârstă venerabilă. Nu și pentru Pitman, care simțea, așa cum spusese, zorii unei aventuri grandioase. Avea îndoieli asupra capacităților lui Aleksandr Psar, dar nu și asupra propriei sale credințe. Desigur, în cursul acestei prime inițieri se ferise să depășească limita permisă, dar, de vreme ce era permisă, de ce să n-o atingă? Nu stăpânul său, omul-munte, ar fi fost cel care să i-o reproșeze.

– Doctrina noastră, așa cum este expusă în *Vademecum*, constă în trei arhetipuri, deși cuvântul arhetip nu face parte din vocabularul nostru. Să spunem în trei articulații, în trei imagini. Aceste imagini sunt în același timp atât de secrete încât nu ar trebui să vi le dezvălui și atât de prețioase încât nu mă pot împiedica s-o fac. În ciuda tuturor diferențelor dintre noi, noi doi

avem rădăcini comune: Rusia, credința noastră politică... Știm amândoi că Rusia roșie este aceea care va salva lumea. Și mai este un lucru: acest fapt cât se poate de simplu că în această după-amiază stăm amândoi, împreună, să privim același peisaj, să resimțim aceeași admirație și aceeași înstrăinare de țară. Ne-am imbarcat pe același vapor. Și lucrul acesta era prevăzut din totdeauna.

Pitman era exaltat, și știa că era bine să fie (până la un anumit punct), iar Aleksandr, deși tânăr, știa că Pitman n-ar mai fi fost exaltat dacă n-ar fi vrut. În privința vaporului, era adevărat: în acel loc, între cer și pământ, pe o pasarelă înaltă, agățat de o navă, se simțea ca pe arca ezoterică a lui Noe. Aleksandr tăcea, știind că, dacă punea întrebări, Pitman ar fi avut ocazia de a refuza să-i răspundă; Pitman înțelegea că această tăcere nu se datora indiferenței, ci șireteniei, și decisese să hrănească această viclenie bob cu bob.

– Aș putea să vă mai spun câte ceva despre aceste trei arhetipuri, dar apoi va trebui – sunt sigur că un om atât de generos ca dumneavoastră mă va înțelege – va trebui să-mi dați cuvântul, să încheiem un acord... Astăzi ar fi o zi foarte convenabilă pentru a o face.

Fără să vrea, Aleksandr căută cu privirea sudul, Sainte-Geneviève, mormântul, sicriul, corpul acela.

– Cele trei arhetipuri sunt... începu Pitman.

Ceea ce era pe cale să spună i se părea atât de frumos și de plin de semnificații, încât își închise ochii pe jumătate și se opri o secundă, de data aceasta nu din calcul, ci din respect și dintr-un fel de senzualitate.

– ...Pârghia, Triunghiul și Sârma.

Aleksandr fu uimit. Aceste imagini i se păreau cât se poate de banale.

– O să dezvolt puțin subiectul, zise Pitman, tulburat de propria sa evanghelie.

Porumbeii zburau jos de tot. Sena pustie reflecta norii în trecere. Cocioabele din capătul pieței se pregăteau de culcare.

– Cea dintâi imagine este Pârghia. Cu cât distanța este mai mare între punctul de sprijin și cel de aplicație, cu atât se poate ridica o greutate mai mare, la aceeași forță depusă. Trebuie să rețineți că distanța este esențială pentru pârghie, și că este important ca aceasta să crească, și să nu se micșoreze niciodată. De aici rezultă că în domeniul influenței nu trebuie niciodată să acționăm noi înșine, ci printr-un intermediar sau, de preferință, printr-un lanț de intermediari. O să vă dau un exemplu istoric, pentru că marii oameni din trecut au intuit uneori metodele noastre, deși nu le-au reunit niciodată într-o doctrină. Filip Macedoneanul dorește să ocupe Atena. Va folosi

el propaganda albă: «Voi, atenienii, veți fi mai fericiți dacă vă veți lăsa conduși de mine»? Nu: se mulțumește să infiltreze partidul pacifist al lui Eubul, și Atena îi cade la picioare ca un fruct copt. Acest partid a fost pârghia lui Filip. De altfel, folosirea pacifiștilor a devenit o metodă clasică, o veți afla dacă veți urma cursurile noastre: **atunci când se dorește acapararea unei țări, se creează un partid al păcii, care este făcut popular, și un altul războinic care se discreditează singur, căci puțini oameni raționali pot dori războiul.**

– Când eram mic, mulți părinți francezi refuzau să le dea băieților lor jucării războinice. Bieții copii au crescut fără soldățești de plumb, fără puștile Evrika.

– Propaganda pacifistă din Franța era o operațiune de influență condusă de către Hitler care, în Germania, întreținea cultul armatei. Rezultat: înfrângerea rușinoasă din 1939.

– Iar noi suntem pe cale de a face același lucru, la o scară mai mare, cu apelul de la Stockholm?

Pitman își suflă în pumni pentru a se încălzi.

– Ați văzut afișul reprezentând o mamă ținându-și fiul în brațe, cu sloganul: «Să luptăm pentru pace»?

– Desigur.

– E o idee a Departamentului nostru. În Uniunea Sovietică, pentru a susține aceeași chemare, avem un afiș cu același slogan, dar știți dumneavoastră ce reprezintă? Un soldat al Armatei Roșii cu o mitralieră în mână.

– Afișul reprezintă pârghia?

– Nu! Pârghia este naivul care privește afișul și își însușește mesajul; de exemplu, ziaristul de bună credință care, crezând în virtuțile păcii, nu se poate împiedica să creadă în sinceritatea oricui o proslăvește. **Știți că putem foarte bine să strigăm un lucru și să facem contrariul: dacă strigătul este destul de puternic, nu este remarcat decât el, dacă opinia publică a fost pregătită în mod corespunzător, iar fapta nu mai este băgată în seamă.** De aceea presa este pârghia ideală, și la fel vor fi în curând și celelalte mass-media. O dată făcută pregătirea, nici măcar nu mai este nevoie de dirijarea informației: aceasta este lăsată să «rezoneze». De exemplu: v-ați hotărât să semănați teroarea într-o anumită populație. Provocați un act terorist izolat. Presa conservatoare se dezlănțuie pentru a condamna acest act. Dar, cu cât îl condamnă mai tare, cu atât îi dă mai multă importanță, așa că, până la urmă, ea ajunge să lucreze pentru dumneavoastră.

Până în acea zi, Aleksandr se crezuse un mare scriitor de perspectivă. De altfel, nu doar de perspectivă: scrisese deja poezii, nuvele, două romane

de care era mulțumit. Dar Pitman îl făcea să descopere dintr-o dată un alt domeniu, care i se părea cu mult mai tentant. Cât de sărac pare teatrul de umbre al personajelor imaginare, atunci când pot fi puse în scenă asasinat și iubiri adevărate! Ce regat poate fi mai minunat decât acela al sufletelor și al dorințelor? Ce poate fi mai savuros decât să i se ia fluierul lui Guildenstern pentru a-i face să danseze pe Hamlet și danezii săi?

– În concluzie, zise Aleksandr, căutând un ton ironic fără a-l găsi însă, cântărețul din fluier din Hameln era membru al Departamentului dumneavoastră.

– Doar că ambițiile noastre sunt mai nobile decât de a deratiza lumea. Gândiți-vă ce bine e că noi suntem cei care am descoperit această muzică de fluier, și nu capitaliștii. Știți, Aleksandr, nu cred că este vorba de o întâmplare. La urma urmelor, o anume cantitate de determinism și o anume cantitate de Providență nu sunt cumva același lucru?

– Mi-ați spus că opinia publică trebuie pregătită pentru ca asemenea acțiuni să reușească. Cum o faceți, Iacov Moiseici?

Pitman suspină; urma să mai arunce încă din lest.

– Prin procedeul informației tendențioase. Pentru aceasta ne infiltrăm într-un ziar respectat de public. Dacă ne ferim să-l compromitem în mod deschis, întreaga presă se va lua după el și va multiplica la infinit ideile furnizate de noi.

– Și această informație tendențioasă constă în...?

– Aleksandr luase un aer degajat. Pitman se prefăcu că a căzut în capcană.

– *Vademecum*-ul dă zece rețete pentru compunerea informațiilor tendențioase. Ați vrea să cunoașteți aceste zece rețete?

– M-ar interesa.

– *Contra-adevărul neverificabil, amestecul adevărat-fals, deformarea adevărului, modificarea contextului, atenuarea cu varianta sa: adevărurile selecționate, comentariul accentuat, ilustrarea, generalizarea, părțile inegale, părțile egale.*

– Ați putea să-mi dați câteva exemple?

– Voi încerca să refac expunerea îndrumătorului meu din timpul stagiului. «Presupuneți, spunea el, faptul istoric următor: Ivanov își găsește soția în patul lui Petrov.» (Aleksandr se încordă; nu-i plăceau glumele vulgare. Bine, francezii nu se puteau lipsi de ele, dar spera să scape de asta cu un rus; se vede că greșise: Pitman avea un zâmbet deocheat.) «Vă voi arăta diferitele moduri în care puteți trata acest subiect dacă, dintr-un anumit motiv politic, vreți să-l prezentați într-o manieră tendențioasă.

Primul caz. Nici un martor. Publicul nu știe ce s-a întâmplat și nu are nici un mijloc de a se informa. Anunțați pur și simplu că Petrov este cel care și-a găsit nevasta în patul lui Ivanov. Este ceea ce numim un *contra-adevăr neverificabil*.

A doua rețetă. Există martori. Scrieți că Ivanovii nu se înțeleg prea bine și admiteți că, sâmbăta trecută, Ivanov și-a surprins nevasta cu Petrov. Este adevărat, adăugați dumneavoastră, că, cu o săptămână în urmă, Ivanova își surprinsese soțul cu Petrova. Acesta este procedeul *amestecului adevărat-fals*. Desigur, proporțiile pot varia. Atunci când vor să «pună la părnănt» adversarul, tipii care se ocupă de intoxicare dau până la 80% de adevăr față de 20% de minciună, pentru că la nivelul lor este important ca un fapt precis să fie reținut ca adevărat. Noi ceilalți, dezinformatorii și agenții de influență, ne jucăm cu cantitățile și credem, dimpotrivă, că un singur fapt adevărat și verificabil ajută să treacă multe altele care nu sunt nici adevărate, nici verificabile.»

– Așa se face că făuritorii imensului clopot la care ne-am uitat de curând au turnat puțin aur în masa de bronz.

– Exact.

«Al treilea truc. Recunoașteți că doamna Ivanova se găsea acasă la Petrov sâmbăta trecută, dar ironizați subiectul patului. Mobilierul, veți spune, nu are nici o legătură cu afacerea. Mai degrabă, Ivanova era pur și simplu așezată pe un scaun sau într-un fotoliu, iar tot scandalul s-ar datoră lui Ivanov, care nu pierde nici un prilej de a-și bate și calomniat biata soție. Ce vroiați să facă ea? Să se lase călcată în picioare de bețivanul ei de bărbat? A trebuit să se refugieze la Petrov, fiind, după toate aparențele, însoțită de copii, căci nimic nu ne permite să o acuzăm că i-a abandonat la îndemâna ticălosului. De asemenea, nimic nu ne indică faptul că doamna Petrova n-ar fi asistat la întrevvedere Ivanova-Petrov, și lucrul acesta este chiar probabil, de vreme ce scena s-a petrecut în camera pe care Petrovii o ocupă în apartamentul pe care îl împart cu Ivanovii. Acesta e trucul *deformării adevărului*.

Al patrulea artificiu. (Pitman număra pe degete.) Recurgeți la *modificarea contextului*. Este exact, veți spune, Ivanov și-a găsit nevasta în patul lui Petrov, dar cine nu-l cunoaște pe Petrov? Este un monstru libidinos. N-ar fi imposibil să fi fost condamnat de paisprezece ori pentru viol. În ziua aceea, a întâlnit-o pe Ivanova pe hol, s-a repezit asupra ei, a tras-o la el în casă și era pe punctul de a o agresa când, din fericire, cetățeanul Ivanov, întorcându-se de la uzina unde luase din nou premiul pentru trei mii de piulițe înșurubate în două ore și douăzeci și cinci de minute, a spart ușa, salvându-și soția ino-

centă de la o soartă mai rea decât moartea. Iar dovada, veți striga tare, do vada este faptul că informațiile inițiale nu conțin nici un reproș adresat Ivanovei de către Ivanov.

Al cincilea procedeu: *atenuarea*. Înecați faptul real într-o masă de alte informații: Petrov, veți spune, este un stahanovist, cântăreț vestit din muzică și bun jucător de dame, s-a născut la Nijni-Novgorod, a fost artilerist în timpul războiului, i-a oferit un canar mamei sale când a împlinit 60 de ani, are amante, printre care și o anume Ivanova, îi plac cărnații cu usturoi, înoată bine pe spate, știe să prepare colțunași siberieni etc.

Mai există o metodă, contrară atenuării: *adevărurile selecționate*. Alegeți din incidentul pe care trebuie să-l relați unele detalii reale, dar incomplete. De exemplu, veți povesti că Ivanov a intrat la Petrov fără să bată la ușă, că Ivanova a tresărit pentru că este nervoasă de obicei, că Petrov a părut șocat de manierele proaste ale lui Ivanov și că, după ce au schimbat câteva opinii asupra extremei libertăți a moravurilor care constituie una dintre sechelele Vechiului Regim, soții Ivanov s-au întors acasă.

A șasea metodă: *comentariul accentuat*. Nu modificați cu nimic faptul istoric, dar introduceți, de exemplu, o critică la adresa apartamentelor comune, care, deși dispar cu rapiditate, permit încă întâlniri între amânți și soți mai dese decât le prevede planul cincinal. Pe urmă descrieți un oraș modern în care fiecare pereche de turturele are propria sa garsonieră în care poate gănguri după voie și insistați asupra tabloului idilic al soartei de invidiat care îi așteaptă acolo pe Ivanovi.

Al șaptelea truc este o altă formă a celui de-al șaselea: constă în *ilustrare*, în care se merge de la general la particular și nu invers, ca mai sus. Puteți dezvolta același subiect: fericirea cuplurilor în noile orașe ridicate grație eficienței binefăcătoare a regimului Sovietelor, dar încheiați cu o exclamație ca aceasta: Ce progres față de vechile apartamente comune în care se desfășurau scene deplorabile, precum aceea în care Ivanov și-a găsit nevasta în casa vecinului!

Cea de-a opta tactică este *generalizarea*. De exemplu, din comportarea Ivanovei deduceți concluzii asupra nerecunoștinței, infidelității, desfrăului femeilor, fără să menționați complicitatea lui Petrov. Sau, dimpotrivă, îl condamnați pe Petrov-Casanova, seducătorul ticălos, și o achitați în exclamațiile juraților pe nefericita reprezentantă a sexului exploatat în mod rușinos.

Cea de-a noua tehnică poartă numele de *părți inegale*. Vă adresați cititorilor și le cereți să comenteze incidentul, Publicați o scrisoare care o condamnă pe Ivanova, chiar dacă ați primit o sută, și zece care o justifică, chiar dacă nu le-ați primit decât pe cele zece.

În sfârșit, cea de-a zecea formulă este aceea a *părților egale*. Îi cereți unui profesor universitar, polemist competent, iubit de public, o apărare a amantilor pe cincizeci de rânduri, și îi comandați prostului satului condamnarea aceluiași amant tot pe cincizeci de rânduri, ceea ce demonstrează imparțialitatea dumneavoastră.»

Iată, Aleksandr Dmitrici, aceasta vă va da o idee asupra informației tendențioase și a exercițiilor pe care le veți face în timpul stagiului, desigur, pe teme ceva mai serioase.

– Mi se pare, zise Aleksandr, că știu un ziar franțuzesc care procedează exact așa cum spuneți. Dar... nu mi-ați vorbit și de Triunghi?

– Nu vă saturați niciodată! Vă închipuiți că o să vă dezvălui toată doctrina noastră așa, pe balconul acesta, doar pentru a vă distra?

– Chiar, dacă ați vrea, ați putea să-mi povestiți tot înaintea închiderii tururilor?

– Sigur că nu. V-am dat zece rețete copilărești în chip de exemplu. Noi am elaborat sute de procedee pe care le putem aplica împreună sau separat, o întreagă interpretare a istoriei, o întreagă *Weltanschauung* a influenței, așa spune chiar un fel de cosmogonie...

– Atunci ați putea să-mi povestiți despre Triunghi? Doar despre acesta...

– Bine, dar pe scurt. Este vorba tot de o aplicație a principiului de bază: nimic nu se face direct, întotdeauna trebuie să existe relee, nu se luptă niciodată pe propriul său teren, nici pe acela al adversarului, conturile se reglează în altă parte, în altă țară, într-un alt context social, într-un alt domeniu intelectual decât cel în care se desfășoară cu adevărat conflictul. Această concepție presupune trei participanți: noi, adversarul și un perete, adică un element care reverberează la manevrele noastre. Să presupunem că doresc să atac un mare imperiu: n-o s-o fac în mod direct, ci îi voi discredita aliații, clienții, pe toți cei pe care se bazează puterea sa mondială. Veți vedea că în scurt timp însăși existența țării subdezvoltate ne va da ocazia exercitării unei influențe antiamericane deosebit de puternice. Să presupunem acum că urăsc o anumită țară: o să-i fac demonstrații de prietenie și o s-o descompun din interior până în momentul în care, cu toate structurile putrede, se va prăbuși de la sine.

– Cum o puteți descompune din interior?

– Prin metode care se învață, Aleksandr Dmitrici. Dintru început, trebuie să cunoaștem perfect societatea respectivă. De aceea, metodele pe care noi le-am descoperit și inamicii noștri le vor descoperi după noi nu le vor servi la nimic: capitaliștii sunt mult prea leneși și înfumurați pentru a învăța

să se comporte «ca peștele în apă» într-un mediu străin. Trebuie să facem efortul de a cunoaște societatea-țintă mai bine decât o cunosc înșiși membrii săi. Pentru aceasta posedăm tehnici pe care nu o să vi le explic astăzi și pe care le grupăm sub numele de «intrism».

Să presupunem că am hotărât să-mi extind influența asupra unei anumite țări. Triunghiul va fi compus din mine, din autoritățile acestei țări și din poporul său. Nu voi considera poporul ca adversar, ci ca perete - punct de sprijin. Îmi voi propune trei obiective: în primul rând, dezintegrarea grupurilor tradiționale de referință care ar putea proteja poporul împotriva acțiunii mele; în al doilea rând, discreditarea adversarului, a autorităților, sprijinindu-mă pe perete, pe popor; în al treilea rând, neutralizarea poporului însuși. În fiecare dintre cele trei momente ale acțiunii voi pune în practică tehnici speciale. Pentru a dezintegra grupurile tradiționale, mă voi strădui, pe de o parte, să le culpabilizez din exterior și din interior: voi lăsa să se creadă de către restul populației și de către membrii mai slabi ai acestor grupuri că ele au făcut mult rău în trecut și continuă să îl facă; pe de altă parte, fără să-mi pun problema contradicției, voi arăta că aceste grupuri sunt inutile, parazitare, iluzii și nu realități. Astfel voi crea o falie între copii și părinți, între angajați și patroni, între turmă și păstor. Agenții mei vor avea o lozincă triplă: bună credință, dreptate, bun simț. Plecând de la această poziție de forță, ei vor ataca autoritatea făcând-o răspunzătoare de toate relele din societatea-țintă, atât de cele reale, cât și de cele imaginare. O societate cu adevărat autoritară va folosi mijloacele de represiune care îmi vor furniza martiri și îmi vor permite să fac apel la opinia publică mondială. O societate liberală se va prăbuși încă și mai repede, deoarece, demonstrând că o pot ataca fără să fiu pedepsit - acesta este obiectivul principal al terorismului inteligent - voi ajunge la cea de-a treia etapă a acțiunii mele. În trecere, voi face puțină propagandă de proiecție, adică îl voi acuza pe adversar de utilizarea metodelor la care intenționez să recur eu însumi: astfel, voi apărea în legitimă apărare. Nu uitați, Aleksandr, spre deosebire de revoluțiile din trecut, revoluțiile moderne se fac împotriva unei majorități și nu împotriva unei minorități. Ori această majoritate intră în stăpânirea noastră în momentul în care am adus-o la paralizie generalizată. La acest efect se poate ajunge pe diverse căi. Uneori este posibil ca majoritatea să fie transformată într-o imensă societate sportivă: ridicăți piciorul drept, ei îl ridică; ridicăți stângul, îl ridică; ridicăți-le pe amândouă, și se trezesc pe spate. Alteori, dimpotrivă, populația trebuie împărțită în milioane de indivizi, fiecare cetățean găsindu-se singur în fața capului Gorgonei pe care îl arătăm, simțindu-se dezarmat și gata să capituleze.

Această panică tăcută se creează prin întreținerea legendei superiorității inamicului, prin câteva acte teroriste, prin această fascinație pe care o exercită năpârca asupra broaștei. Uneori se adaugă un întreg arsenal pseudo-natural cu profetii și viziuni demne de Rasputin. În orice caz, atunci când vorbim de «mobilizarea» maselor nu avem, de fapt, decât un singur scop: imobilizarea acestora. Atunci când am reușit, peretele fiind fixat pe locul său, adversarul real ne cade în mână ca o piatră desprinsă dintr-un zid.

Iată, pe scurt, teoria Triunghiului.

- O mai aveți, zise Aleksandr, și pe aceea a Sârmei.

De data aceasta Pitman ezită cu adevărat. Făcu câțiva pași într-o parte și în alta. Ghidul își privea ceasul. După ce îi digeraseră pe barbari, autocarele se îndepărtau în direcția Operei. Lumina își schimba culoarea diminuând în intensitate. Nu mai era albă, încă nu devenise aurie; s-ar fi spus că ajungea pe marele cuirasat Notre-Dame trecând prin nu se știe ce vitraliu colorat imperceptibil.

Cele trei principii din *Vademecum*, expuse fără tehnicile de aplicare, nu consituiau, desigur, o inițiere completă, ci de-abia un embrion al acesteia. Important era că embrionul exista. Aleksandr Psar, deși cetățean sovietic, provenea dintr-o familie revoluționară, fusese educat în Franța și putea întreține cu inamicul legături ascunse care să nu fi fost descoperite la anchetă. Într-o zi, doctrina influenței va fi cunoscută în lumea întreagă, dar, deocamdată, era vorba de unul dintre cele mai mari secrete ale regimului. Cădea în întregime în responsabilitatea lui Iacov Moiseici Pitman de a dezvălui acest ultim articol cu riscul unei trădări sau de a-l disimula cu riscul unei eschivări cel mai probabil definitive.

- Auziți, spuse el apropiindu-se din nou de Aleksandr, chiar că nu pot decât să deschid subiectul. Imaginea Sârmei vine de la faptul că, pentru a o rupe, trebuie să o răsucești în două sensuri opuse. Aici ne apropiem chiar de fundamentele artei noastre, și nu folosesc aiurea acest cuvânt. Agentul de influență este opusul unui propagandist, sau mai degrabă este propagandistul absolut, cel care face propagandă în stare pură, niciodată pentru, întotdeauna contra, fără vreun alt scop decât de a face ca totul să se miște, să se dezlipească, să se deznoade, să se desfacă, să se descuie. Dacă veți continua să vă interesați de ceea ce facem, vă voi împrumuta o carte de-a gânditorului chinez Sun Ți care a trăit acum douăzeci și cinci de secole. Era un Clausewitz al epocii sale. Printre alte lucruri admirabile, el le spune pe acestea care urmează; Sun Ți le aplica dispunerii trupelor în fața inamicului, dar, cuvintele sale ni se potrivesc perfect și nouă: *Ideea esențială este*

de a nu prezenta o formă care să poată fi definită în mod clar. În acest caz, veți fi scutiți de indiscrețiile spionilor celor mai eficienți, și nici chiar mințile cele mai istețe nu vor putea pune la punct un plan împotriva voastră. De exemplu, agentul de influență sovietic nu se va da niciodată drept comunist. Și la stânga, și la dreapta, va tăia sistematic în ordinea existentă. Este tot ceea ce trebuie să facă, și, în acest rol, se bucură de o imunitate totală. Nici o lege, Aleksandr Dmitrici, vreau să spun nici o lege occidentală, nu-mi interzice să deteriorez societatea în care trăiesc. E de ajuns să joc pe roșu și negru, pe par și impar.

Aleksandr privea soarele care se îndrepta spre apus asemenea unui vapor care se întoarce în port.

– Într-o zi, spuse el, când eram mic, tatăl meu m-a dus la serbarea câmpenească. Ne-am oprit în fața unei loterii: o roată imensă decupată în sec-toare roșii și albastre. Puteam miza pe o culoare sau pe alta și câștigam un pește într-un acvariu. Îmi doream mult peștele și tatăl meu a găsit prin buzunare bani pentru două pariuri: «Tu iei roșul și eu albastrul. Așa suntem siguri că vom câștiga.» Peștele costa mai puțin decât cele două mize, probabil mai puțin chiar decât una. Cu toate acestea, m-am întrebat dacă manevra noastră era cinstită. Dar i-am zis tatălui meu: «Așa facem.» El a câștigat peștele și mi l-a dat mie. Am fost foarte mulțumit.

Pitman lăsa să se scurgă un lung moment de tăcere. Aleksandr nu adăuga nimic. Atunci se hotărî:

– Trebuie să iau fabula asta ca pe un răspuns?

Tânărul schiță un surâs trist.

– Da, dar cu o condiție. Vă voi sluji cu fidelitate, fără să-mi măsoz eforturile, fără să-mi protejez viața, vreme de treizeci de ani. Dar înainte de a împlini cincizeci, mă veți lăsa să mă întorc, așa cum doresc, așa cum mi-a cerut tatăl meu.

– Aveți cuvântul meu de ofițer și bolșevic, spuse Pitman, întinzându-i mâna.

– Închiiiiideeeem, zise ghidul meridional căscând.

După ce în sfârșit recrutatul și cel care l-a angajat s-au despărțit la baza scării în spirală, Pitman se repezi din nou la telefon:

– Mohamed Mohamedovici, am câștigat.

La rândul său, Aleksandr se întoarce în camera pe care o împărțise înainte cu tatăl său și începu să plângă. Și din cauza morții bietului marinăr bătrân, dar încă și mai mult din cauza pierderii propriei inocențe. Tocmai îl citise pe Goethe și știa cum nu se poate mai bine ce făcuse acolo sus, pe frontonul catedralei. Este deja malefic faptul de a-i priva pe oameni de libertatea

lor de acțiune, dar el ținea încă și mai departe: să se substituie celui care, în fiecare dintre noi, spune: «Eu aleg.» Întins în întuneric pe patul său cu arcuri rupte, cu privirea fixată pe trapezul violet proiectat de fereastră pe tavan, el murmură, cu grandilocvența specifică vârstei:

– Voi fi incubus-ul presei franceze.

Mai târziu (în 1981), Pitman pune la cale o operațiune de dezinformare în care rolul principal va fi jucat de Psar, și oferă o interpretare personală a scandalului Soljenitîn.

De la înfrângerea, care poate fi considerată definitivă, a ceea ce numim cu un termen vag dar comod fascism, și care ar fi caracterizat mai bine de sintagma socialism naționalist (National Sozialismus), pe plan mondial au rămas să se înfrunte două forțe: una, energetică, constructivă, agresivă, însuflețită de o mare credință în ea însăși: marxism-leninismul, cealaltă, apatică, conservatoare, pacifistă, lipsită de orice ideal, de orice inspirație: capitalismul. Presupunând că nu se va aduce nici o modificare acestui echilibru sau mai degrabă dezechilibru de forțe, este deja posibil să se parieze pe victoria marxism-leninismului, fie că va triumfa prin el însuși, fie că socialismul ne-naționalist va interpreta pentru el rolul jucat de calul troian pentru greci.

Cu toate acestea, nu ar trebui să ne lăsăm legănați de un optimism exagerat. Dacă luăm ca exemplu o țară occidentală, Franța, se pare că, dimpotrivă, efervescența intelectuală care și-a făcut apariția aici ar putea duce la crearea unei a treia mișcări ideologice, ale cărei șanse de succes sunt deocamdată imprevizibile. Apărută într-o anumită națiune, o asemenea mișcare s-ar putea extinde rapid, grație mijloacelor de comunicare, în întregul Occident, iar atunci ne vom găsi în fața necesității de a declanșa un conflict deschis, în loc de a ne mulțumi să așteptăm putrezirea adversarului și moartea prăzii.

Să fim realiști: nu numai că o asemenea mișcare rămâne posibilă, dar, cum regulile dialecticii sunt acelea pe care le cunoaștem, prezența ei ar deranja serios realizarea proiectelor noastre. Nu știm dacă această mișcare va fi fondată pe valori revoluționare sau progresiste, religioase sau umanitare, dacă va veni din adâncul poporului sau de la elite, dacă va avea șanse serioase de a ne pune în dificultate, dacă va fi urmată de unele națiuni care beneficiază deja de o structură comunistă – dar putem face calcule raționale în privința apariției unor manifestări de acest fel. Din această perspectivă, tendința actuală din Marea Britanie, Germania Federală, Australia, Suedia și mai ales

din Statele Unite nu este contrazisă în nici un fel de aceea care pare să fi fost câștigătoare la ultimele alegeri din Franța: trebuie doar să ne amintim că francezii au particularitatea de a trimite în opoziție facțiunea pe care o simpatizează mai mult, pentru că temperamentul lor respinge orice fel de autoritate.

În cazul în care capitalismul pur și simplu nu reușește să-și regăsească vigoarea, putem considera drept probabilă crearea unui al Treilea Partid mondial, care va fi teoretic la fel de ostil față de capitalismul burghez și de comunismul proletar, dar, în măsura în care nu va avea libertatea de a se constitui decât în țările capitaliste, putem prevedea că va fi deosebit de sensibil la amenințările comunismului, care va rămâne singurul capabil să-l distrugă. Bucurându-se de o vitalitate mai mare decât capitalismul, acest al Treilea Partid va putea, cel puțin pentru câțiva vreme, să împiedice marșul nostru către un viitor luminos.

Distrugerea violentă a acestui grup o dată format va pune numeroase probleme și nu ar fi total compatibil cu spiritul în care s-au obișnuit să acționeze organele de securitate a statului sovietic. În schimb, infiltrarea sa nu s-ar putea dovedi în nici un fel jenantă pentru țara noastră, și ar face din această armată îndreptată împotriva noastră unul dintre instrumentele cele mai utile. Putem, deci, deduce din acest procedeu că, în cazul în care un asemenea partid ar întârzia să se formeze, ar fi în spiritul strategiei corecte să-i furnizăm catalizatorii necesari, pentru a aduna în jurul unei baze sigure toate elementele susceptibile de a adera la acest gen de activități. Cu alte cuvinte, avem tot interesul de a introduce în Occident un magnet care ne-ar aparține și care ar atrage pilitura ideilor noi și a susținătorilor acestora. În mod evident, Directoratul este mai potrivit decât orice alt organism pentru a conduce o asemenea acțiune.

Să amintim că alte operațiuni de acest gen, deși la o scară mai mică, au fost deja efectuate cu succes: rețeaua *Trust* ne-a permis nu doar să drenăm o fracțiune considerabilă a emigranților albi, ci și să finanțăm multe dintre operațiunile noastre pe cheltuielile Statelor Unite care credeau că sprijină un grup contrarevoluționar, iar partidul Tinerii Ruși, condus de unul dintre agenții noștri de penetrare, a permis fragmentarea emigrației în generații ostile, ca și absorbirea și sterilizarea tuturor talentelor care ar fi putut fi atrase de fascismul propriu-zis.

Dar situația internațională a evoluat mult. În special emigrația rusă, total izolată în anii douăzeci și treizeci, joacă acum un rol important pe plan mondial: reprezentanții săi, chiar și cei lipsiți de orice calificare, sunt primiți

de șefii de stat, declarațiile lor sunt publicate în presă, pot fi văzuți la televizor, impresionând opinia publică. Ceea ce intenționăm în cadrul operațiunii *Semn dur* este să ne folosim de această pătrundere a dizidenților noștri în lumea occidentală pentru a pătrunde și noi, la rândul nostru. Dacă dorim, acest al Treilea Partid a cărui creare ne pare inevitabilă ar putea fi făcut să se cristalizeze în jurul acestor dizidenți, deoarece ei sunt aprioric de partea opiniilor liberale.

Consultat asupra deciziei ce trebuia luată în privința lui A.I. Soljenițin, Directoratul a recomandat o simplă expulzare, în speranța de a vedea formându-se în jurul lui o magmă de extrema dreaptă constituită nu atât din emigranți, cât din occidentali; de fapt, concentrarea adversarului într-un spațiu bine definit ameliorează condițiile de tir, atât psihologic cât și material (vezi *Vademecum-ul agentului de influență*, pag. 47: *Fiecare lovitură dată trebuie să plaseze bila roșie și cea albă a adversarului într-o poziție care să ne permită să facem un nou carambol*). Această operațiune nu a dat rezultatele scontate deoarece subiectul i-a nemulțumit imediat chiar și pe occidentalii care îl priveau cu bunăvoință, iar, cum noi am omis să infiltrăm în anturajul său un manipulator, Soljenițin a devenit victima propriei sale intransigențe.

În schimb, pe teritoriul Uniunii Sovietice, atunci când subiecții rămân în mâinile noastre, operațiunile de acest gen se desfășoară cu succes grație colaborării cu al Doilea Directorat principal (vezi referirile din anexă).

Cu alte cuvinte, secretul reușitei unui plan precum *Semn dur* constă într-o manipulare bine calculată a catalizatorului de către agentul de influență, atunci când, ca în exemplul deja menționat al Tinerilor Ruși, executarea nu este încredințată direct agentului de influență supravegheat de un agent de legătură. Totuși, în cazul discutat mai sus, această soluție simplificată nu era recomandabilă din următoarele motive:

- catalizatorul nu va putea evita să trezească bănuielele organelor adverse, iar povestea sa, dacă are una, va fi demontată bucată cu bucată; cea mai mică greșeală va fi descoperită și operațiunea va deveni imposibilă;
- dezinformarea și influența nu pot fi practicate, se știe, decât prin intermediul unor relee ale căror inocență și îndepărtare crescândă față de sursă le permit să furnizeze informații false credibile.

Ni se pare, deci, esențial ca subiectul să fie ales drept catalizator, dar fiind în același timp dublat de un bun agent de influență (...)

Vladimir Volkoff. *Le Montage*
(Julliard / L'Age d'homme, 1982)

În sfârșit, Alexandre Zinoviev oferă, în Homo Sovieticus, o imagine înfricoșătoare a dezinformării văzute ca o boală contagioasă de care ar suferi cei mai mulți dintre cetățenii sovietici și pe care aceștia o exportă atât voluntar, cât și fără s-o dorească. Cum să nu cităm în această privință marea idee a lui Soljenițin: singurul remediu, singura speranță, este să nu se mai mintă?

Pentru Alexandre Zinoviev, Occidentul nu este doar dezinformat: el încearcă o satisfacție morbidă de a fi astfel.

UN ROMAN POLITIC

În prezent simt dorința de a scrie un roman. De ce nu? Toți emigranții sovietici scriu. De ce aș fi eu mai prost decât ei? Deci, un roman. Unde este vorba de dragoste, în sensul dintâi al cuvântului. Dar de o dragoste deosebită, între Uniunea Sovietică (Moscova, pentru a fi mai scurt) și Occident. «Ce fel de dragoste ar putea fi asta? – vă veți întreba indignați – dacă...» Exact acest «dacă» arată că dragostea aceasta este chiar autentică. O dragoste dusă până în mormânt, s-ar putea spune. Dacă ați citit moto-urile care preced acest text, ar trebui să știți despre ce este vorba. Dacă le-ați sărit, citiți-le negreșit. Nu vă va lua decât un minut și veți face provizii de înțelepciune pentru tot restul vieții.

Dragostea dintre eroii mei nu este doar autentică, ci și actuală: este o dragoste homosexuală. Și Moscova este partenerul activ. Cereți-i oricărui cetățean sovietic să vă spună ce face Moscova cu Occidentul și veți primi un răspuns care vă va confirma spusele mele. Locuitorii țărilor occidentale vă vor povesti același lucru, numai că în termeni mai decenti. Numai modul nostru de a privi această legătură este radical diferit. Occidentul crede că este sănătoasă și obține de la ea o satisfacție voluptuoasă. Cât despre noi, încercăm un sentiment de rușine și de dezgust. Nu față de noi înșine, se înțelege, ci față de Occident.

O MĂRTURIE AUTENTICĂ

Cunosc pe cineva care a lucrat vreme de vreo zece ani ca spion într-o țară occidentală. De curând a fost descoperit, de altfel cu totul și cu totul din întâmplare: într-un moment de beție, îi declarase prietenului de pahar (un ziarist din partea locului) că era în stare să organizeze o manifestație de protest pe orice temă dată dinainte. Incidentul a făcut valuri și tipul a fost expulzat.

Toate acestea s-au produs lent și fără tragere de inimă: țara în chestiune avea interesul de a menține relații amicale cu Moscova. O dată întors acasă, el a povestit (în stare de ebrietate, se înțelege de la sine) că «toți acești avortoni» (se referea la stângiștii occidentali, pacifiști, partizanii neutralității și intelectuali) meritau să fie... Și a folosit exact cuvintele pe care nu am îndrăznit să le reproduc mai sus.

Naivitatea occidentalilor nu încetează să uimească personajul lui A. Zinoviev:

MICILE BUCURII

Tocmai s-a anunțat că unul dintre angajații ambasadei sovietice era agent KGB. Știrea a trezit vreme de o zi întreagă o ilaritate generală la Pensiune: vă dați seama, un agent, unul singur! Oare este vreo ambasadă sovietică în care un singur angajat să nu fie agent KGB?

CONVERSAȚIE CU UN FOST SPION

- De ce ați lucrat în Germania de Vest? Sunteți rus. Spionii est-germani nu mai sunt de ajuns?
- Ba da. Dar îi foloseam mai ales pentru a atrage atenția. Lucrurile importante le făceam noi înșine.
- Ciudat. Credeam că...
- Ideea pe care v-o faceți despre activitatea spionilor noștri în Vest nu are nimic de-a face cu realitatea.
- Bine, dar tot trebuie să fie ceva asemănător.
- Desigur, în ceea ce privește detaliile. Dar în chestiunile de fond, repet și insist, nu este nimic de felul acesta. Am lucrat mai mult de zece ani în Germania de Vest.
- Unde ați fost?
- La M... Un orașel. Știți câți agenți aveam acolo? Mai mult de zece, și asta doar în grupul meu. Și cine știe, poate mai erau și altele. Mai adăugați și cel puțin douăzeci de persoane care ne făceau servicii.
- Un coșmar! Pentru un asemenea orașel, o rețea de spionaj atât de mare trebuie să coste o avere!
- Cine v-a spus că era scump? Guvernul nostru n-a avut nimic de dat. Lucram cu toții la firme și întreprinderi germane și eram plătiți excelent. Ger-

mania era cea care ne întreținea. În plus, mulți dintre noi își donau o parte din salarii guvernului. De exemplu, unul dintre agenții noștri era profesor la universitate. Primea cinci mii de mărci pe lună. După ce plătea impozitele, asigurările și chiria îi mai rămăneau două mii cinci sute, așa că putea dona o mie. Un alt agent fusese chiar cooptat în conducerea unei mari firme și dona lunar câte trei mii de mărci.

– Și aceste douăzeci de persoane care vă făceau servicii, cine erau? Voluntari? **Erau obligate să vă ajute?**

– Depinde. În parte voluntare, în parte obligate, în parte chiar fără să o știe.

– Și cum ați ajuns acolo?

– Însoțeam un grup de savanți la un congres și, cum se spune, am ales libertatea.

– Dar nemții nu sunt totuși idiști. Trebuie să fi ghicit cine erați.

– N-am ascuns nimic. Ați citit cărțile noastre, ați văzut toate filmele noastre și credeți cu naivitate că apartenența la KGB trebuie ascunsă. Adevărul este exact contrariul. În Vest sunt preferați oamenii angajați față de cei inocenți. Inocenții nu sunt crezuți. Imaginați-vă că faceți parte din contraspi-onajul lor. Eu sosesc și spun că sunt ofițer KGB, că vreau să rămân aici, că sunt gata să povestesc tot ce știu. Ce veți face? Să verificați? Perfect, dați-i bătaie! Toate informațiile mele vor fi autentice și valoroase. Mă veți bănuși și veți începe să mă filiați? Nu vă jenați! Ce veți obține cu asta? În tot timpul sejurului meu la M..., nemții știau perfect că eram în misiune, dar credeau că e mai avantajos să aibă un spion ca mine decât un tip pe care ar fi trebuit să-l dibuiască. În plus, din când în când le făceam unele servicii, iar ei închideau ochii asupra micilor mele afaceri. Și ei sunt oameni ca toată lumea, au nevoie să le arate superiorilor că fac treabă bună.

– Dar de ce v-ați întors? Ați avut vreun eșec?

– Nu, eșecurile sunt practic excluse. M-am întors la Moscova pentru a mă odihni, pentru a-mi vedea familia. Acolo a apărut un tip care dorea să trăiască în Vest și care s-a folosit de această situație pentru a progresa în carieră. Având pile serioase, a fost trimis în locul meu. Ca pretext a fost folosit un mic scandal pe care l-am provocat aici după ce am băut prea mult.

– Și tipul ăsta v-a luat locul?

– Sigur că nu. Trebuie să cunoști tehnica. M-am întors în Germania. Sub un pretext oarecare am fost concediat de la firma la care lucram. Am mers mai întâi în Anglia, apoi la Moscova. Pur și simplu, postul meu a fost transferat în orașul în care succesorul meu reușise să se implanteze. În Occident acest gen de lucruri nu pune probleme.

– V-ați temut să fiți demascat?

– În zilele noastre, denunțul este o acțiune politică de un tip special. Dacă ei m-ar fi ales să fiu un spion demascat, ar fi trebuit să execut o pedeapsă. Știți, închisorile de acolo seamănă mult cu casele de odihnă de pe la noi. Apoi m-ar fi schimbat cu un spion de-al lor sau mi-ar fi propus să lucrez pentru ei și m-ar fi eliberat. S-a dus vremea spionilor romantici.

– Și unde intervine conspirația în toată treaba asta?

– Poți să strigi oriunde în Europa că ești spion sovietic. Poți purta o pancartă pe care să scrie: «Sunt spion sovietic». Oamenii vor râde și poate se va vorbi despre tine în ziare. Nu în cele serioase, desigur, ci în foile de scandal. Și așa mai departe! Este chiar jignitor.

– Și atunci înseamnă că nu e nici un risc? Nici o dificultate? E simplu ca bună ziua, asta vreți să spuneți?

– Riscul există, la fel și greutățile, dar ele sunt de alt ordin. Trebuie să le fi îndurat pe propria ta piele pentru a ști despre ce e vorba.

– În general, merită să... ?

– Și-nă cum! Dacă apare cea mai mică șansă, trebuie să spui da, oricare ar fi condițiile! Mai bine să crapi acolo decât să mucezești aici.

CENTRUL

Crearea Centrului a fost anunțată în presă. Cu această ocazie, Profesorul a fost numit membru al Academiei de științe a URSS (ex-membru, se înțelege), deși n-a fost niciodată profesor cu adevărat. La fel și Doamna. Bineînțeles, atât unul cât și celălalt s-au ferit să dezmintă. Nu am primit nici o propunere de a lucra în acest centru. Nici măcar o invitație la inaugurarea solemnă. Entuziasmul, în schimb, a primit una. Privește pe toată lumea de sus. Este mulțumit că n-am fost cooptat și nu-și ascunde satisfacția. Spune că e bine că sunt sociolog de profesie, căci această «afacere» a fost privită atât de prost la Moscova, încât el, Entuziasmul, «se descurcă în sociologie mai bine decât toți sociologii sovietici la un loc» (acestea sunt propriile sale cuvinte).

La Pensiune se poartă discuții aprinse despre problema Centrului.

– Este un cadou pentru KGB.

– Ba nu, este chiar dimpotrivă.

– Corect, e un cadou al KGB-ului.

– Să lăsăm sofistica!

– Mai degrabă ar fi organizat un centru special numit «Modul de viață sovietic». S-ar fi organizat acolo viața ca în URSS. Accesul s-ar fi făcut pe baza bonurilor de sejur. Ar fi avut un succes nebun.

- Mă îndoiesc. Occidentalii n-au nevoie de asta pentru a se duce acolo. Pot să meargă când vor și nu e atât de departe.

- Depinde de ce li se arată. Iar ei trăiesc în condiții speciale, în timp ce în acel centru ar trăi ca niște sovietici de rând.

- Nu cred că așa ceva ar avea succes. Pentru a simți cu adevărat modul de viață sovietic, un an nu este de ajuns. Poate zece. În plus, vizitatorii acestui centru ar trăi cu speranța de a-l părăsi în curând, pe când adevăratul model de viață sovietic exclude orice speranță de a ieși. Și ce veți face cu educația copiilor, cu carierele etc.?

- La ce-ar folosi un centru special, când ar fi mult mai corect să descriem viața în Uniunea Sovietică...

- Ceea ce este corect nu reprezintă niciodată soluția cea mai simplă. Și nu acest fel de descriere ne va aduce bani, pe când un asemenea centru ne-ar aduce sume mari.

- În cazul acesta, dacă ne luăm după legile business-ului, trebuie să-i păcălim. Pentru ca un astfel de centru să aducă bani, trebuie ca oamenilor să le placă să trăiască în el în condiții de teroare. Altfel spus, oroarea trebuie să fie decorativă.

- Corect. Este ceea ce vroiam să spun. Oamenii nu vor trăi în Uniunea Sovietică, ci de parcă ar fi în Uniunea Sovietică.

- Și acest centru nu va studia Uniunea Sovietică, ci ceea ce vom spune noi că este Uniunea Sovietică.

Occidentul fiind complicele propriei sale dezinformări, cei care încearcă să spună adevărul nu se pot face auziți.

- Ce-i de făcut? Spuse scriitorul.

- Denunțați, zisei, dar în mod corect și inteligent. Ați trăit în Rusia vreme de șaizeci de ani. Ați participat la colectivizare, la război, pe urmă la lupta împotriva stalinismului... Vorbiți despre toate acestea, dar cu sinceritate și onestitate.

- Nu mă vor publica, spuse el. Sau, dacă o vor face, voi fi tratat drept agent sovietic.

- Ei bine, atunci mințiți, zisei.

- Nu reușesc, suspină el.

Sovieticii sunt conștienți de toate posibilitățile pe care Occidentul le pune la dispoziția lor, în special în domeniul influenței...

LA CEL MAI ÎNALT NIVEL

Înainte să plec, un tip plasat sus în ierarhie a dorit să discute cu mine. Îl voi numi Secretarul. În biroul său erau agățate un portret enorm al lui Brejnev, unul mai mic al lui Lenin și altul și mai mic al lui Marx. Portretul lui Marx părea nelalocul lui. S-ar fi zis că mă privea cu un aer sfătos, îmi înțelegea situația și mă compătimea. «Răspunde „da” la orice, spunea privirea lui, orice ar fi, mai bine să trăiești în Vest decât aici, în țara în care mi-au fost aplicate ideile. Și încearcă să le sugerezi idiotilor ăstora de occidentali să uite toate prostiile pe care le-am spus.» Secretarul a debitat banalitățile obișnuite, mi-a urat succes, apoi m-a lăsat singur cu adjunctul său.

- Oare le urează astfel drum bun tuturor?

- Doar în mod excepțional.

- Cum ar trebui să-i înțeleg cuvintele?

- Simplu: **încearcă să semeni zăzania. Vorbește întotdeauna în așa fel încât să nu se poată distinge adevărul de minciună. Atunci când oamenii au mintea confuză, e ușor să-i dirijăm acolo unde dorim.**

- Dar adversarul poate profita și el de această confuzie!

- Și nu ezită s-o facă. Dar se folosește de ea pentru sine și nu împotriva noastră. În fiecare zi trebuie să le inculcăm occidentalilor ideea că noi suntem cei mai tari.

- Aceasta poate trezi frica și spori vigilența!

- Exact. Dar, în același timp, aceasta îi demoralizează pe oameni, iar munca noastră va fi mai ușoară. Ajuți cu mai multă tragere de inimă un inamic atotputernic decât un prieten slab. Nu trebuie să ne fie teamă să exagerăm. Trebuie să facem senzație. Occidentul nu rezistă în fața senzațiilor superficiale și primitive. De exemplu, un student sovietic pe care îl cunoști și care de altfel nu și-a terminat studiile a spus o dată o chestie absolut incredibilă: că Uniunea Sovietică urma să se prăbușească în curând. Este genul de predicții care se fac neîncetat de când există această țară și mulți dintre cei care le-au anunțat au fost ei înșiși distruși de acest «colos cu picioare de lut»; cu toate acestea, Occidentul încă nu a învățat lecția. În orice caz, prezicerea acestui student sovietic a făcut senzație. Oamenii de-acolo încă nu și-au revenit. Numai atât le mai lipsea. Asta da știre! Uniunea Sovietică pe punctul de a-și înceta existența fără ca Occidentul să ridice vreun deget. Chinezii ar fi făcut asta spre binele Occidentului. Viața putea deci să continue ca înainte, lejer, fără a fi nevoie de cheltuieli imense pentru apărare, fără a fi nevoie de limitarea consumului, fără a fi nevoie de efectuarea serviciului militar. Acum toată lumea își dă seama că ideea studentului era o ineptie,

iar Europa Occidentală se teme ca anul care, conform previziunii, ar fi fost cel al dispariției URSS, să nu fie de fapt cel al propriului său declin. Ceea ce dovedește că ideea a funcționat, favorizând atitudinile pacifiste din Occident. Senzațiile de acest fel ne sunt foarte utile. De-acum înainte trebuie să imaginăm ceva asemănător, să provocăm adversarul. Chiar în acest moment, unul dintre «denunțătorii» noștri pregătește o carte senzațională despre armele psihologice și bacteriologice. Să o facă! Chiar noi îi vom furniza câteva informații. Închipuie-ți panica pe care o va provoca acolo apariția cărții! Desigur, trebuie ales momentul oportun.

– Dar El este la curent?

– Și-nă în ce fel! Toate deciziile au fost luate la cel mai înalt nivel. Acor-dăm multă importanță misiunii tale. Felicitări și succes!

...și atacă Occidentul cu mijloacele potrivite:

Dacă vom câștiga următorul război, și trebuie să-l câștigăm, va trebui să mulțumim agenților noștri și nu tancurilor și focoarele nucleare. Urmă-torul război va fi, înainte de toate, un război al spionilor, iar noi suntem ade-vărații soldați și generali.

DESPRE URMĂTORUL RĂZBOI

– La sfârșitul celui de-al doilea război mondial s-a crezut că următorul conflict va fi de natură chimică și că întreaga omenire va pieri din cauza ga-zelor toxice, spunea Inspiratorul. Dar războiul care a urmat nu a fost chimic, iar omenirea nu a pierit, ba chiar și-a dublat numărul.

Acum se crede că al treilea război mondial va fi atomic și că toată ome-nirea va pieri din cauza bombelor și a radiațiilor. Dar nu va avea loc nici un război atomic, iar omenirea va rămâne intactă, ba, după toate probabilitățile, se va mări încă și mai mult. **De ce acest război nu va fi atomic? Deoarece nu avem nici un interes ca să fie astfel. Și nu ne putem permite să se întâmple așa ceva. Vom impune lumii tipul de război care este profitabil pentru noi, iar adversarii noștri vor intra în joc.** Acestea nu sunt nici ipoteze, nici deli-rurile unui nebun. Ne-am consacrat toate forțele rezolvării acestei probleme, și în principiu avem deja soluția. Nu avem nevoie decât de câțiva ani pentru a fi cu adevărat siguri pe noi, și acesta este motivul pentru care luptăm cu atâta înverșunare pentru pace.

Următorul război, spunea Inspiratorul, va fi în orica caz un război în-tre oameni și nu doar o luptă a tehnologiilor. Omul va rămâne întotdeauna

arma principală a războiului, pentru că el este cel care îl poartă. Teatrul prin-cipal al operațiunilor va fi iarăși Europa Occidentală. Aceasta este dorința noastră, pe care o vom impune lumii întregi. Iată de ce trebuie să dezmem-brăm Europa Occidentală cu orice preț, s-o neutralizăm, s-o demoralizăm și s-o dezbinăm. Iată de ce prezența noastră acolo constituie un scop strategic.

Pasajele cele mai revelatoare din Homo Sovieticus sunt cele în care eroul – agent KGB care a primit ordin să emigreze – este interogată de ofițerii ser-viciilor speciale occidentale.

– Ultima dată ați evocat un anume Comitet al Intelectualilor (CI) dirijat de KGB. Ce fel de organizație este aceasta?

– Este un grup informal. Membrii săi nu sunt colaboratori ai KGB-ului. Ei lucrează în alte părți și au profesii dintr-unele mai variate. Participarea la CI nu le aduce nici un câștig suplimentar. Sunt niște entuziaști care se sa-tisfac cu un simplu joc intelectual, având impresia că fac parte din sferele conducătoare și că sunt utili. Ei acționează în așa fel încât guvernării să capete o imagine exactă asupra situației interne și internaționale și se stră-duiesc să găsească mijloacele potrivite pentru a ameliora această situație. Organizatorul și Inspiratorul CI era unul dintre prietenii mei...

– Și dumneavoastră erați membru în CI?

– Aveam relații amicale cu Inspiratorul și cu alți membri din CI. Exami-nam împreună diferite probleme, dar nu eram membru.

– De ce?

– Pur și simplu nu mi s-a ivit ocazia. De altfel, nici n-am căutat-o, ar fi fost inutil. În plus, eu reprezentam un punct de colectare a informației, și aceasta excludea orice posibilitate de apartenență la CI.

– Adică?

– Membrii CI aveau propria lor rețea de informatori selecționați în mod special, grație cărora adunau informațiile de care aveau nevoie pentru ac-tivitatea lor intelectuală.

– Vreți să spuneți turnători?

– Nu, lucrurile sunt complet diferite. Pur și simplu, membrii CI indicau întrebările la care doreau să obțină un răspuns ținând cont de regulile so-ciologiei aplicate. Informatorii erau selecționați în așa fel încât datele furni-zate de ei să fie de încredere. Atunci când, de exemplu, lui Brejnev i s-a acor-dat titlul de mareșal, am primit un telefon de la Inspirator, care m-a întrebat ce părere am. Eu reprezint anumite medii ale societății și opinia mea o re-flectă pe a lor. Inspiratorul știe că nu voi juca rolul «bunului comunist», ci

voi spune efectiv ceea ce cred. Știam că răspunsul nu-mi va atrage nici o pedeapsă, așa că i-am spus că idioții ăștia (vreau să spun membrii Biroului politic) au luat-o complet pe ulei. Sau pus și alte întrebări despre discursurile lui Brejnev, despre deciziile Comitetului central, despre dizidenți, dar pentru Comitet acest gen de activități nu era de prim ordin.

- Și ce era primordial?
- Reflecția politică privind problemele de strategie. De exemplu, planul vizând utilizarea ultimului val de emigranți a fost pus la punct la CI.
- Despre ce era vorba în mod concret?
- Despre transformarea unei emigrații sporadice într-una de masă.
- Recurgând la forță?
- Nu, provocând o emigrație de masă voluntară. Făcând în așa fel încât mii de oameni să dorească să emigreze.
- În ce scop?
- Pentru a debarasa țara de elementele nesănătoase. Pentru a le priva de orice bază socială în URSS. Pentru a trimite agenți în Vest. Pentru a mări numărul propagandiștilor sovietismului. E o formă de infiltrare într-un corp advers. Ai arăta Occidentului adevărata față a opoziției. A semăna zăzania printre dizidenți. A provoca enervarea Vestului. Ai incuła ideii false despre societatea sovietică. A tulbura apele pentru a pescui pe urmă. Este foarte comod din atâtea puncte de vedere.
- În ce măsură a fost realizat acest plan?
- Sută la sută. Am obținut rezultate nesperate. De exemplu, deruta Occidentului în fața fluxului de imigranți sovietici. Deruta serviciilor occidentale de informații în lupta lor împotriva activismului sovietic din Vest.
- La ce scară era concepută această operațiune?
- Am sfătuit să fie expulzate în Vest cel puțin un milion de persoane, în special evrei. Dar autoritățile s-au speriat de acest număr și s-au oprit, ca întotdeauna, la jumătatea drumului.

După această discuție despre CI, întrevederea a decurs absolut banal.

- Când v-ați început activitatea în KGB?
- N-am început-o încă. Timp de mulți ani am lucrat pentru KGB la fel ca numeroși alți cetățeni sovietici, dar nu am lucrat încă niciodată la KGB. Am acceptat să devin agent sovietic pentru a obține autorizația de emigrare.
- Erați informatorul KGB-ului? Care era numele dumneavoastră de cod?
- Nu am fost niciodată informator al KGB-ului.
- Este imposibil!
- Nu toți sovieticii sunt automat informatori ai KGB-ului. Oricare cetățean sovietic poate în principiu să fie folosit de KGB pentru a furniza infor-

mații sau pentru orice altă operațiune, dar asta este cu totul altceva. De exemplu, KGB-ul se folosește de serviciile occidentale de informații. Dacă m-aș lua după dumneavoastră, ei ar fi...

- Vi s-a propus să deveniți informator?
- Nu știu cum să vă răspund. Uneori aceasta se face în mod voalat, deci nu este vorba de o propunere formală. În orice caz, am refuzat.
- Nu este posibil!
- Acolo, acceptul sau refuzul nu au aceeași semnificație ca în Occident. **Am cunoscut oameni care au acceptat să devină informatori și care, de fapt, nu au devenit, și alți oameni care au refuzat, dar au lucrat în mod efectiv pentru KGB. În momentul acesta, multe persoane execută misiuni ale KGB-ului fără să colaboreze cu acesta în mod formal.** De exemplu, eu am redactat dări de seamă pentru prezidiul Academiei de științe, care erau transmise automat la KGB.
- Altfel spus, ați colaborat totuși cu KGB-ul! Nu sunteți total sincer cu dumneavoastră înșivă.
- Spuneți-mi până unde merge sinceritatea și vă promit să mă îndrept într-acolo fără ezitare, ba chiar și mai departe.
- Nu au înțeles ambiguitatea cererii mele.

INTEROGATORIU

Clădirea în care mă duc din când în când pentru aceste întrevederi a fost construită în timpul lui Hitler, ceea ce explică asemănarea sa cu imobilele moscovite din epoca stalinistă. Fațada este ornată de trei sculpturi: un muncitor, un țăran și o femeie cu copilul său. Muncitorul este înfățișat cu ciocanul în mână, țăranul ține o fascie. Dacă ar fi avut o seceră, asemănarea cu Moscova ar fi fost perfectă. Femeia cu copilul simbolizează Patria. Ea taie pâine. Mâinile îi sunt ocupate. Nu ține copilul, care se agață cu mânuțele de carotida mamei. O impresie cumplită.

- Ce credeți despre acțiunea de propagandă occidentală în Uniunea Sovietică?
- Este făcută pentru a provoca în Uniunea Sovietică unele fenomene care să poată fi interpretate aici, în Occident, ca o justificare a cheltuielilor care i se consacră, ceea ce face ca ea să lucreze în mod esențial pentru sine.
- Și prin ce ar trebui, după dumneavoastră, să se exprime eficacitatea reală a propagandei noastre în Uniunea Sovietică?
- Prin fenomenele vieții interne sovietice, altfel spus prin fenomene care nu au nimic de-a face cu senzaționalul și care în cea mai mare parte a timpului le sunt inaccesibile observatorilor străini. Oamenii care sunt supuși

influenței propagandei occidentale trebuie să rămână în URSS, să trăiască și să acționeze în profunzimea vieții sovietice și să nu viseze niciodată la celebritatea și la ajutorul oferite de Occident.

– Dar atunci ar fi imposibil să controlăm munca acelor care sunt însărcinați cu această propagandă.

– Această muncă trebuie făcută de oameni inteligenți și cultivați, de adevărați cunoscători ai vieții sovietice în care să se poată avea încredere.

– Dar unde pot fi găsiți?

– Unii sunt deja gata, pot fi pregătiți și alții.

– Aceștia nu sunt decât câțiva, cel mult câteva zeci, ori noi avem nevoie de mii.

– Ceea ce contează înainte de toate este calitatea, și nu cantitatea. Un articol bine gândit transmis de mai multe ori la radio este mai valoros decât zeci de documente lipsite de interes care defilează fără să lase vreo urmă. E mai bine să trimiteți multe exemplare dintr-o carte care merită decât zeci de broșuri bune de aruncat la coș.

– O asemenea schimbare totală...

– Nu vă propun să schimbați nimic, ci doar, pe lângă ceea ce aveți deja, să puneți la punct un studiu serios al societății sovietice. Pentru a lăsa inamicul cu eficacitate, trebuie să-l cunoașteți adevărata sa natură. Treaba dumneavoastră este de a-l lovi, adversarul meu, a mea este de a-l studia.

– Este și adversarul dumneavoastră.

– Societatea sovietică nu este inamicul meu, ci doar un obiect de studiu.

INTEROGATORIU

– Cum se poate resuscita terorismul în Uniunea Sovietică?

– E foarte simplu. E suficient să trimiteți acolo arme, mai ales materiale explozive, și de a-i învăța pe oameni să se slujească de aceste arme și să fabrice bombe. Apoi va trebui să le furnizați mijloace de transport, apartamente și case individuale, acte, hrană și multe alte lucruri. Va trebui să suprimați sistemul național de înregistrare a indivizilor și obligația de a lucra într-o anumită întreprindere. Se înțelege de la sine că va trebui abolită și pedeapsa cu moartea, înlocuită cu procedura occidentală, iar condițiile de detenție vor trebui îmbunătățite. Când veți fi făcut toate acestea, credeți-mă că nu veți duce lipsă de oameni care să desfășoare acțiuni teroriste.

– Aș prefera să discutăm serios.

– Nu glumesc. Știți dumneavoastră care este diferența esențială dintre Uniunea Sovietică și Occident în acest domeniu? **Aici luptați împotriva te-**

rorismului, pe când în URSS se luptă împotriva eventualei sale apariții. Aici boala este tratată. Acolo se face profilaxie. Știți ce îi indignează cel mai mult pe emigranții sovietici din Occident? Terorismul.

SUPUN EUROPA

– Ce ați face dacă ați fi șeful conducerii sovietice?

– Nimic. El nu are decât o putere aparentă și strict simbolică.

– Să presupunem că ați dispune de o putere reală.

– Primul lucru pe care l-aș face ar fi să opresc transporturile de hrană către Cuba. Ceilalți să facă ce vor.

– Excelent!

– Aș face același lucru cu Africa și Asia. Puteți să luați toți arabii în grija voastră.

– Magnific.

Dacă m-aș fi oprit acolo, anchetatorii mei și-ar fi întrerupt probabil investigația și mi-ar fi dat «verde» pentru această activitate. Dar vanitatea m-a dus mai departe.

– Acționând astfel, nu aș provoca nici un rău țării mele. În orice caz, în această parte a lumii evenimentele se produc întotdeauna așa cum o dorește Moscova. Ar merge încă și mai bine fără amestecul URSS. În plus, v-aș lăsa toate grijile legate de Africa, Asia și America Latină, dar nu pe gratis, ci în schimbul livrării de grâu, carne și produse electronice. Și aș înceta să mă amestec în problemele Europei de Est.

– Hm!

– Aș consacra toate forțele țării îmbunătățirii nivelului de viață al populației, educației tineretului, reprimării opoziției și modernizării industriei. Și, desigur, întăririi armatei.

– Mda!

– Aș anima viața culturală. Aș dezvolta contactele cu Vestul. Aș consolida penetrarea noastră pașnică în Occident.

– Stați puțin!

– Aș pândi momentul în care Occidentul s-ar împiedica în contradicții și s-ar pierde în micile sale afaceri din Asia, Africa și America Latină.

– Și?

– Și aș ocupa Finlanda, Suedia, Norvegia, Austria, Olanda, Danemarca și Belgia.

– ?!

– De asemenea, Franța și Italia.

- Cum îndrăzniți?
- De ce nu, dacă se va ivi posibilitatea?
- Dar asta va însemna un nou război mondial!
- Și ce? Oricum războiul va avea loc, mai devreme sau mai târziu!
- Dar este inuman!
- Să nu uitați că, în imaginație, sunt un conducător sovietic atotputernic!
- Dar ce credeți dumneavoastră înșivă despre toate acestea?
- Conducătorii sovietici nu sunt atât de inteligenți și de hotărâți încât să adopte o asemenea strategie. Puteți deci să dormiți liniștiți. De-acum înainte, Uniunea Sovietică va trebui să poarte povara stupidității politicii sale externe.
- Pe ce se bazează programul dumneavoastră de conducător politic imaginar?
- Atunci când un boxer pregătește un meci decisiv, dă jos kilogramele în plus, își întărește musculatura și se concentrează psihologic asupra lup-tei și adversarului. Asta mi se pare evident.
- Așa și este, într-adevăr.

Pasajul precedent poate fi considerat ca un model de dezinformare. Agentul furnizează un amestec de idei corecte și false, se folosește până și de sinceritate, pentru a încheia: «Puteți deci să dormiți liniștiți». Înțelegerea continuă, iar agentul poate de-acum să spună adevărul, deoarece știe că interlocutorii sunt incapabili să tragă concluziile care se impun.

APĂR EUROPA

- Dacă ați fi un politician occidental, dispunând de o putere reală, ce ați face pentru a apăra Occidentul?
- Aș încerca să îi împiedic pe conducătorii sovietici să aplice strategia expusă mai sus. M-aș strădui să provoc URSS la noi cheltuieli care să îi depășească forțele și să implice-o în noi probleme. Aș accentua cursa înarmării. Aș împiedica-o să depășească dificultățile interne.
- Este evident.
- Da, dar mai este un lucru mai puțin evident.
- Care este acesta?
- Că toate acestea sunt evidente.

În sfârșit, toate aceste interogatorii se încheie.

SFÂRȘITUL CONTROLULUI

Astăzi interlocutorii mei au fost deosebit de ospitalieri. Mi-au oferit cafea și țigări. Mi-au spus că investigația se terminase și că nu-mi mai rămânea decât să aștept decizia în privința sortii mele. Am simțit un fel de tristețe: în tot acest timp, interogatoriile reprezentaseră o parte importantă a vieții mele. În chip de rămas bun, le-am povestit cazul spionului occidental demascat la Moscova și care reușise să-și procure, în schimbul unor sume fabuloase, schițele ultrascrete ale unor instalații militare; aceste schițe erau de mult depășite în Vest, de unde fuseseră aduse de un spion sovietic în schimbul unor sume încă și mai mari. Au râs cu lacrimi, bătându-mă pe umăr. Au spus că noi, rușii, suntem niște «tipi de ispravă» și m-au întrebat ce s-a întâmplat cu spionul occidental.

- L-au schimbat cu unul sovietic, le-am spus.

Alexandre Zinoviev. *Homo Sovieticus*
(Julliard / L'Age d'homme, 1983)

XIII. O PRIMĂ ESCHIVĂ?

Toată lumea se plânge de relele cauzate de dezinformare. Unii încearcă să le pareze.

Într-o carte consacrată dezinformării din Statele Unite, James Tyson denunță în special două simptome ușor de identificat:

Atât Paralelismul în zigzag, cât și aplicarea principiului Două greutăți, două unități de măsură denotă o manipulare comunistă. În Paralelismul în zigzag, unele persoane aparținând lumii presei sau vieții publice își schimbă opiniile în mod brusc și radical, mergând paralel cu o schimbare în linia partidului comunist. O întoarcere de acest fel a putut fi observată la unii oameni politici și ziariști americani în 1978, când Vietnamul a început pregătirile pentru invadarea Cambodgiei. Aceste persoane, care până atunci îi susținuseră pe comuniștii cambodgieni, i-au atacat dintr-o dată cu virulență, reproducând ceea ce observatorii dezinteresați spuneau demult și aliniindu-se la noua tendință a partidului din Vietnam și Uniunea Sovietică.

Ilustrând simptomul Două greutăți, două unități de măsură, unii ziariști și oameni politici vociferaseră împotriva politicii americane din Vietnam și nu încetaseră să critice «lirania» guvernului din Vietnamul de Sud. Cu toate acestea, după victoria comunistă, când mărturiile despre represiunea brutală condusă de nord-vietnamezi au devenit zdrobitoare, iar boat-people ajunseseră la sute de mii, aceleași persoane au refuzat să recunoască faptele. Nu numai că încercau să nege represiunea, dar mulți dintre ei se opuneau activ eforturilor întreprinse de către liberalii autentici pentru a-i convinge pe nord-vietnamezi să-și schimbe atitudinea.

Dar James Tyson merge mai departe. Am putea spune că face primul pas al unei operațiuni de anti-dezinformare, propunând două metode care vor putea fi utilizate atât de persoanele particulare, cât și de către cercetători. Este remarcabil faptul că, în viziunea lui Tyson, aceste metode nu conduc la represiuni asupra indivizilor. Este suficient să se demaște cutia de rezonanță sau un agent de influență pentru a-i neutraliza capacitatea de a face rău.

Dezinformarea, armă de război

METODA «CREDIT-DEBIT»

Faceți o listă cu toate textele, articolele sau emisiunile personalității din presă pe care doriți să o analizați. În coloana «debit» puneți-le pe acelea care par să susțină linia partidului comunist din momentul respectiv; în coloana «credit», pe acelea care sunt în opoziție cu linia comunistă. Numeroase elemente din coloana «debit» vor părea fondate pe fapte adevărate. Comuniștii își lansează deseori campaniile de propagandă pe terenuri în care realitatea, indubitabilă, se acordă cu interesele lor (de exemplu, corupția sau lipsa de democrație într-o țară care a devenit ținta comuniștilor...). Dar, dacă observați că «debitul», coloana pro-comunistă, este plin, în timp ce «creditul» este gol, atunci, fără a avea dovada că personalitatea analizată este un agent, știți că activitatea sa este utilă Uniunii Sovietice.

METODA «CAZURILOR CONCRETE»

Faceți un scurt istoric al modului în care mass-media au tratat un anumit subiect important despre care se știa acum că era fondat pe informații atât de departe de adevăr, și urmărirea atât de strâns linia partidului, încât trebuie să fi fost lansat într-o operațiune de manipulare comunistă.

James Tyson. *Target America*
(Regnery Gateway, Inc., Chicago 1981)

Este evident că aceste două metode n-ar fi servit la nimic dacă opinia publică n-ar fi fost alertată. Acum, însă, când mass-media însele devin conștiente de responsabilitățile lor ca organe de informare obiectivă și caută mijloacele de a se proteja împotriva unui atac ale cărui victime și purtătoare ar fi în același timp, nu este absurd să vedem în aceasta o primă lucire de speranță.

Desigur, ar fi de dorit ca prezentul volum, consacrat teoriei dezinformării, să fie urmat de un al doilea, consacrat practicii acesteia. Ne putem imagina un grup de cercetători care să facă fișe din unele publicații recente și să comunice publicului rezultatele lor. Acest al doilea volum s-ar numi: «Dezinformarea: cazuri concrete»...

Să amintim, în această privință, cuvintele superbe ale lui Lawrence Durrell:

«A VEDEA ÎNSEAMNĂ A EXORCIZA.»

BIBLIOGRAFIE

I. ROMANE

- A. de BORCHGRAVE și R. MOSS, *L'Iceberg*, J.-C. Lattès et librairie Jules Tallandier, Lattès 1980.
V. VOLKOFF, *Le montage*, Julliard/ L'Age d'homme, 1982.
A. ZINOVIEV, *Homo Sovieticus*, Julliard/ L'Age d'homme, 1983.

II. GENERALITĂȚI ȘI ESEURI

- R. ESCARPIT, *Théorie de l'information et pratique politique*, Le Seuil, 1981.
R. MUCCHIELLI, *La Subversion*, Bordas, Paris, 1971, CLC, 1976.
V. PACKARD, *La Persuasion clandestine*, Calmann/Lévy, 1958.
S. CEAHOTIN, *Le Viol des foules par la propagande politique*, Gallimard, 1952.
SUN ȚÎ, *L'Art de la guerre*, Flammarion, 1972 (Ediția în limba română: *Arta războiului*, Ed. ANTET, 1995)
G. SORMAN, *La Révolution conservatrice américaine*, Fayard, 1983.
B. DELMAS, *La Désinformation arme de la guerre psychologique*, la Revue Générale.
R. MOSS, *The Collapse of Democracy*, 1979.

III. ISTORIE

- J. BARRON, *KGB*, Elsevier-Sequoia, 1975
P. NORD, *L'Intoxication*, Editions Rencontre, 1971.
L. BITTMAN, *The Deception Game*, Ballantine Books, 1981.
F. BOLKENSTEIN, R. GIRARDET, J. ROVAN, J. VOORHOEVE, *Pacifisme et neutralisme en Europe*, Ass. Franç. Pour la Comm. Atlantique, 1982.
A. BOYLE, *Un climat de trahison*, Lattès, 1980.
A. CAVE BROWN, *La Guerre secrète*, Pygmalion, 1981, 2 vol.
H. ROSITZKE, *CIA*, Elsevier-Sequoia, 1978.

IV. PRESĂ ȘI INFORMARE

- O. BOYD-BARETT și M. PALMER, *Le Trafic des nouvelles*, A. Moreau, 1981.
D. HALBERSTAM, *Le Pouvoir est là*, Fayard, 1979
J.-L. SERVAN-SCHREIBER, *Le Pouvoir d'informer*, Laffont, 1972
J. TYSON, *Target America*, Chicago, 1981.
P. LANDVAI, *Les Fonctionnaires de vérité, l'information dans les pays de l'Est, the Bureaucracy of truth*.
J.F. REVEL, *Comment les démocraties finissent*, Grasset, 1983. Raport la Congresul asupra măsurilor active împotriva Uniunii Sovietice, 13, 14 iulie 1982, Guvernul USA.

V. PSIHOSOCIOLOGIE

- R. BOUDON, *Effets pervers et ordre social*, PUF, 1977.
B. CATHELAT, *Les Styles de vie des Français*, Stanke, 1977.
G. DURANDIN, *Les Mensonges en propagande et en publicité*, PUF, 1982.
J.N. KAPFERER, *Les Chemins de la persuasion*, Gauthier-Villars, 1978.
G. LE BON, *La psychologie des foules*, PUF, 1971.
S. MOSCOVICI, *L'Age des foules*, Fayard, 1981.
M.-L. ROUQUETTE, *Les Rumeurs*, PUF, 1975.
M. OLSON, *Logique de l'action collective*, PUF, 1978.
P. REWALD, *De l'esprit des masses*, Delachaux-Niestlé, 1949.
J. STOETZEL, *La Psychologie sociale*, Flammarion, 1963.
E. TODD, *La Troisième planète*, Le Seuil, 1983.

Cuprins

Cuvânt către cititori	3
Prefața autorului	7
I. Profetul dezinformării, Sun Ți	21
II. Profetia se îndeplinește în secolul XX	28
III. Propaganda așa-zis albă: mărturia unui practician	29
IV. Propaganda neagră: amintirile inventatorului	55
V. Intoxicarea - de un expert în materie	68
VI. Dezinformarea: memoriile unui profesionist	88
VII. Diagnosticul unui expert	105
VIII. Analiza politică (teorie)	129
IX. Analiza politică (fizică și metafizică)	132
X. Analiza făcută de «Inamicul principal»	139
XI. O cutie de rezonanță	152
XII. Romanul dezinformării	163
XIII. O primă eschivă?	220
Bibliografie	222